

per multas horas: *Domine, miserere*: repente descendit puer, perinde ac in nube insidens, et magna voce admonebat ab archangelorum choris trisagium illum hymnum Deo concini, sine illo additamento, *Qui crucifixus est*: sed ita: *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis*. Et illico cum his vocibus animam Deo reddidit et illa terræ motus agitatio quievit.

ζόντων ἐπὶ πολλὰς ὥρας τὸ, *Κύριε, ἐλέησον*· αὐτὸς κατηνέχθη τὸ παιδίον ὡς ἐπὶ νεφέλης καθήμενον· καὶ φωνῇ μεγάλῃ παρεκελεύσατο ὅτι οἱ τῶν ἀρχαγγέλων χοροὶ ἄνευ τῆς προσθήκης τοῦ, *Ὁ σταυρωθεὶς, τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναπέμπουσι τῷ Θεῷ*· Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. Καὶ εὐθέως ταῖς τοιαύταις φωναῖς, ἀπέδωκε τὴν ψυχὴν τῷ Θεῷ· καὶ ὁ τοῦ σεισμοῦ κλόνος ἐπαύσατο.

XXX.

Ex Anthologia Græc. impressa Romæ 1598, mense Novembr. die xx.

In Ecclesiæ fastigio, quasi pellucidum astrum psallentes illuminantem, vere te posuit Dominus, o Patrum omnium decus, celeberrime Procle.

Ἐν τῷ ὕψει Κύριος τῆς Ἐκκλησίας ἀληθῶς σε ἔθετο ὡσπερ ἀστέρα φαεινὸν, φωταγωγοῦντα τοὺς ψάλλοντας, Πρόκλε, τὸ κλέος Πατέρων αἰδίδιμε.

XXXI.

Ex Menologio Græc. ms. sancti Andreae.

Ode 9.

Β

Ἐδ. η'.

Hymnis celebremus fulgentes spirantesque faces . . . . Eusebium et Proclum.

Ἵμνήσωμεν τοὺς ζωολαμπτήρας. . . . Εὐσεβίῳ καὶ Πρόκλῳ.

XXXII.

Ex Martyrologio Romano die xxiv Octobris.

Constantinopoli sancti Procli episcopi.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΡΟΚΛΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΛΟΓΟΙ.

SANCTI PATRIS NOSTRI PROCLI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

ORATIONES.

(1) ORATIO I.

Laudatio in sanctissimam Dei genitricem Mariam.

I. Virginalis solemnitas linguam nostram hodie, fratres, ad laudis præconium provocat; præsensque festivitas collecto nunc cœtui utilitatem conciliat; atque id jure quidem optimo. Continet enim celebritas hæc castimonie argumentum, totiusque feminei sexus gloriationem habet ac mulierum gloriam, ejus ergo quæ in tempore Mater

(1) Hæc illa celebris oratio est, in qua sanctus Proclus adhuc episcopus Cyzici de Nestorio revexit triumphum. Prima ipsa verba indicant habitam celebri pro Mariæ solemnibus conventu; nec alio, quam τοῦ εὐαγγελισμοῦ, sacratissimæ ejus Annuntiationis, quando Emmanuelem concipiens, vere effecta est Deipara. Sequor maxime perantiquum Regiam codicem, quo textus videtur purior, ac

ΛΟΓΟΣ Α'.

Εγκώμιον εἰς τὴν παναγίαν (2) Θεοτόκον Mariam.

Α'. Παρθενική πανήγυρις σήμερον τὴν γλῶτταν ἡμῶν, ἀδελφοί, πρὸς εὐφημίαν καλεῖ· καὶ ἡ παροῦσα ἑορτὴ τοῖς συνελθοῦσιν ὠφελείας γίνεται πρόξενος, καὶ μάλιστα (3) εἰκότως. Ἀγνείας γὰρ ἔχει ὑπόθεσιν, καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν γυναικῶν καύχημα τὸ τελούμενον· καὶ δόξα τοῦ θήλειως, διὰ τὴν ἐν καιρῷ μητέρα καὶ παρθένον. Ἐπέραστος αὕτη καὶ ἐξαισίος ἡ σύνοδος.

qualem fere habuit antiquus interpres, quem Riccardus existimat Dionysium Exiguum, subjectis variis aliorum lectionibus. Accessit novissimus cardinalis Mazarini codex, qui ipse emendatissimus videri potest, ex quo subinde aliqua notis intexui.

(2) Ms. codex Mazar. ὑπεραγίαν.

(3) Id. cod. μάλα.

Ἰδοὺ γὰρ γῆ καὶ θάλαττα δωροφορεῖ (4) τῇ παρ-
 θένῳ· ἡ μὲν τὰ νῶτα αὐτῆς, ταῖς ὀλκᾶσι γαληνῶς
 ὑφαπλώσασα (5)· ἡ δὲ τὰ ἴχνη τῶν βαδιζόντων ἀκω-
 λύτως παραπέμπουσα. Σχιρτάτω ἡ φύσις, καὶ ἀγαλ-
 λιάσθω τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καὶ γυναῖκες
 τιμῶνται· χορευέτω ἡ ἀνθρωπότης, ὅτι καὶ παρθένοι
 δοξάζονται. Ὅπου γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία,
 ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. Συνεκάλεσε γὰρ ἡμᾶς
 νῦν ἐνταῦθα ἡ ἀγία Θεοτόκος Παρθένος Μαρία· τὸ
 ἀμόλυντον τῆς παρθενίας κειμήλιον, ὁ λογικὸς τοῦ
 δευτέρου Ἀδάμ παράδεισος· τὸ ἐργαστήριον τῆς
 ἐνώσεως τῶν φύσεων· ἡ πανήγυρις τοῦ σωτηρίου
 συναλλάγματος, ἡ παστὰς, ἐν ἧ ὁ Λόγος ἐνυμφεύσατο
 τὴν σάρκα· ἡ ἔμψυχος τῆς φύσεως βᾶτος, ἣν τὸ τῆς
 θείας ὠδίνος πῦρ οὐ κατέκαυσεν· ἡ ὄντως κούφη
 νεφέλη, ἡ τὸν ἐπὶ τῶν χερουβὶμ μετὰ σώματος
 βαστάσασα· ὁ τοῦ ἐξ οὐρανοῦ ὑετοῦ καθαρῶτατος
 πόκος, ἐξ οὗ ὁ ποιμὴν τὸ πρόβατον ἐνεδύσατο. Μαρία
 ἡ δούλη καὶ μήτηρ, ἡ παρθένος, καὶ οὐρανός, ἡ μόνη
 Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους γέφυρα· ὁ φρικτὸς τῆς οἰκονο-
 μίας ἱστός, ἐν ᾧ ἀβρόχως ὑφάνθη ὁ τῆς ἐνώσεως χι-
 τῶν· οὐπερ ἱστουργὸς μὲν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἔριθος
 δὲ, ἡ ἐξ ὑψους ἐπισκιάσασα δύναμις· ἔριον δὲ, τὸ
 ἀρχαῖον τοῦ Ἀδάμ κώδιον· κρόκη δὲ, ἡ τῆς Παρ-
 θένου (6) ἀμόλυντος σάρξ· κερκὶς δὲ, ἡ ἀμέτρητος
 τοῦ φορέσαντος χάρις· τεχνίτης δὲ, ὁ δι' ἀκοῆς εἰσ-
 πηδῆσας Λόγος. Τίς εἶδε, τίς ἤκουσεν, ὅτι μήτραν ὁ
 Θεὸς ἀπεριγράπτως ὤκησε, καὶ ὄν οὐρανός οὐκ ἐχώ-
 ρησεν, ἡ γαστήρ οὐκ ἐστενοχώρησεν.

Β'. Ἄλλ' ἐγεννήθη ἐκ γυναικὸς Θεὸς οὐ γυμνός·
 καὶ ἄνθρωπος οὐ ψιλός· καὶ πύλην σωτηρίας ὁ τε-
 χθεὶς, τὴν πάλαι τῆς ἀμαρτίας ἔδειξε θύραν. Ὅπου
 γὰρ ὁ ὄφις διὰ τῆς παρακοῆς τὸν ἰὸν ἐξέχευεν, ἐκεῖθεν
 ὁ Λόγος (7) διὰ τῆς ὑπακοῆς εἰσελθὼν, τὸν ναὸν
 ἐζωοπλάστησεν. Ὅθεν ὁ πρῶτος τῆς ἀμαρτίας Κᾶϊν
 προέκυψεν (8), ἐκεῖθεν ὁ τοῦ γένους λυτρωτὴς Χρι-
 στὸς ἀσπόρως ἐβλάστησεν. Οὐκ ἐπησχύνθη ὁ φιλάν-
 θρωπος τὴν ἐκ γυναικὸς ὠδίνα· ζωὴ, γὰρ ἦν τὸ πρα-
 γματευόμενον· οὐκ ἐμολύνθη οἰκήσας μήτραν, ἦνπερ

⁴ Rom. v, 20. ⁵ Exod. iii, 2. ⁶ Isa. xix, 1. ⁷ Judic. vi, 37. ⁸ Gen. iii, 6. ⁹ Gen. iv, 1.

(4) Leg. cum aliis, δωροφορεῖ.

(5) Al. ἐφαπλώσασα.

(6) Al. ἡ ἐκ τῆς παρθένου.

(7) Al. ἐνέχευεν, ἐκεῖ ὁ λόγος.

(8) Ms. cod. Mazar. προέκοψεν.

(9) Corporatum portavit. Μετὰ σώμιτος βαστά-
 σασα. Sic et vetus ille Vaticanus: cum corpore
 portavit: non ut male interpretes concilii Ephesini,
 et post eum Riccardus: In corpore suo gestavit.
 Tametsi enim hoc maximum est, ut Maria utero et
 in suo corpore gestaverit Dominum; hic tamen
 Proclus modum præcipue respicit, quo eum qui
 super Cherubim incorporeus sedet, cum corpore
 ac eo indutum ipsa portavit.

(10) Textorium jugum. Liqueat satis non accipi hic
 vocem ἱστός pro ipsa tela, sub cuius metaphora
 Proclus unionem ipsam naturarum describit factam
 in Maria, quam paulo superius ejus ἐργαστήριον
 dixit, velut opificinam: hic pressius, ἱστόν· textorium
 ipsum instrumentum, in quo mirabilis illa tela ac

A ac Virgo est. Amabilis plane ac mirabilis hæc coi-
 tio. En enim terra et mare pariter obsequium
 fovent: hoc quidem obsequio, placidum navigan-
 tibus dorsum substernens, illa vero viatorum ve-
 stigia expedite deferens. Saliat natura, huma-
 numque exsultet genus, quippe cum mulieres quo-
 que honorentur. Choros ducat hominum natura,
 quod et virgines honori habeantur: *Ubi enim abun-
 davit delictum, superabundavit et gratia* ⁹. Hic nos
 quippe modo, sancta Dei Genitrix ac Virgo Maria
 in unum coegit: impollutus ille virginitatis the-
 saurus, spiritalis secundi Adami paradisis, unio-
 nis naturarum officina, salutaris commercii nun-
 dinæ, thalamus, in quo sibi Verbum carnem de-
 sponsavit, animatus naturæ rubus ⁴, quem divini
 B partus ignis non combussit; vere levis illa nubes ⁵,
 quæ sedentem super Cherubim, corporatum por-
 tavit (9); mundissimum vellus ⁶ imbris cœlestis, ex
 quo Pastor ovem induit. Maria, inquam, ancilla et
 mater, virgo, ac cœlum, Dei ad homines unicus
 pons, horrendum incarnationis textorium jugum (10),
 in quo ineffabili quadam ratione unionis illius tunica
 confecta est: cujus quidem textor exstitit Spiritus
 sanctus; nectrix, virtus obumbrans ex alto; lana,
 antiquum Adami vellus; trama, impolluta caro ex
 virgine (11); textorius radius, immensa gestantis
 gratia; artifex tandem, Verbum per auditum illa-
 bens. Quis vidit, quis audivit, inhabitasse Deum in
 utero incircumscripse (12); ac eum quem cœli
 capere non poterant, nullis arctatum angustiis,
 C ventrem Virginis comprehendisse?

II. Natus porro ex muliere est, Deus non nudus,
 at nec homo purus; natusque eam quæ olim peccati
 porta fuerat, salutis januam effecit. Nam ubi ser-
 pens per inobedientiam ingressum virus effuderat ⁷,
 ibi Verbum per obedientiam ingressum, vivum
 sibi exædificavit templum. Unde peccati ille prin-
 cipatum tenens Cain emerserat ⁸, inde Redemptor
 generis Christus sine semine prodiit. Non erubuit
 Clemens Deus nasci ex muliere. Nam vita erat
 quod ita moliebatur: nullam contraxit labem vulvæ

D consertio naturarum facta sit divina virtute ac
 arte. Vide Riccarduni.

(11) *Impolluta caro ex virgine*. Placuit hæc lectio;
 ut ipsa significetur Christi caro, ac quam ipse ge-
 stavit; cujus unione ac mirabili textura cum deitate,
 facta est œconomia illa tela ac tunica.

(12) *Incircumscripse*. Habent constanter codices
 ἀπεριγράπτως· quæ vox in subjecta materia admo-
 dum communis est; nec video ut debuerint inter-
 pretes adjectivo reddere, tanquam esset ἀπερί-
 γραπτος· vel adverbium minus quadraret, quod
 unum tamen maxime quadrat, ut et paulo inferius τὸ
 ἀφθάρτως· ex quo male Gajanitæ, teste Anastasio
 lib. Ὁδηγ. cap. 10 sibi ἀφθαρτος fecerant, ut eo
 probarent Christi etiam corporis incorruptionem,
 cum Proclus solum designet modum nativitatē.
 Quod ejus loco habent modo codices, ἀφράστως,
 per imperitiam irrepsit antiquariorum, et quia
 proxime præcedebat τὸ ἀφραστον.

hospitio, quam nullo ipse condiderat suo dedecore. Nisi enim mater virgo perseveravit, utique purus homo est qui est natus, nec est partus mirabilis. At si etiam post partum virgo permansit, quomodo non etiam erit Deus, ac mysterium quale nemo effari potest? Nulla is corruptione natus est, qui nullo prohibente clausis januis ingressus est; cujus Thomas conjunctas naturas videns, exclamavit dixitque: *Dominus meus, et Deus meus* ⁹.

III. O homo, ne partum hunc erubescendum putes: quippe qui salutis nobis causa effectus sit. Nam si ex muliere natus non esset, non utique mortem oppetivisset: quod si carne mortem non oppetiisset, neque illum quoque per mortem destruxisset, *qui habebat mortis imperium, id est diabolus* ¹⁰. Haudquaquam architecto dedecori est, ut eam incolat domum quam ipse extruxerit; neque lutum figulum inficit, cum ille vasculum quod finxerat, relinquit: ita ne quicquam Deum purissimum polluit, quod ex virginali utero prodierit. Quam enim citra omnem sui labem formaverat, ex ea nulla contracta macula processit. O uterum, in quo communis hominum libertatis libellus compositus est! O ventrem, in quo adversus diabolum fabrefacta sunt arma! O arvom, in quo naturæ ipse colonus sine semine spicam edidit (13)! O templum, in quo Deus sacerdos effectus est; non naturam demutans, sed eum per misericordiam induens, qui est secundum ordinem Melchisedech ¹¹! *Verbum caro factum est* ¹², quanquam Judæi dicenti Domino non credant. Vere Deus formam hominis induit, tametsi gentiles miraculum subsannent. Ob id enim clamabat Paulus: *Judæis quidem scandalum, gentibus vero stultitiam* ¹³. Nam neque mysterii vim cognoverunt, eo quod miraculum captum superet ac rationem: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* ¹⁴. Nisi enim Verbum uterum inhabitasset, neque caro consedisset in throno sancto. Si Deo ignominia esset, in uterum illabi quem ipse formarat, esset quoque probro hominibus ministrare. Quod si Deo esset probro ministrare hominibus, haudquaquam cum dives esset, pro nobis egenus factus esset ¹⁵.

IV. Qui per naturam impassibilis erat, is propter suam misericordiam multis se passionibus obnoxium fecit. Haudquaquam Christus ex profectu in Deum

αὐτὸς ἀνυβρίστως ἐδημιούργησεν. Εἰ μὴ γὰρ παρθέ-
νος ἔμεινεν ἢ μήτηρ, ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ τεχνεὺς, καὶ
οὐ παράδοξος ὁ τόκος· εἰ δὲ καὶ μετὰ τόκον ἔμεινε
παρθένος, πῶς οὐχὶ καὶ Θεὸς, καὶ τὸ μυστήριον ἀφρα-
στον; Ἐκεῖνος ἀφράστως (14) ἐγεννήθη, ὁ καὶ τῶν
θυρῶν κεκλεισμένων εἰσελθὼν ἀκωλύτως· οὗ τὴν
συζυγίαν τῶν φύσεων ἰδὼν ὁ Θωμᾶς, ἀνεκεκράγει
λέγων· Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου.

Γ'. Μὴ ἀπαισχυθῆς τὴν ὠδῖνα, ὦ ἄνθρωπε· αὕτη
γὰρ ἡμῖν γέγονε σωτηρίας ἀφορμή. Εἰ μὴ γὰρ ἐκ
γυναικὸς ἐγεννήθη, οὐκ ἂν ἀπέθανεν· εἰ μὴ ἀπέθανεν,
οὐκ ἂν διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατήργησε τὸν τὸ κρά-
τος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον.
Οὐχ ὕβρις ἀρχιτέκτονι μεῖναι, ἐν οἷς αὐτὸς ὠκοδό-
μησεν· οὐ μαιίνει πηλὸς τὸν κεραμέα, ἀνακαινίζοντα
ὑπερ ἔπλασε σκεῦος· οὕτως οὐδὲ μαιίνει τὸν ἀχραν-
τον Θεόν, τὸ ἐκ παρθενικῆς γαστρὸς προσελθεῖν. Ἦν
γὰρ πλάττων οὐκ ἐμολύνθη, διὰ ταύτης προσελθὼν,
οὐκ ἐμιάνηθη. Ὡ γαστήρ, ἐν ἧ τὸ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν
γραμματεῖον συνετάγη! Ὡ κοιλία, ἐν ἧ τὸ κατὰ τοῦ
διαβόλου ὄπλον ἐχαλκεύθη! Ὡ ἄρουρα, ἐν ἧ ὁ τῆς φύ-
σεως γεωργὸς τὸν ἄσταχυν ἀσπόρως ἐβλάστησεν! Ὡ
ναὸς, ἐν ᾧ Θεὸς γέγονεν ἱερεὺς· οὐ τὴν φύσιν μετα-
βαλὼν, ἀλλὰ τὸν κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ δι'
οἴκτον ἐνδυσάμενος! Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ
Ἰουδαῖοι ἀπιστῶσιν. Ὁ Θεὸς μορφὴν ἀνθρώπου ἐφό-
ρεσεν ἀληθῶς, καὶ Ἕλληνες κωμωδῶσι τὸ θαῦμα.
Διὰ γὰρ τοῦτο· Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι
δὲ μωρίαν, ὁ Παῦλος ἐβόα. Τοῦ γὰρ μυστηρίου τὴν
δύναμιν οὐκ ἔγνωσαν, ἐπειδὴ ὑπὲρ λόγον τὸ θαῦμα·
Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης
ἐσταύρωσαν. Εἰ μὴ γὰρ ὁ Λόγος ἔκκησε γαστέρα,
οὐκ ἂν ἐκαθέσθη ἢ σὰρξ ἐπὶ τοῦ ἁγίου θρόνου. Εἰ τῷ
Θεῷ ὕβρις εἰς μήτραν ἦν ἐπλασεν ἐλθεῖν, ἄρα καὶ
τὸ τοῖς ἀνθρώποις διακονεῖν. Καὶ εἰ τῷ Θεῷ ὕβρις
τοῖς ἀνθρώποις διακονεῖν, οὐκ ἂν δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε
πλούσιος ὢν.

Δ'. Ὡν κατὰ φύσιν ἀπαθῆς, γέγονε δι' οἴκτον πολυ-
παθῆς. Οὐκ ἐκ προκοπῆς γέγονε Θεὸς ὁ Χριστός·
Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ Θεὸς ὢν, δι' οἴκτον γέγονεν ἄνθρω-

⁹ Joan. xx, 28. ¹⁰ Hebr. ii, 14. ¹¹ Psal. cix, 4. ¹² Joan. i, 14. ¹³ I Cor. i, 23. ¹⁴ I Cor. ii, 8
¹⁵ II Cor. viii, 9.

(13) *Spicam edidit*, τὸν ἄσταχυν ἐβλάστησε. Πα-
lam active, sive colonum illum Proclus intelligat
Spiritus sanctum, sive ipsum Verbum; nam utri-
que tribuitur formatio Dominici corporis, et ea, ut
spicam Christum ac hominem sine semine edide-
runt; nec video ut interpretes ab ea ejus phrasi
abhorreere debuerint, ac neutro reddere. Paulo in-
ferius in verbis illis, ἄρα καὶ τὸ τοῖς ἀνθρώποις
διακονεῖν· sic secutus Vat. codicem, ut nolim non
monere, aliam esse aliorum omnium codicum, tum
quos profert Riccardus, tum quos ego vidi duos
regios ac unum card. Mazar. sic nimirum, ἄρα καὶ
τοῖς ἀγγέλοις ὕβρις ἀνθρώποις διακονεῖν.

(14) Leg. ἀφθάρτως ex S. Anastasii Hodego,
(cap. 10, pag. 74) et quia series ipsa petit. — Hunc

D in locum Anastasii vide sis Germonium *De veter.
hæret. eccl. dogm. corrupt.* pag. 536. Cæterum et
Leontius Byzantinus lib. i *contra Nestor. et Eutyech.*
(*Bibl. PP.* Paris. tom. IV. part. i, pag. 979) legit
ἀφθάρτως· vertit enim Turrianus *incorrupte*. Sed
mirum, inquit Riccardus, (in not. ad hanc orat.
pag. 86) ita legisse Anastasium et Leontium, cum
omnes quos viderim codices habeant ἀφράστως, arcano
modo; et etiam Lat. interpretes Vat. sic legit, quia
vertit, ineffabiliter. Ex quibus optime probat sanctus
Proclus, Christum natum ex virgine, fuisse etiam
Deum, cum illum ipsum S. Thomas et Dominum et
Deum appellet. Hæc ille. Legimus etiam ἀφρά-
στως in collect. Conc. Labb. tom. III, p. 579,
edit. Ven. Labb.

πος, ὡς πιστεύομεν. Οὐκ ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα κηρύττομεν, ἀλλὰ Θεὸν σαρκωθέντα ὁμολογοῦμεν. Τὴν οἰκείαν δούλην ἐπεγράψατο μητέρα, ὁ κατ' οὐσίαν ἀμήτωρ, καὶ κατ' οἰκονομίαν ἐπὶ γῆς ἀπάτωρ· ἐπεὶ πῶς ὁ αὐτὸς κατὰ Παῦλον, ἀμήτωρ καὶ ἀπάτωρ; Εἰ φίλος ἄνθρωπος, οὐκ ἀμήτωρ· ἔχει γὰρ μητέρα· εἰ γυμνὸς Θεός, οὐκ ἀπάτωρ· ἔχει γὰρ πατέρα· νῦν δὲ ὁ αὐτὸς, ἀμήτωρ μὲν, ὡς πλάστης, ἀπάτωρ δὲ, ὡς ἄνθρωπος.

Deus, non est sine patre : habet enim patrem. At nunc, unus idemque sine matre quidem est, ut plas-

Ε'. Αἰδέσθητι, ὦ ἄνθρωπε, κἄν τὴν τοῦ ἀρχαγγέλου προσηγορίαν· ὁ γὰρ τὴν Μαρίαν εὐαγγελισάμενος, Γαβριήλ ἐλέγετο· τί δὲ ἐρμηνεύεται Γαβριήλ; Μάθε ἀκούσας, ὅτι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Ἐπεὶ γὰρ ὁ παρ' αὐτοῦ εὐαγγελιζόμενος Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος, προέλαβεν ἢ προσηγορία τὸ θαῦμα, ἵνα πιστώσῃται τὴν οἰκονομίαν. Μάθε πρῶτον τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς παρουσίας, καὶ τότε δόξασον τὴν δύναμιν τοῦ σαρκωθέντος, ἐπειδὴ πολλὰ ὤφειλεν ἐξ ἁμαρτιῶν ἢ τῶν ἀνθρώπων φύσις, καὶ ἠπόρει πρὸς τὸ χρέος. Διὰ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ πάντες τῇ ἁμαρτίᾳ ἐχειρογραφήσαμεν· δούλους ἡμᾶς καταίχεν ὁ διάβολος· τὰς ὠνάς ἡμῶν περιέφερε (15), χάρτη κεχρημένος τῷ πολυπαθεῖ ἡμῶν σώματι· εἰστήκει ὁ κακὸς τῶν παθῶν πλαστογράφος, ἐπισείων ἡμῶν τὸ χρέος, καὶ ἀπαιτῶν ἡμᾶς τὴν δίκην. Ἔδει τοίνυν δυοῖν θάτερον· ἢ πᾶσιν ἐπαχθῆναι τὸν ἐκ τῆς καταδίκης θάνατον, ἐπειδὴ καὶ πάντες ἥμαρτον· ἢ τιοῦτον δοθῆναι πρὸς ἀντίδοσιν τίμημα, ὃ πᾶν τῷ χρέει ὑπῆρχε δικαίωμα πρὸς παραίτησιν. Ἄνθρωπος μὲν οὖν σῶσαι οὐκ ἠδύνατο· ὑπέκειτο γὰρ χρέει τῆς ἁμαρτίας· ἄγγελος δὲ ἐξαγοράσασθαι τὴν ἀνθρωπότητα οὐκ ἴσχυεν· ἠπόρει γὰρ τοῦ τοιοῦτου λύτρου· λοιπὸν οὖν ὁ ἀναμάρτητος Θεὸς ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων ἀποθανεῖν ὤφειλεν. Αὕτη γὰρ ἐλείπετο τοῦ κακοῦ λύσις (16).

gens adeo redemptionis pretium suppetebat ; reliquum ergo erat, ut in quem peccatum non cadit, Deus pro peccatoribus moreretur. Hæc enim mali

Ζ'. Τί οὖν; αὐτὸς ὁ πᾶσαν φύσιν ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, ὁ μηδὲν πρὸς παροχὴν ἀπορῶν (17), ἐξεῦρε τοῖς κατακρίτοις ζωὴν ἀσφαλεστάτην, καὶ τῷ θανάτῳ λύσιν εὐπρεπεστάτην. Καὶ γίνεται ἄνθρωπος ἐκ Παρθένου, ὡς οἶδεν αὐτὸς· λόγος γὰρ ἐρμηνεῦσαι τὸ θαῦμα οὐ δύναται· καὶ ἀποθνήσκει ὁ ἐγένετο· καὶ λυτροῦται ὃ ὑπῆρχε, κατὰ τὸν λέγοντα Παῦλον· Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων. Ὡ τῶν μεγάλων πραγμάτων! ἄλλοις ἐπραγματεύσατο τὸ ἀθάνατον· αὐτὸς γὰρ ὑπῆρχε ἀθάνατος (18). Τοιοῦτος γὰρ ἄλλος κατ' οἰκονομίαν οὔτε γέγονεν, οὔτε ἦν, οὔτε ἔσται ποτὲ, ἢ μόνος ὁ ἐκ Παρθένου τεχθεὶς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· οὐκ ἀντιταλαντεύουσαν

A evasit. Absit. Sed Deus cum esset, ut docet fides, misericordia motus, factus est homo. Non prædicamus hominem deificatum, sed Deum incarnatum confitemur. Ancillam suam in matrem ascivit, is qui per naturam matrem nescit, quique nihilominus secundum œconomiam in terra sine patre existit. Alioqui quomodo idem ipse doctore Paulo, sine patre, et sine matre ¹⁶? Si est purus homo, non est sine matre, matrem enim habet : si est nudus

nunc, unus idemque sine matre quidem est, ut plas-

V. Reverere saltem, o homo, archangeli appellationem. Is namque qui lætum illum nuntium Mariæ detulit, Gabriel vocabatur. Quid vero Gabriel interpretaris? Arrige aures et disce : *Deus et homo* (19). Quia itaque ille quem annuntiabat, Deus erat ac homo ; quo facilius dispensationem persuadeat, rei miraculum nominis notatione anticipat. Disce primum œconomiam ac causam adventus, tumque ejus qui est incarnatus, potentiam laudibus evehe, quoniam humanum genus gravi ex peccatis debito obstrictum erat, nullaque debitum ratione dependere poterat. Per Adamum enim omnes peccati subscripseramus chirographo : servos nos diabolus tenebat ; multis obnoxio passionibus nostro corpore ceu charta usus, emptionis titulos circumferebat : stans malus ille falsarius vitiorum commentariensis, debitum ob oculos ponebat, nosque ad supplicium deposcebat. Duorum itaque alterum necesse erat, aut mortem damnatione decretam universis inferri, quando etiam omnes peccaverant : aut pretium ejusmodi in pœnæ repensionem pendere, quod universo debito juste ad amussim responderet. Atqui homo quidem, quod peccati debito subjaceret, salvare utique non poterat. Angelus vero humanum ipsum genus non valebat redimere : non enim ingens adeo redemptionis pretium suppetebat ; reliquum ergo erat, ut in quem peccatum non cadit, Deus pro peccatoribus moreretur. Hæc enim mali unica restabat solutio.

VI. Quid ergo? Ille ipse qui naturam universam ex nihilo, ut esset, effecerat, cuique nulla ad erogandum deerat facultas, morti ac condemnationi addictis, tutissimam vitam adinvenit, mortisque solutionem decentissimam. Fit nimirum homo ex Virgine, modo ei pernoto ; nulla enim oratio miraculum hoc assequi valeat ; moriturque, quod factus erat ; redimit vero, quod erat, juxta quod ait Paulus : *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum* ¹⁷. O miram, magnamque rem! Immortalitatem aliis conciliavit, atque peperit : quippe qui ipse immortalis erat. Nemo enim quisquam talis ratione incarnationis, vel fuit, vel erat, vel est unquam futurus, præter

¹⁶ Hebr. vii, 3. ¹⁷ Ephes. i, 7.

(15) Al. προέφερε.

(16) Al. λύτρωσις.

(17) Al. ᾧ μ. ἄπορον.

(18) Maz. αὐτὸς μόνος ὑπάρχων.

(19) *Deus et homo*. Alii aliud etymum illius vocis asserre solent, ac præcipue, ut Gabriel *Fortitudo*

Dei dicatur ; vel etiam *fortis Deus* : ea phrasi, qua psal. i, 1, dicitur, *Beatus vir* ; ubi Hebræa similifere forma habent atque in nomine Gabriel, reduntque Hebraizantes, *Beatitudines viri*. Nomen *Γι. virum potentem* significat, ac *fortitudinem*.

eum solum, qui ex Virgine Deus ac homo natus est; non eo solum merito pollens, quod reorum multitudini redimendæ par esset, sed et quod multis partibus excelleret. Nam qua Filius est, eandem cum Patre naturam incommutabiliter servat: qua vero rerum opifex, nullius virtutis est indigens: qua autem misericors, immensa inexhaustaque misericordia pollet: qua denique pontifex, idoneus intercessor assistit: quorum omnium, nihil unquam simile, nihil æquale in alio quopiam reperire quis poterit. Nam vide ejus clementiam. Sponte morti addictus ac condemnatus, mortem quæ crucifigentibus ipsum debebatur, destruxit; interfectorumque

VII. Posse itaque salvare, majus erat quam pro facultate puri hominis: siquidem ipse quoque salvantem necessarium habebat, juxta quod Paulus ait: *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei*¹⁸, etc. Quia ergo peccatum ejusdem reum diabolo obstrinxerat, ipsum diabolus in mortem præcipitem agebat. Quocirca res nostræ in maximum discrimen adductæ erant, nec spes ulla liberationis a morte reliqua videbatur. Qui destinati erant medici, deploratos prædicabant. Quid ergo? Videntes prophetæ humana majus industria vulnus inflictum, cælestem medicum inclamabant. Ac unus quidem aiebat: *Inclina cælos, et descende*¹⁹. Alius vero: *Sana me, Domine, et sanabor*²⁰. Unus: *Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos*²¹. Alius: *Si vere Deus habitabit cum hominibus*²²? Unus: *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, Domine, quia pauperes facti sumus nimis*²³. Alius: *Heu mihi, periit reverens a terra, et qui ex virtute ac recte vivat, in hominibus non est*²⁴. Unus: *Deus, in adjutorium meum intende; Domine, ad adjuvandum me festina*²⁵. Alius: *Adhuc modicum, et qui venturus est, veniet, et non tardabit*²⁶. Unus: *Erravi sicut ovis quæ periit: quære servum tuum (sperantem in te*²⁷). Alius: *Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit*²⁸. Is igitur qui natura rex est, non despexit humanum genus multis jam annis tyrannide oppressum. Non permisit, sua, Deus, misericordia, perpetuo obstrictum teneri diabolo; sed venit ipse qui semper et ubique adest, ac proprium sanguinem nostri causa in redemptionis pretium profudit; carnemque quam ex Virgine susceperat, commutationem pro ejusdem salute, morti tradidit; ac mundum a legis maledicto, mortem destruens morte: unde etiam clamat Paulus: *Christus nos redemit de maledicto legis*²⁹.

VIII. Qui nos ergo redemit, o Judæe, non est purus homo: universa enim hominum natura peccati servitute oppressa tenebatur: at neque Deus tantum, humana destitutus natura; corpus namque habebat, o Manichæe. Nisi enim me induisset, haud

μόνον ἔχων τὴν ἀξίαν τῷ πλήθει τῶν ὑποδίκων, ἀλλὰ καὶ πάσαις ψήφοις ὑπερέχουσαν. Ἐν μὲν τῷ Υἱὸς εἶναι, τὸ ἀπαράλλακτον σώζων πρὸς τὸν Πατέρα· ἐν δὲ τῷ δημιουργός, τὸ τῆς δυνάμεως ἀπροσδεῆς ἔχων· ἐν δὲ τῷ φιλοικτιρῶν, τὸ εἰς συμπάθειαν ἀνυπέροβλητον ἐδημοσίευσεν· ἐν δὲ τῷ ἀρχιερεὺς, τὸ εἰς παράστασιν ἀξιόπιστον φέρων, οἷς οὐδὲν εὐροι τις ἂν ἐπ' οὐδενὶ ἴσον ἢ παραπλήσιον πώποτε. Ὅρα γὰρ αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Ἐκὼν κατακριθεὶς, τὸν κατὰ τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν ἔλυσε θάνατον, καὶ ἀπέστρεψε τὴν τῶν ἀποκτεινάντων ἀνομίαν, εἰς τὴν τῶν ἀνομισάντων σωτηρίαν.

iniquitatem, in eorum qui inique egissent, salutem

Z'. Ἀνθρώπου τοίνυν φιλοῦ, σῶσαι οὐκ ἦν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐδεῖτο τοῦ σώζοντος, κατὰ Παῦλον τὸν λέγοντα, ὅτι *Πάντες ἡμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς*. Ἐπειδὴ οὖν ἡ ἀμαρτία τῷ διαβόλῳ, προσῆγε τὸν αὐτῆς ὑπεύθυνον, ὁ διάβολος τῷ θανάτῳ τοῦτον προσέπεμπε· τοιγάρτοι ἐν μεγίστῳ κινδύνῳ τὰ καθ' ἡμᾶς προῆγε, καὶ ἐν ἀπόροις ἦν λύσις τοῦ θανάτου· οἱ πεμφθέντες ἰατροὶ κατηγοροῦν. Τί οὖν; Ὡς εἶδον οἱ προφηταὶ μεῖζον τέχνης ἀνθρωπίνης τὸ τραῦμα, τὸν ἐξ οὐρανοῦ ἐπεσθῶν ἰατρόν. Καὶ ὁ μὲν ἔλεγε· *Κλῖνον οὐρανοῦς, καὶ κατάβηθι*. Ἄλλος· *Ἰασαί με, Κύριε, καὶ λαθήσομαι*. Ἄλλος, *Ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἐλθέ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς*. Ἄλλος· *Εἰ ὄντως οἰκήσει Θεὸς μετὰ ἀνθρώπων*; Ἄλλος, *Ταχὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοὶ σου, Κύριε, ὅτι ἐπτωχέυσαμεν σφόδρα*. Ἄλλος· *Οἱ μοι ὅτι ἀπόλωλον εὐλαβῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει*. Ἄλλος· *Ὁ Θεὸς εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες, καὶ εἰς τὸ βοηθήσαι μοι σπεῦσον*. Ἄλλος· *Ὅσον, ὅσον ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονιεῖ*. Ἄλλος· *Ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλός, ζήτησον τὸν δοῦλόν σου τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ σέ*. Ἄλλος· *Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται*. Οὐ παρεῖδε τοίνυν τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην ἐπὶ πολὺ τυραννουμένην, ὁ φύσει βασιλεὺς ὑπάρχων· οὐκ ἀφῆκεν εἰς τέλος εἶναι τῷ διαβόλῳ ὑπεύθυνον, ὁ φιλοικτιρῶν Θεός· ἀλλ' ἦλθεν ὁ ἀεὶ παρὼν, καὶ κατέβαλε λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἴδιον αἷμα· καὶ ἔδωκεν ὑπὲρ τοῦ γένους ἀντάλλαγμα τῷ θανάτῳ, ἦν ἐκ Παρθένου ἐφόρεσε σάρκα· καὶ ἐξηγοράσατο τὸν κόσμον ἐκ τῆς τοῦ νόμου κατάρτας, θανάτῳ τὸν θάνατον καταργήσας· καὶ βοᾷ Παῦλος· *Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρτας τοῦ νόμου*.

H'. Ὁ τοίνυν ἀγοράσας ἡμᾶς, οὐ ψιλὸς ἀνθρώπος, ὦ Ἰουδαῖε· ἡ γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἅπαντα φύσις τῇ ἀμαρτία δεδούλωτο· ἀλλ' οὕτε μὴν γυμνὸς ἀνθρωπότητος Θεός· σῶμα γὰρ εἶχεν, ὦ Μανιχαῖε. Εἰ μὴ γὰρ ἐνεδύσατο ἐμὲ, οὐκ ἂν ἔσωσεν ἐμέ· ἀλλ' ἐν τῇ γαστρὶ

¹⁸ Rom. III, 23. ¹⁹ Psal. CXLIII, 5. ²⁰ Jerem. XVII, 14. ²¹ Psal. LXXIX, 3. ²² III Reg. VIII, 27. ²³ Psal. LXXVIII, 8. ²⁴ Mich. VII, 2. ²⁵ Psal. LXIX, 2. ²⁶ Habac. II, 5. ²⁷ Psal. CXVIII, 176. ²⁸ Psal. XLIX, 5. ²⁹ Galat. III, 13.

τῆς Παρθένου ὁ ἀποφηνάμενος, τὸν κατάδικον ἐν-
 εδύσατο. Καὶ ἐκεῖ τὸ φρικτὸν γέγονε συνάλλαγμα·
 δοῦς γὰρ πνεῦμα, ἔλαβε σάρκα. Ὁ αὐτὸς μετὰ τῆς
 Παρθένου, καὶ ἐκ τῆς Παρθένου. Ὁ μὲν γὰρ ἐπεσχία-
 σεν αὐτὴν· ὁ δὲ ἐσαρκώθη ἐξ αὐτῆς. Εἰ ἄλλος ὁ Χρι-
 στὸς καὶ ἄλλος ὁ Θεὸς Λόγος, οὐκ ἔστι τριάς ἡ ἁγία
 Τριάς· ἀλλὰ κατὰ σέ, αἰρετικέ, τετράς. Μὴ σχίσῃς
 τὸν τῆς οἰκονομίας χιτῶνα τὸν ἄνωθεν ὑφαντὸν·
 μὴ μαθητεύσῃς Ἀρείῳ. Ἐκεῖνος γὰρ ἀσεβῶν τὴν
 οὐσίαν τέμνει· σὺ τὴν συνάφειαν μὴ μέριζε, ἵνα μὴ
 μερισθῇς ἀπὸ Θεοῦ. Τίς ἐπέφανεν, εἰπέ μοι, τοῖς ἐν
 σκότει· καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις; Ἄνθρωπος; Καὶ
 πῶς ἠδύνατο ἐν σκότει διάγων κατὰ Παῦλον τὸν λέ-
 γοντα· Ὁς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ
 σκοτούς; Ἡμεν γὰρ ποτε σκότος, κατὰ τὸ γεγραμ-
 μένον· νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ. Τίς οὖν ἐπέφανεν
 ἡμῖν; Δαβὶδ σε διδάσκει, λέγων· Εὐλογημένος ὁ
 ἐρχόμενος ἐν ὄνματι Κυρίου. Τίς οὗτος; εἰπέ φα-
 νερώς, ὦ Δαβὶδ· Ἀναβόησον τῇ ἰσχύϊ, καὶ μὴ
 φείσῃ· Ὡς σάλπιγγα ὑψώσον τὴν φωνήν σου·
 εἰπέ τίς οὗτος· Κύριος, φησὶν, ὁ Θεὸς τῶν δυνά-
 μεων· Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. Ὁ γὰρ
 Λόγος σὰρξ ἐγένετο. Συνῆλθον αἱ φύσεις, καὶ ἀσύγ-
 χυτος ἔμεινεν ἡ ἔνωσις.

absque ulla confusione.

Θ'. Ἦλθε σῶσαι, ἀλλ' ἐχρῆν καὶ παθεῖν· πῶς οὖν
 ἦν δυνατὸν ἐκάτερα γενέσθαι; Ἄνθρωπος φιλὸς σῶ-
 σαι οὐκ ἴσχυε· Θεὸς γυμνὸς παθεῖν οὐκ ἠδύνατο.
 Τί οὖν; Αὐτὸς ὢν Θεὸς ὁ Ἐμμανουήλ, γέγονεν ἄν-
 θρωπος· καὶ ὁ μὲν ἦν, ἔσωσεν· ὁ δὲ γέγονεν, ἔπαθεν.
 Διὰ τοῦτο ὡς εἶδεν ἡ Ἐκκλησία στεφανώσασαν αὐτὸν
 τὴν συναγωγὴν ταῖς ἀκάνθαις, θρηνηδοῦσα τὴν τόλ-
 μαν, ἔλεγε· Θυγατέρες Ἰερουσαλήμ, ἐξέλθετε, καὶ
 ἴδετε τὸν στέφανον, ᾧ ἔστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μή-
 τηρ αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ καὶ τὸν ἀκάνθινον ἐφόρεσε
 στέφανον, καὶ τὴν τῶν ἀκανθῶν ἔλυσε ἀπόφασιν·
 ὁ αὐτὸς ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐν γαστρὶ
 Παρθένου· ὁ αὐτὸς ἐν ἀγκάλαις μητρὸς, καὶ ἐπὶ
 πτερύγων ἀνέμων· ὁ αὐτὸς ἄνω ὑπὸ ἀγγέλων προσ-
 εκυνεῖτο, καὶ κάτω τελώναις συνανεκλίνετο· τὰ
 σεραφίμ οὐ προσέβλεπε, καὶ Πιλάτος ἠρώτα· ὁ δοῦ-
 λος ἐρράπιζε, καὶ ἡ κτίσις ἐφριισεν· ἐπὶ σταυροῦ ὁ
 αὐτὸς ἐπήγνυτο, καὶ ὁ θρόνος τῆς δόξης αὐτοῦ οὐκ
 ἐγεγύμνωτο ἐν τάφῳ κατεκλείετο, καὶ τὸν οὐρανὸν
 ἐξέτεινεν ὡσεὶ δέρριν· ἐν νεκροῖς ἐλογίζετο, καὶ τὸν
 ἄδην ἐσκύλευσεν· ὧδε πλάνος ἐσυκοφαντεῖτο, καὶ
 ἐκεῖ ἅγιος ἐδοξολογεῖτο.

hic, seductor calumnia vocabatur ⁴⁷, illicque sanctus ⁴⁸ gloriose prædicabatur (21).

³⁰ Luc. i, 79. ³¹ Coloss. i, 13. ³² Ephes. v, 8. ³³ Psal. cxvii, 26. ³⁴ Isa. lviii, 4. ³⁵ Psal. lviii, 27. ³⁶ Psal. cxvii, 27. ³⁷ Joan. i, 14. ³⁸ Cant. iii, 11. ³⁹ Joan. xix, 2. ⁴⁰ Gen. iii, 18. ⁴¹ Joan. i, 18. ⁴² Psal. ciii, 5. ⁴³ Matth. ix, 10. ⁴⁴ Joan. xviii, 33. ⁴⁵ Psal. ciii, 2. ⁴⁶ Matth. xxvii, 52. ⁴⁷ ibid. 63. ⁴⁸ Isa. vi, 3.

(20) *Illud quidem obumbravit ei; hoc ex ea car-
 nem assumpsit.* Ὁ μὲν γὰρ ἐπεσχίασεν αὐτὴν· ὁ δὲ
 ἐσαρκώθη ἐξ αὐτῆς. Affert Riccardus variantes mul-
 tas lectiones; sed ego hanc Regii codicis vice om-
 nium arbitror ac probatissimam: cui simile est,
 quod superius posuit, ἀποθνήσκει ὁ ἐγένετο, καὶ
 λυτροῦται· ὁ ὑπῆρχε. Ut ubique quod est Dei ac
 quod hominis, in eodem Domino Jesu ac Filio di-
 stinguat, ac cuique rationi, quæ sunt propria, tri-

A mihi salutem contulisset: sed ipse in Virginis utero
 editus, reum induit. Mira quædam ac stupenda illic
 facta est commutatio: dans enim spiritum, accepit
 carnem. Idem ipse cum Virgine, et ex Virgine.
 Nam illud quidem obumbravit ei; hoc ex ea car-
 nem assumpsit (20). Si est alius Christus, alius Deus
 Verbum jam non erit trinitas sancta Trinitas;
 sed sententia tua, o hæretice, quaternitas. Noli di-
 scindere incarnationis tunicam desuper contextam,
 noli esse discipulus Arii. Ille enim deitatis substan-
 tiam impie secat; tu ne conjunctionem divides, ut
 ne a Deo divideris. Quisnam obsecro iis illuxit,
 qui in tenebris et umbra mortis sedebant ³⁹? Homo-
 ne? At quomodo poterat, qui et ipse in tenebris
 versaretur, juxta quod divinus Apostolus Paulus
 ait: *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum* ⁴¹? *Era-
 mus enim aliquando tenebræ*, sicut scriptum est,
nunc autem lux in Domino ⁴². Ecquis tandem illuxit
 nobis? Docet te David, dicens: *Benedictus qui venit
 in nomine Domini* ⁴³. Ecquisnam est iste? Dico
 clarius, o David ⁴⁴ [Isaias], *Clama fortiter, et ne par-
 cas; quasi tuba exalta vocem tuam* ⁴⁵: edicito quis
 iste sit: *Dominus*, inquit, *Deus virtutum: Deus Do-
 minus, et illuxit nobis* ⁴⁶. Nam, *Verbum caro factum*

IX. Ad salvandum venerat; sed mori quoque il-
 lum oportebat. At utraque hæc, quonam pacto fieri
 poterant? Purus homo salvare non poterat: Deus
 solus mori nequibat. Quid igitur? Ipse Deus exsi-
 stens, nempe Emmanuel, homo factus est; et id
 quidem quod erat, salutem contulit: quod vero
 factum est, passiones ac mortem subiit. Quocirca
 cum ecclesia synagogam cerneret spinis illum coro-
 nasse, lugens tantum facinus, aiebat: *Filiæ Hieru-
 salem, egredimini, et videte coronam qua coronavit
 eum mater sua* ³⁸. Ipse namque spineam coronam
 gestavit ³⁹, spinarumque dissolvit sententiam ⁴⁰.
 Ipse in sinu Patris ⁴¹, atque in utero matris. Ipse
 in ulnis matris, et supra ventorum pennas ince-
 dens ⁴². Ipse in cælis ab angelis adorabatur, atque
 in terris communi cum publicanis mensa discum-
 bebat ⁴³. Ipsum in quem nec seraphim audebant
 aspicere, Pilatus interrogabat, servus colaphis cæ-
 debat ⁴⁴, et creatura horrebat: cruci affigebatur,
 nec thronum gloriæ deserebat; sepulcro claudeba-
 tur, et cælum pellis instar extendebat ⁴⁵: inter
 mortuos reputabatur, et despoliabat infernum ⁴⁶:

hic, seductor calumnia vocabatur ⁴⁷, illicque sanctus ⁴⁸ gloriose prædicabatur (21).

buat. Qua Deus, erat cum Maria juxta angeli ver-
 bum, *Dominus tecum*, antequam etiam incarnaretur;
 ipseque ei obumbravit, ut sine ardore concu-
 piscentiæ conciperet ipsum; ut homo, carnem ex ea
 sumpsit. Sic paulo inferius: ὁ μὲν ἦν, ἔσωσεν· ὁ δὲ
 γέγονεν, ἔπαθεν. *Quod erat*, id est, *Deus, salutem
 contulit; quod factum est*, id est, *homo, mortem
 subiit.*

(21) *Illic sanctus gloriose prædicabatur.* Hunc lo-

X. O mysterium! Miracula video, et Divinitatem A prædico: passiones cerno, nec humanitatem inficio. Ceterum Emmanuel, naturæ quidem portas aperuit ut homo (22); virginitatis autem claustra non violavit neque perrupit, ut Deus: quin ita ex utero est egressus, sicuti per aurem est ingressus: ita natus, sicuti conceptus. Ingressus est sine passione; egressus est absque ulla corruptione, juxta quod ait propheta Ezechiel: *Convertit me, inquit, Dominus ad viam portæ sanctuarii exterioris quæ respiciebat ad orientem; et hæc clausa erat. Et dixit ad me Dominus: Fili hominis, porta hæc clausa erit, et non aperietur; et nullus transiet per eam; sed solus Dominus Deus Israel: ipse ingredietur et egredietur, et erit porta clausa*⁴⁹. En aperte declaratam sanctam Dei genitricem Mariam. Dirimatur ergo omnis contradictio, ac Scripturarum doctrina illustremur; quo et cælorum consequamur regnum in Christo, cui gloria in sæcula sæculorum, Amen.

(25) ORATIO II.

De incarnatione Domini nostri Jesu Christi, et de infusoriis.

I. Pulchra quidem est psalmodum lyra; divinitus inspirata Spiritus cithara; jucundum pariter ac terribile est prophetiæ canticum; salubre semper psalmodum melos, melleo concentu suo perturbatos affectus sedans. Uti enim falx ad spinas habet, sic et psalmus habet ad tristitiam. Psalmus namque canore modulatus, animi ægrotudines amputat; C mœrorem radicitus excindit; perturbationes abstergit; luctus sedat; sollicitudines curat; dolore fatigatos recreat; peccatores ad compunctionem exstimulat; ad pietatem excitat; deserta, urbium frequentia auget; urbes componit; monasteria conflatur; virginitatem documento tradit; mansuetudinem edocet; charitatem sancit; paupertatis studium beatum prædicat; ad patientiam comparat; in cælum sublimes tollit; Ecclesiam frequenti hominum conventu opplet; sacerdotem sanctum ellicit; fugat dæmones; futura prophetat; mysteria prænuntiat; Trinitatem promulgat, dicens: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*⁵⁰. Consessorem Filium prædicavit: non ignominioso ministri nomine Unigenitum notavit. Quam sane ob causam nuper beatus David, indefatigabilem decantans na-

P. Ὡ τοῦ μυστηρίου! βλέπω τὰ θαύματα, καὶ ἀνακηρύττω τὴν Θεότητα· ὁρῶ τὰ πάθη, καὶ οὐκ ἀπαρνοῦμαι τὴν ἀνθρωπότητα. Ἄλλ' ὁ Ἐμμανουήλ, φύσεως μὲν πύλας ἀνέωξεν ὡς ἄνθρωπος· παρθενίας δὲ κλειῖθρα οὐ διέρρηξεν ὡς Θεός· ἀλλ' οὕτως ἐκ μήτρας προῆλθεν, ὡς δι' ἀκοῆς εἰσῆλθεν· οὕτως ἐτέχθη, ὡς συνελήφθη. Ἀπαθῶς εἰσῆλθεν, ἀφράστως (24) ἐξῆλθε, κατὰ τὸν προφήτην Ἰεζεκιήλ τὸν λέγοντα· Ἐπέστρεψέ με, φησὶ, Κύριος κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πύλης τῶν ἁγίων τῆς ἐξωτερικῆς, τῆς βλεπούσης κατὰ ἀνατολᾶς, καὶ αὕτη ἦν κεκλεισμένη. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Υἱὲ ἀνθρώπου, ἡ πύλη αὕτη κεκλεισμένη ἐστὶ· οὐκ ἀνοιχθήσεται· οὐδεὶς οὐ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς, ἀλλ' ἡ Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, μόνος· αὐτὸς εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ B ἐστὶ ἡ πύλη κεκλεισμένη. Ἴδου ἀπόδειξις ἐναργῆς τῆς ἁγίας θεοτόκου Μαρίας. Λυέσθω τοίνυν ἀντιλογία πᾶσα, καὶ τῆ τῶν Γραφῶν καταφωτισθώμεθα γνώσει, ἵνα καὶ βασιλείας οὐρανῶν τύχωμεν ἐν Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Β'.

Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὰς ἐπαρυστρίδας.

A'. Καλὴ μὲν ἡ τῶν ψαλμῶν λύρα· θεόπνευστος ἡ τοῦ Πνεύματος κιθάρα· τερπνὸν καὶ φοβερὸν τὸ τῆς προφητείας ᾄσμα· σωτήριος αἰεὶ ἡ ψαλμωδία, τὰ πάθη κοιμίζουσα τῇ μελωδίᾳ. Ὅπερ γὰρ ἐστὶν ἀκάνθαις δρεπάνη, τοῦτο γίνεται καὶ λύπη ὁ ψαλμός. Ψαλμὸς γὰρ μελωδούμενος ἐκτέμνει ἀθυμίας· C ῥιζοτομεῖ τὰς λύπας· ἀποσπογγίζει τὰ πάθη· κοιμίζει τοὺς θρήνους· χειρουργεῖ τὰς φροντίδας· ψυχαγωγεῖ τοὺς ἐν ὀδύναϊς· ἁμαρτωλοὺς κατανογεῖ· ἐξυπνίζει πρὸς εὐσέβειαν· ἐρημίας πολίζει· τὰς πόλεις σωφρονίζει· συγκροτεῖ μοναστήρια· παρθενίαν ὑπαγορεύει· πραότητα ἐκδιδάσκει· νομοθετεῖ ἀγάπην· μακαρίζει φιλοπτωχίαν· πρὸς ὑπομονὴν ἀλείφει· εἰς οὐρανοὺς μετεωρίζει· στενοχωρεῖ Ἐκκλησίαν· ἀγιάζει ἱερέα· δαίμονας φυγαδεύει· προφητεύει τὰ μέλλοντα· μυστήρια προκηρύττει· νομοθετεῖ τῇ Τριάδι, λέγων· *Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Σύνθρονον τὸν Υἱὸν ἐκήρυξεν, οὐ λειτουργὸν τὸν ὁμοούσιον ἐστηλίτευσε. Διὰ τοῦτο γὰρ ἀρτίως ὁ μακάριος Δαβὶδ τὴν D ἀκάματον φύσιν, τὴν παντοδύναμον οὐσίαν, τὴν ἀήτητον βούλησιν, τὴν μὴ βραδύνουσαν χάριν, τὸν αὐθέντην δημιουργόν, τὸν αὐτεξούσιον Υἱόν, τὸν ὑπο-*

⁴⁹ Ezech. XLIV, 1, 2. ⁵⁰ Psal. CIX, 5.

cum affert Damascenus epistola *De trisagio*, quem Theopaschitæ objicerent, aliter legentes ac habeant modo codices: nempe ter repetitam vocem ἅγιος· ut neque illa littera improbanda sit, sed duntaxat hæreticorum malus usus, ac quod vellent, ita in Filium referri hoc canticum, ut non etiam referatur in Patrem et Spiritum sanctum; quod falsum liquet ex aliis aliisque locis Scripturæ, quibus alia aliaque persona apparuisse dicitur.

(22) *Aperui, ut homo.* Sic ipse exposuerim: ut spectata quidem naturæ humanæ conditione, Do-

minus vulvam aperturus esset; at non tamen aperuerit potentia deitatis, ad quam claustra ipsa perinde habent ac si aperta essent: quæ est etiam expositio Amphiloicii.

(23) Edidit Riccardus ex antiquo Cryptæferratensi codice, stilo scometrico ac polemico in Judæos, sive etiam Judæorum nomine in assectas Nestorianos: totam Procli, ut patet ex crebro usu vocis μορφή εἰ σχῆμα, ἀντὶ φύσεως quem sanctus Ephræmius apud Photium ipsi tribuit.

(24) Leg. cum aliis ἀφθάρτως.

ταγῆ; ἐλεύθερον Θεόν, τὸν μὴ κλευόμενον Δεσπότην, ἀνυμνῶν ἐβόα· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Αἰσχυνέσθωσαν Ἄρειος, καὶ Εὐνόμιος, Μακεδόνιος τε καὶ Νεστόριος, τὸ τετράπυλον τοῦ διαβόλου ἄρμα· οἱ τῶν αἰρέσεων σκόπελοι· αἱ τῆς βλασφημίας σπιλάδες· τὰ τῶν ψυχῶν ναυάγια· αἱ τῆς δυσσεβείας ὑφαλοὶ πέτραι· οἱ πονηροὶ τῆς Τριάδος ζυγοστάται· ἀκουσάτωσαν τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Ὁ Δαβὶδ τὰ ἔργα μεγαλύνει, καὶ οἱ βλάσφημοι τὸν κτίστην μικρύνουσι. Πάντα γὰρ θαυμαστὰ καὶ παράδοξα, τὰ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ· Θεοῦ γὰρ ἐστὶ Λόγου τεράστια, καὶ γλώττης τάχος νικῶντα· ἰσχὺν δὲ τοῦ δημιουργήσαντος παριστῶντα.

siquidem Dei Verbi sunt prodigia; eaque, ut et linguam quantumcunque expeditam superent, et conditoris potentiam expriment.

Β'. Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν ὁ Δεσπότης. Ἄγγέλους ἐκ μὴ ὄντων παρήγαγεν· ἐνευσε, καὶ ἡ κτίσις οὐκ ἐβράδυνεν· ἐκέλευσε, καὶ τὸ φῶς ἐκ σκότους ἀνέτειλε, τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ καμάραν ἐστερέωσε· τὴν δὲ γῆν ἐκ τοῦ βάθους διαλελυμένην ἀνέσπασε, τὸν ἥλιον ὡς νυμφίον ἐκόσμησε· τὴν δὲ σελήνην, διὰ τὴν χρεῖαν ποικίλως ἐσχημάτισε, δῆμους ἀστέρων ἐκ φωτὸς ἐχάλκευσε· καὶ τὴν συμφωνίαν τῶν μαχομένων στοιχείων ἐχαρίσατο· [πῦρ, ὕδωρ·] ἡ γῆ ποταμούς ἀναβλύζει, καὶ ὁ ἀὴρ μετεωρίζει τὰ βάρη· καὶ τὴν ἐναντιότητα, ἡ τέχνη αὐτοῦ εἰς φιλίαν ἐκέρασεν. Εἶπω τὸ μυστήριον. Θεὸς ὢν, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ διὰ Παρθένου ἐνθα παρῆν ἐπεδήμησε· καὶ ὁ τόκος αὐτὸν οὐκ ἠλάττωσε, καὶ ἡ ὠδὸς τὴν ἀκτιστον φύσιν οὐκ ἠλλοίωσεν· ἀλλὰ κτιστὴ μορφή τὸν κτίστην ἐσχημάτισε, καὶ τὸν ἀχώρητον σαρκωθέντα ὁ κόσμος ἐχώρησε. Γενόμενος ἀνθρώπος χωρὶς ἁμαρτίας, διὰ ξύλου τὴν φύσιν ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἠλευθέρωσε· διὰ τάφου θάνατον ἐνέκρωσε· διὰ ὕβρεως δόξαν ἐγεώργησεν· ἐν ποταμῷ τὸ τῆς κολυμβήθρας μυστήριον ἐσκιογράφησε. Καὶ ὅτι Θεὸς ἦν ὁ Χριστός, ἐμαρτύρησεν ἀρτίως ἡ θάλασσα, καὶ οἱ ἄνεμοι, καὶ οἱ δαίμονες. Τῆς μὲν γὰρ ἡ ζάλη κατηνάζετο· τῶν δὲ ἀνέμων ἡ βία ἐκοιμίζετο· οἱ δὲ δαίμονες ἀοράτως ἐμαστιζόντο. Καὶ ἐμαρτύρει τὰ στοιχεῖα τῆ δυνάμει τοῦ παρόντος, ὅτι τοῦτον ἐφοβήθησαν, περὶ οὗ ὁ προφήτης ἐν ψαλμοῖς ἐβόα· Εἶδοσάν σε τὰ ὕδατα, ὁ Θεός, καὶ ἐφοβήθησαν.

Γ'. Ὅντως πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν ὁ Δεσπότης· κωφευούση γὰρ τῇ κτίσει, γλώτταν ἐχαρίσατο, τὸν

⁵¹ Psal. ciii, 24. ⁵² Isa. xl, 22. ⁵³ Psal. xviii, 25; Luc. viii, 23. ⁵⁷ Psal. lxxvi, 17.

(25) *Ignem temperat aqua.* Haud dubium desiderari vocem aliquam; nec enim duæ illæ voces, πῦρ, ὕδωρ sic absolute coherent; nec quis facile possit sanare locum absque novo codice.

(26) *Suo modo testimonio,* ἀρτίως ἐμαρτύρησεν. Bene Riccardus futurum μαρτυρήσει, mutavit præterito. Porro indicat Proclus, paulo ante lectum fuisse Evangelium Matth. viii, 23, sive Luc. viii, 23, de sedata maris tempestate ac expulsis dæmonibus: ut hoc indicio haberi possit certum tempus

turam, omnipotentem substantiam, insuperabilem voluntatem, celerem gratiam, suapte auctoritate conditorem, sui juris Filium, Deum nullius ditioni subjectum, Dominum nullius imperio mancipatum, claro præconio dicebat: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti* ⁵¹. Confundantur Arius et Eunomius, Macedoniusque et Nestorius, quadrijugis diaboli currus, hæresum scopuli, blasphemiarum cautes, animarum naufragia, impietatis subdola saxa, Trinitatis mali pensitatores: audiant Davidem dicentem: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti.* David opera magnificat; blasphemique, creatoris gloriæ detrahunt. Omnia namque Christi Domini opera, mira plane sunt ac nova:

B II. Omnia in sapientia fecit Dominus. Ex nihilo angelos produxit: annuit, et creatura nihil morata adfuit; jussit, et lux e tenebris eluxit. Cælum sicut cameram firmavit ⁵²; terram autem ab alto diremptam gurgite extraxit. Solem tanquam sponsum exornavit ⁵³; lunam vero utilitatis ergo variata mutatione efformavit. Stellarum multitudinem ex luce fabricavit; pugnaciumque elementorum concordiam donavit. Ignem temperat aqua (25); terre visceribus scaturiunt flumina: aer gravia elevat; contrariaque ac pugnancia, ejus ars mutuo amicitie fœdere copulavit. Pandam mysterium. Deus cum esset, in terris visus est ⁵⁴; ac per Virginem eo advenit, ubi jam aderat; nihil partu diminutus est; nec editio increatam naturam quidquam immutavit, sed creata forma creatorem formavit, ac eum qui capi non potest, mundus indutum carne cepit ac comprehendit. Factus homo sine peccato ⁵⁵, per lignum humanam naturam a peccato liberavit; per sepulcrum interemit mortem; per contumeliam gloriam captavit: in flumine, lavacri sacramentum adumbravit. Christum porro Deum esse, suo modo testimonio (26), mare et venti dæmonesque comprobant. Nam maris quidem procella sopiebatur; ventorum impetus sedabatur, dæmonesque invisibili ratione excruciabantur ⁵⁶. Elementa ejus qui aderat potentiam contestatam reddebant, quod eum timuerint, de quo propheta in Psalmis clara voce dicebat: *Viderunt te aquæ, Deus, et timuerunt* ⁵⁷.

D III. Vere omnia in sapientia fecit Dominus. Muta siquidem cum esset creatura, linguam ei largitus est,

⁵⁴ Bar. iii, 38. ⁵⁵ Hebr. iv, 15. ⁵⁶ Matth. viii,

habite hujus orationis; nona scilicet dominica ab indictione, qua etiam exstat Ceramei homilia. Liqueat vero ex his et similibus, ut non esset unius Ecclesie Hierosolymitanæ traditio, ut post lectum Evangelium inter Missarum solemnities haberetur concio; quo Wastelius argumento hinc inde monumenta Chrysostomo inscripta, Joanni suo ac Hierosolymitano minus solida veritate nititur asserere.

nempe hominem; protoplasti uterum, terræ virginis A pulverem effecit. Quemadmodum enim in utero demittitur semen; effingitur corpus; informatur lutum; animatur caro; constituitur animal; exsilit qui est ad imaginem(27); paritur ratio; manetque nihilominus testis expers efformatio, ac generatio inexplicabilis: sic in protoplasto Adam, pro matrice, divinæ fuerunt manus; pro semine, terrenus pulvis; pro mensibus, conditoris æternitas; pro doloribus, fictoris impatibilitas; pro partu, divina insufflatio; pro lacte, paradisi fons; pro alimento, mensa nullo labore comparata; pro forma, principis exemplaris imago; pro dignitate, immortalitas per gratiam; pro subditis, una cum eo fictum animal. Ac partus quidem, qualis erat formatio, existit; eumque molestia nulla violavit aut infecit. Erubescant Judæi, qui virginalem partum insectantur ac irrident, dicentes: Si virgo peperit, nequaquam virgo permansit. Miser ac infelix: Adam in mundum productus est, nec ulla molestia aut labes efformatum infecit: Deoque carne nato, partus corruptionem sustinere debuerit? Idcirco enim Christus Dominus secundus Adam secundum carnem dictus est quoniam is qui præcessit, primus Adam Christi Domini figura fuit. Nimirum lutum adumbravit Ægulum. Adamum autem Christi figuram gessisse, audi ex beato Paulo dicente: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ; qui est forma futuri*⁵⁸. Quemadmodum vero Adamus, Christi Domini figura fuerit secundum carnem, accipe. Servus, naturæ principium (28); Dominus interminabilis principium vitæ. Efformarunt illum divinæ manus; hic, qua novit ipse ratione, carnem sibi adjunxit. Ille ad imaginem factus est; hic ipsa est increata imago. Ille per insufflationem animatus est; hic in servi forma visus est. Illius domus est paradisos; hujus, cœlum sedes est. Ille lingua est creaturæ; hic, caput Ecclesiæ. Ille manum in arborem extendit, mortemque decerpit⁵⁹⁻⁹⁹; hic manus in cruce expandit, mundumque in ulnas accepit: ac clamat in Evangeliiis: *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum*¹⁻⁴⁰. Ille mulierem habuit insidiatricem; hic in thalamum habuit Virginem. Adamo dormienti adempta D fuit costa⁴¹, atque ex ea ædificata mulier, nec quidquam Adamo defuit; Christo carne crucifixo atque

ἄνθρωπον λέγω· καὶ μήτραν τοῦ πρωτοπλάστου, τὸν χοῦν ἐποίησεν ἐκ γῆς ἀγεωργήτου. Ὡσπερ γὰρ ἐν μήτρᾳ καταβάλλεται σπέρμα· διαπλάττεται σῶμα· μορφοῦται ὁ πηλὸς· ψυχοῦται ἡ σὰρξ· ἀποτελεῖται τὸ ζῶν· σκιρτᾷ ὁ κατ' εἰκόνα· τίχτεται ὁ λόγος, καὶ ἀμάρτυρος μένει ἡ διάπλασις, ἀνερμήνευτος δὲ ἡ γέννησις· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ· ἀντὶ μήτρας, αἱ θεῖαι γεγόνασι χεῖρες· ἀντὶ σπέρματος, ὁ γῆϊνος χοῦς· ἀντὶ μηνῶν, τὸ ἄχρονον τοῦ ποιήσαντος· ἀντὶ ὠδίνων, τὸ ἀπαθὲς τοῦ πλάσαντος· ἀντὶ τόκου, τὸ θεῖον ἐμφύσημα· ἀντὶ γάλακτος, ἡ πηγὴ τοῦ παραδείσου· ἀντὶ τροφῆς, ἡ ἄμοχθος τράπεζα· ἀντὶ μορφῆς, ἡ εἰκὼν τοῦ ἀρχετύπου· ἀντὶ ἀξιώματος, τὸ κατὰ χάριν ἀθάνατον· ἀντὶ ὑπερκόων, τὸ συμπλασθὲν ζῶον. Καὶ γέγονε μὲν ὁ κατὰ διάπλασιν τόκος· κάματος δὲ, τὸν τόκον οὐχ ὕβρισεν. Αἰσχυνέσθωσαν Ἰουδαίων παῖδες, οἱ τὴν παρθενικὴν ὠδῖνα διασύροντες, οἱ λέγοντες· Εἰ ἔτεκε παρθένος, οὐκ ἔμεινε παρθένος. Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, ὁ Ἀδὰμ εἰς τὸν κόσμον παρήχθη, καὶ κάματος τὴν διάπλασιν οὐχ ὕβρισεν· ὁ Θεὸς κατὰ σάρκα ἐγεννήθη, καὶ φθορὰν ὁ τόκος ὑπέμεινε; Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ δεῦτερος Ἀδὰμ κατὰ σάρκα ὁ Δεσπότης Χριστός· ἐπειδὴ ὁ προλαθὼν Ἀδὰμ τύπος τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ. Ἐσκιογράφησεν ὁ πηλὸς τὸν κεραμέα. Ὅτι δὲ τύπος ἦν, ἄκουε τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· Ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. Καὶ ὅπως τύπος ἦν ὁ Ἀδὰμ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ κατὰ σάρκα, ἄκουε· Ὁ δούλος, φύσεως ἀρχὴ· ὁ Δεσπότης, ἀρχὴ ζωῆς τέλος μὴ ἐχούσης. Ἐκεῖνον αἱ θεῖαι χεῖρες ἐπλασαν· οὗτος, ὡς οἶδεν, ἑαυτὸν ἐσάρκωσεν. Ἐκεῖνος γέγονε κατ' εἰκόνα· οὗτος, εἰκὼν ἄκτιστος. Ἐκεῖνος δι' ἐμφυσήματος ἐψυχώθη· οὗτος ἐν δούλου μορφῇ ὤφθη. Ἐκεῖνου ὁ παράδεισος οἶκος· τούτου ὁ οὐρανὸς θρόνος. Ἐκεῖνος γλώττα τῆς κτίσεως· οὗτος, κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκεῖνος τὴν χεῖρα εἰς δένδρον ἐξέτεινε, καὶ θάνατον ἐτρύγησεν· οὗτος τὰς χεῖρας ἠπλώσεν ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ τὸν κόσμον ἐνηγγαλίσατο· καὶ βοᾷ ἐν Εὐαγγελίοις· Ὅταν ὑψωθῶ, πάντα ἐλκύσω πρὸς ἑμαυτόν. Ἐκεῖνος γυναῖκα ἔσχεν ἐπίθουλον· οὗτος Παρθένον ἔσχε θάλαμον. Τοῦ Ἀδάμ καθεύδοντος ἡ πλευρὰ ἀφηρέθη, καὶ ὠκοδομήθη ἡ γυνή, καὶ τῷ Ἀδὰμ οὐδὲν ἔλειψε· τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ κατὰ σάρκα σταυρωθέντος καὶ ταφέντος, τῷ

⁵⁸ Rom. v, 14. ⁵⁹⁻⁹⁹ Gen. iii, 6. ¹⁻⁴⁰ Joan. xii, 34. ⁴¹ Gen. ii, 21.

(27) *Exsilit qui est ad imaginem*, σκιρτᾷ ὁ κατ' εἰκόνα· Ipse nimirum animus; quod sequenti membro magis explicat, τίχτεται ὁ λόγος· ratio paritur. Fuit forte in ea opinione, ut anima rationalis ac λόγος, vere exiret ac educeretur e materia sic disposita, a qua nec alii quidam æquales abhorruerunt: quanquam fuit tandem ab Ecclesia proscripta. Non licet, aut libet alias opiniones quas subinde Proclus indicat, adnotare, in quibus præsertim nihil est periculi, tametsi est aliquid novi, ac a nostrorum ac modernorum philosophia abhorrentis, ut paulo ante, de formatione stellarum ex lumine.

(28) *Naturæ principium*, φύσεως ἀρχή. Nihil his Procli clarius. Prosequitur enim, quibus convenit Adamum inter et Christum, ut ille hujus figura fuit: quare valde ridicula Riccardi conjectura, ut loco φύσεως, sit legendum φθίσεως· pro *naturæ*, *corruptionis*; atque ab eo auctor Christi ac Adami comparisonem inchoaverit, in quo illi maxime videntur contrarii. Adamus ergo naturæ principium, ut caput generis; eoque figura Christi, qui principium est ac auctor vitæ æternæ, caput ipse prædestinatorum.

αίματι αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία ἐξηγοράσθη, καὶ τῆς Θεότητος αὐτοῦ πάθος οὐχ ἤψατο.

Δ'. Ἀλλὰ ζητούμενόν ἐστι, τίνος ἕνεκεν μὴ ἐγρηγορότος τοῦ Ἀδάμ, ἀλλὰ καθεύδοντος ἀφηρέθη ἡ πλευρὰ, καὶ ἀνωκοδομήθη ἡ γυνή. Οὐκ ἐχρῆν μάλλον ἐγρηγορηκότος, ὥστε μαρτυρεῖν τῇ διαπλάσει, καὶ ἐκπλήττεσθαι τὴν τέχνην, καὶ δοξολογεῖν τὴν σοφίαν τοῦ ποιήσαντος· πῶς ἐκ πηλοῦ ἐγένοντο νεῦρα καὶ σάρκες, ὁστέων ἀρμολογία καὶ λεπτότης τριχῶν; Ἀλλ' οὐ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ταῦτα διὰ δύο πράγματα· πρῶτον μὲν, ἵνα μὴ ἀφαιρούμενος ἀλγήσῃ, καὶ ἀλγήσας μισήσῃ τὴν γυναῖκα· καὶ γένηται αὐτῷ δυσμενῆς ἢ ὁμόφυλος· δεύτερον δὲ, ὃ μείζον ἐστὶ καὶ θειότερον· ἤδει ὁ Θεὸς ὅτι φιλόνηκον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι διαπλάσθεις αὐτεξούσιος ἐστίν· ἵνα μὴ οὖν ἀρῆξεται καὶ Θεοῦ τόκον πολυπραγμονεῖν, ἐπιθάλλει αὐτῷ ὕπνον, χαλινῶν τὴν τόλμαν, μονονουχὶ λέγων πρὸς αὐτόν· Εἰ τῆς ὁμοφύλου τὴν ἀνάπλασιν ἰδεῖν οὐ συνεχωρήθης, τὴν ἀρρήτον τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ τὴν ἀκατάληπτον γέννησιν μὴ τολμήσῃς πολυπραγμονεῖν. Πῶς μὲν ἄνθρωπος γεννᾶται, νοῆσαι οὐ δύναται, Θεοῦ δὲ οἰκονομίαν ζητήσῃν δύνη;

incomprehensibilemque generationem curiose investigare. Non potes perspicere animo, qua hominatio generetur : divinæque incarnationis mysterium rimari poteris ac intelligere?

Ε'. Ἀλλ' ὁρῶ ὑμᾶς στενοχωρουμένους, καὶ βέλτιον ἐνθάδε κατευνάσαι τὸν λόγον· εἰ δὲ βιασταί ἐστε, τῶν βιαζομένων δὲ ἐστὶν ἡ βασιλεία, προσθήσω τοῖς εἰρημένοις. Εἰκὸς τῶν Ἰουδαίων τινὰ παρεῖναι ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Χριστοῦ λανθάνειν τὴν ἀλώπεκα τῆς Ἰουδαίας, καὶ μετὰ τὸ ἀπολυθῆναι τὴν ἐκκλησίαν, στήκειν ἔξω καὶ σκώπτειν τοὺς λόγους, καὶ λέγειν τοιαῦτα· Διὰ τί, Χριστιανοὶ, καινοτομεῖτε ταῦτα, καὶ κομπάζετε ἐπὶ πράγμασιν ἀναποδείκτοις; Θεὸς ἐπὶ γῆς ὤφθη ποτέ; οὐδέποτε ἄλλοτε, εἰ μὴ μόνον ἐπὶ Μωϋσέως. Ἀλλὰ τότε οὐδὲ ὤφθη, ὡς Ἰουδαῖε· καὶ τούτου μάρτυς αὐτὸς ὁ Μωϋσῆς λέγων οὕτως· *Πρόσεχε σουτῶ, καὶ συμβιβάσεις εἰς τὴν καρδίαν σου πάντα τοὺς λόγους, οὓς ἐωράκυσιν οἱ ὀφθαλμοί σου· καὶ διδάξεις τοὺς υἱούς σου, καὶ τοὺς υἱούς τῶν υἱῶν σου· μνησθητι τὴν ἡμέραν Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, τὴν ἡμέραν τῆς ἐκκλησίας, ὅτε ἐλάλησε Κύριος πρὸς με, λέγων· Ἐκκλησίασον πρὸς με τὸν λαόν, καὶ ἀκούσωσι τὰ ρήματά μου, καὶ διδάξουσιν αὐτὰ τοὺς υἱούς αὐτῶν. Καὶ προσήλθετε, καὶ ἕστητε ὑπὸ τὸ ὄρος τὸ Σινά· καὶ τὸ ἔρος ἐκαίετο πυρὶ ἕως τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἠκούσατε τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἐκ μέσου τοῦ πυρός· φωνὴν ῥημάτων ἠκούσατε, καὶ ὁμοίωμα οὐκ ἴδετε. Ἄ τσίνον οὐκ εἶδες, τί κομπάζεις ἐωρακένας; Τί οὖν μοι, φησὶ, προσφέρεις, ὅτι ἠδύνατο γυνὴ γεννησάτω Θεόν; Εἰς τοῦτο γὰρ σοὶ λέγω· ὅτι οὐ λέγω σοὶ ὅτι ἠδύνατο γυνὴ Θεὸν γεννησάτω, ἀλλ' ὅτι ἠδύνατο Θεὸς σαρκωθείς γεννηθῆναι ὑπὸ γυναικός· πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατά. Ὅμως εἰ ἀπιστεῖς, ὡς Ἰουδαῖε, τοῖς ἐμοῖς λόγοις, ἐντρέπου τὰς τῶν προφητῶν βίβλους· ἔγκυφον ἐν αὐταῖς, καὶ βλέπε ὅλον τὸ μυστή-*

A sepulto, ejus sanguine redempta fuit Ecclesia; passio tamen haudquaquam ejus Divinitatem tetigit.

IV. Verum investigandum est, cur non vigilante Adamo, sed dormiente, costa ei ablata sit, ac ex ea aedificata mulier? Nonne satius erat ac commodius, eo pervigile fieri, ut formationis testis foret, artisque admiratione defixus, conditoris sapientiam summis laudibus celebraret : ut nimirum ex luto facti essent nervi carnesque, ac apta illa ossium compago pilorumque tenuitas? Verum non permisit Deus ita fieri duplici ex causa : primo, ne cui costa adimebatur indolesceret, atque indolens mulierem odio haberet, fieretque ei invisus, quæ gentilis ac agnata esset. Tum vero, quod sublimius est ac divinius : Noverat Deus hominem esse animal pugnacis contentionis acerrime cupidum, ac statim formatum, sui juris ac potestatis futurum : quocirca, ne Dei ipsum partum curiose nimis perscrutari inciperet, immittit ei somnum, quo quasi freno audaciam compesceret; vix non talia ad eum dicens : Si agnatæ formationem minime licuit conspexisse, ne præsumas ineffabilem Dei potentiam

investigare. Non potes perspicere animo, qua hominatio generetur : divinæque incarnationis mysterium rimari poteris ac intelligere?

V. Cæterum coarctari vos video : proinde satius foret hic sermonem abrumpere. At si vim facitis, cum cælorum regnum eorum sit qui vim faciunt⁴², dictis aliquid addam. Verisimile plane est adesse hic aliquem Judæum, atque in vinea Christi, Judæicam delitescere vulpem; atque adeo dimissa concione foris constitutum, cœpturum sermones joco cavillari, taliaque effutire : Ut quid, o Christiani, nova hæc designatis, quæve demonstrari ac probari haudquaquam possunt, tumide temereque jactatis? Deusne in terris aliquando visus est? Nunquam sane, nisi tempore duntaxat Moysis. Atqui ne tunc quidem, o Judæe, visus est : hujusque rei tes is esto idem ipse Moyses, qui sic ait : *Attende tibi ipsi, et colligendo conferes in corde tuo omnia verba quæ viderunt oculi tui : et ea docebis filios tuos, et filios filiorum tuorum. Recordare diei Domini Dei tui, diei concionis, quando locutus est Dominus ad me dicens : Convoca ad me populum, et audiant vocem meam, et docebunt filios suos. Et accessistis, et stetistis sub monte Sinai : et mons conflagrabat igni usque ad cælum : et audistis vocem Domini Dei vestri de medio ignis. Vocem verborum audistis, et similitudinem non vidistis⁴³. Quid ergo te vidisse jactas, quæ non aspectasti? Quid hoc igitur, inquit, mihi ingeris? potuisse scilicet mulierem Deum generare? Ad id plane respondeo, me quidem nequaquam dixisse, Mulierem generare potuisse Deum, sed utique Deum incarnatum a muliere generari; siquidem omnia ei possibile sunt⁴⁴. At certe, o Judæe, si meis verbis fidem non habes, reverere libros prophetarum : illis incumbere, totumque divinum mysterium in eis exaratum vide : universum illic Virgi-*

⁴² Matth. xi, 12. ⁴³ Deut. iv, 9-12. ⁴⁴ Matth. xix, 26.

nis miraculum adumbratum cerne. Ait namque propheta : *In die illa dicit Dominus omnipotens* (prophetiam prius referam : deinde vero interpretationem addam) : *In die illa dicit Dominus omnipotens, advocabit homo proximum suum subter vitem suam, et subter ficum suam* ⁴⁵. *Et convertit me* (29), inquit, *angelus qui loquebatur in me : et suscitavit me, sicut suscitari solet homo de somno suo, et dixit ad me : Quid tu vides? Et dixi : Vidi, et ecce candelabrum aureum totum, et lampas super ipsum, et septem lucernæ, et septem infusoria, et duæ olivæ desuper. Et interrogavi angelum, et dixi : Quid sunt hæc, Domine? Et dixit mihi : Non cognoscis quid sunt hæc? Et dixi : Non, Domine. Et respondit angelus qui loquebatur in me, et dixit : Hic est Sermo Domini* ⁴⁶. *O altitudo divitiarum cum sapientiæ tum scientiæ Dei* ⁴⁷ ! Legimus prophetiam, interpretationem adjungamus.

Λόγος Κυρίου. "Ω βάθους [καί] πλούτου, καὶ σοφίας, καὶ Θεοῦ γνώσεως! Ἀνέγνωμεν τὴν προφητείαν, ἐπαγάγωμεν τὴν ἐρμηνείαν.

VI. *In die illa dicit Dominus omnipotens. In qua die, o propheta? In die incarnationis, quando Virgo cœli quamdam speciem prætulit : quando ex utero prosilierunt radii : quando sol incarnatus e matrice prorupit : quando lux humanam figuram induit : quando partus ejus qui nascebatur, non initium, sed ortus fuit. Et convertit me, inquit, angelus qui loquebatur in me : et suscitavit me, sicut quando homo excitatur a somno suo. Quisnam angelus? Is qui læta fausta que annuntiavit Mariæ. Quis somnus? Legis tempus. Quandoquidem ut in somno palpebræ pupulas obtegunt, ita legis tempore velamen cor obtexerat. Et dixit ad me : Quid tu vides? Et dixi : Vidi, et ecce candelabrum aureum totum. Quid est ergo illud candelabrum? Sancta Maria. Cur autem candelabrum? Quia immateriale lumen, nempe Deum incarnatum, portavit. Ut quid vero aureum totum? Quia etiam post partum virgo permansit. Ait namque : *Porta hæc clausa erit. Non aperietur, et nullus transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel solus transibit per eam : et erit clausa, quoniam princeps et egredietur, et fores post se claudet* ⁴⁸. Uterum autem portam vocari, testatur Job dicens : *Cur non conclusit portas uteri mei* ⁴⁹? Et sicut candelabrum non est lucis causa, sed lucis vehiculum : ita etiam virgo non est ipsa Deus, sed Dei templum. *Et lampas, inquit, super ipsum. Quidnam est lampas? Deus Verbum incarnatum, lumen orbis terræ, is qui dicit : Ego sum lux mundi* ⁵⁰. Sicut autem in lampade materia flammam excipit, ita in mysterio ac incarnatione Deus servi formam suscepit. Et quemadmodum lampas splendorem ex alto demittit, ita Dominus e cœlis in terram ve-*

ριον θεολογούμενον· βλέπε δλον τὸ παρθενικὸν θαῦμα σκιαγραφούμενον. Καὶ γὰρ λέγει ὁ προφήτης· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ λέγει Κύριος παντοκράτωρ· πρῶτον ἀναγινώσκω τὴν προφητείαν, καὶ τότε λέγω τὴν ἐρμηνείαν. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, προσκαλέσεται ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ καὶ ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ. Καὶ ἐπέστρεψέ με, φησὶν, ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ ἐξήγειρέ με, ἐν τρόπῳ ἐξηγέρθη ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις; καὶ εἶπον· Ἐώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσοῦ ὄλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἑπτὰ λύχνοι, καὶ ἑπτὰ ἐπαρυστρίδες, καὶ δύο ἐλαῖαι ἐπάνω. Καὶ ἐπηρώτησα τὸν ἄγγελον, καὶ εἶπον· Τί ἐστὶ ταῦτα, Κύριε; καὶ εἶπέ μοι· Οὐ γινώσκεις τί ἐστὶ ταῦτα; καὶ εἶπον· Οὐχί, Κύριε· καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἶπεν· Οὗτος ὁ

Γ'. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ, ὧ προφήτα; Τῇ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὅτε Παρθένος οὐρανὸν ἐμιμήσατο· ὅτε ἐκ γαστρὸς ἐξεπήδησαν ἀκτίνες· ὅτε ἐκ μήτρας προέκυπτε σαρκωθείς ἥλιος· ὅτε τὸ φῶς ἐσχηματίσθη ἀνθρωπεῖα μορφῇ· ὅτε ὁ τόκος τοῦ τεχθέντος, οὐκ ἀρχή, ἀλλ' ἀνατολή. Καὶ ἐπέστρεψέ με, φησὶν, ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ ἠγειρέ με, ἐν τρόπῳ ὅταν ἐξηγέρθη ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ. Τίς ὁ ἄγγελος; ὁ τὴν Μαριάμ εὐαγγελισάμενος. Τίς ὁ ὕπνος; ὁ τοῦ νόμου καιρός. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ ὕπνῳ τὸ βλέφαρον τὴν κόρην καλύπτει, οὕτως ἐν τῷ νόμῳ τὸ κάλυμμα τὴν καρδίαν ἐσκέπασε. Καὶ εἶπεν πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις; καὶ εἶπον· Ἐώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσοῦ ὄλη. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ λυχνία; ἡ ἁγία Μαρία. Διὰ τί δὲ λυχνία; ἐπειδὴ τὸ αὐτὴν φῶς Θεὸν σαρκωθέντα ἐβάστασε. Διὰ τί δὲ χρυσοῦ ὄλη; ἐπειδὴ καὶ μετὰ τόκον παρθένος ἔμεινε. Φησὶ γὰρ· Ἡ πύλη αὕτη κεκλεισμένη ἐστὶ· οὐκ ἀνοιχθήσεται, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς, ἔτι Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ μόνος διελεύσεται δι' αὐτῆς· καὶ ἐστὶ κεκλεισμένη, διότι ὁ ἠγούμενος καὶ ἐξελεύσεται καὶ κλείσει τὰς θύρας ὀπισθεν αὐτοῦ. Ὅτι δὲ ἡ γαστήρ πύλη λέγεται, μάρτυς Ἰωβ λέγων· Διὰ τί οὐ συνέκλεισε πύλας γαστρὸς μου; Καὶ ὡσπερ ἡ λυχνία οὐκ αὐτὴ φωτὸς αἰτία, ἀλλὰ φωτὸς ὄχημα, οὕτως καὶ ἡ Παρθένος, οὐκ αὐτὴ Θεὸς, ἀλλὰ Θεοῦ ναός. Καὶ τὸ λαμπάδιον, φησὶν, ἐπάνω αὐτῆς. Τί τὸ λαμπάδιον; ὁ σαρκωθείς Θεὸς Λόγος, τὸ φῶς τῆς οἰκουμένης, ὁ λέγων· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Καὶ ὡσπερ ἐν τῷ λαμπαδίῳ ἡ ὕλη φλόγα δέχεται, οὕτως ἐν τῷ μυστηρίῳ ὁ Θεὸς μορφὴν δούλου ἔλαβε. Καὶ ὡσπερ τὸ λαμ-

⁴⁵ Zach. II, 10.

⁴⁶ Zach. IV, 1-6.

⁴⁷ Rom. XI, 33.

⁴⁸ Ezech. XLIV, 2, 3.

⁴⁹ Job III, 10.

⁵⁰ Joan. VIII, 12.

(29) *Et convertit me*, ἐπέστρεψέ με. Velut stitit, traxitque ad spectaculum ac visionem. Deest illud pronomen in LXX ubi redditur, *Et reversus est*,

etc. Posset reddi : *et accurrit angelus*, etc. Gentianus Hervetus etiam reddit, *et convertit me*, in Quæstionibus Anastasii Nicæni.

πάδιον ἐξ ὕψους τὴν ἀύγην καταλάμπει, οὕτως ὁ Δεσπότης ἐξ οὐρανῶν ἐπεδήμησε τῇ γῆ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἐβόα· Διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν, ἐν οἷς ἐπεσκέψατο ἡμᾶς Ἀνατολή ἐξ ὕψους.

Z'. Καὶ τὸ λαμπάδιον, φησὶν, ἐπάνω, καὶ ἑπτὰ λύχνοι. Τίνες οἷδε ἑπτὰ λύχνοι; οἱ κατὰ μέρος νόμοι. Πόθεν τοῦτο δῆλον; λέγει γὰρ ὁ Δαβὶδ· Λύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβους μου. Καὶ Σαλομών· Ὅτι λύχνος ἐντολὴ νόμος (30), καὶ φῶς. Ἐνταῦθα οὖν λέγει τοὺς ἑπτὰ νόμους. Ὅτι δὲ ἑπτὰ νόμοι ἦσαν, ἄκουε. Πρῶτος νόμος ὁ ἔμφυτος, περὶ οὗ φησὶν ὁ Παῦλος· Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος. Δεύτερος νόμος, ὁ διὰ τῆς ὑψείως· ὃν γὰρ ὁ νόμος κηρύττει· δημιουργὸν, τοῦτον ἡ ὄψις διὰ τῶν κτισμάτων πιστοῦται. Ἐκ γὰρ μεγέθους, καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀιολόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. Τρίτος νόμος, ἡ ἐπὶ τοῦ ξύλου ἐντολή· καὶ βοᾷ ὁ ἀπόστολος Παῦλος· Ὡστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθὴ. Τέταρτος νόμος, ὁ ἐπὶ τοῦ Νῶε, ἐν τῇ νεφέλῃ. Πέμπτος νόμος, ὁ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, ὁ τῆς περιτομῆς. Ἐκτος, ὁ τοῦ γράμματος. Ἑβδομος, ὁ τῆς χάριτος· καὶ ὅτι δὲ ἡ χάρις νόμον ἔχει, ἄκουε πάλιν Παύλου λέγοντος· Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσετε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Λέγει δὲ Ἡσαΐας· Ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Ἐνταῦθα οὖν λέγει ἑπτὰ λύχνους τοὺς ἑπτὰ νόμους. Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθεν ὁ Χριστὸς ὅλους τοὺς νόμους πληρῶσαι κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, τὸν λέγοντα· Πλήρωμα νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην· διὰ τοῦτο εἶπε τοὺς ἑπτὰ λύχνους, ἑπτὰ νόμους. Καὶ ἑπτὰ ἐπαρυστρίδες τίνες εἰσὶ; τὰ ἑπτὰ τοῦ Πνεύματος χαρίσματα. Πόθεν τοῦτο δῆλον; λέγει μὲν Ἡσαΐας· Ἐξελεύσεται βάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, [καὶ ἄνθος ἐκ ρίζης] ἀναθήσεται, καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα Κυρίου, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως· πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύs· πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας. Καὶ πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν· καὶ δύο ἐπαρυστρίδες, καὶ δύο ἐλαῖαι ἐπάνω. Τίνες αἱ δύο ἐλαῖαι; αἱ δύο διαθήκαι. Καὶ διὰ τί ταύτας εἶπεν ἐλαίας; ἐπειδὴ ὡσπερ ἡ ἐλαία ἀειθαλὲς ἔχει τὸ φύλλον, οὕτω καὶ αἱ δύο διαθήκαι ἀπαύστους τὰς περὶ Χριστοῦ ἔχουσι μαρτυρίας.

H'. Καὶ ἐπηρώτησα τὸν ἄγγελον, καὶ εἶπον· Τί ἐστὶ ταῦτα; καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος· Οὐ γινώσκεις τί ἐστὶ ταῦτα; καὶ εἶπον· Οὐχί, Κύριε. Τί λέγεις, ὦ προφήτα; σὺ λέγεις, ὅτι εἶδον λυχνίων, καὶ λαμπάδιον, καὶ λύχνους, καὶ ἐπαρυστρίδας. Πῶς οὖν ἐρωτᾷς ἃ εἶδες; Ναί· εἰκόνα γὰρ ἔβλεπον, καὶ θαῦμα ἠρεῦνων, φησὶν. Ὡσπερ γὰρ οἱ πλείοντες ἐν τῇ

nit. Quocirca etiam clamabat propheta : *Per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitavit nos Oriens ex alto* ⁵¹.

VII. *Et lampas, inquit, desuper, et septem lucernae. Ecquid septem lucernae? Peculiares totidem leges. Unde id constat? Nimirum quia ait David : Lucerna pedibus meis, lex tua, et lumen semitis meis* ⁵². Salomon item : *Lucerna mandatum legis, et lux* ⁵³. Hic itaque septem leges signat propheta. Quod autem fuerint septem leges, audi. Prima lex, est naturalis insita, de qua ait Paulus : *Cum enim gentes quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex* ⁵⁴. Secunda lex, est aspectabilis : quem enim lex praedicat conditorem, hunc aspectus per creaturas astruit ac probat. *A magnitudine enim et specie creaturarum, per proportionem, earum creator conspicitur* ⁵⁵. Tertia lex, est mandatum de ligno : ac Paulus apostolus alta voce praedicat : *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum* ⁵⁶. Quarta lex est tempore Noe, in nube (31). Quinta tempore Abrahami, de circumcisione. Sexta, lex scripta. Septima, gratiae. Quod autem etiam gratia legem habeat, audi rursus Paulum dicentem : *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi* ⁵⁷. Isaias etiam ait : *De Sion exibit lex, et Verbum Domini de Hierusalem* ⁵⁸. Cum itaque hic septem lucernas dicit, septem intelligit leges. Nam quia Christus venit, ut adimpleret universas leges, juxta quod ait beatus Paulus : *Plenitudo legis Christus ad justitiam* ⁵⁹ : idcirco septem leges, septem vocavit lucernas. Quidnam vero sunt septem infusoria? Septem Spiritus dona. Unde id liquet? Quia dicit Isaias : *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ascendet : et requiescet super eum Spiritus Domini; spiritus sapientiae et intellectus; spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* ⁶⁰. *Et septem infusoria; et duae olivae desuper. Ecquænam duae olivae? Duo testamenta. Quam ob causam vero haec vocavit olivas? Quia sicut oliva semper virentia servat folia : ita et duo testamenta sempiterna preferunt de Christo testimonia.*

VIII. *Et interrogavi angelum, et dixi : Quid sunt haec? Et dixit angelus : Non cognoscis quid sunt haec? Et dixi : Minime, Domine. Quid ais, o propheta? Tu dicis : Vidi candelabrum, et lampadem, et lucernas, et infusoria. Ut quid ergo ipsa quae vidisti, interrogas? Utique : Imaginem enim videbam, inquit, et miraculum perscrutabar. Ut enim ii qui*

⁵¹ Luc. i. 78. ⁵² Psal. cxviii, 105. ⁵³ Prov. vi, 23. ⁵⁴ Rom. ii, 14. ⁵⁵ Sap. xiii, 5. ⁵⁶ Rom. vii, 12. ⁵⁷ Galat. vi, 2. ⁵⁸ Isa. ii, 3. ⁵⁹ Rom. x, 4. ⁶⁰ Isa. xi, 1-3.

(30) Leg. νόμου, juxta LXX.

(31) In nube. In qua nimirum Deus positum vo-

luit symbolum clementiae, et ut deinceps mundus non esset periturus simili aquarum diluvio.

mare navigant, quamvis ipsum pelagus intueantur, haud tamen ad ima delitescentem margaritam cernunt : ita etiam propheta extimam quidem imaginem cernebat, arcanum vero exquirebat mysterium. Idecirco ait : *Et interrogavi angelum, et dixi : Quid sunt hæc? Ecquid tandem angelus? Non ait vidisse candelabrum, et lampadem, lucernasque, et infusoria : sed misso ænigmate, aperit miraculum, edicitque : Hic est Sermo Domini.* Fitque angelus evangelista : jubens enim valere symbola visui proposita, miraculum prædicat, aitque : *Hic est Sermo Domini.* Quid ais, o angele? Ostendisti vasa, et Verbum evangelizas? Utique; nam ænigma est quod spectatur, gratiaque mysterium. Quia enim Dominus Deus de Virgine nasciturus erat secundum carnem ac humanam formam accepturus, proque sua incarnandus voluntate : criminaturi vero erant Judæi miraculum, ac dicturi : Quonam pacto Dei Verbum, *Verbum quod erat in principio, Verbum quod erat apud Deum*⁶¹, potuit in humana forma nasci, et ex suo figmento carnem sumere? ut ergo Judæorum ora obstrueret, ostendit prophetæ, pro Virgine, candelabrum; infusoria pro donis; pro testamentis olivas, pro Salvatore lampadem. Quod autem prophetæ lampadem appellaverint Dominum Christum, incarnatum, inquam, Verbum, Deum non mutatum, ex Isaia accipe, cum ait : *Exsultet anima mea in Domino; induit enim me vestimento salutis et tunica lætitiæ : sicut sponso circumposuit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me mundo; et sicut terram efferentem florem suum, et sicut hortus semina sua, sic germinare faciet Dominus justitiam et exsultationem coram universis gentibus*⁶². *Propter Sion non tacebo, et propter Hierusalem non relinquam, donec egrediatur ut lumen justitiæ meæ; salutare autem meum ut lampas accendatur*⁶³. Ipsi gloria et imperium et honor, una cum Patre, simulque Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO III (32).

De Incarnatione Domini nostri Jesu Christi.

I. Crebra eaque diversa celebritatum solemnia humanam exhilarant vitam, dum festorum dierum recursu, tristem ærumnosæ hujus vitæ molestiam in voluptatem convertunt. Ut enim adversis tempestatibus acti, trajecto infesti maris aestu, portibus gaudent tanquam fidissimo vitæ sinu : sic post multas negotiorum molestias cum feriatur homo, celebritate tanquam curarum requie ac securitatis matre gaudet. Festus namque dies, molestiarum et oblivio; curarum somnus; gaudii

⁶¹ Joan. 1, 1. ⁶² Isa. LXI, 10, 11, sec. LXX. ⁶³ Isa. LXII, 1.

(32) Hanc quoque habuit idem Riccardus ex eadem Cryptæferratensi bibliotheca : opus sane, quanquam breve, Procli vena ac ingenio dignum. Indicat habuisse illam altero die a Christi natalitiorum festo die : quæ forte ratio fuit, ut potius

θαλάσση τὸ μὲν πέλαγος βλέπουσι, τὸν δὲ κρυπτόμενον κάτω μαργαρίτην οὐχ ὀρώσιν· οὕτω καὶ ὁ προφήτης εἰκόνα μὲν ἔβλεπε, καὶ μυστήριον ἠρεῦνα. Διόφρησιν· *Καὶ ἠρώτησα τὸν ἄγγελον, καὶ εἶπον· Τί ἐστὶ ταῦτα; Τί οὖν ὁ ἄγγελος; οὐ λέγει ὅτι εἶδεν λυχνίαν, καὶ λαμπάδιον, καὶ λύχνους καὶ ἐπαρυστρίδας· ἀλλ' ἀφεῖς τὸ αἰνίγμα, κηρύττει τὸ θαῦμα, καὶ λέγει· Οὗτος ὁ Λόγος Κυρίου.* Καὶ γίνεται ὁ ἄγγελος εὐαγγελιστής· ἀφεῖς γὰρ τὴν ὄψιν, κηρύττει τὸ θαῦμα, καὶ λέγει· *Οὗτος ὁ Λόγος Κυρίου.* Τί λέγεις, ὦ ἄγγελε; Σκεύη ἔδειξας, καὶ Λόγον εὐαγγελίζεις; Ναί· αἰνίγμα γὰρ τὸ θέαμα, καὶ μυστήριον ἡ χάρις. Ἐπειδὴ ἔγὰρ ἠμελλεν ὁ Δεσπότης Κύριος ἐκ Παρθένου τίκτεσθαι κατὰ σάρκα, καὶ σχηματίζεσθαι ὡς ἄνθρωπος, καὶ σαρκουῖσθαι ὡς ἠθελεν· ἠμελλον δὲ Ἰουδαῖοι διατύρειν τὸ θαῦμα, καὶ λέγειν· Πῶς ἠδύνατο ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος, ὁ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγος, ἐν σχήματι ἀνθρώπου γεννηῖσθαι, καὶ ἐκ τοῦ οἰκείου πλάσματος σαρκουῖσθαι; βουλόμενος οὖν ἀποφράξαι τῶν Ἰουδαίων τὰ στόματα, ἔδειξε τῷ προφῆτῃ ἀντὶ τῆς Παρθένου, τὴν λυχνίαν· ἀντὶ τῶν χαρισμάτων, τὰς ἐπαρυστρίδας· ἀντὶ τῶν διαθηκῶν, τὰς ἐλαίας· ἀντὶ τοῦ Σωτῆρος, τὸ λαμπάδιον. Καὶ ὅτι λαμπάδιον λέγουσιν οἱ προφῆται τὸν Δεσπότην Χριστὸν, τὸν σαρκωθέντα Λόγον, τὸν μὴ τραπέντα Θεὸν, ἄκουε Ἰσαίου λέγοντος· Ἀγαλλιᾶσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης· ὡς τυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν· καὶ ὡς νύμφῃν κατεκόσμησέ με κόσμῳ· καὶ ὡς γῆν ἀύξουσαν τὸ ἄνθος αὐτῆς· καὶ ὡς κῆπος τὰ σπέρματα αὐτοῦ· οὕτως ἀνατελεῖ Κύριος δικαιοσύνην, καὶ ἀγαλλίαμα ἐνώπιον πάντων τῶν ἐθνῶν. Διὰ Σιών οὐ σιωπήσομαι, καὶ διὰ Ἱερουσαλήμ οὐκ ἀνήσω, ἕως ἂν ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη μου· τὸ δὲ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος καὶ ἡ τιμὴ σὺν τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (33).

Α'. Πολλὰ καὶ διάφορα πανηγύρεις τὸν ἀνθρώπινον φαιδρύνουσι βίον, τῷ κύκλῳ τῶν ἑορτῶν τῆς ἐπιμόχθου ζωῆς τὸ λυπηρὸν εἰς ἠδονὴν μεταβάλλουσαι. Ὡς περὶ γὰρ οἱ μετὰ ζάλης ἐκ πελάγους καταθάντες χαίρουσι τοῖς λιμέσιν, ὡς ζωῆς ἀγκάλαις· οὕτως μετὰ πολλὰς πραγμάτων περιστάσεις ἑορτάζων ὁ ἄνθρωπος, χαίρει τῇ πανηγύρει ὡς ἀμεριμνίας μητρί. Ἐορτὴ γὰρ ἐστὶ λύπης λήθη· φροντίδων ὕπνος, χαρᾶς γεωργός, φαιδρότητος πρόξενος, προσευχῆς καιρός, πενήτων θέρος, ἐκκλησιῶν κόσμος,

inscripta sit *De Incarnatione, quam In festum natalis Domini.*

(33) Colum. codex, eis τὰ γενέθλια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

πόλεων πανήγυρις, ἔχθρας ναυάγιον, φιλίας ἀνατολή, ἐπὶ γῆς οὐρανός. Καὶ τί τὰ πολλὰ λέγω; Ἑορτὴ ἀναστάσεως καρπός, κατὰ τὸν προφήτην λέγοντα· Ἐόρταζε, Ἰούδα, τὰς ἑορτάς σου· ἀνέβη γὰρ ἐκ τῆς γῆς ὁ ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπόν σου.

B. Ἄλλὰ πολλὰ μὲν, καθάπερ ἔφην, αἱ πανηγύρεις· οὐκ ἴσα δὲ τῶν ἑορτῶν τὰ κέρδη. Αἱ μὲν γὰρ παρὰ Θεοῦ ἐνομοθετήθησαν, αἱ δὲ παρὰ διαβόλου εἰσέφρησαν. Διόπερ καὶ αἱ μὲν, ψυχῶν ἀπειλοῦσι ζημίαν· αἱ δὲ γαστρὶ λειτουργοῦσι κόρον· αἱ δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐμπορεύονται τὴν σωτηρίαν. Οἱ Ἕλληνες ἑορτάζουσιν· ἀλλ' αἰσχρῶς τὰ πάθη θεοποιήσαντες, ἐντεῦθεν ἀναμάττονται τῆς αἰσχύνης τὸν βόρβορον. Ἰουδαῖοι πάλιν ἑορτάζουσιν· ἀλλὰ θεὸν τὴν κοιλίαν περιφέρουσι, καιροὺς ἁμαρτημάτων μετὰ κόρον τὰς ἑορτάς ποιοῦντες. Ἐν ἐρήμῳ ἑορτάζοντες, τῆ εἰκόνι τῆ χρυσοῦ προσεκύνησαν· εἰς κρίσεις καὶ μάχας ἐνήστευον· ἐν Ἱεροσολύμοις ἑορτάζοντες, σταυρὸν κατὰ τοῦ Δεσπότης συνέπηξαν. Ὡς Ἰουδαῖκα ἑορταῖ, ὧν καὶ ἡ φαιδρότης πλάνος, καὶ ἡ τρυφή φόνος. Αἱ δὲ τῶν Χριστιανῶν πανηγύρεις θεῖαι καὶ παράδοξοι, καὶ ὄντως πηγαὶ καὶ θησαυροὶ σωτηρίας. Ἡ μὲν γὰρ πρώτη ἡμῶν πανήγυρις, Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν κηρύσσει. Ἡ δὲ μετ' ἐκείνην, ὑδάτων ἁγιασμὸν καὶ βαπτίσματος εἰκονογραφεῖ μύτραν. Ἡ τρίτη κατάδυσιν θανάτου, καὶ σταυροῦ τρόπαιον, καὶ ἀναστάσεως δῶρον, καὶ πατράσιν ἐλευθεροποιῶν εὐαγγελίζεται. Ἡ τετάρτη, τῆς ἡμετέρας ἀπαρχῆς τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδὸν, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν κέκραγε καθέδραν. Ἡ πέμπτη Πνεύματος ἁγίου κάθοδον, καὶ μυρίων χαρισμάτων δμβροὺς σαλπίζει. Αὗται εἰσιν αἱ ἑορταὶ ἃς ἐποίησεν ὁ Κύριος· ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐταῖς.

ceu tubæ præconio alte intonat. Hæc solemnities sunt eis⁶⁷.

Γ'. Τί γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς (35) θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ἦν χθὲς ἐπετελέσαμεν, οὔτε μετὰ φρίκης καὶ δόξης; Τί γὰρ ἦν χθесινῆς ἑορτῆς τὸ θαῦμα; ἀλλὰ παρακαλῶ, μετὰ συγγνώμης ἀκούσατε, Πηλίνη γὰρ γλῶσσα Θεοῦ μυστήρια διαπορθμεῦσαι ἐπιχειρεῖ. Τί οὖν τῆς χθесινῆς ἑορτῆς τὸ θαῦμα; θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ἀνερμήνευτον μυστήριον· ὠδὴν ἀλόχευτος· σάρκωσις ἀπαθῶς τὸν ἀσχημάτιστον μορφώσασα· τόκος παράδοξος· ἀρχή, καὶ οὐκ ἀρχὴ τοῦ τεχθέντος· τῆς μὲν γὰρ ἀνθρωπότητος γέγονεν ἀρχή, ἡ δὲ θεότης ἔμεινεν ἀναρχος· μορφὴ μορφὴν προσλαβοῦσα, καὶ ἡ Τριάς οὐκ ἐπλεόνασεν εἰς τε-

A seges; lætitiæ conciliatio; precationis tempus; pauperum messis; ecclesiarum ornatus; urbium celebris conventus; inimicitiae exitium; amicitiae ortus; in terra cœlum. Quid vero multa prosequor? Est festus dies resurrectionis fructus, juxta quod ait propheta: *Celebra, Juda, festivitates tuas: Ascendit enim e terra, insufflans in faciem tuam*⁶⁴ (35).

B II. At sane multæ quidem sunt, uti dicebam, solennes celebritates; non tamen æqualia sunt feriarum lucra. Aliæ quippe a Deo sunt constitutæ: aliæ a diabolo illatæ: proinde etiam, harum quidem aliæ in animarum jacturam vertuntur; aliæ ventris satietatem ministrant; aliæ denique, humano generi salutem negotiantur. Puta, gentes sua festa colunt; verum turpiter affectus deificantes ac vitia, turpitudinis inde cœnum hauriunt ac sibi asciscunt. Judæi quoque dies festos agunt; sed ventrem deum circumferunt, feriasque post satietatem peccatorum causas reddunt. In deserto festum actitantes diem, auream imaginem adorarunt⁶⁵: ad lites et contentiones jejunabant⁶⁶: Hierosolymis festum diem celebrantes, crucem adversus Dominum compegerunt. O Judaica festa! quorum et hilaritas error, et deliciæ cædes. At Christianorum solemnities (36) divina sunt et admirabilia, vereque fontes ac thesauri salutis. Nam prima nostra celebritas, Dei ad homines advenum prædicat. Quæ vero hanc sequitur, aquarum sanctificationem ac baptismatis vulvam graphice exprimit. Tertia, mortis interitum ac tropæum crucis, resurrectionisque donum, ac quo patribus parta est libertas, læto faustoque nuntio indicat. Quarta, primitiarum nostrarum in cœlos ascensum, earumque a dextris consessum clamat. Quinta, Spiritus sancti descensum ac sexcentos gratiarum imbres quæ fecit Dominus: Exsulemus, et lætemur in

III. Quid enim utique, in ea quam hesternæ die peregrimus solemnitate, non admirabile ac novum, honoreque ac gloria plenum? quod namque illud hesternæ festivitatis miraculum? Verum, obsecro, cum indulgentia audite. Lutea enim lingua est quæ Dei mysteria traducere audeat ac aggreditur explicare. Quodnam illud itaque hesternæ solemnities est miraculum? Nimirum divinitatis et humanitatis inexplicabile mysterium; nullis partus sordibus inquinata proles; incarnatio, nulla eum passione informans, qui nullam formam aut figuram admittat: partus admirabilis (37): Nati principium,

⁶⁴ Nah. i, 15; ii, 1. ⁶⁵ Exod. xxxii, 1 sqq. ⁶⁶ Isa. lviii, 4. ⁶⁷ Psal. cxvii, 24.

(34) Leg. αὐτῆ.

(35) *Insufflans in faciem tuam*. Allusio est ad insufflationem qua Deus homini animam indidit: vel etiam ad dominicam illam in discipulos (Joan. xx, 22). Idem enim et naturæ primum, et gratiæ postea insufflavit Spiritum; ipse qui e terra ascendit, ac resurrexit, nostræ primitiæ ac auctor resurrectionis. Etiam Cyrillus in *Nahum* ii, explicat de resurrectione: et Chrysostomus hom. ii ex decem Romæ editis.

(36) *Christianorum solemnities*. Eodem fere modo Asterius festum Kalendarum traducens, Christianorum percenset festa, ac eorum rationes. Videntur item Chrysostomus in *Philogonium*, ac homil. de Pentecost. apud Ducæum.

(37) *Partus admirabilis, τόκος παράδοξος*. Habentur hæc ac sequentia, usque ad illa verba, καὶ ἄνθρωπος ἐξ ἐμοῦ, in codice Columnensi Procli nomine, inter Patrum testimonia de duabus naturis, ut refert Riccardus.

nec principium : humanitas quippe principium habuit, divinitas vero æterna est et sine principio. Forma formam assumpsit, nec Trinitas in quaternitatem excrevit. Duarum naturarum unio, ac unius Filii partus. Verbi ac carnis inconfusa unio, quique heri carne natus est, quod ex Patre, Deus; quod ex me, homo est. O plenum horrore ac miraculo sacramentum! Quis regem unquam vidit rei habitu indutum? Vel quis oculus universum comprehendit solem? Quandonam vero caro secundum substantiam Deo immutabiliter unita est, præterquam heri? quando sancta quidem Virgo suum uterum commodavit (58): Verbum autem per aurem insiliit; ac Spiritus sanctus vivum efformavit templum; Altissimus in servi se formam exinanivit⁶⁸; ac demum divinæ istud dispensationis mysterium, uterus virginalis portavit. O uterum cælo latiore! O prolem salutis sarcinam! O alvum luti ac figuli thalamum! O fetum, mundi peccati redemptionis pretium! O mysterium, cujus modum explicare nequeo! O partum, non qui initium existentia divinae, aut naturæ mutationem, vel diminutionem potentia, aut denique separationem ab æterno genitore, sed qui Dei ac carnis substantialem unionem; nativitatis benedictionem; Dei adventum; miraculum a sæculo in Deo absconditum; maledictionis solutionem; condemnationis eversio- nem; unius ejusdemque Filii æternam existentiam, ac ejus ex Virgine secundum carnem generatic- nem; ac denum adorationem quam omnis impendit creatura, populo universo donavit, lætoque ac fausto gaudio annuntiavit. Ipsi gloria et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

(39) ORATIO IV.

In natalem diem Domini nostri Jesu Christi.

I. Præclarum ac admirabile præsentis solemn-

⁶⁸ Philipp. ii, 7.

(58) *Commodavit, ἐκλήχρα.* Communius scribitur hoc verbum per ι, quod Dorica dialecto passim mutatur in η. Putem tamen nihil hic Proclum Dorici affectasse, sed totum antiquarii esse, quod paulo insolentius videtur. Liqueat enim ut plerique scribendo litteras sono affines, ac nec modo satis distinctas, confundant.

(39) Jam edita fuerat Lugduni Batavorum ex mendoso satis codice. Riccardus ex triplici Romano conatus est restituere. Exstat Theodoti Ancyran*i Oratio In Act. synodi Ephesinæ*, pag. 3, cap. 9, simili argumento, et eodem fere initio, ut vel ejusdem oporteat esse, vel alterum alterum imitatum, ac pene alterius exordium orationis exscripsisse. Con- jicit Riccardus non esse eam orationem Theodoti, sed solum sequentem, tum ex styli diversitate, tum quia desideratur illa in codice Bavarico; tum denique quia Epiphanius diaconus in vii synodo per- censens hujus Theodoti opuscula, singulariter nominat, καὶ τὸν λόγον εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Κυ- ρίου. Verum argumentum hoc leve admodum est; nam iisdem ipsis *Actis*, c. 12, habetur ejusdem Theodoti oratio alia, *De dominica Incarnatione* habita in die sancti Joannis evangelistæ, cujus nihil Epiphanius meminit. Sanctus quoque Nicephorus *adversus Iconomachos*, tanquam ejus indubitatum monumentum affert *Orationem in sanctam Mariam et Symeonem*, opponitque aliis incertis, quæ iidem, Theodoti Ancyran*i nomine* opponebant: quam ipsam Epiphanius omisit: nisi forte, et melius,

Α τράδα· δύο φύσεων σύνοδος, καὶ ἐνὸς Υἱοῦ τόκος· Λόγου καὶ σαρκὸς ἀσύγχυτος ἔνωσις· καὶ ἡ γεννηθεὶς χθὲς κατὰ σάρκα, Θεὸς ἐστὶ τὸ ἐκ Πατρὸς, καὶ ἄν-θρωπος τὸ ἐξ ἐμοῦ. Ὡ μυστηρίου φρικτοῦ καὶ πα-ραδόξου! Τίς εἶδὲ ποτε ὅτι βασιλεὺς καταδίκου σχῆμα ἐφόρεσεν; ἢ πότε ὀφθαλμὸς ὄλον ἐχώρησεν ἥλιον; πότε δὲ Θεῶ σὰρξ κατ' οὐσίαν ἀτρέπτως ἠνώθη, εἰ μὴ χθὲς; ὅτε ἡ μὲν ἅγια Παρθένος τὴν σου γαστέρα ἐκή-χρα (40)· ὁ δὲ Λόγος δι' ἀκοῆς εἰσεπήδα· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν ναὸν ἐζωοπλάσσει· ὁ δὲ Ὑψιστος εἰς δούλου μορφὴν ἑαυτὸν ἐκένου· τὸ δὲ μυστήριον τῆς θείας οἰκονομίας ἐδάσταζε Παρθένου γαστήρ. Ὡ γασ-τήρ οὐρανοῦ πλατύτερος! Ὡ τόκος σωτηρίας φόρ-τος! Ὡ κοιλία πηλοῦ καὶ πλαστοῦ νυμφίων! Ὡ ὠδὸν κοσμητικῆς ἀμαρτίας λύτρον! Ὡ μυστήριον, οὗ τὸν τρόπον ἐρμηνεῦσαι οὐ δύναμαι! Ὡ τόκος, οὐκ ἀρχὴν ὑπάρξεως Θεοῦ, οὐ τροπὴν φύσεως, οὐ μείωσιν δυ-νάμεως, οὐ χωρισμὸν τοῦ ἀνάρχου γεννήσαντος, ἀλλὰ Θεοῦ καὶ σαρκὸς συνουσιωμένην ἔνωσιν, εὐλο-γίαν γεννήσεως, Θεοῦ ἐπιδημίαν, ἐξ αἰῶνος ἐν τῷ Θεῷ ἀποκεκρυμμένον θαῦμα, φύσεων ἀδιαίρετον μυσ-τήριον, κατάρας λύσιν, ἀποφάσεως ἀνατροπὴν, τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Υἱοῦ τὴν ἀναρχὸν ὑπαρξιν, καὶ τὴν ἐκ Παρθένου κατὰ σάρκα γέννησιν, καὶ τὴν παρὰ πά-σης τῆς κτίσεως προσκύνησιν, τῷ δήμῳ παντὶ κεχα-ρισμένος καὶ εὐαγγελισάμενος. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

C

ΛΟΓΟΣ Δ'.

Εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Δ'. Λαμπρὰ καὶ παράδοξος τῆς παρουσίας ἑορτῆς

eas omnes orationes comprehendit inter scriptas *ad Lausum adversus Nestorium* tomis sex: ex quibus verisimile est acceptas esse tres illas in synodo recitatas, quæ vere totæ adversus Nestorium mili- tant; ut et quam citat sanctus Nicephorus in *Mariam et Symeonem*, quod relatum ab eo excerptum indicat. Putemque sex illos tomos illustre fuisse Theodoti opus, ac apprime notum; reliquas vero quas percenset Epiphanius orationes, singulares fuisse tractatus, alia aliaque occasione habitos, ut doctis ejusmodi episcopis moris erat. Quia vero in *Marianis* sumus, libuit hoc loco illud in *Mariam excerptum* Theodoti producere, ex quo forte inte- gra ipsa oratio aliquando agnosci poterit, ac quan- diu totus ipse Nicephorus non prodit. Ἐκ τοῦ εἰς τὴν πανύμνητον Θεοτόκον καὶ τὸν Συμεῶνα συντεθειμένου λόγου Θεοδότῳ τῆς Ἀγκύρας· Χαίροις χώρημα ἐλά- χιστον, χωρῆσαν τὸν τοῖς πᾶσιν ἀχώρητον. Καὶ τίς τὴν γενεὰν τοῦ ἀρχαιότερου τῆς γεννήσεως διηγή- σεται; Τί θαυμάσομεν· τὸν θεῖον καὶ ἀνεκφραστον τόκον, ἢ τὴν ἀνερμήνευτον λοχείαν; Οὐ περιδράττε- ται τῷ λόγῳ τὰ ὑπὲρ λόγον· οὐ περιγράφεται νῦν τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν. Εἰ γὰρ καὶ γράφει γραφεὺς τὴν μητέρα τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' οὐκ ἐρμηνεύει λόγος τὸν τρόπον τῆς κυοφορίας. Ἀρχὴν ἐπιθῶμεν τῷ τόκῳ; ἀλλ' οὐχ ὑφέστηκεν ἄτερ τοῦ ἀνάρχου. Βρέφο; ὀνο- μάσομεν τὸν τεχθέντα; ἀλλὰ τὸν παλαιὸν τῶν ἡμε- ρῶν κέκτηται προκαταρκτικὸν καὶ αἴτιον. Νικᾷ τὴν ὑφ᾽ ἑσιν ἡ ἐπίτασις, καὶ ὑπερίπταται τῆς περιγραφῆς (40) Leg. τὴν αὐτῆς.

ἡ ὑπόθεσις· λαμπρὰ μὲν, ὅτι ξένην ἀνθρώποις σωτηρίαν ἐπανήγαγεν· παράδοξος δὲ, ὅτι τὸν τῆς φύσεως νόμον ἐνίκησεν ὁ τόκος. Φύσις μὲν γὰρ ἐννοεῖται τὴν τεκοῦσαν μητέρα· ἡ δὲ χάρις καὶ τεκοῦσαν ἔδειξε, καὶ παρθένον ἐφύλαξε, καὶ μητέρα ἐποίησε, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν οὐκ ἔβλαψεν. Ὡ γῆς ἀσπόρου καρπὸν βλαστησάσης οὐράνιον! Ὡ Παρθένος ἀνοίξασα τῷ Ἀδὰμ τὸν παράδεισον, μᾶλλον δὲ τοῦ παραδείσου ἐνδοξοτέρα ὑπάρχουσα! Ὁ μὲν γὰρ Θεοῦ γεώργιον γέγονεν, ἡ δὲ κατὰ σάρκα Θεὸν αὐτὸν ἐγεώργησε. Δεῦτε οὖν πάντες, τῆς τοῦ Δεσπότης μητρὸς μήπως καὶ τοὺς γάμους χορεύσωμεν· παρθένος γὰρ ἐστὶ γάμων ἀμύητος, καὶ γάμων ἀδόητος· ἀλλὰ τὰς ἀνυμφεύτου αὐτῆς ὠδίνης τιμήσωμεν. Μήτηρ γὰρ καὶ ἀνευ γάμων ἐγένετο· καὶ ἀνδρὸς πείραν οὐκ ἔλαβε· καὶ ὄρφανός ὁ παῖς οὐχ εὐρίσκειται. Δεῦτε ἰδῶμεν γαστέρα Παρθένου πλατυτέραν τῆς κτίσεως. Ὁ γὰρ ἐκεῖ μὴ χωρούμενος, ἐνταῦθα ἀστενοχωρήτως ἐχώρησε, καὶ ὁ ἐν τῇ χειρὶ καὶ αὐτὴν τὴν τεκοῦσαν βαστάζων μετὰ πάντων, ὑπὸ ταύτης ἐν γαστρὶ βαστάζεται. Δεῦτε ἰδῶμεν τὴν ἀλατόμητον πέτραν ἐν τῇ παρθενικῇ ἀράχνη ὑπερφυῶς φερομένην, καὶ τὴν φύσιν μὴ βλάπτουσαν, καὶ τὸν κόσμον ἐδράζουσαν. Δεῦτε ἰδῶμεν νηὶς ποντοπορούσης ἀθεώρητον πορείαν, τῆς βυθισάσης μὲν τὸν ἀρχέλακον, ἀλιευσάσης δὲ τὸν πρωτόπλαστον· ἧς καὶ ἡ εἴσοδος ἀνιστόρητος, καὶ ἡ ἐξοδος ἀνερμήνευτος. Δεῦτε ἰδῶμεν τὸν νοητὸν ὄφιν, τὸν τῇ θυγατρὶ τῆς Εὐας προσομιλοῦντα, καὶ τὸ γραμματίον τῆς παρακοῆς ἀκυροῦντα. Δεῦτε ἰδῶμεν καὶ τὸ φῶς τῆς θεότητος, ὡς διαφανοῦς τοῦ σώματος, τὰς ἀκτίνας ἐκπέμπον τῆς χάριτος.

eternus serpentem sermones cum Evæ filia miscentem⁸¹, ac contumaciæ libellum abrogantem. Agite ipsam contueamur divinitatis lucem, quasi e pellucido

B'. Γυναῖκες τρεχέτωσαν, ὅτι γυνὴ οὐ θανάτου δεικνύει φυτὸν, ἀλλὰ ζωῆς τίχτει καρπὸν. Παρθένοι συντρεχέτωσαν, ὅτι παρθένος ἔτεκεν, οὐχὶ τὴν παρ-

⁷⁹ Dan. II, 34. ⁸⁰ Prov. xxx, 19. ⁸¹ Gen. III, 1.

τὸ ἀπερίγραπτον. Τοιαῦτα ἡμῖν ἡ ἀγία μητροπάρθενος ἐν ἀγίαις αὐτῆς ἐπιλάμψεσι προκομίζει τὰ ἀγαθὰ· ὅτι παρ' αὐτῆς πηγὴ ζωῆς. *Ex oratione, quam Theodotus Ancyrae episcopus composuit in sanctam Dei Genitricem et Symeonem, apud sanctum Nicephorum adversus Iconomach. lib. II): Gaude minimum loci spatium, ejus factum capax, qui a nullo potest capi. Quis vero ejus nativitatem enarrare possit, qui ipsa antiquior generatione existit? Quid prosequemur admiratione, divinum ac ineffabilem fetum, an inexplicabilem feturam? Nequeunt ea sermone comprehendere, quæ vim totam rationis superant. Non possunt intellectus vi circumscribi ac definiri, quæ excedunt intelligentiam. Tametsi enim pictor matrem incarnationis pingit, non tamen sermo conceptionis modum interpretari possit. Principium proli imponemus? at non consistit absque æterno. Infantem eum qui natus est, dicemus? at antiquum illum dierum auctorem ac causam habet. Vincit intentio quod demissionis est; quodque incircumscriptionem, circumscriptionem transcendit. Ejusmodi nobis bona, Virgo mater sacris suis illustrationibus præfert, ut apud quam sit fons vitæ.*

(41) *Quod novam, ξένην.* A qua longe erat genus humanum. Theodotus habet κοινήν, communem: quo etiam titulo illustris admodum sit dies Christi natalis: malimque ego τὸ κοινήν.

A tatis argumentum: præclarum quidem quod novam (41) hominibus revexerit salutem; admirabile autem, quod partus naturæ leges evicerit. Nam natura (42) quidem agnoscit puerperam; at gratia, puerperam pariter effecit, ac custodivit virginem: exhibuitque matrem, nec quidquam integritatem læsit. O terram non satam, quæ cœlestem fructum protulit! O Virginem, quæ Adamo paradysum reservavit! imo, quæ ipso paradiso gloriosior existit. Nam paradysus quidem Dei cultura fuit; hæc autem Deum ipsum carnis ratione excoluit. Agite huc itaque omnes, non quidem matris Domini nuptias choreis ac tripudio celebraturi: virgo enim est nuptiarum expers (43) ac omnino nuptiarum exsors: sed ejus innuptæ partum honoribus prosecuturi. Tametsi enim innupta, mater effecta est, nec tamen est experta virum: ac neque puer orphanus invenitur, ac orbis patre. Agite, intueamur Virginis uterum mundo ipso amplioem: quem enim ille capere non poterat, hunc iste capiens non arctatur: atque is qui et ipsam genitricem cum universis aliis manu portat, idem ipse in utero ab ea portatur. Agite, videamus non excisum lapidem⁷⁹, in virginali gestatum uteri tunica ac ventris aranea, nec quidquam lædentem naturam, sed mundum fulcientem. Agite, navis mare pervagantis⁸⁰ viam oculos fugientem conspiciamus; quæ nimirum auctorem mali profundo meriserit; primum vero formatum hominem expiscata, ex imo gurgite extraxerit: ejus et ingressus admirabilis sit, et egressus ineffabilis. Agite, spiritalem aspectem⁸¹, ac contumaciæ libellum abrogantem. Agite ipsam contueamur divinitatis lucem, quasi e pellucido corpore gratiæ radios emittentem.

II. Accurrant mulieres, quod mulier non mortis arborem ostendat, sed pariat fructum vitæ. Concurrant virgines, quod Virgo pepererit, nedum non

(42) *Nam natura.* Sequor sancti Andreæ codicem, ex quo restituta littera, plana est ac facilis: nulloque modo adduci possim, ut Riccardi lectionem probem, putemque scripsisse Proclum, loco τεκοῦσαν, σεκοῦραν. Tametsi enim κοῦρα possit accipi pro κόρη, et κόρη loco παρθένος, nusquam tamen Proclus sic Atticam dialectum Ionica commutavit in voce κόρη, nihilque impeditius littera, quam sibi ille ex Heidelbergensi composuit: qui plane emendandus est, ut pro ἀγνοεῖ, sit ἐννοεῖ· quod unum series tota petit, qua doceat Proclus, quid gratia supra humani rationem partus ac puerperii in Maria præstiterit.

(43) *Nuptiarum expers, γάμων ἀμύητος.* Valde displicet quod reddit Riccardus: a profanis nuptiis aliena. Sunt namque nuptiæ nihil profanæ, tametsi sanctior est ac sacratio virginitas. Verbum illud ἀμύητος sonat non iniciatam, sacrorum metaphora, quibus iniciari dicebantur qui eorum fiebant participes, eaque docebantur. Quod sequitur, καὶ γάμων ἀδόητος· ac velut explicatio præcedenti imponitur, non male possit exponi, quæ ne audisset quidem de nuptiis: ut quæ se Deo voto obstrinxisset, nec aliter fuisset tradita Josepho, quam ut custodi, non ut marito; ut plures Patres tradunt, ipseque adeo Proclus orat. VI; qua de re adi Georgium Nicomed.

violata virginitate, sed et obsignata integritate. Prodiit enim infans, et integras uteri tunicas reliquit, ac naturæ opificinam, quo repererat modo, dimisit, augens gratiæ cremento. Accurrant matres eo quod Virgo mater, inobedientiæ arborem vitæ arbore emendavit. Concurrant filiæ, quod inobedientiæ maternæ injuriam, filiæ obedientia vindicavit. Accurrant patres, propter eum qui novissimis sæculis natus est Pater. Concurrant infantes, ejus causa qui infans in præsepio pannis involvitur. Accurrant pastores, propter ortum ex agna virginali pastorem. Pastor namque, novum compactam induit corporis pellem; vidensque lupus agni speciem, in eum hians undequaque incurrit. Verum dentes quidem acuit; carnes tamen Agni immaculati nec delibare potuit; nam *ejus caro non vidit corruptionem* ⁷². Etenim Agnus ipse lupum occidit, ac quos ille a sæculo tenebat, ventrem edacis feræ evomere compulit; sic humanum extrahens genus velut olim Jonam e ventre ceti ⁷³. Concurrant reges, quod Rex gloriæ pro regali trabea fasciis involutus sit. Accurrant principes, quod *Princeps* ille *pacis* ⁷⁴ in virginali opificina, corporis arma cuedens, eaque incontaminata deitate durans, iisdem diabolum hostem interemerit. Concurrant consules, quod cælestis terrestrem assumpserit consulem, pulchram habens ac decoram sellam curulem, sanctam Dei genitricem Virginem Mariam: consulari vero togam, nullo carnem satam semine, pretiosis illam intextam ac ornatam lapillis, nempe sanctorum vitis ac eorum rebus gestis; inæstimabilibus margaritis, præclaris nempe prophetarum vaticiniis; non qui aurum dispergat pravitate auctorem, sed qui misericordiam salutis conciliatricem præmio donet. Accurrat plebs, quoniam Judex plebeio amictu indutus est, ut eo latitantem capiat furem diabolum, armatumque exspoliet. Mirum sane, ac perquam novum indumentum (44); texturaque admirabilis, utpote absque humanæ artis ope. O Virgo, puella innupta, ac sine puerperio sordibusque mater, undenam accepta lana vestem hanc contexuisti, quam mundi Dominus hodie induit? Equodnam textrinum uteri jugum invenisti in quo inconsutilem tunicam illam intexeres? Audiendam, loco Virginis (45), naturam suadeo: ordine enim ac ratione, virginali partui sermonem servabit. Ego, inquit, haudquaquam carnis vestimentum absque viri consuetudine intexere novi. Mea textura immunda facit indumenta. Induit

θενίαν αἰσχύνουσα, ἀλλὰ τὴν ἀφθαρσίαν σφραγίσασα. Ἐξῆλθε γὰρ τὸ βρέφος, καὶ ἀκεραίους τοὺς χιτῶνας τῆς γαστρὸς ἀπέλιπε, τοιοῦτον ἀφελὲς ἐν προσθήκῃ τῆς χάριτος, οἷς εὔρε τὸ τῆς φύσεως ἐργαστήριον. Μητέρες τρεχέτωσαν, ὅτι μήτηρ παρθένος τὸ ξύλον τῆς παρακοῆς διὰ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς διωρθώσατο. Θυγατέρες συντρεχέτωσαν, ὅτι μητρικῆς παρακοῆς ὕβριν, θυγατρὸς ὑπακοὴ ἐξεδίκησε. Πατέρες τρεχέτωσαν, διὰ τὸν ἐπ' ἐσχάτων τῶν αἰώνων τεχθέντα Πατέρα. Βρέφη συντρεχέτωσαν, διὰ τὸ ἐν φάτῃ σπαργανούμενον βρέφος. Ποιμένες τρεχέτωσαν, διὰ τὸν ἐκ τῆς παρθενικῆς ἀμνάδος προσελθόντα ποιμένα. Ὁ γὰρ ποιμὴν τὴν ξενοπαγῆ τοῦ σώματος περιέθετο δορᾶν· καὶ ὁ λύκος ὡς ἀμνὸν ἰδὼν περιέτρεχεν κελχινῶς· ἀλλὰ τοὺς μὲν ὀδόντας ἤκονησε, τῶν δὲ σαρκῶν τοῦ ἀμώμου οὐκ ἴσχυσε γεύσασθαι. Ἡ γὰρ σὰρξ αὐτοῦ οὐκ εἶδε τὴν διαφθοράν. Ὁ γὰρ ἀμνὸς τὸν λύκον ἀπέκτεινε, καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐξεμέσαι ἠνάγκασεν ἐξ αὐτῆς τῆς γαστρὸς τοῦ παμφάγου θηρὸς, ὡς τὸν Ἰωνᾶν ἐξελεύσας ἐκ τοῦ κήτους τὸν ἄνθρωπον. Βασιλεῖς συντρεχέτωσαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης ἀνθ' ἀλουργίδος τὰ σπάργανα περιέθετο. Ἄρχοντες τρεχέτωσαν, ὅτι ὁ ἄρχων τῆς εἰρήνης ἐν τῷ παρθενικῷ ἐργαστηρίῳ χαλκεύσας τὸ ὄπλον τοῦ σώματος, καὶ στομώσας αὐτὸ τῇ ἀχράντῳ θεότητι, τὸν πολέμιον διάβολον δι' αὐτοῦ ἐθανάτωσεν. Ὑπατοὶ συντρεχέτωσαν, ὅτι ὁ ἐπουράνιος τὸν ἐπίγειον κατέλαθεν ὕπατον· δίφρον ἔχων καλλιπρεπῆ τὴν Θεοτόκον παρθένον Μαρίαν· τόγαν ὑπατικὴν, τὴν ἄσπορον σάρκα, λίθους ἔχουσαν τιμίους τῶν ἁγίων τοὺς βίους· μαργαρίτας ἀτιμήτους, τῶν προφητῶν τὰς πολυτιμήτους προρρήσεις· αὐ χρυσὸν σκορπιζῶν τῆς ἀταξίας τὸν αἴτιον, ἀλλ' εὐσπλαγγχνίαν βραβεύων τῆς σωτηρίας τὴν πρόξενον. Ἰδιῶται τρεχέτωσαν, ὅτι ὁ κριτῆς ἰδιωτικὸν ἱμάτιον περιέθετο, ἵνα τὸν κλέπτην διάβολον δι' αὐτοῦ θηράσῃ κρυπτόμενον, καὶ ἐκθωρακίζῃ ὀπλοῦμενον. Ξένον τὸ ἐνδύμα, καὶ καινότατον τὸ ἱμάτιον· καὶ ἡ πῆξις παράδοξος, ὡς ἀνθρωπίνης τέχνης ἀμέτοχος. Ὡ παρθένε, κόρη ἀπειρόγαμε, καὶ μήτηρ ἀλόχευτε· πόθεν λαβοῦσα τὸ ἔριον κατεσκευάσας ἱμάτιον, ὃ σήμερον ὁ Δεσπότης τῆς κτίσεως ἐνεδύσατο; ποῖον δ' εὔρες ἱστῶνα γαστρὸς, ἐνθα τὸν ἄρραφον χιτῶνα ἐξύφανα; Ἀκούειν τῆς φύσεως ἀντὶ τῆς παρθένου εἶπον· φυλάττει γὰρ τάξιν τῷ παρθενικῷ τόκῳ τὸν λόγον. Ἰμάτιον σαρκὸς δίχα κοινωνίας ἀνδρὸς οἶδα ποιεῖν. Ὁ ἐμὸς ἱστὸς ῥυπαρὰ ποιεῖ τὰ ἐνδύματα. Ἐνεδύσατο ὁ Ἀδάμ, καὶ ἐγυμνώθη, καὶ φύλλα συκῆς μετ' αἰσχύνῃς περιεβάλετο. Ὅθεν εἰς διόρθωσιν τοῦ φθαρέντος χιτῶνος, ἡ σοφία ἑαυτῇ τὸν

⁷² Act. II, 31; Psal. xv, 10. ⁷³ Jon. II, 14. ⁷⁴ Isa. ix, 6.

(44) *Ac perquam novum indumentum, καὶ καινότερον.* Præfero eam lectionem Palat. impress. cui allinis Heidelberg. καὶ καινότερον· Riccardus vitandæ causa cacophonix legit καὶ νοερόν· quæ sane lectio nihil apta est; nec enim indumentum illud in sacræ Virginis utero factum, ac quod Verbum induit, νοερόν est, prout νοερόν contra corpus distinguitur: sed ipsum corpus anima intelligente præditum; cujus duntaxat editionis modum vere novum et admirabilem urget Proclus: quin ne ipse

quidem Riccardus reddit τὸ νοερόν.

(45) *Audiendam loco Virginis.* Intricat Riccardus adjuncta voce εἶπω, ex Heidelberg. ut ait. Planam ego litteram ex Palat. impress. ac sancti Andreæ existimo, ipsam quam reddo; non quam ille a contextu remotissimam comminiscitur. Inducit Proclus naturam, sua primum edicentem, tum desinentem in virginalium partum, ac denique inducit ipsam Virginem suam adversus Judæos propugnantem virginitatem.

χιτώνα τοῦ σώματος ἐν τῷ παρθενικῷ ἐργαστηρίῳ, A Adam, atque nudatus, sicut se foliis pudore operuit⁷⁵. Ideirco ad corruptam vitiatamque instaurandam tunicam, ipsa Sapientia corporis tunicam in virginali opificina divinæ operationis radio contextam assumpsit.

I'. Θέλω δὲ διὰ τοὺς ἀπίστους Ἰουδαίους, καὶ τὴν Παρθένον ἐρωτῆσαι. Εἰπέ μοι, Παρθένε, τίς σε μητέρα πρὸ τῶν γάμων ἐποίησε; πῶς μήτηρ ἐγένου, καὶ παρθένος διέμεινας; πληροφορήσον τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι παρθένος ἐγέννησεν· ἐμφραξὼν τῶν ἀπίστων τὰ στόματα. Ἡ δὲ τῇ δυνάμει μοι ἀποκρίνεται· Πῶς ξενίζονται οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι παρθένος ἐγέννησεν; καὶ οὐ ξενίζονται· πῶς ῥάβδος ξηρὰ παρὰ φύσιν ἐβλάστησε; Βλέπουσιν ἄρριζον βακτηρίαν ὑπὸ στέγην βλαστήσασαν, καὶ οὐκ ἐρωτῶσι πόθεν, ἢ πῶς· καὶ περὶ ἐμοῦ μελετῶσιν αἰεὶ; Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήφεται, καὶ τέξεται υἱόν. Βλέπουσι τὸ βρέφος, καὶ πράγματα ῥάπτουσι τῇ τεκούσῃ· καὶ πατέρα ζητοῦσιν, οὗ τὴν μητέρα παρθένον ἀναγινώσκουσιν. Ἡ πατέρα ζητεῖς, ὦ Ἰουδαῖε, τοῦ σήμερον γεννηθέντος υἱοῦ; ἀκουε τοῦ βοῶντος· Κύριος εἶπεν πρὸς με· Υἱός μου εἶ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Οὐκ ἐγὼ σου πρὸ αἰώνων γεννήτωρ, καὶ ἄλλος δὲ σου σήμερον τεχθέντος πατήρ. Εἴτε ἀπάτωρ λεγέσθω ὁ σήμερον τεχθεὶς, ὡσπερ οὖν καὶ ἔστιν· εἴτε ἐμὸς ἑνομαζέσθω υἱός. Εἷς γὰρ υἱός ἀπὸ δύο πατέρων γενᾶσθαι οὐ πέφυκεν. Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Σήμερον γὰρ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἐκ τῆς παρθενικῆς νεφέλης ἀνέτειλεν. Ὁ λαὸς γὰρ ὁ καθήμενος ἐν σκοτεινῇ, εἶδε φῶς μέγα. Σήμερον ὁ ἄσπορος κόκκος ἐκ τῆς ἀγεωργήτου πεδιάδος ἐβλάστησε, καὶ ὁ λιμώττων κόσμος εὐφραίνεται. Σήμερον χωρὶς μίξιως τόκος ἠνοήσεν ἐκ τῆς ἀλογεῦτου γαστροῦς, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις τῷ ἀπάτορι βρέφει προσφέρει τὰ ξένια· ἡ γῆ τὴν φάτιν· αἱ πέτραι τὰς λιθίνας ὑδρίας· τὰ ὄρη τὸ σπήλαιον· αἱ πόλεις τὴν Βηθλεέμ· οἱ ἄνεμοι τὴν ὑπακοήν· ἡ θάλασσα τὴν ὑποταγήν· τὰ κύματα τὴν γαλήνην· ὁ βυθὸς τοὺς ἰχθύας· οἱ ἰχθύες τὸν σταυρῶνα· τὰ ὕδατα τὸν Ἰορδάνην· αἱ πηγαὶ τὴν Σαμαρείτιν· ἡ ἔρημος τὸν Ἰωάννην· τὰ κτήνη τὸν πῶλον· τὰ πετεινὰ τὴν περιστεράν· οἱ μάγοι τὰ δῶρα· αἱ γυναῖκες τὴν Μάρθαν· αἱ χῆραι τὴν Ἄνναν· αἱ στεῖραι τὴν Ἐλισάβετ· αἱ παρθένοι τὴν Θεοτόκον Μαρρίαν· οἱ ποιμένες τὴν ὑμνοῦδιαν· οἱ ἱερεῖς τὸν Συμεῶνα· οἱ παῖδες τὰ βαῖα· οἱ διώκται τὸν Παῦλον· οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸν τελώνην· τὰ ἔθνη τὴν Χαναναίαν· ἡ

III. Verum ipsam quoque Virginem infidelium Judæorum causa percontari libet. Dicit mihi, Virgo, quis te ante nuptias matrem fecit? Quonam pacto mater evasisti, et virgo permansisti? Fidem Judæis astrue, peperisse Virginem: obstruito infidelium ora. Porro illa in hæc mihi verba velut respondet. Quid rei novitate stupent Judæi, quod Virgo peperit? nec virgam aridam præter naturam germinasse stupent⁷⁶? Virgam vident sub tecto nulla radice producentem germen, nec unde, vel quomodo percontantur: de me vero jugiter meditantur? *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium*⁷⁷. Infantem vident, ac dolos genitrici nectunt: ejusque exquirunt patrem, cujus matrem Virginem legunt. Patremne quæris, o Judæe, ejus Filii qui hodie natus est? Audi in hæc verba clamantem: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu; ego hodie genui te*⁷⁸. Non ego te ante sæcula genui; ac alius tui hodie nati existit pater. Vel *sine patre*⁷⁹ dicatur qui hodie natus est, uti revera est; vel meus Filius appelletur. Unus quippe Filius, duplici patre nasci non potest. *Ego hodie genui te*. Hodie namque justitiæ Sol e virginea nube ortus est⁸⁰: *Populus enim qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam*⁸¹. Hodie granum illud non satum ex inculta campestri terra germinavit; mundusque famelicus lætatur ac gaudet. Nulla hodie mistione effloruit partus ex impolluto utero, omnisque natura infanti sine patre offert munera: terra, præsepe; petrae, lapideas hydrias; montes, speluncam; civitates, Bethlehem; venti, obedientiam; mare, subjectionem; fluctus, tranquillitatem; profundum, pisces; pisces, staterem; aquæ, Jordanem; fontes, Samaritanam; desertum, Joannem; jumenta, pulum; volucres, columbam: Magi, munera; mulieres, Martham; viduæ, Annam; steriles, Elisabeth: virgines, Mariam Dei genitricem; pastores, laudationis canticum; sacerdotes, Simconem; pueri, palmarum ramos; persecutores, Paulum; peccatores, publicanum; gentes, Chananæam; hæmorrhœissa, fidem; meretrix, unguentum; arbores, Zachæum: ligna, crucem; crux, latronem; oricus, stellam; aer, nubem; cælum, angelos; Gabriel, salutationem, nempe, *Ave, gratia plena, Dominus tecum*⁸²; et ex te, ac ante te. In te ut ei placuit, illapsus: ex te ut voluit, egressus: ante te, ut ante omnem animi cogitatum, ineffabili ratione, incorrupte, mirabiliter, ex natura (46) impollute, impati-

⁷⁵ Gen. iii, 7. ⁷⁶ Num. xvii, 8. ⁷⁷ Isa. vii, 14. ⁷⁸ Psal. n, 7. ⁷⁹ Hebr. vii, 3. ⁸⁰ Malach. iv, 2. ⁸¹ Isa. ix, 2. ⁸² Luc. i, 28.

(46) *Ex natura*, ἀμυήτως. Retineo eam vocem ex Heidelberg., pro qua Riccardus suspicatur legendum ἀμυήτως· quo etiam modo habet in textu, sive ita ex suo emendavit, sive ex aliquo codice. Veram existimo τὸ ἀμυήτως, aptius esse; cum præcipue duabus aliis vocibus explicetur vis tota vocis ἀμυήτως, nempe τῷ, ἀρρήτως et ἀφράστως, τὸ

ἀμυήτως autem pro subjecta materia congruentissime exponitur, ut sit velut non comparabiliter, ut loquitur sanctus Leo serm. *De transfigurato*. id est, non aliunde ac voluntate, in eorum morem quæ μυσθῆσαι ac doceri dicimus. Idem itaque sit Proclo, γεννηθεὶς ἀμυήτως· atque Leoni non aliunde factus comparabilis, sed a natura ac per naturam natus æqualis.

abiliter, sine teste, sine medio, nulla alteratione, ineffabiliter, ac ea quæ Deum deceat, ratione, ex Deo et Patre genitus : qui in cœlis sine matre, in terra sine patre est. *Gloria* namque *in altissimis Deo, et in terra pax ; in hominibus bona voluntas*⁸³ ; nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO V (48).

Laudatio in S. Virginem ac Dei genitricem Mariam.

I. Omnes quidem sanctorum memoria celebres conventus (50) ac dies festi mirabiles sunt, eaque plane stellarum splendorem imitantur. Quemadmodum enim stellæ, certa quadam positione in cœlo fixæ, cum plures dignoscuntur, tum universum circumquaque orbem illustrant, ac una eademque apud Indos conspicua est, nec apud Scythas latet, coruscat in continenti, mareque illuminat, ac gubernat dirigitque navigantes ; quarum omnium etsi ob multitudinem ignoramus nomina, splendorem tamen ob pulchritudinem admiramur : ita plane et sanctus quisque habet. Quanquam enim etiam reliquiis sepulcrorum ambitu conclusis, virtutem tamen ne ipsa quidem terra circumscribit. Utque verum habeat, quod dictum est ex ipsis rebus didiceris. Palæstina Abrahæ reliquias habet, ejusque tugurium cum paradiso contendit. Qui enim illic Deus adversus Adamum sententiam tulit, hic a patriarcha hospitio exceptus fuit. Josephi ossa unius sepulcri angustiae complectuntur, ejusque cum Ægyptia pugnam, totius orbis terræ fines stupore admirantur. Moysis ne monumentum quidem invenitur, postque mortem eum prædicat, qui mare Rubrum virga discidit. Quo in loco Isaias sepultus sit, nescimus ; universaque Ecclesia ejus prophetiæ vocibus clamat : *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium*⁸⁴. Tumulatus est Daniel Babylone, ac per universum orbem clamat : *Ecce in nubibus cœli quasi Filius hominis veniens*⁸⁵. Ananias ac socii pueri obdormierunt et ipsi Babylone, eorumque nihilominus vocibus orbis universus quotidie concrepat, dicens : *Benedicite, omnia opera Domini,*

⁸³ Luc. II, 14. ⁸⁴ Isa. VII, 14. ⁸⁵ Dan. VII, 13.

(47) Heidelb. et Palat. ἐννοίας.

(48) Habetur duplici regio codice, quorum alter ἀνεπίγραφος· altero ascripta sancto Joanni Chrysostomo, ex quo Savilius eidem inscriptam edidit, sed inter ejus ἀμφιβαλλόμενα. Joannes Damascenus Epistola *De trisagio* citat Procli nomine : cujus etiam nomine olim redditam, ac in duas lectiones distributam pro festo Assumptionis sanctæ Mariæ, Riccardus e Vaticana edidit. Congruit stylo reliquis Procli.

(49) Damasc. et Rom. μαρτυρία καὶ πανηγ.

(50) *Sanctorum memoria celebres conventus.* Retineo lectionem Regii cod. μαρτυρικαὶ πανηγύρεις, eodemque sensu explico ac Riccardus alteram Rom. cod. et S. Damasc. μαρτυρία καὶ πανηγύρεις· ut

ὡς πρὸ πάσης ἐπινοίας (47), ἀβρόχως, ἀβρεύστως, ἀγαστῶς, ἀμυήτως, ἀμιάντως, ἀπαθῶς, ἀμαρτύρως, ἀμεσιτεύτως, ἀνεπιτάτως, ἀφράστως, καὶ θεοπρεπῶς γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· ἐν οὐρανοῖς, ἀμύτωρ· ἐπὶ γῆς, ἀπάτωρ. Δόξα γὰρ ἐν ὑψίστοις Θεῶ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε'.

Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν Παρθένον καὶ Θεοτόκον Mariam.

A'. Πᾶσαι μὲν αἱ μαρτυρικαὶ πανηγύρεις (49) θαυμασταί, αἱ μιμοῦνται τὴν λαμπρότητα τῶν ἀστέρων τὴν μνήμην. Καθάπερ γὰρ οἱ ἀστέρες ἐν οὐρανῷ τῆ θέσει πεπήγασι· καὶ τῆ διαστάσει ἀλλήλων, πλείονα γνωρίζονται, καὶ πάντα τὸν τῆς γῆς καταλάμπουσι κύκλον· καὶ ὁ αὐτὸς παρὰ Ἰνδοῖς ὁράται· παρὰ Σκύθαις οὐ κρύπτεται· ἐν ἠπείρῳ ἀστράπτει, καὶ θάλασσαν φωτίζει, καὶ κυβερνᾷ τοὺς πλέοντας, ὧν πάντων, εἰ καὶ διὰ τὸ πλῆθος, τὰ ὀνόματα ἀγνοοῦμεν, ἀλλὰ διὰ τὸ κάλλος, τὴν λαμπρότητα θαυμάζομεν· οὕτω καὶ τῶν ἁγίων ἕκαστος. Εἰ γὰρ καὶ τάφοις τὰ λείψανα περικέκλεισται, ἀλλὰ τὴν δύναμιν αὐτῶν ἡ ὑπ' οὐρανὸν οὐ περιέγραψε. Καὶ ὅτι ἀληθὲς τὸ εἰρημένον, ἔξεστὶ σοι μαθεῖν ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Ἡ Παλαιστίνη τὸ λείψανον τοῦ Ἀβραάμ ἔχει, καὶ ἡ καλύβη αὐτοῦ τῷ παραδείσῳ ἐρίζει. Ὁ γὰρ ἐκεῖ κατὰ τοῦ Ἀδάμ ἀποφηνάμενος Θεὸς, ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐξενοδοχῆθη. Τοῦ Ἰωσήφ τὰ ὀστᾶ εἰς περιπτύσσεται τάφος, καὶ τὸν κατὰ τῆς Αἰγυπτίας πόλεμον, τὰ τῆς οἰκουμένης ἐκπλήττεται πέρατα. Μωϋσέως, οὐδὲ τὸ μνήμα εὐρίσκεται, καὶ μετὰ θάνατον κηρύττει τὸν διὰ ῥάβδου σχίσαντα τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Ἡσαΐας δὲ ποῦ τέθαπται οὐκ ἴσμεν, καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς προφητείας αὐτοῦ κέκραγεν· Ἴδού ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν. Δανιὴλ ἐν Βαβυλῶνι ἐτάφη, καὶ διὰ πάσης τῆς γῆς ἐκέκραγεν· Ἴδού ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος. Οἱ περὶ Ἀνανίαν παῖδες καὶ αὐτοὶ ἐν Βαβυλῶνι ἐκοιμήθησαν, καὶ δι' αὐτῶν πᾶσα ἡ οἰκουμένη καθ' ἑκάστην ἡμέραν βοᾷ· Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον. Ἰεζεχιήλ παρὰ Πέρσαις ἐχώσθη, καὶ μετὰ τῶν

D τὸ μαρτυρικαί, æque pateat ac nomen μαρτυρία· sitque adjunctum voci πανηγύρεις, ad designandos sacros conventus, ac monumenti ergo institutos : cum alioqui vox πανηγύρεις significet etiam nundinas, ac ejusmodi profana. Μαρτυρικαὶ ergo πανηγύρεις· ipsæ sunt μαρτυρία, et testimonia : seu festa in memoriam beneficiorum Dei, ac virtutis sanctorum instituta : ipsumque quod postea ipse auctor τῶν ἁγίων μνήμας appellat : *memorias sanctorum* : id est, festa eis monumento posita. Nam non loqui de solis martyribus, liquet ex exemplis quæ affert sanctorum Veteris Testamenti, quorum plures non fuerunt martyres, ut stricte dicitur martyr, qui pro Christo aut virtute, agone defunctus est.

Χερουβιμ κέκραγεν· Εὐλογημένη δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Οὕτως οὐδὲν ὠφέλησεν ὁ διάβολος ἐν παραδείσῳ τὸν Ἀδὰμ θανατώσας· ἀνέφξεν γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς δικαίοις διὰ θανάτου παρρησίας θύραν.

Β'. Ἀλλὰ πᾶσαι μὲν τῶν ἁγίων αἱ μνήμαι θαυμάσται· οὐδὲν δὲ τοσοῦτον εἰς δόξαν, οἷα ἡ παροῦσα πανήγυρις. Ὁ Ἄβελ διὰ θυσίαν ὀνομάζεται· ὁ Ἐνώχ δι' εὐαρέστησιν μνημονεύεται· ὁ Μελχισεδέκ ὡς εἰκὼν Θεοῦ (51) κηρύσσεται· ὁ Ἀβραὰμ διὰ πίστιν ἐγκωμιάζεται· ὁ Ἰσαὰκ διὰ τύπον ἐπαινεῖται· ὁ Ἰακώβ διὰ πάλην μακαρίζεται· ὁ Ἰωσήφ διὰ σωφροσύνην τιμᾶται· ὁ Ἰὼβ δι' ὑπομονὴν μακαρίζεται. Μωϋσῆς ὡς νομοθέτης εὐφημεῖται· Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ὡς στρατηγὸς μνημονεύεται· Σαμψὼν ὡς συν-
 ὁμιλος Θεοῦ μακαρίζεται· Ἡλίας ὡς ζηλωτῆς μαρτυρεῖται· Ἡσαΐας ὡς θεολόγος ἀναγράφεται· Δανιήλ ὡς συνετὸς κηρύσσεται· Ἰεζεκιήλ ὡς θεατῆς τῶν ἀπορόρητων θαυμάζεται· Δαβὶδ ὡς πατὴρ τοῦ κατὰ σάρκα μυστηρίου λαλεῖται· Σαλομῶν ὡς σοφὸς θαυμάζεται. Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον, οἷον ἡ Θεοτόκος Μαρία. Ὅν γὰρ ἐκεῖνοι πάντες ἐν αἰνίγμασιν εἶδον, αὕτη ἐν γαστρὶ σαρκωθέντα ἐθάστασε· καὶ οὐδὲν ἐνεπόδισε τῇ ἀρρήτῳ οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ὅγκος; ἀλλ' ὑλικὸν πάθος· ἀλλ' ὄγκου καὶ πάθους ὁ Λόγος ἀλλότριος. Ἐλαττώματος τοιούτου μέγεθος; ἀλλ' ἡ Θεότης οὐ περιγράφεται. Μῦθος; ἀλλ' ἦν ἀναπλάττων οὐκ ἐμολύνθη (55), ἐν αὐτῇ σαρκωθεὶς, καὶ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς, οὐκ ἐμεινθη· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον δόξαν φέρει τῷ βασιλεῖ τὸ φιλόανθρωπον. Τόκος; ἀλλ' οὐκ ἐλάττωσε τόκος τὸ ἀναρχον. Ἡ ἐνανθρώπησις; ἀλλὰ μεταβολὴν ἢ θεία φύσις οὐχ ὑπέμεινε. Ἐχειν κατὰ σάρκα μητέρα; ἀλλ' οὐκ ἀπόλεσε τὸ εἶναι κατὰ θεότητα ἀμήτωρ. Φάτνη; ἀλλὰ τὸν τοῦ πατρὸς οὐκ ἐγύμνωσε κόλπον. Σπήλαιον; ἀλλ' οὐδέποτε τῷ θρόνῳ ἢ Τριάδι ἐνέλειψεν. Οὐδὲν τοίνυν ἐν βίῳ, οἷον ἡ Θεοτόκος Μαρία. Περίελθε δὴ, ὦ ἄνθρωπε, τὴν κτίσιν τῷ λογισμῷ, καὶ βλέπε εἰ ἔστιν ἴσον ἢ μείζον τῆς ἁγίας καὶ Θεοτόκου Παρθένου. Περινόστησον τὴν γῆν· περιβλέψαι τὴν θάλασσαν· πολυπραγμόνησον τὸν ἀέρα· τοὺς οὐρανοὺς τῇ διανοίᾳ ἐρεῦνησον· τὰς ἀοράτους πάσας δυνάμεις ἐνθυμήθητι, καὶ βλέπε εἰ ἔστιν ἄλλο τοιοῦτον θαῦμα ἐν πάσῃ τῇ κτίσει. Οὐρανοὶ μὲν γὰρ δόξαν διηγοῦνται Θεοῦ· ἄγγελοι δὲ λειτουργοῦσι μετὰ φόβου· ἀρχάγγελοι προσκυνοῦσι μετὰ τρόμου· τὰ χερουβιμ μὴ φέροντα φρίττει· τὰ σεραφιμ οὐ πλησιάζουσι περιιπτάμενα· κεκράγασι δὲ τρόμῳ, Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. Ἡ

Domino ⁸⁶. Ezechiel apud Persas est humatus, ipseque cum cherubim contenta voce clamat: *Benedicta gloria Domini de loco suo* ⁸⁷. Proinde nihil diabolo profuit, quod Adamo in paradiso mortem inllexerit; nam Deus per mortem fiducia portam justis aperuit.

II. At quamvis omnium sanctorum memoriae mirabiles sint, nihil tamen diei hujus solemnibus æquale ad gloriam. Abel, sacrificii causa nomen habet ⁸⁸; Enoch, quod Deo placuerit celebri memoria commendatur ⁸⁹; Melchisedech, ut Christi imago (52) illustri præconio celebratur ⁹⁰; Abraham, propter fidem præclaris laudibus cumulatur; Isaac a typo laudatur; Jacob, ob luctam beatus prædicatur; Joseph, ob castitatem honori habetur; Job, patientiæ laude beatus celebratur; Moyses, legislatoris nomine honestatur; Jesus Nave, ducis exercitus titulo posteris commendatur; Samson, ut Dei familiaris beatus prædicatur; Elias æmulator celebratur; Isaias, theologi nomine commendatur; Daniel, ut perspicax ad intelligendum prædicatur; Ezechiel tanquam arcanorum spectator admirationem habet; David, ut pater mysterii in carne celebri laude habetur; Salomon, sapientiæ titulo admirationem habet. Verum nihil ejusmodi est, ut cum Dei genitrice Maria comparari possit. Ipsa enim, quem illi in ænigmate viderunt, incarnatum in utero portavit, nihilque huic Dei Verbi dispensationi obstitit. Quid enim? Molesne? At hæc materialis affectio est: Verbum autem, tum molis, tum affectionis expertum est. Tantæ minorationis magnitudo? At divinitas non definitur. Sordesne? At qui eam formans nullas contraxit sordes, neque in ea incarnatus et ex ea genitus, contraxerit: quin potius humanitas illa ac clementia, Regi gloriosa existit. Partusne editio? At principii expertem non imminuit partus. Incarnatio? At natura divina mutationem non pertulit. Num matrem habere ratione carnis? At non amisit, ut ne sine matre sit ratione deitatis. Præsepe? At non denudavit paternum sinum. Spelunca? At nunquam Trinitas throno defuit. Nihil itaque in mundo ejusmodi est, qualis Dei genitrix Maria. Cunctas res creatas, o homo, cogitatione percurre, ac perspice, num quidquam sanctæ Virginis ac Dei genitricis Mariæ æquale sit, aut ipsa fortasse majus. Terram undique lustra; circumspicito mare; sedulo perscrutare aerem; cœlos mente excute: invisibiles omnes virtutes animo expende, ac vide, num aliud ejusmodi miraculum in universis creatis invenire sit. Nam *Cœli quidem enarrant gloriam*

⁸⁶ Dan. iii, 57. ⁸⁷ Ezech. iii, 12. ⁸⁸ Gen. iv, 4.

(51) Leg. Χριστοῦ.

(52) *Ut Christi imago*. Sic lego, ὡς Χριστοῦ εἰκὼν, pro Θεοῦ· vel certe excidit vox Υἱοῦ. Palam enim alludit auctor ad verba Pauli Hebr. vii, 5, ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ· *assimilatus Filio Dei*; ut ejus scilicet figura, ac ceu expressa quædam imago anterioribus temporibus symbolo exhibita. Non ita proprie Riccardus, *Dei exemplar*; nam exemplar, est ipsum prototypum ac forma

⁸⁹ Eccli. xlii, 16. ⁹⁰ Hebr. vii, 3.

principalis, cui aliud assimilatur: quod non habet Melchisedech Dei Filio comparatus, sed contra, ut ipsa Pauli verba sonant: quanquam exemplaris vox eo etiam sensu, ac pro imagine ac figura, cum alibi, tum in ipsa Epistola ad Hebræos ab interprete usurpatur.

(55) Erat ἐμολύνειν in Reg., nec est in eo γεννηθεὶς.

*Dei*⁹¹ : angeli metu inserviunt ; archangeli tremore adorant ; cherubini non ferentes gloriam , contremiscunt ; seraphini circumvolantes propius accedere non audent ; verum cum tremore clamant : *Sanctus , sanctus , sanctus Dominus sabaoth ; pleni sunt caeli et terra gloria ejus*⁹². Stagnum vocem non tulit⁹³ : nubes , ejus tremore ascensui vehiculum fuerunt⁹⁴ ; sol , non ferens injuriam , inhorruit⁹⁵ ; infernus mortuos timore evomuit⁹⁶ ; janitores inferni , aspectu consternati sunt ; mons descensum excipiens , fumigavit⁹⁷ ; rubus visionem non ferens , ardebat⁹⁸ ; *Jordanis horrore conversus est retrorsum*⁹⁹ ; mare , virgam extimescens , divisum est , ob Domini in ea figuram , circumcuratum¹ ; virga Aaron , ob imaginis quam praeferebat rationem , praeter naturam effloruit² ; ignis in Babylone , Trinitatis numerum reveritus est³. Recense itaque si qua nova ac mirabilia , Virginisque victoriam admirare ; quod nimirum , quem omnis creatura cum timore atque tremore laudibus celebrat : eum sola haec inexplicabili ratione thalamo exceperit.

III. Beatæ per eam omnes mulieres. Non erit ma-
 ledictus ultra , neque execrandus femineus sexus ; obtinuit enim quo etiam angelos gloria superet. Jam Eva curata est ; suppressa silentio Ægyptia ; tumultata Dalida ; oblivione perpetua obruta Jezabel ; excidit et Herodias e memoria : nuncque feminarum catalogus admirationi habetur. Læto plausu laudatur Sarra , quasi ferax populorum arvum ; honoratur Rebecca , ut callida benedictionum conciliatrix ; Lia quoque , tanquam progenitoris secundum carnem mater , admirationi habetur ; laudibus celebratur Debbora⁴ , ut quæ ductricis partibus supra naturam ac sexum bello defuncta sit ; Elisabeth quoque beata prædicatur , quæ præcursorem gestientem utero gestaverit , ac gestientem persentire meruerit. Adoratur et Maria , tanquam quæ mater ancillaque , et nubes thalamusque , ac arca Domini effecta sit ; mater , eum namque peperit , qui voluit nasci ; ancilla , quippe naturam confiteor , et prædico gratiam ; nubes , concepit enim de Spiritu sancto , quem illæsa integritate peperit ; thalamus , in ea etenim ut nuptiali thalamo Deus Verbum habitavit ; arca , non quæ legem portaverit , sed quæ legislatorem pepererit. Quapropter dicimus ei : *Benedicta tu in mulieribus*⁵ , quæ sola Evæ mœrori medelam attulisti , sola ingemiscientis absterseferis lacrymas ; sola redemptionis mandi pretium portaveris ; sola creditum margariti thesaurum acceperis ; sola sine voluptate gravida effecta sis , ac sine dolore pepereris ; sola Eummanuelem , qua ipse voluit ratione , partu edideris. *Benedicta tu in mulieribus , et benedictus fructus ventris tui*⁶ ; fructus , inquam , non sementis ; flos , non passio ; spendor , non creatura ; cœqualis Patri , non servus ; sol , non arena ; qui adoratur , non qui creatur ; redemptionis pretium , non aeris debitor. *Benedicta tu in mulieribus , et benedictus fructus ventris tui.*

λίμνη τὸ ἕλκος οὐκ ἤνεγκεν· αἱ νεφέλαι τῆς ἀναστάσεως πρόμω γεγονόςαι ὄχημα· ὁ ἥλιος, τὴν ὑβρίν μὴ φέρων, ἐφρίξεν· ὁ ἄδης τοὺς νεκροὺς ἐν φόβῳ ἐξέμεσε· πυλωροὶ ἄδου ἰδόντες ἔπηξαν· τὸ ἕρος τὴν ἐπίθασιν δεξάμενον, ἐκαπνίσθη· ἡ βάτος, μὴ ἐνέγκασα τὴν ὀπτασίαν, ἐφλέγετο· Ὁ Ἰορδάνης φρίξας ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω· ἡ θάλασσα, φοβηθεῖσα τὴν ῥάβδον, ἐσχίσθη, διὰ τὸν Δεσποτικὸν τύπον ἡμερωθεῖσα· ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν διὰ τὴν εἰκόνα παρὰ φύσιν ἤνθησε· τὸ πῦρ ἐν Βαβυλῶνι Τριάδος ἀριθμὸν ἤδεσθη. Ἀριθμησὸν τοίνυν τὰ παράδοξα, καὶ θαύμασον τῆς Παρθένου τὴν νίκην· ὅτι ὃν πᾶσα ἡ κτίσις φόβῳ καὶ τρόμῳ ὑμνησεν, αὕτη μόνη ἀνερμητεύτως ἐθαλάμωσε.

Γ'. Μακάριαι δι' αὐτὴν πᾶσαι αἱ γυναῖκες. Οὐκ ἔστιν ὅτι τὸ θῆλυ ἐν κατάρᾳ· ἔσχε γὰρ τὸ γένος, ἀφ' οὗ καὶ ἀγγέλους νικήσει εἰς δόξαν. Θεοεράπτουται ἡ Εὐα· σεσίγγεται ἡ Αἴγυπτία· τέθαπται ἡ Δαλιδά· λεληθάργηται ἡ Ἰεζάβελ· ἀμνημονεῖται καὶ Ἡρωδιάς, καὶ νῦν θαυμάζεται τῶν γυναικῶν ὁ κατάλογος. Εὐφημεῖται Σάρρα, ὡς λαῶν ἄρουρα· τιμᾶται Ῥεβέκκα, ὡς εὐλογιῶν πανοῦργος πρόξενος· θαυμάζεται καὶ ἡ Λία, ὡς μήτηρ τοῦ κατὰ σάρκα προγόνου· ἐπαινεῖται Δεβδῶρα, ὡς ὑπὲρ φύσιν στρατηγήσασα· μακαρίζεται καὶ ἡ Ἐλισάβετ, ὡς σκιρτήματα κυοφορήσασα τοῦ προδρόμου, καὶ διατεθεῖσα τῆς χάριτος· προσκυνεῖται καὶ ἡ Μαρία, ὅτι γέγονε μήτηρ, καὶ δούλη, καὶ νεφέλη, καὶ θάλαμος, καὶ κιβωτὸς τοῦ Δεσπότη. Μήτηρ, ἔτεκε γὰρ τὸν βουλευθέντα τεχθῆναι· Δούλη, (54) ὁμολογῶ γὰρ φύσιν, καὶ κηρύττω τὴν χάριν. Νεφέλη, ἐκ Πνεύματος γὰρ ἀγίου συνέλαβεν, ὃν ἀπαθῶς ἔτεκε. Θάλαμος, ὡς ἐν νυμφῶνι γὰρ ὁ θεὸς λόγος ἐν αὐτῇ καπεσκήνωσε. Κιβωτὸς, οὐ τὸν νόμον βαστάσασα, ἀλλὰ τὸν νομοθέτην κυοφορήσασα. Δι' ὅπερ εἰπωμεν πρὸς αὐτὴν· *Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν*, ἡ μόνη τῆς Εὐας θεραπεύσασα τὴν λύπην· ἡ μόνη τὰ τῆς στεναζούσης ἀπομάξασα δάκρυα· ἡ μόνη τὸ κοσμικὸν βαστάσασα λύτρον· ἡ μόνη τὸν θησαυρὸν τοῦ μαργαρίτου πιστευθεῖσα· ἡ μόνη ἄνευ ἡδονῆς ὀγκωθεῖσα, καὶ ἄνευ πάθους τεκοῦσα· ἡ μόνη τὸν Ἐμμανουήλ, ὡς ἠθέλησεν αὐτὸς, γεννήσασα. *Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου*· ὁ καρπὸς, οὐχ ὁ σπόρος· τὸ ἄνθος, οὐ τὸ πάθος· τὸ ἀπαύγασμα, οὐ τὸ κτίσμα· ὁ σύνθρονος, οὐχ ὁ δοῦλος· ὁ ἥλιος, οὐχ ἡ ψάμμος· ὁ προσκυνούμενος, οὐ τὸ κτίσμα· τὸ λύτρον, οὐχ ὑπόχρεος. *Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.*

⁹¹ Psal. xviii, 4. ⁹² Isa. vi, 6. ⁹³ Luc. viii, 24. ⁹⁴ Isa. xix, 4. ⁹⁵ Matth. xxvii, 45. ⁹⁶ ibid. 52. ⁹⁷ Exod. xix, 18. ⁹⁸ Exod. iii, 2. ⁹⁹ Psal. cxiii, 3. ¹ Exod. xiv, 16. ² Num. xvii, 8. ³ Dan. iii, 50. ⁴ Judic. iv, 14. ⁵ Luc. i, 28. ⁶ ibid. 42.

Δ'. Ἀντὶ πάντων εἰς εὐφημίαν ἀρκεῖ σοι ὁ προφήτης, βοῶν· Ἴδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. Εἶπε τὸ θαῦμα, καὶ τὸν τρόπον ἐσίγησε. Καὶ τέξεται υἱόν· Ἐκήρυξε τὴν ὠδὴν, καὶ τὴν σχέσιν οὐκ ἐνόθευσε· Καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· εἶπε τὸ μυστήριον, καὶ τὴν κλήσιν ἐβρόντησεν· Ὁ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Τὸν τεχθέντα Θεὸν ἐκήρυξε, καὶ Ἰουδαίων ἐφίμωσε στόματα. Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ἐσβέσθη ἡ πλάνη· Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ περιτομὴ κατηργήθη· Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ οἱ δαίμονες φυγαδεύονται· Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ὁ διάβολος κατήργηται· Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ἡ κολυμβήθρα τίκτουσα οὐ κάμνει· Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ βασιλεῖς εὐσεβοῦσι· Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ἐκκλησίαι στενοχωροῦνται· Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ ὁ θάνατος γέγονεν ὕπνος· Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, καὶ οἱ νεκροὶ τὴν ἐλευθερίαν σκιρτῶντες βοῶσιν· Οὐκ ἄγγελος, οὐ πρέσβυς· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεός ἦλθε, καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

(56) Ἐγκώμιον εἰς τὴν Θεοτόκον Μαρίας.

Α'. Κλέπτει τοὺς πόρους τῶν ἐμπόρων ἢ συνεχῆς προσδοκία τῶν πόρων· καὶ τῶν ἀγρίων κατασκευάζει καταθάρρειν κυμάτων, [ὁ] διακαῆς πάθος τῶν χρημάτων. Ἐπεὶ οὖν μέλλομεν καὶ ἡμεῖς σήμερον ἐκ τῶν στομίων ἐκπέμπειν τῆς προθυμίας, τὴν μικρὰν καὶ εὐτελεῆ σκάφην τῆς διδασκαλίας, εἰς τὸν εὐδίων καὶ ἀπάραχον πλοῦν τῆς παρθενικῆς ἱστορίας [(57) ἀναδράμωμεν]. Δεῦρο δὴ οὖν τοῦ βάθους γνησιώτερον τοῦ Δεσποτικοῦ κατατολμήσωμεν τῆς πνευματικῆς ὠφελείας, τὸν ὄκνον (58) ἀποτριψάμενοι τῆς σωματικῆς ἀσθενείας· καὶ τῶν μὲν βιωτικῶν πραγμάτων περιέλωμεν τὰ σχοινία· τῶν δὲ πανηγυρικῶν κρεμάσωμεν ὀφλημάτων τὰ ἱστία· ἐν οὕτως τῇ πράξει τοῦ πνεύματος αὔρα παραπεμπόμενοι, τὴν χρυσοφόρον [τῶν] Εὐϊλέων πόλιν εὐρεθῶμεν καταληψόμενοι. Καὶ τίς ἐστὶν Εὐϊλάτ, καὶ ἡ γῆ, καὶ τὸ χρυσίον; οὐχὶ ἡ ἁγία Παρθένος, καὶ ἡ [ταύτης] καθαρὰ καὶ ἄσπιλος ψυχὴ; Τίς δὲ ὁ ἄνθραξ; οὐχὶ ὁ Κύριος [ὁ] λέγων· Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν; Τίς δὲ λίθος ὁ πράσινος; οὐχὶ ἡ ἐκούσιος τῆς σωματικῆς αὐτοῦ νεκρώσεως ὠχρότης; ὅς διὰ τῆς καυστικῆς τοῦ τοιοῦτου πράσου φύσεως, τὸν καταπιόντα αὐτὸν ἐδρίμυξε θάνατον (61); Παρακαλῶ τοίνυν τοὺς συν-

IV. Omnium vice, quæ tui præconio dici queunt unus tibi propheta abunde sit ad laudis cumulum, qua clamat: *Ecce virgo habebit in utero*. Miraculum dixit, sed modum reticuit. *Et pariet filium*. Prædicavit partum, nec relationem adulteravit. *Et vocabunt nomen ejus Emmanuel*. *Mysterium protulit, atque velut tonitruī voce appellationem edixit. Quod interpreteris, Nobiscum Deus*. Natam prolem claro præconio Deum dixit, ac Judæorum ora obstruxit. *Nobiscum Deus*, ac error extinctus est: *Nobiscum Deus*, estque abrogata circumcisio: *Nobiscum Deus*, fuganturque dæmones: *Nobiscum Deus*, cassaque ac inutilis cessit diaboli opera; *Nobiscum Deus*, nec piscina ac fons sacer baptismo parere desinit; *Nobiscum Deus*, regesque pietatem colunt; *Nobiscum Deus*, et ecclesiæ mire frequentantur; *Nobiscum Deus*, morsque somnus reddita est; *Nobiscum Deus*, mortuique vindicatam libertatem exultabundi celebrant, ac clamore dicunt: *Non angelus, non legatus, sed ipsemet Deus venit, et salvavit nos*. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

(55) ORATIO VI.

Laudatio sanctæ Dei genitricis Mariæ.

I. Mercatorum labores fallit ac sensim levat jugis exspectatio quæstum; ardensque pecuniarum amor audaces adversus feroces undas facit. Quapropter cum nos etiam hodie ex alacris animi ostiolis tenuem vilemque doctrinæ lintrem simus emissuri, in tranquillum imperturbatumque virginalis historiæ mare excurramus. Agite ergo, Dominicum spiritualis utilitatis altum gurgitem, segnem corporeæ imbecillitatis ignaviam propulsantes, sinceriori affectu securi adæamus; rudentesque temporalium negotiorum contrahentes, officiosæ laudationis debitorum vela pandamus: quo leni sic spiritus aura delati, auriferam civitatem Evilat occupasse inveniamur. Quænam vero est Evilat, et terra, et aurum¹⁰? nonne sacra Virgo, puraque ac intemperate ejus anima? Quis porro *carbo* (59)? Nonne Dominus, qui ait: *Ignem veni mittere in terram*¹¹? Quis denique lapis prasinus? Nonne ultroneus corporeæ mortificationis ejus pallor? qui caustica porri ejusmodi (60) ac aeri natura, mortem que ipsum deglutisset, mordaci sua acrimonia torsit. Obsecro itaque omnes qui in hac nobis profectio-
comites adjungi habent, ut ne legitimam remigatio-

⁷ Isa. vii, 14. ⁸ Matth. i, 25. ⁹ Isa. lxxii, 9, sec. lxx. ¹⁰ Gen. ii, 11. ¹¹ Luc. xii, 49.

(55) Ad Romanum unum codicem, ex quo singulari Riccardus ediderat, accessit alter Regius, ex quo multa emendata sunt. Plures Riccardi naves in notis indico: a quibus indicandis liberum me fere in aliis existimavi, ob novam quam eudi versionem, et ut ne viri labores sugillare ultro viderer.

(56) Emendatur collatione Reg. cod., num. 188.

(57) Clausa ex Reg. cod.

(58) Reg. ὄκνον.

(59) Quis porro *carbo*? *ἄνθραξ*; Accepit Proclus pro carbone, alioqui non quadraret auctoritas subjuncta: *Ignem veni mittere*. Vox Hebraica פֶּתַח non aliud significat quam lapidem pretiosum. Vulg. *Idelium*, Isaiæ autem vi, ubi etiam lxx habent ἄν-

θραξ, alia vox est, quæ prunam ardentem ac carbonem significet.

(60) *Porri ejusmodi, τοῦ τοιοῦτου πράσου*. A quo lapis prasinus, velut porraceus, ac porraceo virore, ut a lapide seite divertat ad porri qualitatem, a quo lapis ita dietus est. Sic forte in superiori voce ἄνθραξ, luserit. Riccardus obscurat, cum ita reddit: *Qui caustica prasini ejusmodi pallentis natura*: ac male mutat τὸ πράσον, in πράσινον· ex quo non fiat amaricans illa comestio, sed ex illo.

(61) Reg. desiderat usque θεῖον γάρ· ac reliqua postmodum usque μάθωμεν ποίαν, ubi incipiet enarrari locus Matthæi, qui est argumentum hujus orationis.

nem neghant. Ita enim doctrinae via ac ratio faustum navigationis cursum obtinebit, fraternumque vicissim collatum auxilium benevolentiam ostendet. Attamen velim vos, fratres, ab ipso tum monitos exordio, non vacare periculo virgineum hoc mare conscendere, ut quis maxime in ejusmodi freto rudis ac hospes sit. Nam quamvis multi pelagus hoc adire praesumpserint, pauci tamen nulla inde a tempestate jactura, ad tranquillum nullisque objectum fluctibus divinae voluntatis portum (63) salvi evaserunt ¹².

II. Quippe divinum revera ac splendidum, eminentiorisque ac beati incorporeorum ordinis est (64), impollutum virginitatis indumentum; quando et universorum Rex quam maxime decoram eam vestem non est dedignatus induere. Dominus enim, inquit, *regnavit, decorem induit* ¹³. Induit vero, non modo illibatam sacerdotalis castimoniae tunicam, verum etiam pretiosa se regalis ornatus stola cooperuit. Qua in re, duo aperte significantur ordines, principum scilicet ac subjectorum (65), verae virginitati ac religiosae castitati studentium. Erat siquidem ipse rex et sacerdos secundum ordinem Melchisedech ¹⁴. Quemadmodum enim Aaron olim purpura et bysso amiciebatur (byssus enim signum est irreprehensae ac illibatae sacerdotum vitae; purpura autem bellicis infecta sudoribus operosae regum conversationis, ac virtutis ergo commendabilis, indicium est; ut ex amictu, dignitatis utriusque pietas (67), virilisque animi robur ostendatur): sic et Dominus, in utroque constitutus gradu; ut quidem sacerdos, omnes Patri reconciliavit; ut rex vero, diabolum adversus omnes armatum profligavit.

III. Vere favus mellis, boni sunt virginitatis sermones ¹⁵; qui a vera quidem fide suavitatem tra-

¹² Psal. cvi, 30. ¹³ Psal. xcii, 4. ¹⁴ Hebr. v, 10. ¹⁵ Prov. xvi, 24.

(62) Γρ. κτήσεται.

(63) *Divinae voluntatis portum*. Juxta quod multi codices Graeci, et Siniae habent. Τοῦ θελήματος αὐτοῦ · *Deduxit eos in portum voluntatis suae*; nempe Deus, pro quo alii αὐτῶν · quod et Hieronymus magis probat ad praefatum Siniam.

(64) *Eminentiorisque, ac beati incorporeorum ordinis*. Id est, angelici, angelicam enim virtutem ubique deprædicant sancti, ac in iis, Cyprianus, Fulgentius et Amphiloehius, quos Riccardus refert: nulli autem absolute dicunt superioris ordinis quam angelici; quod is male reddit, *eminentioris felicitiorisque ordinis, quam sint angeli ipsi*. Ὑπερκειμένης · *Supra humanam utique virtutem, ac per hoc, μακαρίας τάξεως τῶν ἀσωμάτων · beati incorporeorum mentium ordinis*. Hoc tantum in nobis parte aliqua superior nonnunquam dicta sit, quod angelis σύμφυτος, ut Amphiloehius vocat, *cognata et a natura*, nobis sit πρόσκτητος, ac multo labore comparabilis.

(65) *Duo ordines, principum ac subjectorum*. Locus pro laconica brevitate Procli obscurior. Praesides istos ac subditos exponit deinde ipsemet; Deo dicatos homines, et saeculares: ecclesiasticos, et laicos: putemque deesse, τὸ ἀντεχόμενον · quod in-

εφάπτεσθαι θέλοντας ἡμῖν τῆς παρούσης ἀποδημίας, τῆς νενομισμένης μὴ κατολιγορῆσαι κωπηλασίας· οὕτω γὰρ ἡ διδασκαλικὴ πορὶα τὴν εὐπλοῖαν κτήσεται (62), καὶ ἡ ἀδελφικὴ συμμαχία τὴν εὐνοῖαν ἐπιδείξεται. Ὅμως δὲ ἐξ αὐτοῦ βούλομαι ὑμᾶς ὑπομῆσαι, ἀδελφοί, τοῦ προσιμίου, ὡς οὐκ ἔστιν ἀκίνδυνον τῆς παρθενικῆς ἐπιβῆναι θαλάσσης· καὶ μάλιστα τοὺς ἀήθεις καὶ ξένους τῆς τοιαύτης πορείας. Εἰ γὰρ καὶ πολλοὶ τοῦ τοιοῦτου πελάγους κατετόλμησαν· ἀλλ' ἀχειμάστως ὀλίγοι διεσώθησαν ἐντεῦθεν, εἰς τὸν ἀκύμονα καὶ εὐδίον λιμένα τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ.

B. Θεῖον γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ λαμπρὸν, καὶ τῆς ὑπερκειμένης καὶ μακαρίας τῶν ἀσωμάτων τάξεως, τὸ ἀμόλυντον τῆς παρθενίας ἐνδύμα· ἐπεὶ καὶ ὁ τῶν ὄλων βασιλεὺς ταύτην περιβαλέσθαι κατεδέξατο τὴν εὐπρεπεστάτην στολήν. Ὁ Κύριος γὰρ, φησὶν, ἐβάσιλευσεν· εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο. Οὐ μόνον δὲ τὸν ἄθικτον τῆς ἱερατικῆς ἀγνείας ἐνεδύσατο χιτῶνα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν ἐντιμον τῆς βασιλικῆς εὐκοσμίας ἠμφιάσατο στολήν. Ἐν οἷς δηλοῦται τὰ δύο τάγματα· τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων, τῆς ἀληθοῦς παρθενίας, καὶ τῆς εὐσεβοῦς σωφροσύνης. Ἦν γὰρ ὁ αὐτὸς καὶ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ὅν τρόπον (66) καὶ Ἄαρὼν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις περιεβάλλετο πορφύραν καὶ βύσσον· σημεῖον μὲν γὰρ τῆς ἀμέμπτου καὶ καθαρᾶς τῶν ἱερέων πολιτείας ἢ βύσσος· τεκμήριον δὲ τῆς ἐμπόνου καὶ ἐναρέτου τῶν βασιλέων διαγωγῆς ἢ πορφύρα, ὀπλιτικοῖς ἰδρῶσι φοινισσομένη· ὡς διὰ τοῦ ἐνδύματος, ἐκάστου δηλοῦσθαι ἀξιώματος τὸ εὐσεβές, καὶ ἀνδρείον τοῦ φρονήματος· αὐτῶ καὶ ὁ Κύριος ἐν ἀμφοτέροις γενόμενος· ὡς μὲν ἱερεὺς, τὸν Πατέρα ὑπὲρ πάντων ἐξίλειώσατο· ὡς δὲ βασιλεὺς, τὸν κατὰ πάντων ὀπλιζόμενον διάβαλον ἐτροπώσατο.

Γ. Ὅντως κτρίον μέλιτος οἱ καλοὶ τῆς παρθενίας λόγοι· ἐκ μὲν τῆς ἀληθοῦς πίστεως ἔχοντες

fra repetens, habet; expressique in versione. Non video satis, ut sic clare duos hos ordines ex antedictis auctor colligat: nisi forte quia Christus, cum sit sacerdos et rex excellenti utrumque ratione, sacerdosque ad sacerdotes ac sacri ordinis ministros habeat per se, uti rex ad saeculares ac laicos; ideo utraque parte constantem habeat Christianam rempublicam, ac utroque jure subjectam. Parum differat divisio hae ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, ab illa Dionysii in *Hierarchiam duplicem*, quarum altera activa purget, illuminet, consummet, vere illa ἀρχόντων ac praesidium; passiva altera, hae ipsa ab illa recipiat, eoque ἀρχομένων ac subditorum, quique vel si reges sint, vel si angelicis exculti moribus, summoque gradu ascetæ ac Nazaræi (nisi aliud, ac clericatus ordoque sacer, ut fere in nostris, accedat), praesidentiam ejusmodi agentis hierarchiae sub summo hierarcha Christo agnoscant, ac se ea perfici gaudeant.

(66) Γρ. γὰρ.

(67) *Dignitatis utriusque pietas, ἐκάστου δηλοῦσθαι ἀξιώματος*. Riccardus, τὸ, ἐκάστου refert ad ἐνδύματος· liquet tamen referendum ad ἀξιώματος, satisque intelligi in priori illa voce, nisi Proclus geminatum posuit, ac alterum excidit.

τὴν ἡδύτητα· ἐκ δὲ τῆς ἀκριβοῦς πράξεως κεκτημέ-
νοι τὴν γλυκύτητα. Αὕτη ὁ λογικὸς τοῦ Θεοῦ παρά-
δεισος, ἐν ᾧ πᾶν ξύλον ὠραῖον εἰς ὄρασιν, τουτέστιν
πνευματικὴν θεωρίαν· καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν, τὴν
πνευματικὴν διδασκαλίαν· καὶ τὸ τῆς ζωῆς πεφύ-
τευται δένδρον, ἡ σωτήριος τοῦ Θεοῦ οἰκονομία·
μεθ' ὧν ἐστὶ καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι καλοῦ γνωστὸν
καὶ πονηροῦ· ἡ παρθενικὴ εὐμορφία, ἐν τῇ προαιρε-
τικῇ γυμνάζουσα τὴν φυσικὴν ἐπιθυμίαν. Αὕτη τῆς
ἀληθινῆς ἐπαγγελίας ἡ χώρα, ἐν ᾗ λογικὸν καὶ ἄδο-
λον γάλα, καὶ τὸ πνευματικὸν καὶ ἄφθαρτον πηγά-
ζουσα μέλι. *Εἰσάξω γάρ, φησὶν, ὑμᾶς εἰς γῆν ῥέου-
σαν γάλα καὶ μέλι· ἵνα οἱ μὲν ἀρχόμενοι, καὶ τῷ
κόσμῳ τούτῳ ἀνασπρεφόμενοι, τῆς σωφροσύνης ἐπι-
μελῶνται· οἱ δὲ ἄρχοντες καὶ τῷ Θεῷ ἀνακαίμενοι,
τῆς ἀγνείας ἀντέχωνται. Διπλοῦς γάρ ὁ τῆς Ἐκκλη-
σίας χαρακτήρ· ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβε-
βλημένη, πεποικιλμένη, πᾶσαν δὲ τὴν τοῦ κάλλους
δόξαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἔσωθεν ἐπιφερομένη·
ἐν μὲν τοῖς βιωτικοῖς ἐκφέρουσα κατὰ τὸν Σολομῶν-
τα, ὡς συκῆ, τῆς σεμνότητος τοὺς ὀλύνθους· ἐν δὲ
τοῖς ἱερατικοῖς, κατὰ τὸν αὐτὸν Σολομῶντα, προβάλλ-
ουσα ὡς ἄμπελος τῆς χρηστότητος τοὺς κυπρίζον-
τας βότρουας. *Αἱ ἄμπελοι γὰρ ἡμῶν, φησὶ, κυπρί-
ζουσι, καὶ ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς.
Κατὰ ταύτην, ὡς οἶμαι, τὴν τάξιν προσήνεγκαν οἱ
ἀπόστολοι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῷ Δεσπότῃ, ἰχθύος
ὀπτοῦ μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίον· σιμαί-
νοντες ἐν τῷ ἰχθύϊ τοὺς ἐκ τῆς ἀλμυρᾶς τῶν κακῶν
θαλάσσης, τῷ ἀγκίστρῳ τῆς πίστεως συλληφθέντας
λογικῶς ἰχθύας, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Κυρίου
πρὸς τὸν Πέτρον· Ἐκ τῶν νῦν ἀνθρώπων ἔσθ
ζωγρῶν· ἐν δὲ τῷ κηρίῳ, τοὺς ἐκ τῶν ἐναρέτων τῆς
δικαιοσύνης ἀνθέων, εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς καρδίας
ἀποθησαυρίζοντας ταμειῶν, τὸν ὠφέλιμον καὶ προ-
σηγῆ τῆς εὐσεβείας καρπὸν, ὃν βασιλεῖς ὁμοῦ καὶ
ἰδιῶται πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς προσφέρονται ὑγίειαν.
Οὕτω *Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται· ἐκ τῆς τῶν δύο
ταγμάτων ἐπιστροφῆς ἐσθίειν (70) τὸ τικτόμενον
παιδίον ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, διὰ τοὺς νηπιάζον-
τας τῇ κακίᾳ μετὰ τὸν μυστικὸν τῆς κολυμβήθρας
τόκον.***

Δ'. Ἐκ ταύτης τοιγαροῦν ὁ Ἰωάννης μεταλαμβάν-
ων τῆς τροφῆς, τῆς ἀχράντου κατηξιώθη ἄψασθαι
κορυφῆς Κυρίου· ταύτης ἀπολαύων τῆς βρώσεως,

¹⁶ Gen. II, 9. ¹⁷ ibid. 19. ¹⁸ ibid. 20. ¹⁹ I Petr. II, 2. ²⁰ Exod. XXXIII, 3. ²¹ Psal. XLIV, 14.
²² Cant. II, 13. ²³ Luc. XXIV, 42. ²⁴ Luc. V, 10. ²⁵ Isa. VII, 15. ²⁶ I Cor. XIV, 20.

(68) *In parte animi volente.* Significare videtur, pulchra virginum specie sollicitari humanam cupiditatem ac exerceri, uti per lignum scientiæ boni et mali, cupiditas Adæ in paradiso sollicitata ac exercita fuit; seu esse eadem ratione occasionem peccati, ut quis ea se incautius demulceri permittat. Riccardus: *Virgineus decor effrenem coercens naturæ cupiditatem.* At ubi ea cum ligno scientiæ analogia? Num vero illud Adæ cupiditatem coercuit? Possit quoque naturalis cupiditas in bonum sumi, idque magis velit Proclus, quam exerceat ac provocet virginitatis species ac decor. Nam neque ipse ligni scientiæ boni et mali appetitus malus erat, ut ordinatus fuisset, et pro tempore statuto a Deo, uti

hant, ab accurata vero actione dulcedinem habeant. **A** Spiritalis Dei paradus est virginitas, in quo est omne lignum pulchrum ad videndum ¹⁶: hoc est, ad spiritalem contemplationem; et bonum ad esum ¹⁷, ad spiritalem scilicet doctrinam: in quo et arbor vitæ plantata est; Dei nempe salutaris dispensatio: cum quibus pariter adest et lignum sciendi scientiam boni et mali ¹⁸; virginalis scilicet decor, in parte animi volente (68), naturalem cupiditatem exercens ac provoeans. Hæc illa est veræ promissionis terra, in qua lac rationale et sine dolo ¹⁹, melque spiritale ac incorruptibile scaturiat. Ait enim: *Introducā vos in terram fluentem lacte et melle* ²⁰: *Ut subditi et qui in sæculo conversantur, pudicitiae ac honestati studeant: præsides autem et Deo dicati homines, castimonie ac puritati sedulam operam ponant.* Nam duplex est Ecclesiæ figura; quæ in fimbriis aureis circumamicta, variegata, omnem pulchritudinis gloriam, juxta quod scriptum est ²¹, ab intus inferat. Quæ, inquam, juxta Salomonem, in sæcularibus quidem, ceu ficus, honestatis grossos proferat; in ecclesiastici autem ordinis hominibus juxta eundem Salomonem, tanquam vitis, florentes botros producat. *Vineæ enim nostræ, inquit, florent; et ficus protulit grossos suos* ²². Juxta hanc puto formam, obtulerunt apostoli Domino, postquam is resurrexisset, partem piscis assi et favum mellis ²³: in pisce quidem signantes, comprehensos fidei hamo ex salso vitiorum salo rationales pisces, juxta quod **C** Dominus ait Petro: *Ex hoc jam eris homines capiens* ²⁴; in favo autem, eos qui ex præclaris justitiæ floribus perutilem illum suavemque pietatis fructum in penitissimo cordis penu recondunt; quem reges pariter ac privati homines ad animi salutem traditum in cibum accipiunt. Hoc modo, *Butyrum et mel comedet* ²⁵ (69), qui ex utriusque ordinis conversione manducat sacræ Filium Virginis, propter nimirum parvulos malitia ²⁶ post mysticum lavaeri partum.

IV. Hoc itaque cibo pastus Joannes tangere meruit sacrosanctum Domini verticem. Hac fruens esca, angelorum ordini ascriptus est: *Esca siqui-*

D Gregorius Nyssenus et alii.

(69) *Butyrum et mel comedet.* Verba sunt Isa. VII, 15, in virginis dicta filium: qui quidem πρωτότυπος est ipse Christus: ex eo autem, omnes malitia parvuli a mystici lavaeri partu, qui et ipsi sanctæ virginis Ecclesiæ filii sunt, butyrumque et mel comedunt in signum innocentiae. Sic plana Procli allegoria, non qualem Riccardus repræsentat. Nec ille quidquam alludit ad sanctissimum morem impertiendi Eucharistia recens baptizatos, ut ipse vult, sed ad illum alium quem diximus, dandi eis in cibum butyrum et mel.

(70) Ἰσ. ἐσθίων.

dem ejus erat, summi fructices (71) et mel silvestre²⁷, summus scilicet apex irreprehensæ vitæ, summaque puritas castitatis illibatæ. Perbelle autem evangelista cibum ejusmodi silvestrem appellavit: difficillimæ enim virginitatis species tenetur, plantaque hæc quam procul a sæculi agro (72) relegata est; ac forte pauci ejus qualitatem ac mores perdiscere potuerunt. Aliter etiam accipi potest, ut propheta mel silvestre comederet. Primum quidem ut mentis oculum impollutum repurgatumque a carnalium cupiditatum perflatili vaporazione servaret (73). Ut enim medici jactant, mel nullo infectum fumo, singulare præsentaneumque est lustrale medicamen crasso ac turbido oculo. Post hæc autem, quod necdum credens in Dominum (74), ac cum minime adhuc supposuisset Evangelio cervicem, vitam ab humana consuetudine remotam, horridamque ac asperam, dulci legalis partus intelligentia relectus, cum voluptate transigeret. Nec enim suo ipse consilio, sed a Deo jussus, venit ad Jordanem: Ego enim, inquit, nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videbis Spiritum descendentem sicut columbam, et venientem super eum; hic est qui baptizat in Spiritu sancto²⁸. Hac itaque ratione dici potest, quod ejus esca esset mel silvestre: silvestre enim est mel castitatis. Nam plenitudo legis Christus, ad justitiam omni credenti²⁹. Sine fide autem impossibile est placere³⁰. Et: Qui non credit in Filium, non habebit vitam æternam³¹.

V. Quotquot itaque virginitatis lapidem inexstinctam servaverint, immarcescibilem pereceperunt coronam immortalitatis. Quotquot inæstimabilem castitatis tunicam comparaverint, ad mysticum justitiæ thalamum assumuntur. Quotquot angelico propiores exstiterint gradui, majori ingenuitate ac perfectione, Dominica perfruentur beatitudine. Quapropter quotquot Dominicam gustaverunt dulcedinem, evangelicam apprehenderunt celsitatem. Quotquot

²⁷ Matth. iii, 4. ²⁸ Joan. i, 33. ²⁹ Rom. x, 4.

(71) Summi fructices, ἀκρίδες. Vulg. Locustæ: æquivoca voce Græca ad utrumque. Multi Patres eam Procli expositionem sequuntur, ac in iis, præceptor ejus Chrysostomus, cum aliis locis, cum homilia de Pœnitentiâ, et in Decollationem ejusdem Joannis, quam ex Reg. ms. integram nuper edidi. Male Riccardus, et contra fidem interpretis, sensu alio exponit, quam Proclus velit: Esca ejus erat, locustæ.

(72) Quam procul a sæculi agro, πάλυ τῆς κοσµικῆς ἀπόκρισται χώρας. Nihil clarins; at non clarum satis Riccardus ita reddenti: alte in hujus mundi campo condita residet: nemo certe eum sensum dederit τοῦ, ἀποκρίξασθαι.

(73) Perflatili vaporazione, εὐριπίστου ἀναθυµιάσεως. Ut constans in allegoria, fumum fumo declaret, ac sic habere Joannis animum ad carnalium cupiditatum fumos, uti mel silvestre ad fumum naturalem, et quo domesticæ apes sollicitari solent. Parerga hic notata de Euripo, nec ab eo fumus sive vapor dicitur εὐριπίστος, sed a βίπίζω, ejus nota significatio.

(74) Necdum credens in Dominum. Fide nimirum

τῆς ἀγγελικῆς γέγονε τάξεως. Ἦν γὰρ ἡ τροφή αὐτοῦ ἀκρίδες, καὶ μέλι ἄγριον· τὸ ἀκρότατον τῆς ἀμέμπτου πολιτείας, καὶ τὸ καθαρῶτατον τῆς ἀσπίλου ἀγνείας. Καὶ καλῶς ἀγρίαν τὴν τοιαύτην ὁ εὐαγγελιστῆς ἐκάλεσε μετάληψιν· δυσθήρατον γὰρ τῆς παρθενίας τὸ εἶδος, καὶ πολὺ τῆς κοσµικῆς ἀπόκρισται χώρας τοῦτο τὸ φυτόν· καὶ τάχα ὀλίγοι ἴσχυσαν καταμαθεῖν τὴν τούτου ποιότητα. Νοεῖσθω δὲ καὶ ἐτέρως τὸ ἐσθίειν ἄγριον μέλι τὸν προφήτην· πρῶτον μὲν, ὅτι τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν καθαρὸν ἐφύλαττεν ἐκ τῆς εὐριπίστου τῶν σαρκικῶν ὀρέξεων ἀναθυµιάσεως. Κατὰ γὰρ ἱατρικὸν λόγον, ἀπαράβατον τῷ τεθλωμένῳ ὀφθαλμῷ τὸ ἀκάπνιστον μέλι. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὅτι μηδέπω πιστεύσας ἐπὶ τὸν Κύριον, μηδὲ τὸν αὐχένα ὑποβαλὼν τῆς ψυχῆς ὑπὸ τὸν εὐαγγελικὸν ζυγόν, μεθ' ἡδονῆς τὸν ἀπεξενωμένον, καὶ ἴταμόν μετήρχετο βίον, τῷ γλυκεῖ τῆς νομικῆς κυήσεως πρεφόμενος φρονήματι. Οὐ γὰρ οικεῖα γνώμη, ἀλλὰ κελευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν Ἰορδάνην κατέλαθε. Καγὼ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἤδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἄν ἴδης τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον (75) ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Διὰ ταύτην ἔστιν εἰπεῖν τὴν αἰτίαν, [ὅτι ἡ τροφή αὐτοῦ ἦν μέλι ἄγριον] ἄγριον γὰρ ἐστὶ τὸ μέλι τῆς ἀγνείας. Πλήρωμα γὰρ νόμου Χριστός, εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι· χωρὶς δὲ πίστεως, ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι. Καὶ, Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐκ ὄψεται ζωὴν αἰώνιον.

C E'. Ὅσοι οὖν τὴν λαμπάδα τῆς ἀγνείας ἀσβεστον διετήρησαν, τὸν ἀμαράντινον ἀνεδήσαντο στέφανον τῆς ἀφθαρσίας· ὅσοι τὸν τῆς σωφροσύνης ἀτίμητον περιεποιήσαντο χιτῶνα, εἰς τὸν μυστικὸν τῆς δικαιοσύνης παραληφθήσονται νυμφῶνα. Ὅσοι τοῦ ἀγγελικοῦ πλησιέστερον γεγόνασι βαθμοῦ, γνησιώτεροι τοῦ Δεσποτικοῦ κατατροφήσουσι μακαρισμοῦ. Διὰ τοῦτο, ὅσοι τῆς Δεσποτικῆς ἐγεύσαντο γλυκύτητος, τῆς εὐαγγελικῆς ἐπελάβοντο ἀκρότητος. Ὅσοι τοῦ οἴνου καὶ

³⁰ Hebr. xi, 6. ³¹ Joan. iii, 36.

explicatori, ac credens venisse, quod ejus illata verba plane declarant; facitque hoc ad testimonii de Christo certitudinem, ad quod perhibendum solo divino instinctu ac afflatu inductus sit. Non potuit a parentibus discere, qui defuncti sunt brevi post ejus nativitatem: at nec ab aliis, cum extra omnem humanam consuetudinem ageret in deserto, usque ad tempus ostensionis suæ, quando Spiritus illic Domini super eum factus est. Quæ adduntur, velut non placeret non esset visurus Deum, etc., ampliatione quadam exponenda sunt, ut intelligantur pro eo tempore quo fides sufficienter proposita foret; ac quando jam explicator quæreretur: quo etiam modo potest exponi sententia Chrysostomi hom. De fide et lege naturæ tom. VI Ducæi, cum videtur docere, non fuisse Cornelium vere justum, ante quam a Petro doceretur. Non fuisse ejus in utero exsultationem motum liberum, et quo Deum vere agnoverit, tenet sanctus doctor in part. quest. 17, art. 3 et 6, in quod etiam ineluat Augustinus epist. LVII Ad Dardanum.

(75) Apud Joan. μένον.

τῶν σικέρων ἀπέχονται τῆς ἡδουκαθείας, ἐκ τοῦ καινοῦ γεννήματος εὐφρανθήσονται τῆς ζωηφόρου φυτείας. Ὅσοι τὸν σωματικὸν βῶγα ἀφθαρτον ἐκτήσαντο, τὸν πνευματικὸν καρπὸν τῆς εὐλογίας ἀφθονον ἐδρέψαντο. Ὁν τρώσιν, φησὶν, (76) εὐρέθη ὁ ῥῶξ ἐν τῷ βότρουι, καὶ ἐροῦσι· Μὴ λυμάλρεσθε αὐτὸν, ἔτι εὐλογία Κυρίου ἐστὶ. Λέγει δὲ τὸν μακάριον Ἰωάννην τὸν εὐαγγελιστὴν, μόνον διαφυλαχθέντα καὶ σώματι καὶ πνεύματι ἄσπιλον ἐν τῷ ἀποστολικῷ βότρουι μέχρι σταφιδώσεως, τουτέστι, μέχρι βαθυτάτου γήρωσ. Τοῦτο τὸ πρῶτον τῷ Θεοῦ καὶ ἐξαίρετον δῶρον· τοῦτο τὸ φωτιστικὸν ἔλαιον τῆς διανοίας· τοῦτο τὸ καθαρὸν τῆς εὐσodίας θυμίαμα· τοῦτο τὸ πολῦτιμον τῆς καρδίας μύρον· τοῦτο τὸ δόκιμον τῆς ψυχῆς ἄρωμα· τοῦτο τὸ ἀπαθέστατον τοῦ εὐώδους σώματος ἄνθος. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον ἀποθανὼν Ἄβελ ἔτι λαλεῖ. Ὁν γὰρ ἡ λαμπὰς μὴ σβέννυται τῆς παρθενίας, τούτων ἀθάνατον μένει τὸ κλέος τῆς ἀγνείας. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον μένει ἱερεὺς ὁ Μελχισεδεκ εἰς τὸν αἰῶνα. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον τοῦ Δεσποτικοῦ πάθους γίνεται τύπος ὁ Ἰσαάκ. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον Θεὸς τοῦ Φαραῶ χειροτονεῖται ὁ Μωϋσῆς. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον τὰς δευτερευούσας τῆς βασιλικῆς ἀξίας ἡνίας παραλαμβάνει ὁ Ἰωσήφ. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον τοῖς σωματικοῖς πεζεύει πρὸς τὸν Ἡλίας τὸν αἰθέρα. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον ἐκρίζουν καὶ κατασκάπτειν τὰς βασιλείας ἐγχειρίζεται ὁ Ἰερεμίας. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον τῶν ἀνημέρων θηρίων ἐμφράττει τὸ στόμα ὁ Δανιήλ. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον φυλάττονται ἐν τῇ φοβερᾷ καμίνῳ οἱ τρεῖς παῖδες ἀβλαβεῖς. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον υἱοὶ βροντῆς προσαγορεύονται οἱ δύο τοῦ Ζεβεδαίου υἱοί. Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον πιστὸς καθίσταται καὶ φίλος τοῦ οὐρανοῦ νυμφίου ὁ Ἰωάννης. Καὶ συντόμως εἰπεῖν· διὰ τοῦτο τὸ δῶρον μήτηρ γίνεται τοῦ Δεσπότη τῶν ἀγγέλων, ἡ ἐκ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καταγομένη, καὶ ἐκ τοῦ χοῦκοῦ διηρητημένη φουράματος. Ἐγκύμων ἠδὲ εὐρέθη γενομένη ἐκ Πνεύματος ἁγίου.

Γ'. Ἐπειδὴ τοίνυν τρέχων ὁ λόγος τὸ δεύτερον κατέλαθε καταπέτασμα, ἐν ᾧ ξένης ὑποδείκνυται ὁδοῦ τὸ ἴχνος· ἀφανοῦς καινοτομεῖται πορείας ἡ τρίβος· τῆς δευτέρας ἀνοίγεται σκηνῆς τὰ προπύλαια· οὕτως ἀναφαίνεται τὰ ἀπρόσιτα· ἀναλάμπεται τῶν ἀθεάτων τὸ πρόσωπον· φανεροῦται τὸ ὑπὸ τῶν χειροδῆμ σκιαζόμενον ἱλαστήριον. Χριστὸς γὰρ, φησὶ, παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μελλόντος καὶ τελειότερας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου· τουτέστιν, ἐν ταύτης τῆς κτίσεως· εἰσηλθεὶν ἐξάπαξ εἰς τὰ Ἄγια. Ἄρα καὶ μετὰ τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν τολμῶσι τινες κατὰ

A a vitiosæ voluptatis vino et sicera sese abstinent, novo vivificæ plantationis genimine delectabuntur. Quotquot corporale acinum incorruptum obtinuerunt, spiritualem ubertim benedictionis collegerunt fructum. Quomodo, inquit, inveniatur acinum in botro, et dicent : Ne perdatis illud, quia benedictio Domini est ³². Porro indicat divinus sermo beatum Joannem evangelistam, qui solus in apostolico botro, donec cessit in uvam passam, id est, ad extremam usque senectutem, corpore pariter ac spiritu incontaminatus servatus est. Hoc præcipuum eximiumque Dei donum est ; hoc oleum quod mentem illuminat ; hoc purum suavis odoris thymiana ; hoc cordis unguentum pretiosissimum ; hoc probatissimum animi aroma ; suaveolentis hoc corporis flos quam maxime immarcescibilis. Propter hoc donum defunctus Abel, adhuc loquitur ³³. Quorum enim virginitatis lampas non exstinguitur ; eorum immortalis permanet gloria castitatis. Ob hoc donum, Melchisedech sacerdos manet in perpetuum ³⁴. Ob hoc donum, Isaac Dominicæ passionis typus efficitur ³⁵ (77). Ob hoc donum, Moyses deus Pharaonis constituitur ³⁶. Ob hoc donum, Joseph primus a rege, regis dignitatis habenas suscipit ³⁷. Ob hoc donum, Elias corporeis pedibus incedit per æthera ³⁸. Ob hoc donum, præficitur Jeremias, ut regna evellat ac funditus evertat ³⁹. Ob hoc donum, immanium ferarum ora obstruit Daniel ⁴⁰. Ob hoc donum, tres pueri illæsi in camino illo horribili servantur ⁴¹. Ob hoc donum, filii Zebedæi, tonitruï filii nuncupantur ⁴². Ob hoc donum Joannes ille, fidelis et amicus sponsi cœlestis constituitur ⁴³. Atque, ut verbo dicam, ob hoc donum, quæ genus ducebat ab hominibus, atque a terrena pendeat massa, Domini angelorum mater efficitur : *Inventaque est in utero habens de Spiritu sancto* ⁴⁴.

VI. Quia ergo currens oratio secundum obduxit velum, in quo novæ viæ ac mirabilis submonstratur vestigium, obscuri itineris novo schemate semita designatur ; secundi tabernaculi aperitur vestibulum : sic inaccessi panduntur adytus, refulget invisibilium aspectus, propitiatorium a cherubinis obumbratum propalatur. Christus enim, inquit, assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum, non manu factum : id est, non hujus creationis, introivit semel in Sancta ⁴⁵. Ulline ergo, post etiam Apostoli illustre adeo testimonium, cum insipientibus audeant dicere, non

³² Isa. lxxv, 8. ³³ Hebr. xi, 4. ³⁴ Hebr. vii, 3. ³⁵ IV Reg. ii, 11. ³⁶ Jer. i, 10. ³⁷ Dan. vi, 22. ³⁸ Matth. i, 18. ³⁹ Hebr. ix, 11, 12.

⁴⁰ Gen. xxii, 2. ⁴¹ Exod. vii, 1. ⁴² Gen. xli, 40. ⁴³ Dan. iii, 49. ⁴⁴ Marc. v, 17. ⁴⁵ Joan. iii, 29.

(76) Vat. εὐρέθησεται.

(77) *Isaac Dominicæ passionis typus.* Qui adhuc virgo sit jussus offerri, quanquam postea dederit conjugio operam ; uti et Moyses prius dederat, post tantam illam Domino assiduitatem deinceps continens, ut sanctus Epiphanius explicat hæc. lxxviii, ut non solum παρθενίαν et omnimodam ἀγνείαν, virginitatem ac perfectam castimoniam, qualis fuit

utriusque Joannis, decetque Deo sacros homines, commendet ac laudet ; verum etiam σωφροσύνην ac pudicitiam, quæ deceat sæculares ac homines Christiana sobrietate quandoque conjugii utentes. De aliis, Elia, Daniele, tribus pueris, Jacobo, etc., videri potest Riccardus, ac quos ille citat, Hieronymus, Epiphanius, etc.

esse Deum, eum qui natus est, exque ampliori ac perfectiori tabernaculo processit? Quonam autem modo, communis homo existimetur nobis similis; qui lapis sine manibus e virginali monte præcisus fuit⁴⁶? quem qui conculcaverit, hoc est, cum terræ figmentis connumeraverit, nulla venia tormentis addicitur, dicente Paulo: *Quanto magis deteriora merebitur supplicia, qui Dei Filium conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit*⁴⁷? Adeamus itaque cum fiducia, si lubet, ad sanctificatum hujus secundi tabernaculi locum, soluto mortali calceo irretitæ consuetudinis. Neque enim sacerdos penetrat intra adytum, nisi a se prius absonas omnes cogitationes abjecerit: nec Moyses visionem illam magnam divinæ dispensationis videre potest⁴⁸, præterquam ubi humana omnia negotia transmisit. Sic enim spinosam hominum naturam cum divinitatis natura, quæ non comburat, sed illuminet, commercium habituram didicit. Rubus quippe, igni per id tempus commistus, Virginis gessit symbolum, quæ verum illud lumen concepit sine semine: Solem, inquam, illum justitiæ, ex impolluto illo oriturum thalamo, ut juxta Scripturam gentilium aquas (80) excalefaceret⁴⁹; ut bonitatis calore, diabolicæ pravitatis glaciem solveret; ut divinitatis splendore, ignorantiae noctem fugaret; ut coruscantibus radiis, creaturam illustraret quam condidisset: ut ne quis deinceps in virginali gratiæ diem offenderet, in rectæ opinionis luce ambulans, juxta certo definitam fidem in apostolico duodecim jugerum agro, dicente Scriptura: *Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis in luce ambulat, non offendit*⁵⁰.

VII. Etenim multi sunt, qui non solum os suum in cœlum ponant, uti David ait, sed et linguam ferant super terram⁵¹, Virginisque integritatem cominus impugnant. Ut ne igitur cum voluptuosis terrenisque hominibus nos quoque dilabamur, audientes evangelistam in hæc verba loquentem: *Ante quam ipsi convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto*⁵²; *et non cognoscebat eam donec peperit Filium suum primogenitum*⁵³; ne quando ex illis verbis existimaverimus, amisisse quidem beatam Virginem post divinum partum, virginitatem; Josephum vero nuptiale habuisse consortium. Obsecro itaque spirituales viros, ut spiritaliter spiritalia suscipiant, neve non percipientem

Α τοὺς ἄφρονας λέγειν· Οὐκ ἔστι Θεὸς, ὃ καὶ γεννηθεὶς, καὶ προελθὼν ἐκ τῆς μείζονος καὶ τελειότερας σκηνῆς; Πῶς δὲ καθ' ἑμᾶς ἦν κοινὸς ἄνθρωπος, ὃ ἐκ τοῦ παρθενικοῦ ὄρους ἄνευ χειρῶν τμηθεὶς λίθος; ὃν ὁ καταπατήσας, τουτέστι, τοῖς ἐκ γῆς διαπλασθεῖσι συναριθμήσας, ἀσυγνώστοις ἐκδίδοται τιμωρίαις· Πόσω γὰρ, φησὶ Παῦλος, χειρόνος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὃ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγήσάμενος; Καταθαρήσωμεν, εἰ δοκεῖ, τοῦ ἡγιασμένου τῆς δευτέρας σκηνῆς τόπου, λυθέντος τοῦ νεκροῦ ὑποδήματος τοῦ συμπεποδισμένου τρόπου· οὔτε γὰρ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸ ἅδυτον εἰσέρχεται, ἐὰν μὴ πάσης ἑαυτοῦ (78) χωρίση λογισμῶν ἀτοπίας· οὔτε ὁ Μωϋσῆς, τὸ μέγα τῆς Δεσποτικῆς οἰκονομίας δύναται ὄψεσθαι ὄραμα, ἐὰν μὴ πάντα παρέλθῃ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Οὕτω γὰρ ἔμαθεν ἡ ἀκανθώδης τῶν ἀνθρώπων φύσις (79), τῇ φωτιστικῇ, οὐ τῇ καυστικῇ θεότητος κοινωνεῖν φύσει. Σύμβολον γὰρ ἔφερον ἡ προσομιλοῦσα βάτος τότε τῷ πυρὶ, τῆς ἀσπόρως συλλαβούσης Παρθένου τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν· τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, τὸν ἐκ τούτου ἀνατέλλοντα τοῦ ἀμολύντου παστοῦ, ἵνα τὰ ἐθνικὰ ὕδατα θερμάνῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἵνα τῇ θερμότητι τῆς ἀγαθότητος, τὸν κρυμὸν διαλύσῃ τῆς διαβολικῆς δεινότητος· ἵνα τῇ λαμπρότητι τῆς θεότητος, τὴν νύκτα ἐκδιώξῃ τῆς ἀγνωσίας· ἵνα ταῖς φωτιστικαῖς ἀκτίσι, τὴν ὑπ' αὐτοῦ γεναμένην καταυγάσῃ κτίσιν· ἵνα μηκέτι μηδεὶς προσκόπη εἰς τὴν παρθενικὴν τῆς χάριτος ἡμέραν, ἐν τῷ φωτὶ τῆς ὀρθοδοξίας περιπατῶν κατὰ τὴν ὁροθετηθεῖσαν ἀσφαλῆ πίστιν, ἐν τῇ δωδεκαπλήθρῳ χώρᾳ τῶν ἀποστόλων, κατὰ τὸ εἰρημένον· Οὐχὶ δώδεκα ὥραι εἰσι τῆς ἡμέρας; ἐὰν τις ἐν τῷ φωτὶ περιπατεῖ, οὐ προσκόπτει.

Ζ'. Πολλοὶ γὰρ εἰσιν, οὐ μόνον εἰς τὸν οὐρανὸν, κατὰ τὸν Δαβὶδ, τὸ στόμα τιθέντες, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν ἐπὶ τῆς γῆς φέροντες, καὶ τὴν καθαρότητα τῆς Παρθένου ἐγγύθεν πολεμοῦντες. Ἴνα οὖν μὴ κατὰ τοὺς ἡδυπαθεῖς καὶ γεώδεις ἀνθρώπους, καὶ ἡμεῖς καταπίπτωμεν, ἀκούοντες τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· *Πριν ἢ συναλθεῖν αὐτοῦς, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου· καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον*· μήπως ἐντεῦθεν μετὰ τὸν θεῖον τόκον νομίζεσθαι, τὴν μὲν Παρθένον πεπαῦσθαι τῆς ἀργείας, τὸν δὲ Ἰωσήφ ἔχεσθαι τῆς γαμικῆς συναφείας. Παρακαλῶ οὖν τοὺς πνευματικούς πνευματικῶς δέχεσθαι τὰ πνευματικά, καὶ μὴ καταφέρεσθαι εἰς τὸ

⁴⁶ Dan. II, 34. ⁴⁷ Hebr. x, 29. ⁴⁸ Exod. III, 5. ⁴⁹ Matth. I, 18. ⁵⁰ ibid. 25.

⁴⁹ Isa. LXIV, 2. ⁵⁰ Joan. XI, 9. ⁵¹ Psal. LXXII, 9.

(78) Γρ. ἑαυτόν.

(79) Ἰσ. τὴν ἀκανθώδη φύσιν.

(80) *Gentilium aquas*, τὰ ἐθνικὰ ὕδατα θερμάνῃ. Subjuncta verba, κατὰ τὸ γεγραμμένον· palam indicant alludi ad Scripturæ locum aliquem; nec alius occurrit quam qui exstat (Isa. LXIV, 2) quo Dominicus adventus instar ignis significatur, facientis ebullire ac effervere aquas. שֶׁמֶן מִן הַבַּיִת מִן הַבַּיִת. Pagninus: Sicut aquam bullire facit ignis. Vulg.

aquæ arderent igni. Significatur effectus divini adventus ad vindictam, tametsi Proclus allegoriam transfert ad adventum Domini ad salutem, quo vere efferbuerunt aquæ gentilium divino ejus igne, LXX: Καὶ κατακαύσει πῦρ τοὺς ὑπεναντίους· *Et comburet ignis adversarios*: quod ipsum potuit respicere Proclus, ac tum ex eo, tum ex aliis, ac Hebraica veritate, habere τὰ ἐθνικὰ ὕδατα. Siquidem, *Aquæ multæ; populi multi* (Apoc. XVII, 15).

τῆς σαρκὸς πάθος, ἀγνοῦντας τὸ τῆς Γραφῆς βάθος. Εἰ γὰρ πιστεύομεν κατὰ τὴν ἐν Χριστῷ καινῆν κτίσιν, μὴ εἶναι ἄρβεν καὶ θῆλυ, μηδὲ τὸ κίβδηλον προχωρεῖν νόμισμα τῆς σωματικῆς ἀμαρτίας ἐν τῇ πνευματικῇ πολιτείᾳ, μηκέτι τοῦ παλαιοῦ πολυπραγμονῶμεν ἀνθρώπου τὸ γήϊνον ἔχνος, μηδὲ τοῦ καρποῦ πάλιν ὀρεγώμεθα τῆς ξηρανθείσης συκῆς ἐκ ῥιζῶν διὰ τῆς Δεσποτικῆς φωνῆς. Οὐ δυνάμεθα γὰρ δύο κατὰ τὸ αὐτὸ φέρεσθαι χιτῶνας· οὐκ ἐγχωρεῖ ἐπὶ τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἱμάτιον, δερμάτινον ἐπενδύσασθαι χιτῶνα. Τίς γὰρ, φησὶ, κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; μηδὲ τὴν εὐαγγελικὴν γνῶσιν, εἰς τὴν σωματικὴν ἀπαγάγωμεν μίξιν· μὴ τὴν μυστικὴν ἐξήγησιν, εἰς τὴν γαμικὴν ἐκλάβωμεν σύναψιν. Τί ζητοῦμεν φυσικὴν ἀκολουθίαν, εἰς τὴν ὑπὲρ φύσιν οἰκονομίαν;

II. Μάθωμεν ποίαν ἔχει ἔννοιαν τοῦ Ἰωσήφ ἡ ἄγνοια. Τὸ τελούμενον ἐν τῇ Παρθένῳ μυστήριον οὐκ ἐγνώριζε· ποίου διάκονος ὑπῆρχε θαύματος. Οὐκ ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ προφητευόμενος Χριστὸς, ἐκ τῆς μεμνηστευμένης αὐτῷ ἐτίκτετο γυναικός. Οὐκ ἤδει ὅτι ὁ κατὰ Μωϋσέα Προφήτης, ἐκ τῆς ἀπειρογάμου προήρχετο κόρης. Οὐκ ἐμνήσκετο ὅτι ναὸς ἡδύνατο γενέσθαι Θεοῦ, ἢ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ (83) πεπλασμένη πηλοῦ. Οὐκ ἐγίνωσκεν ὅτι ταῖς ἀχράντοις τοῦ Δεσπότητος χερσὶ, ἐκ τοῦ παρθενικοῦ πάλιν πλάττεται παραδείσου ὁ δεύτερος Ἀδάμ. Οὐκ ἤδει ὅτι ὁ ἀρχὼν τῆς ξηρᾶς δημιουργεῖται ἄνευ σπορᾶς. Οὐκ ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ Ἰσραηλιτικὴ ποτε γῆ τὸν ζωοποιὸν δώσει καρπόν. [Καὶ ἡ γῆ ἡμῶν, φησὶ, δώσει τὸν καρπὸν

⁸⁴ Gal. vi, 15. ⁸⁵ Marc. xi, 14; Matth. xxi, 19. ⁸⁶ Psal. lxxxiv, 13.

(81) *Adulterinum corporalis peccati numisma.* Multa Riccardus in vocem νόμισμα, sed quibus duntaxat declaret vocem; ne verbum quidem quo explicet mentem Procli, quam nec reddidit, mutato antecedenti in consequens, ac liberius commutatis aliis, uti collata versio docebit. Numisma illud peccati, haud aliud est, quam quod præcedenti colo dixerat, ut alterum altero explicet; ipsa nimirum sexuum discretio, occasione peccati inducta, et ex illius prævisione, ut nimirum crasso illo ac brutali modo mutæ conjunctionis propagaretur humanum genus futurum mortale a peccato, divini ac altiori modo propagandum, ut immune a peccato immortale mansisset: estque ea opinio trita Græcis Patribus, ac in iis Amphilochio in *Peccatr.* et Gregorio Nysseno lib. *De opificio hominis*, de qua dicta sufficiant ad præfatum Amphilochium.

(82) *Prophetam illum Moysi similem*, ὁ κατὰ Μωϋσέα προφήτης· κατ' ἐμέ (*Deut.* xviii, 15, 18), repetitum a Stephano (*Act.* iii, 22) nec bene satis Riccardus: *Prophetam a Moyse signatum*; aliud certe, ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος· quam *homo a nobis designatus*: nempe *homo nobis similis*: quod passim Christum vocant theologi. Quod porro spectat ad expositionem, quam sic multis dialogismo hoc Proclus prosequitur, ut Joseph non cognoverit Mariam, donec illa peperisset, id est, nesciverit divinum in ea mysterium ante Domini nativitatem; videri illa possit minus favere tantæ illi Josephi sanctitati, quanta decebat sponsum Virginis. Ut tamen gratiæ in apostolis œconomiam attenderimus, utque ea toto Domini incolatus tempore rudes

A tes altum sacræ Scripturæ sensum, In affectum carnalem præcipites ferantur. Nam si credimus non esse masculum neque feminam, pro *novæ in Christo creaturæ* ⁸⁴ ratione, nec adulterinum corporalis peccati numisma (81) progredi in vita spiritali; ne jam amplius curiose exquiramus veteris hominis terrestre vestigium; neve iterum fructum appetamus ficus illius, quam sua Dominus voce radicitus arefecit ⁸⁵. Non enim duas simul possumus gestare tunicas; nec fieri potest, ut incorruptionis veste amicti, pelliceam tunicam superinduamus. *Quæ* enim, inquit, *societas luci ad tenebras* ⁸⁶? Ne cognitionem quam dicit Evangelium, ad corporalem misionem revocemus: neve mysticam narrationem, in nuptialem assumamus conjunctionem. Utquid in sacramenti quod naturam superat dispensatione, naturalem exquirimus consecutionis rationem?

VIII. Discamus quem Josephi ignoratio sensum habeat. Nimirum nesciebat mysterium quod in Virgine peragebatur: cujus, inquam, miraculi foret minister. Nesciebat prophetarum oraculis prænuntiatum Christum ex desponsata sibi uxore nasciturum. Non noverat Prophetam illum Moysi similem (82) ⁸⁷ ex puella innupta processurum. Non meminerat potuisse eam effici Dei templum, quæ ex mundo erat formata luto. Latebat eum, ex virginali rursus paradiso intemeratis Domini manibus plasari secundum Adam. Non cognoscebat terræ principem siæ semine procreari. Non intelligebat Israeliticam quandoque terram, fructum daturam vivificum: *Et terra, inquit, nostra dabit fructum suum* ⁸⁸.

⁸⁶ II Cor. vi, 14. ⁸⁷ Deut. xviii, 15, 18; Act.

adeo permiserit, haud ita absurdum videatur, ut et Joseph haud absimili modo, post etiam oraculum, nonnihil dubius ac animi anceps, pro tanta sacramenti sublimitate ac novitate, permanserit. In Zacharia cui tantum prædictus esset partus sterilis, toties jam in aliis exhibitus, incredulitas gravior fuit, cum præsertim ille sacerdos esset, quem sacra historia non lateret: in Josepho autem qui faber esset, et cui majus omnibus sacramentum conceptus virginalis revelatum esset, longe excusabilius sit, ut non statim integram omnino fidem adhibuerit angelo, nec plene cognoverit quod Spiritus sanctus in sponsa operatus esset, donec ab edita demum prole amplior gratia affulsisset. Fuerit itaque ab oraculo persuasus ut ne dimitteret sponsam; non tamen ut omnem prorsus dubietatem abjiceret. Nihil certe videtur obstare, ut ne æstus ejusmodi cogitationum qualem describit Proclus, ad probationem viri sancti toto illo tempore permissus sit; tametsi Hieronymi ac aliorum expositio videtur germanior, ut sermo sit de cognitione per copulam carnalem, quam neget evangelista præcessisse Christi nativitatem, nec dicat secutam esse. Idem cum Proclo sentiunt alii, in quibus Athanasius hom. in *descriptionem sanctæ Mariæ*. Ipsa porro sancta Maria, quam ipsam Proclus in sequentibus ob mysterii incomprehensibilitatem, dubitantem, inducit, citius persuasa fuit, ad cujus, uti et sponsæ, in ejusmodi dubitatione defensionem, satis videantur, quæ Proclus idem scripsit.

(83) Reg. τοῦ καθαρῶ.

Intumuit Mariæ uterus, et Josephi cor sauciatum est. Ventrís tumorem vidit, ac castitatis mysterium deploratum omnino habuit. Inspexit gravidam, et in maximam incidit agitationem. Attendit onustam prole, venitque in mentem fuisse vitiatam. Non est cognitionis defectus (84), suspectus concubitus, sed incredulitatis contentio. Habet res criminatíonem, non longanimitatem. Audivit dicentem angelum: *Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam*⁸⁹, amplíoremque dubietatem meditatúr. Non credam, inquit, conceptionem, nisi videro nativitatem. Nisi lumen aspexero, ignorantíe nebulam minime dispellam. Nisi primogenitum oculis ipse cernam, nimis absurdam cogitationem nunquam exentiam. Nisi spiritalem solem elevatum spectavero, haud unquam spirítalem lunam in virginitatis ordine permanere credam. Quid vero? Hanc animo cogitationem loveam, nec ad separationem procedam? Procedam utique. Sic enim, cum ego hominum declinabo convicia, tum ipsa, sancita lege effugiet supplicia. Nam rogo, audiamus, quibus eam verbis affari cœperit cum divino incredulus esset oraculo.

IX. «Procul abi a Judaica cognatione, quæ sis effecta particeps gentilitiæ impuritatis.» Tum sacra Virgo, lene respondens gravi adeo increpatione lacescenti: «Vitiatam me cogitas, eo quod tumentem ventre intueris.» Ad hæc Joseph: «Non est honestæ mulieris, ut ea sapiat quæ sunt aliena a lege pietatis.» Cui sancta: «Qui iudices mores fornicarios, locum purgationis non præbes?» At Joseph: «Perstas negans, quæ sis ita effecta prægnans?» Cui sancta: «Exquire fideliter prophetici oraculi veritatem⁹⁰, exque eo liquido scies conceptionis Dominicæ præclaram novitatem.» At Joseph: «Nullam pii connubii habuisti rationem? cum non putaveris, ad districtum ratiocinium (92) ventura es.» Cui sancta: «Ergone ex mera damuandam censes suspitione eam, quæ nullo vitiata concubitu est?» Joseph autem: «Videar forte probatæ vitæ: qui te ergo possim in eorum manus qui sic iudicant, tradere?» Cui sancta: «De hoc me peccato Dominus iudicabit, qui ut novit ipse, in meum uterum penetravit.» At Joseph: «Tene turbat indeprecabile hoc convicium? Proba ergo illasam castitatem.» Sancta ad eum: «Expecta statum infantis in utero tempus, et sanctificatum spectabis partum Dominicum.» At Joseph: «Putasne tumido isto

αὐτῆς]. Ὠγκώθη τῆς Παρθένου ἡ κοιλία, καὶ ἐτρώθη τοῦ Ἰωσήφ ἡ καρδία· εἶδε τὴν ἔπαρσιν τῆς γαστροῦς, καὶ ἀπέγνω τῆς ἀγνείας τὸ μυστήριον παντελῶς· ἐθεώρησεν ἐγκύμονα, καὶ εἰς μέγιστον κατέπεσε κλύδωνα· προσέσχε πεφορτωμένην, καὶ ὑπανόησε πεφθαρμένην. Οὐκ ἔστιν ἡ τῆς γνώσεως ἀποστέρησις, συνουσίας ὑπόπτεισις, ἀλλ' ἐπίτασις ἀπιστίας· κατηγορίας, καὶ οὐ μακροθυμίας τὸ πρᾶγμα. Ἦκουε τοῦ λέγοντος ἀγγέλου· Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν τὴν γυναῖκά σου· καὶ μακροτέραν (85) ποιεῖ τοῦ διασταγμοῦ τὴν μελέτην. Οὐ πιστεύω, φησὶ, τὴν σύλληψιν, ἐὰν μὴ κατιδῶ τὴν γέννησιν· ἐὰν μὴ θεάσωμαι τὸ βρέφος (86), οὐκ ἀπελαύνω τῆς ἀγνωσίας τὸ νέφος· ἐὰν μὴ ὄψομαι τὸν πρωτότοκον υἱόν (87), οὐκ ἀποφορτίζομαι τὸν ἀτοπώτατον λογισμόν· ἐὰν μὴ ἴδω τὸν νοητὸν ἥλιον ἐπαρθέντα, οὐ πείθομαι ὅτι ἡ νοητὴ σελήνη μένει ἐν τῇ τάξει τῆς παρθενίας. Τί δέ; τοῦτον περιπτύξομαι (88) τὸν λογισμόν, καὶ οὐκ ἔρχομαι εἰς τὸν χωρισμόν; Ἔρχομαι· οὕτω γὰρ τῶν ἀνθρώπων κάμει ἐκκλίνει τὸν ὄνειδισμόν, καὶ ταύτην τὸν ἔννομον (89) διαφυγεῖν σωφρονισμόν. Ὅποιων γὰρ ἀπήρξατο πρὸς αὐτὴν λόγων, ἀπιστῶν εἰς τὸν θεῖον λόγον (90) ἀκούσωμεν.

Θ'. «Ἀπιθὶ μακρὰν τῆς Ἰουδαϊκῆς συγγενείας, τῆς ἐθνικῆς ἀπολαβοῦσα (91) ἀκαθαρσίας.» Εἶτα καὶ ἡ ἅγια Παρθένος πρὸς τὴν βαρεῖαν ἐπιτίμησιν πραεῖαν ἐδίδου ἀπόκρισιν, λέγουσα· «Βεβηλωμένην ἔννοεῖς, ὅτι ὠγκωμένην με θεωρεῖς;» Πρὸς τοῦτο [6] Ἰωσήφ· «Γυναικὸς οὐκ ἔστι κοσμίας, ἀλλότρια φρονεῖν εὐσεβείας.» Ἡ ἅγια λέγει· «Δικάζων τρόπον πορνείας, οὐ δίδως τόπον ἀπολογίας;» Καὶ ὁ Ἰωσήφ· «Ἐπιμένεις γὰρ ἀρνούμενη [οὕτως ἐγκύμων γενομένη];» Καὶ ἡ ἅγια· «Ζήτησον τὸ ἀψευδὲς πιστῶς τῆς προφητικῆς προρρήσεως, καὶ μαθήσῃ σαφῶς ἐξ αὐτῆς τὸ καινοπρεπὲς τῆς Δεσποτικῆς συλλήψεως.» Καὶ ὁ Ἰωσήφ· «Ἡθέτησας τὸ εὐσεβὲς συνοικέσιον; ἤξεις, ὅτι οὐκ ἐλπίζεις, εἰς τὸ ἀκριβὲς λογοθέσιον.» Καὶ ἡ ἅγια· «Θέλεις οὖν ἐξ ὑπονοίας καταδικασθῆναι τὴν ἐκ συνουσίας μὴ καθυβρισμένην;» Καὶ ὁ Ἰωσήφ· «Ἴσως εἰμὶ τῶν καλῶς βιούντων, καὶ πῶς σε δύναμαι δοῦναι εἰς χεῖρας τῶν ταῦτα κρινόντων;» Καὶ ἡ ἅγια· «Κρινεῖ μοι Κύριος ταύτην τὴν ἀμαρτίαν, ὁ χωρήσας, ὡς οἶδεν, εἰς τὴν ἐμὴν κοιλίαν.» Καὶ ὁ Ἰωσήφ· «Λυπεῖ σε τὸ ἀπαραμύθητον τῆς λοιδορίας; δεῖξον οὖν τὸ ἀνεπιβούλευτον τῆς ἀγνείας.» Καὶ ἡ ἅγια εἶπεν· «Μεῖνον τὸν νενομισμένον τοῦ ἐμβρύου χρόνον, καὶ ἔφει τὸν ἡγιασμένον τοῦ Κυρίου τόκον.» Καὶ ὁ Ἰωσήφ· «No-

⁸⁹ Matth. 1, 20. ⁹⁰ Isa. vii, 14.

(84) *Non est cognitionis defectus*, etc. Sensus est: Nedum jam ignorantis esse, quod sic Joseph suspectam habeat conjugem, sed et impensioris incredulitatis: post nimirum angeli responsum.

(85) Male edit. μακροτέραν.

(86) Reg. φῶς.

(87) Reg. δεστ, υἱόν.

(88) Edit. τί δὲ τοῦτο· περιπτύσσομαι.

(89) Male edit. εἵνομον.

(90) Edit. τόκον.

(91) Reg. μεταλαβοῦσα.

(92) *Ad districtum ratiocinium*, εἰ τὸ ἀκριβὲς λογοθέσιον. Quo probanti Deo per aquas redargutionis reddenda sit ratio, uti præscribitur (Num. v, 18 seqq. Ita etiam Riccardus. Liber apocryphus Jacobi nomine, nedum Mariam, sed et Josephum habet vocatum ad illud ratiocinium, ac divino iudicio probatum; cujus eadem esset atque Mariæ suspicio criminis; rei nimirum male cum Mariâ habitæ, quam Deo dicatam Virginem in custodiam, ac eeu depositum accepisset.

μίζεις δι' ὑπερόγκων ῥημάτων τὴν φρόνησιν παρα-
κρούσασθαι τῆς ἐμῆς πολιᾶς; » Καὶ ἡ ἅγια· « Ἐίνα
σοι φαίνεται, [οἶδα,] τὰ ῥήματα, ἕως ἂν ἴδῃς τὰ πα-
ράδοξα πράγματα. » Καὶ ὁ Ἰωσήφ· « Οὐ βούλομαι
σου διαζευχθῆναι διὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν (93) συγγένειαν·
καὶ οὐ δύναμαι πάλιν παραβῆναι τὴν νομικὴν ἀκρί-
βειαν. » Καὶ ἡ ἅγια· « Πείσθητι ὅτι ἡ ῥίζα αὐτομάτῃ
ἐβλάστησε τοῦ Ἰεσσαί, τὸ ἀμάραντον ἄνθος τῆς
ζωῆς. » Καὶ ὁ Ἰωσήφ· « Ἐπίπτω τῶν ἀτόπων λογι-
σμῶν τὴν ἐπανάστασιν, ὅτε Δεσπότης τῶν ὅλων κα-
τίδω τὴν γέννησιν. » Καὶ ἡ ἅγια· « Στέργω μὲν σε
ἀπαθῶς (94) διὰ τὸν νόμον ὡς μνηστῆρα· οὐ θέλω δέ
σε προσκροῦσαι προπετῶς διὰ τὸν τόκον εἰς τὸν Σω-
τῆρα (95). » Καὶ ὁ Ἰωσήφ· « Τοῦτο γὰρ καὶ ἐὼς εὐλα-
βούμενος, ὑπομένω σου τέως μὴ χωριζόμενος. » Καὶ
ἡ ἅγια· Ὑπομνήθητι καὶ τὴν ἐπηγγελμένην (96)
παρουσίαν τοῦ Κυρίου, καὶ ἐκκλίνης τὴν προσγενο-
μένην σοι ἐκ τοῦ Πονηροῦ ἀπιστίαν. » Καὶ ὁ Ἰωσήφ·
« Φοβηθεὶς τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ σώματος εὐμορ-
φίαν, ἐδεξάμην εὐχερῶς τὴν μὴ πρέπουσαν τοῦ
πράγματος ὑποψίαν. » Καὶ ἡ ἅγια· « Χρῆσον οὖν τὸ
δοκίμιον τῆς μακροθυμίας δηνάριον, ἵνα κτήσῃ τὸ
αἰώνιον τῆς βασιλείας καταγώγιον. » Καὶ ὁ Ἰωσήφ·
« Ὑψίζω τὴν εὐαριθμητὸν ἀπαρτὶ τοῦ χρόνου συμ-
πλήρωσιν, ἵνα θεωρήσω τὴν ἀδιήγητον τοῦ Δεσπότης
ἐνανθρώπησιν. » Καὶ ἡ ἅγια· « Ὡ Ἰωσήφ (98), τότε
παρὰ πάντων μακαρισθῶμεν, ὅτε τοῦ πάντων Δη-
μιουργοῦ γονεὶς κληθῶμεν. »

I. Τότε λοιπὸν τίς ἦν ἡ Παρθένος ὁ Ἰωσήφ ἐπλη-
ροφορήθη, ὅτε καὶ τίς ἦν ὁ γεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀγ-
γέλου ἐδιδάχθη. Ἐγενθεις γὰρ, φησὶ, παράλαβε
τὸ παιδίον, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ. Οὐκέτι λέγει,
Τὴν γενναϊκά σου. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω.
Τότε τὴν τῆς ψυχῆς ἀπέθετο δειλίαν, ὅτε τὴν ἀγγε-
λικὴν ἐθεάσατο χοροστασίαν· τότε τὴν γαστέρα ἐμα-
κάρισεν, ὅτε τὸν ἀστέρα κατενόησε· τότε τοὺς λο-
γισμοὺς τῶν σαρκικῶν ἀπέθετο γάμων, ὅτε τοὺς
θησαυροὺς τῶν ἀνατολικῶν ἐδέξατο μάγων· τότε
ἑαυτὸν ἐταλάνιζεν, ὅτε Συμεὼν τὸ βρέφος ἐθάσταζε,
καὶ ὡς Θεὸν ἐδόξαζε· καὶ ἦν πρότερον ἀπεστρέφετο
ὡς ἀκρατῆ, ὕστερον ἀπεδέχετο ὡς ἀγνήν· ἦν ἐλοιδο-
ρει ὡς ἄχρωμον (1), ὑμνολόγει ὡς ἄμεμπτον· ἦν
ἀπῆλαινε ὡς βέβηλον, ἰκέτευεν ὡς ἄσπιλον· ἦν
ἀπωθεῖτο (2) ὡς ἀναιδῆ, περιποιεῖτο ὡς θεοφιλῆ·
ἦν ἐκάλεσε δημοσίᾳ μαινάδα, παρεκάλει ὡς ἁγίαν
ἀμνάδα. Οὕτως ὁ Ἰωσήφ, ἕως οὗ ἔτεκεν ἡ Παρθένος
τὸν Κύριον, οὐκ ἐγίνωσκε τὸ τῆς οἰκονομίας μυστή-
ριον· ἕως οὗ ἐβλάστησε τὸν καρπὸν τῆς σωτηρίας,
ἀμφέβαλεν εἰς τὸ ἀφθαρτον δένδρον τῆς ἀγνείας· ἕως
οὗ ἐτελεσφορήθη τὸ δράγμα τῆς χαρᾶς, οὐκ ἐξη-
ράνθη ἡ ὑποψία τῆς φθορᾶς. Οὐκ ἔστιν ἡ τοιαύτη

A verborum fastu, meæ canitici sensum circumvenire
posse? » Cui sancta : « Nova et incredibilia viden-
tur, scio, isthæc verba, quoad perspicias mira-
bilia illa et inopina facta. » Joseph autem : « Nolim
propter Davidicam cognationem divortium facere,
nec rursus vel latum unguem possim a legis accu-
rata ratione discedere. » At sancta : « Crede jam
radicem Jesse ⁶¹ ultro germinasse immarcescibi-
lem florem vitæ. » Ad quam Joseph : « Acres ab-
surdarum cogitationum impetus propulsabo, cum
Domini universorum nativitatem videbo. » Sancta
vero : « Te quidem vere uti sponsum propter legem
amo ; nolim vero ut partus causa temere offendas
in Salvatorem. » Cui Joseph : « Hoc namque veritus
ego, huc usque distuli a te recedere. » At sancta :
B « Condicti memento adventus Domini, ascitamque
tibi caveris a maligno incredulitatem. » Joseph au-
tem : « Tuam illam veritus immensam corporis ve-
nustatem, sinistram facile admisi rei suspicionem. »
Sancta porro : « Probatum ergo commoda patientiæ
denarium ⁶², (97) quo æternum regni comparaveris
stabulum. » Cui Joseph : « Computo facile numerabiles
complendi temporis dies, qua Dominum ineffabili-
ter videam factum hominem. » At sancta : « Tunc, o
Joseph, omnium ore beati prædicabimur, cum uni-
versorum Conditoris parentes nominabimur. »

X. Tunc demum Joseph, quænam esset Virgo
certo comperit, cum etiam quisnam esset qui na-
tus erat, ab angelo didicit. *Surgens enim*, inquit,
C *accipe puerum, et matrem ejus* ⁶³. Non jam amplius
dicit, *Conjugem tuam. Qui potest capere capiat* ⁶⁴.
Tunc animi timiditatem excussit, cum angelici
chori tripudium vidit. Tunc beatum edixit uterum,
cum stellam consideravit ⁶⁵. Tunc carnalium
nuptiarum cogitationes abiecit, cum Magorum
orientis thesauros accepit. Tunc se ipse deplora-
bat (99), cum Simeon infantem gestabat ⁶⁶, atque
ut Deum glorificabat : quamque prius quasi incon-
tinentem aversabatur, eam postea ut pudicam et
castam complectebatur : cui ut impudicæ convicia-
batur, huic ut irreprehensæ ac inculpatæ habebat
D *illibatam observabat : quam ut impudentem protru-
debat, ut piam ac religiosam sibi vindicabat. quam
publice mænadam vocitaverat, ut agnam sanctam
obsecrabat. Ita plane Joseph : Non cognoscebat dis-
pensationis mysterium, donec Virgo peperisset
Dominum. Hæsitavit anceps de incorrupta castita-
tis arbore, donec illa fructum salutis germinasset.*

⁶¹ Isa. xi, 1. ⁶² Luc. x, 35. ⁶³ Matth. ii, 13. ⁶⁴ Matth. xix, 12. ⁶⁵ Matth. ii, 12. ⁶⁶ Luc.

ii, 25 sqq.

(93) Reg. Δαυϊτικὴν.

(94) Edit. στέργωμαι τε ἀληθῶς.

(95) Reg. εἰς τὸν Θεόν.

(96) Edit. ἐπαγγελομένην.

(97) *Probatum commoda denarium*. Plana allusio
ad parabolam Samaritani (Luc. x, 35). Riccardus
obsecrat : *Probatu utere denario*, etc.

(98) Reg. ὦ πρεσβύτα.

(99) *Se ipse deploravit*, ἑαυτὸν ἐταλάνιζεν. Uti
solent quos bonum aliquod latuit ; sive etiam qui
peccaverunt aliquid ignorantia. Riccardus non bene
sua pro probatis Procli substituit.

(1) Edit. male ἄχρωμον.

(2) Edit. male ἀπωχεῖτο.

Non exaruit in eo corruptionis suspicio, donec lactæ A
segetis manipulus ad maturitatem venisset. Nihil
ignoratio ejusmodi viro justo crimini est; nec ullo
modo est reus, quod ignorans divinam incusaverit
conceptionem. Cujus enim Deus justitiam testimo-
nio approbat, ei quis insipientiæ crimen inferat?
Adeo enim erat humana mente incomprehensibile
sacramentum, adeoque mirabile arcani partus mi-
raculum; quando et sancta ipsa Virgo Deum gesta-
bat Verbum, ancepsque animi erat de angeli ver-
bo: gaudebat intus de incarnato ex ipsa; eique
qui foris alloquebatur, contradicebat: complecte-
batur thesaurum vitæ, vocemque salutationis animo
volvebat.

XI. « Quomodo, inquit, erit mihi istud, quoniam
virum non cognosco ⁶⁷? Nescio quid verbum aperte B
velit; et qui divinam rei majestatem scire possim? »
Cui archangelus. « Exposcis ergo angelicos ordines
arcana evulgare verba? » Sancta vero ad eum;
« Quidquam ne noceat interrogatio, ut fuerit ma-
nifestata conceptio? » At angelus: « Gabrielem
vides fausta nuntiantem; deque Emmanuelis dubi-
tas, quem is fauste annuntiat? » Ad quem Virgo:
« Ergo muliebris sit naturæ, ut Dominum ipsum
natura gignat? » Cui archangelus: « Quæ terrenum
habeas sensum, qui possis capere cæleste consili-
um? » At sancta: « Nulla ergo hæsitacione accipiam
verbum tuum, nec quidquam amplius ullo modo
sollicitius exquiram partum? Ergone potest capi
in utero, qui non potest a Patre divelli? » Cui arch-
angelus: « Tunc mysterium disces, quoad fieri C
potest, cum Dominum manu comprehendes. » At
sancta: « Vidistine campum proferentem segetes
ante susceptam sementem? » Ad quam archangelus:
« Accepisti gaudium quod superat naturam; ne ul-
tra pro naturæ legibus corruptionem cogites. » Cui
Sancta: « Viri jugum nunquam portavi, quo ergo
modo valeam filii mater effici? » At archangelus:
« Ergo copulam quæris maritalis actus, ubi Domini-
cæ est virtutis illapsus? » Sancta vero: « Vellem
liquido rei hujus fieri fidem, quo omni anxietate
liberari possem. » Ad quam archangelus: « Veni
ut universorum Creatori visa tibi annuntiarem:
num vero ut quæ ab omnium notitia remota sunt
explicem? » At sancta: « Fidelis es nuntius Dei,
nec plene nosti quæ in Dei sunt potestate? » Cui
archangelus: « Ergo cupis nosse quæ supra te
sunt? In eum crede, qui tui similis fieri voluit. »
Sancta vero: « Nequit forte fieri ut ejus mihi enun-
tias formam, qui est incomprehensibilis: aliquod
saltem vestigium utcumque indica desiderati. » At
archangelus: « Spiritualiter suscipe delata verba, vi-
debisque, ut in iis quæ arcano peraguntur myste-
rio, sis prædicanda beata. » Cui sancta: « Ergone
credam unigenitum Dei Filium meum fieri cogna-

ἀγνωσία τοῦ δικαίου κατηγορία· οὐδέ ἐστιν ὑπὸ
κατάγνωσιν, ὅτι τῇ θείᾳ συλλήψει ἐξ ἀγνοίας ἐπ-
ήνεγκε μέμψιν. Ὁ γὰρ ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ δικαιοσύνην,
τίς τούτῳ δύναται ἐπαγαγεῖν ἀφροσύνην; Οὕτω γὰρ
ἦν τὸ μυστήριον ἀκατάληπτον ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ,
καὶ τοσοῦτον τοῦ μυστικοῦ ἐτύγχανε τόκου τὸ παρά-
δοξον, ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ ἀγία Παρθένος τὸν Θεὸν
Λόγον ἐθάσταξε, καὶ εἰς τὸν τοῦ ἀρχαγγέλου λόγον
ἐδίσταξε· τῷ σαρκουμένῳ ἐξ αὐτῆς ἔσωθεν ἔχαιρε,
καὶ τῷ διαλεγομένῳ ἔξωθεν πρὸς αὐτὴν ἀντέλεγε·
τὸν θησαυρὸν τῆς ζωῆς περιεπτύσσετο, καὶ τὸν
ἀσπασμὸν τῆς φωνῆς διελογίζετο.

IA'. Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, φησὶν, ἐπεὶ ἀνδρα
οὐ γινώσκω; Ἄγνοῶ τοῦ ῥήματος τὸ σαφές, καὶ πῶς
γνώσομαι τοῦ πράγματος τὸ θεοπρεπές; Καὶ ἀρ-
χάγγελος πρὸς αὐτὴν· « Ἀπαιτεῖς οὖν τὰ ἀγγελικὰ
τάγματα, ἀῤῥήτα δημοσιεύειν ῥήματα; » Καὶ ἡ ἀγία
πρὸς τὸν ἀγγέλον· Βλάβην (2*) ἔχει τὰ τῆς ἐπερωτή-
σεως, ἐὰν φανερωθῇ τὰ τῆς συλλήψεως; Καὶ ὁ ἀγ-
γελος· « Βλέπεις τὸν εὐαγγελιζόμενον Γαβριὴλ, καὶ
ἐνδοιάξεις τὸν μηνυόμενον Ἐμμανουήλ; Καὶ ἡ Παρ-
θένος· « Γυναιχείας οὖν φύσεώς ἐστι, τὸν Δεσπότην
γεννηῆσαι τῆς κτίσεως (3); » Καὶ ὁ ἀρχάγγελος· « Γῆινον
ἔχουσα φρόνημα, πῶς δύνη μαθεῖν τὸ οὐράνιον βού-
λευμα; » Καὶ ἡ ἀγία· « Δέξομαι (4) οὖν τὸν λόγον σου
ἀναμφίβολον, καὶ μὴ περιεργάσομαι τὸν τόκον τὸ
σύνολον; καὶ δύναται ἐν κοιλίᾳ χωρηθῆναι, ὁ τοῦ
Πατρὸς μὴ δυνάμενος χωρισθῆναι; » Καὶ ὁ ἀρχάγγε-
λος· « Διδαχθήσῃ, ὡς ἐγχωρεῖ, τὸ μυστήριον, ὅταν
περιλήψῃ χειρὶ τὸν Κύριον. » Καὶ ἡ ἀγία· « Ἐθεάσω
χώραν βλαστήσασαν δράγμα, μὴ πρότερον δεξαμένην
σπέρμα; » Καὶ ὁ ἀρχάγγελος· « Ἐδέξω (5) τὴν ὑπὲρ
φύσιν χαρὰν, μὴ ἔτι λογιζοῦ τὴν κατὰ φύσιν φθοράν. »
Καὶ ἡ ἀγία· « Ζυγὸν οὐδέποτε ἐθάστασα ἀνδρὸς, καὶ
πῶς ἔχω γενέσθαι μήτηρ παιδός; » Καὶ ὁ ἀρχάγγε-
λος· « Ζητεῖς γὰρ γαμικῆς πράξεως σύνοδον, ὅπου
Δεσποτικῆς δυνάμεως γίνεται κάτοδος; » Καὶ ἡ ἀγία·
« Ἦθελον ἐντελοῦς τυχεῖν πληροφορίας, ἵνα ἰσχύσω
παντελοῦς ἀποφυγεῖν ἀδημονίας. » Καὶ ὁ ἀρχάγγελος·
« Ἦλθον ἀναγγεῖλαί σοι τὰ δεδογμένα τῷ κτίστῃ τῶν
ἀπάντων· μὴ γὰρ ἐρμηνεῦσαι σοι τὰ κεκρυμμένα
ἀπὸ πάντων; » Καὶ ἡ ἀγία· « Θεοῦ ἀγγελος πιστὸς
ὑπάρχεις, καὶ τὰ [τοῦ] Θεοῦ δυνατὰ ἀκριβῶς οὐκ
ἐπίστασαι; » Καὶ ὁ ἀρχάγγελος· « Θέλεις μαθεῖν τὰ
ὑπὲρ σέ; πιστεύσον εἰς τὸν θελήσαντα γενέσθαι κατὰ
σέ. » Καὶ ἡ ἀγία· « Ἴσως τὸ εἶδος οὐκ ἐγχωρεῖ
ἐξαγγεῖλαί μοι τοῦ μὴ περιγραφομένου, κἂν τὸ ἶχνος
μοι μόνον ὑπόδειξον τοῦ ποθουμένου. » Καὶ ὁ ἀρχάγγε-
λος· « Ἴσθι δεχομένη τὰ λεγόμενά σοι πνευματι-
κῶς, καὶ ὄψει πῶς εὐρίσκη μακαριζομένη εἰς τὰ τε-
λούμενα μυστικῶς. » Καὶ ἡ ἀγία· « Καὶ πιστεύσω
ὅτι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, συγγενὴς γίνεται ἐμός;
ὁ σύνθρονος τοῦ Πατρὸς, σύσσωμος γυναικός; » Καὶ

⁶⁷ Luc. 1, 34.

(2*) Edit. λαβὴν.
(3) Edit. φύσεως

(4) Edit. λέξομαι.
(5) Edit. δέξου.

ὁ ἀρχάγγελος· « Καρπὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐξουσία, ὁμοιοπαθὴς τῇ πτωχείᾳ. » Καὶ ἡ ἁγία· « Λίαν θαυμάζω, πῶς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς γίνεται γέννημα γυναικός. » Καὶ ὁ ἀρχάγγελος· « Λαθεῖν βουλόμενος τὸν ἐχθρὸν, ὁ σύνθρονος τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, γίνεται σύμμορφος τῆς δουλικῆς τάξεως. » Καὶ ἡ ἁγία· « Μαθεῖν ἤθελον, πῶς ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐξουσία, ὁμοιοπαθὴς τῇ πτωχείᾳ. » Καὶ ὁ ἀρχάγγελος· « Μὴ γὰρ τῆς θνητῆς περιβαλλόμενος φύσεως τὸ ἔνδυμα, ἀποβάλλεται τῆς ἀθανάτου δυνάμεως τὸ διάδημα; μὴ γὰρ ἐν τῇ χοϊκῇ ἐρχόμενος εὐτελείᾳ, τὴν βασιλικὴν ἀποτίθεται δυναστείαν; μὴ γὰρ τὴν εἰκόνα λαμβάνων τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν ἀξίαν ἐλαττοῖ τῆς θεότητος; μὴ γὰρ ἡ συγκατάθεσις τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς οὐσίας γίνεται ἀλλοίωσις; μὴ γὰρ τοῦ ὑψίστου Πατρὸς χωρίζεται, ἐὰν ὑπὸ σοῦ τῆς μητρὸς βαστάζεται; μὴ γὰρ τὸν χερουβικὸν θρόνον καταλιμπάνει, ἐὰν τὸν κοσμικὸν τόπον καταλάβῃ; μὴ γὰρ ἐκπίπτει τῆς μεγαλοσύνης, ἐὰν κατακλιθῇ ἐπὶ τῆς φάτνης; μὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀναρχος, ἐὰν γένηται πρόσφατος; μὴ γὰρ ὑπὸ ἀγγέλων οὐκ ἀνυμνεῖται ὡς ἐξουσιαστής, ἐὰν ὑπὸ ἀνθρώπων θεωρεῖται ὡς εὐτελής; μὴ γὰρ ἄνω οὐ κάθηται, ἐὰν κάτω πολιτεύεται; μὴ γὰρ πάντων οὐ προνοεῖ, ἐὰν μετὰ πάντων περιπατεῖ; μὴ γὰρ πάντων οὐκ ἐπικουρεῖ, ἐὰν γωνία τοῦτον φρουρεῖ; μὴ γὰρ οὐκ ἔστι Θεὸς, ἐὰν προέλθῃ ἐκ γαστροῦ; μὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀπροσδεής, ἐὰν μεταλάβῃ τροφῆς; μὴ γὰρ οὐκ ἔστι Κύριος πάσης πνοῆς, ἐὰν γένηται τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς;

omnibus non auxiliatur? Nunquid non existit Deus, quia de ventre procedit? Num nullius rei indigus esse desinet, ut factus fuerit cibi particeps? Num Dominus non erit omnis spiritus, si humanam formam assumpserit?

IB'. « Ἀποβαλοῦσα οὖν τὸν δισταγμὸν, δέξον προθύμως τὸν ἀσπασμὸν ἀπόθου τὴν γυναικίαν ταπεινωσιν [καὶ περίθου τὴν ἀνδρείαν φρόνησιν]. Οὐκ οἶδας ὅτι διὰ τὴν τοῦ πράγματος οἰκονομίαν, τὴν τοῦ ὀνόματος ἔλαβον ἀπ' ἀρχῆς προστηγορίαν; Γαβριὴλ [γὰρ] ἐρμηνεύεται, ἀνθρώπος Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ ἤμελλεν ὁ ἀτρέπτος Θεὸς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φαίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις μορφῇ, ἐν τῇ ἀγγελικῇ προλαβὼν διακονίᾳ, ἐμήνυσε τὴν ἑαυτοῦ ἐνδοξὸν παρουσίαν· ἵνα τοῖς μὲν ἀπίστοις νομισθῇ ὡς [θνητὸς] ἀνθρώπος, τοῖς δὲ πιστοῖς φανερωθῇ ὡς Θεὸς [ἀθάνατος]. Ὅν τρόπον γὰρ, καὶ ἡ ἐμὴ ἐπιστάσις ἤδη δεῦτερον ἠπιστήθη περὶ τὰ θεῖα. Τοῖς γὰρ ὑπ' ἐμοῦ εἰρημένους οὐκ αὐτῇ μόνῃ ἠπίστησας, ἀλλὰ καὶ Ζαχαρίας. Καὶ σὲ μὲν ὡς νηπιάζουσαν περὶ τὰ μυστικώτερα ἐπιστάμενος, μᾶλλον δὲ, ὡς μητέρα τοῦ Κυρίου αἰδούμενος, οὐ τολμῶ σωφρονῆσαι ἀπιστούμενος· ἐκείνῳ δὲ ὡς ἐπισταμένῳ τὴν νόμον, καὶ μὴ δεξαμένῳ τὸν λόγον, ἐπήνερχα τοῦ ἐπιτιμίου τὸν τρόπον, καὶ προστίμῳ ὑπέβαλον κωφώσεως· καὶ τοῦ μὲν ἀνδρὸς τὸ τῆς γλώττης ὄργανον ἐδέσμευσα· τῆς δὲ τούτου γυναικός, τὸ τῆς στείρωσεως ἐργαστήριον ἤνοιξα. Πάντως γὰρ ἦλθεν εἰς τὴν σὴν γυνῶσιν, ὅπως ἐν γῆρα Ἐλισάβετ μήτηρ αὐτῆς συληθῆται ταῖς μητράσιν. Ἄγνωεῖς ποίων (6) σώζεται ἐν ἀμφοτέραις εἰκόσιν ὑπόστασις; οὐ γινώσκεις ὅτι ἐν σοὶ μὲν ἡ ἐθνικὴ ἐκκλησία, ἐν ἐκείνῃ δὲ ἡ

(6) Reg. ποία.

At tum? ut is, inquam, qui eodem cum Patre throno sublimis sedet, feminae fiat concorporalis? Ad quam archangelus: « Humanæ naturæ fructus, summa illa ac magna est potentia, egestati humanæ similis passione effecta. » Sancta iterum: « Vehementer admiror ut splendor ille Patris, proles efficiatur mulieris. » Archangelus autem: « Volens latere inimicum, qui sede eadem sublimis cum Patris persona residet, ejusdem sit cum servo formæ ac conditionis. » At sancta: « Vellem nosse quemadmodum summa illa et magna potestas, nostræ illi mendicitati similis passione fiat. » Cui archangelus: « Num vero quia mortalis naturæ vestem induit, idcirco immortalis virtutis diadema abjecit? Num quia in terrena abjectione venit, regalem principatum deponit? Num quia humanitatis suscipit formam, dignitatem minuit divinitatis? Num summæ benignitatis demissio, substantiæ fuerit transmutatio? Num ab altissimo Patre separatur, ut tu mater portaveris? Num cherubicum relinquit thronum, ut mundanum occupaverit locum? Nunquid e majestate deturbatur, quia in præsepio collocetur? Num principii expers æternusque non erit, quia nuper in tempore exhibeatur natus? Num ab angelis non hymnis celebretur tanquam Dominus potens, quod vilis ab hominibus aspectandus sit? Nunquid non sedet in cœlis, quia in terris vitam degit? Num cunctis sua providentia non consulit, quod factus homo ambulet cum universis? Num

C XII. « Deponens itaque dubitationem, lubens suscipe salutationem. Excute muliebrem humilitatem, et virilem sensum induere. An nescis ob hujus mysterii dispensationem, nominis istius hanc ab initio accepisse nuncupationem? Nam Gabrielem interpreteris, homo Deus. Quia enim immutabilis Deus humana forma inter homines appariturus erat in angelico prævie ministerio gloriosum suum præsignavit adventum: quo infidelibus quidem putaretur ut mortalis homo; fidelibus autem innotesceret ut Deus immortalis. Sic enim nunc iterum quoque mea de divinis legatio fidem non invenit. Si quidem non modo tu sola fidem non dedisti verbis meis; at neque prior Zacharias dedit. Ac te quidem, quam velut infantem, quod spectat ad sacra tiora divinorum, noverim; seu potius, quam uti Domini matrem reverear; etiam fide non impetrata, castigare non audeam: illi vero ut juris perito, ubi non suscepisset sermonem, inflixî pœnæ modum, amissique eloquiî animadversioni subjeci, ac mariti quidem linguæ organum ligavi; ejus autem uxoris, sterilitatis officinam aperui. Omnino enim ad tuam notitiam pervenit, quemadmodum senex jam Elisabeth, inter matres, mater ipsa computata sit. Nescis quarum rerum in ambabus figura contineatur? Non agnoscis, in te Ecclesiam gen-

tium; in illa, Judæorum synagogam designari? Num te fugit, ex te quidem quæ libera sis, nasciturum esse dilectum Isaac ⁶⁸; ex illa autem quæ sit ancilla, eum nasci quo completa servitutis lege, instantis partus Dominici fausta sit annuntiatio futura? Perge ad eam, ut noveris ejusnam mater sis. Licet enim adversus mea dicta obverso persistas animo; ubi tamen Joannis lactos saltus spectaveris ⁶⁹, intelliges ut brevi post exsultans, beata sis prædicanda in omnibus finibus. Sterilis illius asceticus ac vitæ religiosæ ramus (7), vivificum in te Virgine præsignabit fructum. Lucerna in ligneo illo posita modio ⁷⁰, orientem in aureo candelabro indicabit solem. Solitarium illud par turturum (8), simplicem ostendet columbarium binarium. A Joanne edocta Joannis mater, Domini te Matrem gaudii plena salutabit. Hirundo illa fausto nuntio ver prænuntiat animorum. Deprædicat enim terrestris angelus cœlestem Deum, atque ex utero hominem; lex, gratiam; propheta, Dominum; servus, herum; lutum, figulum; argentum, aurificem; miles, imperatorem; mortalis, immortalem; qui in terra est, eum qui in cœlis; infirmus, medicum; ovis, pastorem; temporaneus, æternum; is qui est ex nihilo, eum qui semper est; minister, opificem; creatura, creatorem; baptista, conditorem; delator, judicem, qui ex matre natus in tempore est, eum qui ante luciferum ex Patre fuit genitus ⁷¹. Quando enim naturalis officina fuit otiosa, tunc major naturalis virtus, in Elisabetha mysterium exhibuit. Quando senectutis vulnus (9) fuit, tunc infantis editio exstitit. Cum expectationis spes obsolevit, tunc nuntii confirmatio fuit. Quando vulva fuit emortua, tunc vis procreandi instaurari cœpit. Ubi tempus fuisset maturum, tunc fructus præcox fuit. Cum spes omnes abjectæ essent, tunc infans productus est. Ubi palmes exaruisset, tunc ematuruit botrus. Postquam radix elanguisset, tunc ramus ef-

Α Ἰουδαϊκῆ συναγωγῆ ἱσθόρηται; λαμβάνει σε, ὅτι ἐκ σοῦ μὲν τῆς ἐλευθέρου τίκεται ὁ ἠγαπημένος Ἰσαάκ, ἐξ ἐκείνης δὲ τῆς δούλης τίκεται υἱός, εἰς συμπλήρωσιν μὲν τοῦ τῆς δουλείας νόμου, εὐαγγελισμὸν δὲ τοῦ τῆς παρουσίας τόκου τοῦ Κυρίου; Πορεύθητι πρὸς αὐτήν, ἵνα γνῶς τίνος εἶ μήτηρ. Αὐτὴ γάρ, εἰ δὲ πρὸς τὰ ἐμὰ ἐναντίως ἐπιμένης διακειμένη ῥήματα· ἀλλὰ θεασαμένη τὰ Ἰωάννου σκιρτήματα, γνώσῃ πῶς μετ' ὀλίγον ἀγαλλιωμένη, εἰς πάντα τὰ πέρατα εὐρεθήσῃ μακαριζομένη. Ὁ τῆς στείρας ἀσκητικὸς κλάδος τὸν ἐν σοὶ τῇ Παρθένῳ μηνύει καρπὸν. Ὁ ἐν ἐκείνῳ τῷ ξυλίῳ μοδίῳ κείμενος λύχνος τὸν ἐν τῇ χρυσῇ λυχνίᾳ ἀνατέλλοντα ὑποδείξει ἥλιον. Ἐκεῖνο τὸ ἐρημικὸν ζεῦγος τῶν τρυγόνων φανερώσει δυάδα τῶν ἀκεραίων περιστερῶν. Παρ' ἐκείνου μήτηρ διδασκομένη μητέρα σε τοῦ Κυρίου προσείποι χαρᾶς πληρουμένη (9). Ἐκείνη ἡ χελιδὼν τὸ ἔαρ εὐαγγελίζεται τῶν ψυχῶν. Κηρύσσει γάρ ὁ ἐπίγειος ἄγγελος τὸν οὐράνιον Θεόν, καὶ ἐκ μήτρας ἀνθρωπίνῃ ὁ νόμος τὴν χάριν· ὁ προφήτης τὸν Δεσπότην· ὁ δούλος τὸν Κύριον· ὁ πηλὸς τὸν πλάστην (10)· ὁ ἀργυρὸς τὸν χρυσόν (11)· ὁ στρατιώτης τὸν βασιλέα· ὁ θνητὸς τὸν ἀθάνατον· ὁ κάτω τὸν ἄνω· ὁ ἀσθενὴς τὸν ἰατρὸν· τὸ πρόβατον τὸν ποιμένα· ὁ πρόσκαιρος τὸν αἰδίων· ὁ ἐκ μὴ ὄντων τὸν αἰεὶ ὄντα· ὁ λειτουργὸς τὸν δημιουργόν· τὸ κτίσμα τὸν κτίστην· ὁ βαπτιστὴς τὸν ποιητὴν· ὁ μηνυτὴς (12) τὸν κριτὴν· ὁ ἐκ μητρὸς τεχθεὶς ἐν χρόνῳ, τὸν ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ ἐωσφόρου. Ὅτε γὰρ τὸ κατὰ φύσιν ἤργησεν ἐργαστήριον, τότε τὸ παρὰ φύσιν ἐνήργησε τῇ Ἐλισάβετ τὸ μυστήριον· ὅτε τοῦ γήρωος ἡ τομὴ, (13) τότε τοῦ βρέφους ἡ φυτὴ (14)· ὅτε ἡ ἀπόγνωσις τῆς προσδοκίας, τότε ἡ βεβαίωσις τῆς ἀγγελίας· ὅτε τῆς κοιλίας ἡ νέκρωσις, τότε τῆς παιδοποιίας ἡ ἀνάστασις· ὅτε τοῦ χρόνου τὸ ὄριμον, τότε τοῦ καρποῦ [τὸ] πρῶτον· ὅτε τῶν ἐλπίδων ἡ πάροδος, τότε τοῦ νηπίου (15) ἡ πρόοδος· ὅτε τὸ κλῆμα ἐξηράνθη, τότε ὁ βότρυς ἐπεπάνθη· ὅτε ἡ ῥίζα ἠτόνει, τότε ὁ κλάδος ἐξήθησεν. Ὁξύτερον γὰρ τοῦ

⁶⁸ Gal. iv, 23. ⁶⁹ Luc. i, 47. ⁷⁰ Matth. v, 15. ⁷¹ Psal. cix, 3.

(7) *Asceticus ac vitæ religiosæ ramus, ἀσκητικὸς κλάδος*. Præclare id in Joannem vitæ asceticæ ac monachalis præcipuum post Eliam, et ducem. Male Riccardus: *excultus surculus*: quo fere modo erravit Sifanus in Amphiloehii orat. in *Hypapantem* ad illa verba, ἀσκητικὸν ἐγκαλλώπισμα· dum reddit, *virtutis studii et mentis exercitationis ornamentum*: pro, *exercitatorum, ac ascetici ordinis*. Loquitur de virginitate, quæ re ipsa sic habet ad ascetas ac monachos.

(8) *Solitarium par turturum*. De Joanne liquet ratio, cujus est abunde nota solitudo ac eremi incolatus: de Elisabetha non item. Putem ipsam quoque sic vocatam, quia tandem vitans Herodis persecutionem, ac cavens pnero Joanni, in eremum secesserit, ubi etiam mortua sit. Cujus rei narratio habetur in apocrypho nomine Jacobi fratris Domini; quando etiam refertur Zacharias Joannis pater in templo necatus, quod rogatus, sic fuga matris elapsum puerum non repræsentaverit.

(9) Edit. πληρουμένην.

(10) Reg. πλαστουργόν.

(11) Γρ. χρυσοχόν.

(12) Male edit. ληστής.

(13) *Senectutis vulnus, τοῦ γήρωος ἡ τομὴ*. Riccardus in notis legit et exponit τοῦ γήρωος· ἀπὸ τοῦ γήρωος· quod est vox. Id vero contra codicum fidem, quibus est γήρωος· ἀπὸ τοῦ, γῆρας, a quo etiam legi γήρωος, cum in ms. tum apud Saviliam. Nec illa oppositio quam Proclo tribuit, quadrat. Non enim infans Joannes locutus est, quando Zachariæ loquela excisa fuit, sed longe post. Restituendum ergo ex nostro φυτὴ pro φωνή· et retinendum τὸ γήρωος· ut idem eo significet, quod antecedentibus et consequentibus omnibus, natum Joannem divino miraculo ex effetis parentibus; eoque etiam posse divino miraculo nasci Dominum ex Virgine; quo tota angeli ratiocinatio refertur. Longe ineptior erat illa conjugatio: ὁ ληστής, τὸν κριτὴν. Alia Joannis ad Dominum persona, quam furis ad judicem, a quo ut tali, nihil nisi pœnam expectare. Non ergo Joannes ληστής, sed ληστῶν μηνυτὴς, *delator furum*: cum peccatores ad Domini provocat tribunal, cujus toties comminatione terret. Devoraverat hoc Riccardus, qui tot locis culicem colat.

(14) Edit. ἡ φωνή.

(15) Edit. τῶν νηπίων.

βούλεσθαι κέκτηται τὸ δύνασθαι. Ἄρα οὖν ἡ νομικὴ ἄ
ἐξήνεγκε συκῆ τὸν πρῶτον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καρπὸν· καὶ ἡ εὐαγγελικὴ οὐ προβάλλει ἄμπελος τὸν ἀκόρεστον σωτηρίας βότρυν; Τί οὖν ἐτι ἀμφιβάλλεις, καὶ μὴ καθ' ἡμᾶς τοὺς ἀγγέλους μανθάνεις δέχεσθαι ἀπλάστως τοῦ Θεοῦ τοὺς λόγους; Ὅτε περὶ μυστηρίων ἀκούεις, θαυμάζεις, οὐκ ἐξιχνιάζεις ὀφείλεις· ἰκετεύειν, οὐ τρακτεύειν· εὐσεβεῖν, οὐ φιλονικεῖν· ὑμνολογεῖν (16), οὐ πολυπραγμονεῖν· μελετᾶν, οὐκ ἐρευνᾶν· ζητεῖν τὰ δέοντα, οὐ πολυπραγμονεῖν τὰ ἀπέραντα· διδάσκεσθαι τὰ συμφέροντα, οὐ περιεργάζεσθαι τὰ ἀκατάληπτα. »

II'. Οὕτως ἡ Παρθένος τῷ μὲν λόγῳ τοῦ ἀγγέλου ἐτειχίζετο, τὸν δὲ τόκον τοῦ Δεσπότη διελογίζετο· καὶ B τῇ μὲν βεβαιώσει τοῦ Γαβριὴλ ὠχυροῦτο, τὴν δὲ σύλληψιν τοῦ Ἐμμανουὴλ διεννοεῖτο. Ἐντεῦθεν εἰς χαρὰν καὶ λύπην διαμεριζομένη, εἰς ἀνισαλογισμῶν περιετύγγανε σταθμίας· ποτὲ μὲν εἰς τὸ ὕψος τῆς θεότητος ἀναγομένη, ποτὲ δὲ εἰς τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπότητος καταγομένη. Οὕτω τῆς διανοητικῆς πλάστιγγος ἐφ' ἑκατέρας φερομένης, τῆς ἡκριθωμένης τοῦ Θεοῦ ἀξιούται ῥοπῆς. Ὁ γὰρ τὸ καθαρῶτατον τῆς παρθενίας ἐργαστήριον φυλάξας ἀβλαβὲς, καὶ τὸ μεσαίτατον καὶ ὀξύρροπον τῆς καρδίας διακριτήριον πεποίηκεν ἀκλινές· καταστήσας δὲ τῆς ψυχικῆς κιθάρας τὰ κεχάλασμένα νεῦρα, ταῖς φωτιστικαῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χερσὶ, τὴν ἀπὸ τῆς ὄνειδιστικῆς πληγῆς ἐνήχει μελωδίαν, λέγων· « Ἀκμήν διστάζεις; τὸν κυβερνήτην C ἔχουσα πάντων, χειμάζῃ πλέον ἀπάντων; τὸν ἱατρὸν φέρουσα τῶν ψυχῶν, οὐκ ἀποβάλλεις τὴν ἀρρώστιαν τῶν λογισμῶν; οὐκ ἐγνώσ ὅτι ἐκ σοῦ κάτω σαρκοῦμαι, καὶ ὑπὸ ἀγγέλων ἄνω προσκυνοῦμαι; οὐ θέλεις τὸν φιλόανθρωπον, διὰ τὸν ἄνθρωπον γενέσθαι κάτω ἄνθρωπον; οὐ θέλεις διὰ τῆς σῆς πληρωθῆναι κοιλίας τὰς τῶν πατέρων σου ἐπαγγελίας; οὐ θέλεις τὴν παρακοῆν τῆς γυναικὸς, δι' ὑπακοῆς πάλιν λυθῆναι γυναικὸς; ἐπειδὴ ἐσφράγισται ἡ παρθενία, διὰ τοῦτο ἀμφιβάλλεται ἡ οἰκονομία; ἐπειδὴ ἀμόλυντον τὸ τῆς φύσεως ἐργαστήριον, διὰ τοῦτο ἄπιστον τῆς γεννήσεως τὸ μυστήριον; ἐπειδὴ ἄσπορος ἡ χώρα, διὰ τοῦτο ἀπαράδεκτος ἡ χαρὰ; ἄπιστόν σοι φαίνεται, εἰ ὁ ἀθάνατος Θεὸς εἰς σκεῦος χωρεῖται θνητόν; εἰ ἐνοῦται σώματι, καὶ οὐκ ἀλλοιοῦται πνεύματι; [εἰ] γίνεται σὰρξ, D καὶ οὐ τρέπεται ὡς πᾶσα σὰρξ; εἰ ὁ δι' ἀγγέλων καὶ προφητῶν κηρυττόμενος Λόγος ἐκ τῶν σῶν εὗρίσκεται προερχόμενος σπλάγγνων ὡς βρέφος; εἰ ὁ ἀναρχος ἄρχεται; εἰ ὁ ἀόρατος ὁράται; εἰ ὁ πλούσιος πτωχεύει; εἰ ὁ τρέφων τρέφεται; εἰ ὁ Δεσπότης πάντων τέλος ἀπαιτεῖται μετὰ πάντων; εἰ ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ οὐκ ἔχει ποῦ κλίνην τὴν κεφαλὴν;

⁷² Cant. II, 13.

(16) Edit. ὁμολογεῖν.

(17) *Nec sicut nos angeli*, μὴ καθ' ἡμᾶς τοὺς ἀγγέλους. Male Riccardus : *per nos angelos*. Proponit in exemplum modum quo ipsi divina accipiunt ἀπλάστως, *simpliciter*; abjectis nimirum terrenorum rationibus ac imaginibus, Deoque mentem his liberam

floruit. Ipsa namque voluntate, facultas promptior est. Ergone legalis ficus, sicut scriptum est ⁷², precocem protulit fructum; vitisque evangelica salutis botrum fastidium non habentem non proferet? Utquid igitur adhuc ambigis, nec sicut nos angeli (17), divinos sermones simpliciter suscipere discis? Cum sermo est de mysteriis, admirari debes, non investigare; supplex obtestari, non perscrutari; venerari, non pervicaciter risari; canticis celebrare, non curiosa contentione inquirere; meditari, non seiscitari; quæ deceant quærere, non anxie nimis et curiose interminata inquirere (18); utilia discere, non incomprehensa sollicitius vestigare. »

XIII. Sic Virgo angelico quidem sermone muniebatur, Domini vero partum commentabatur: ac Gabrielis quidem adstipulatione confirmabatur, conceptionem autem Emmanuelis expendens, animo hærebat. Hinc in gaudium mœroremque divisa, ab inæqualibus cogitationum momentis rapiebatur; nunc quidem in divinitatis altitudinem provecta, nunc vero in humanitatis humilitatem dejecta. Sic cum disceptantis animi lanx in utramque ferretur partem, sedulo Dei impulsu dignatur. Is enim purissimam virginitatis officinam illibatam servans, cordis arbitrium in medio æquo libramine pendens, facileque in partem utranvis vergens, immobile inflexibleque continuit. At ubi laxatas citharæ animi fides, illustrantibus Spiritus sancti digitis composuisset, velut exprobrationis ictu percutiens, dulces hoc modulamen insonabat, dicens: « Adhuc animi pendes? Ergone quæ habeas universorum gubernatorem, majori præ universi æstu jactaris? Quæ feras animorum medicum, cogitationum infirmitatem non deponis? Nescis me in terris ex te carnem sumere, ac ab angelis in cœlis adorari? Non vis ut impensiori in humanum genus affectu habens, homo in terris hominum causa fiam? Non vis, ut per uterum tuum patrum tuorum promissa impleantur? Non vis, inobedientiam mulieris, mulieris vicissim obedientia compensari? An quod obsignata sit virginitas, carnis dispensatio in dubium vocatur? Num quia incontaminata sit naturæ officina, fidem non habet generationis mysterium? Quia seminis expers sit arvom, ob id fortasse non recipitur gaudium? Fidemne superare videtur, ut immortalis Deus intra vasculum mortale capiatur? ut corpori uniatur, nec spiritu mutetur? ut caro fiat, nec tamen ut caro omnis, mutationi subjaceat? ut angelorum ac prophetarum præconio celebratum Verbum, visceribus tuis ceu infans egressum inveniatur? ut expers ille

devote accommodando: seu etiam sincere, ingenue.

(18) *Interminata inquirere*, πολυπραγμονεῖν τὰ ἀπέραντα. Alludit plane ad illud I Tim. I, 4, γενεαλογίαις ἀπεράντοις, quod ego cum Estio lubens explicem, *infiniti laboris et operæ*, et in quibus frustra quis insudet.

initii æternusque, initium sumat? ut invisibilis, oculis subjiciatur? ut dives, efficiatur pauper? ut aliorum nutritor, ab aliis nutriatur? ut ab universorum Domino, pari cum universis conditione tributum exigatur⁷³? ut qui sedet super cherubim non habeat ubi caput reclinet⁷⁴?

XIV. « Cæterum nequit fieri, ut nisi terrestre ego assumam corpus, vos quoque Spiritum sanctum accipiatis. Nisi mortalis naturæ efficiar particeps, neque vos immortalis virtutis participes efficiemini. Nisi imaginem terreni gestavero, nunquam vos formam cœlestis obtinebitis. Nisi faciem servi quæ evacuetur (19), subiero, impossibile est, ut ad Domini glorificatam figuram perveniatis. Nisi ad terrestrem locum corpore descendero, mysticum non percipietis Abrabæ sinum. Renuis ejus partui inservire qui est immortalis, ut mortis destruat imperium? Recusas eum in utero suscipere, qui tollit peccatum mundi⁷⁵? Non vis virginalem præbere mammam, quo diabolicum exsugam venenum? Nisi ego temporaneum humanitatis capessam principatum, non poteritis vos ascendere ad divinitatis antiquum principatum. Nisi in ulnis maternis sederò, nec vos a dextris Patris estis sessuri. Nisi in peccati constitutus sim corpore, eoque tanquam mortuus in novo recliner monumento; neque testamentum confirmari poterit, neque vos regni cœlestis hæredes institui. Sic enim etiam omnes ab Adam ad hanc usque generationem exhæredes feci, quod ego testator (20) non potuissem gustare mortem, uti neque mortalem hactenus carnem vestram indueram. Non itaque, ut putaveris, regium poluam calceum, ut in terrenis creaturis ambulem. Nulla injuria incretam majestatem sum affecturus, ut in habitaculo quod a me creatum fuit habitaverim. Nam neque cœnosa luti congeries, solis quidquam radios lædat; neque itidem morbosa vulnera medici infecerint manus. Disce, Deum esse qui ex te egreditur, haud tamen a te incipiat esse. In te Verbum exstare, nec quidquam a Patre distare: nasci parvulum⁷⁶ tanquam non esset (21); ac dari Filium, tanquam qui est, ut inquit Scriptura. Comprehendi, et non comprehendi; spectari, nec aspicì; capi, et non capi; nasci, nec mensurari; apparere omnibus, nec omnibus declarari; fieri quod non est, nempe hominem, ac manere quod est, Deum scilicet. Age itaque, excute pulverem carnalis cogitationis⁷⁷, ac induere vestimentum mysticæ cognitionis. Procul ab animo segnitiam abjice, et vitam æternam tene. Sic namque cum pura et im-

Α ΙΔ'. « Ἀλλὰ ἐὰν μὴ λάβω γήινον σῶμα, ἀμήχανον καὶ ὑμᾶς λαβεῖν ἅγιον Πνεῦμα. Ἐὰν μὴ μετασχῶ τῆς θνητῆς φύσεως, οὐ γίνεσθε μέτοχοι τῆς ἀθανάτου δυνάμεως. Ἐὰν μὴ φορέσω τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκου, οὐ δύνασθε κοινωνῆσαι τῇ μορφῇ τοῦ ἐπουρανίου. Ἐὰν μὴ τὸ καταργούμενον τοῦ δούλου ὑπέλθω πρόσωπον, ἀμήχανόν ἐστιν ὑμᾶς εἰς τὸν δεδοξασμένον τοῦ Δεσπότου φθάσαι χαρακτῆρα. Ἐὰν μὴ τοῦ ἐπιγείου τόπου ἐπιθήσωμαι (22) σωματικῶς, οὐ περιληφθήσεσθε (23) τοῦ Ἀβραμιαίου κόλπου μυστικῶς. Οὐ θέλεις ὑπουργῆσαι εἰς τὸν τόκον τοῦ ἀθανάτου, ἵνα τὸ κράτος λυθῇ τοῦ θανάτου; οὐ θέλεις ὑποδέξασθαι ἐν κοιλίᾳ τὸν αἶροντα τοῦ κόσμου τὴν ἀμαρτίαν; οὐ θέλεις δοῦναί μοι παρθενικὸν μαζόν, ἵνα ἐκμυζήσω τὸν διαβολικὸν λόγον; Ἐὰν μὴ τὴν πρόσκαιρον ἀρχὴν περιβάλωμαι τῆς ἀνθρωπότητος, οὐ δυνήσεσθε ἀνελθεῖν εἰς τὴν ἀρχαίαν (24) ἀρχὴν τῆς θεότητος. Ἐὰν μὴ ἐπὶ τῶν ἀγκαλιῶν καθήσω τῆς μητρὸς, οὐ καθήσεσθε ἐκ δεξιῶν τοῦ ἐμοῦ Πατρὸς. Ἐὰν μὴ ἐν τῷ ἀμαρτωλῷ γένωμαι σῶματι, καὶ δι' αὐτοῦ ὡς νεκρὸς κατακλιθῶ ἐν τῷ καινῷ μνήματι (25), οὐ δυνήσεται οὔτε ἡ διαθήκη κυρωθῆναι, οὔτε ὑμεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κληρονόμοι ἀναδειχθῆναι. Οὕτω γὰρ δὴ καὶ πάντας τοὺς ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι ταύτης τῆς γενεᾶς ἀποκληρονόμους πεποίηκα, ἐμοῦ διατιθεμένου θανάτου γεύσασθαι μὴ δυναμένου (26) [ὡς μηδὲ τὴν ὑμετέραν σάρκα ἐνδυσασμένου]. Οὐ μολυνῶ οὖν, ὡς νομίζεις, τὸ βασιλικὸν ὑπόδημα, ἐὰν πατήσω εἰς τὸ χοῦκὸν ποίημα. Οὐ καθυβρίσω τὸ ἄκτιστον ἀξίωμα, εἰ ἐνοικήσω εἰς τὸ κτισθὲν ὑπ' ἐμοῦ οἶκημα. Οὔτε γὰρ τοῦ ἡλίου τὰς ἀκτῖνας τὰ βορβορώδη βλάπτουσι συστήματα· οὐδὲ πάλιν τοῦ ἱατροῦ τὰς χεῖρας τὰ νοσώδη σπιλοῦσι τραύματα. Μάθε ὅτι ὁ Θεὸς προέρχεται ἐκ σοῦ, οὐκ ἄρχεται ἀπὸ σοῦ. Ἐν σοὶ ὁ Λόγος ἐφίσταται, τοῦ δὲ Πατρὸς οὐδ' ὄλως ἀφίσταται· καὶ τίκτεται, ὡς μὴ ὢν, παιδίον· καὶ δίδεται, ὡς ὢν, υἶδς, κατὰ τὴν Γραφήν. Καὶ περιλαμβάνεται, καὶ οὐ καταλαμβάνεται· καὶ θεωρεῖται, καὶ οὐχ ὁρᾶται· χωρεῖται, καὶ οὐ χωρεῖται· καὶ γεννᾶται, καὶ οὐ μετρεῖται· καὶ φαίνεται πᾶσι, καὶ οὐ φανεροῦται πᾶσι· καὶ γίνεται, ὃ μὴ ἐστιν, ἄνθρωπος· καὶ μένει ὃ ἐστιν, Θεός. Ἐκτίναξαι τοίνυν τὸν κονιορτὸν τῆς σαρκικῆς ἐνθυμήσεως, καὶ περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιον τῆς μυστικῆς γνώσεως· ἀπόρριψον τὴν ῥαθυμίαν τῆς ψυχῆς, καὶ κράτει [τῆς] αἰωνίου ζωῆς.

⁷³ Matth. xvii, 26. ⁷⁴ Luc. ix, 58. ⁷⁵ Joan. i, 29. ⁷⁶ Isa. ix, 6. ⁷⁷ Isa. lii, 1, 2.

(19) *Quæ evacuetur*, τὸ καταργούμενον. Verba sunt Pauli II Cor. iii, 7, pie a Proclo detorta ad suum propositum: sed Riccardo obscurata.

(20) *Quod ego testator*, ἐμοῦ διατιθεμένου. Alludit ad Apostolum (Hebr. ix, 15): *Ubi enim testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris*. Romanus codex mutilus erat et vitiosus, unde non mirum ut nihil ex eo sani Riccardo reddiderit.

(21) *Nasci parvulum tanquam non esset*, καὶ τίκτεται ὡς μὴ ὢν, παιδίον. Sic ipsemet bene distinguit Riccardo, at perperam reddit, aut certe obscurius: *Nasci eum, qui parvulus non est*. Clare

Proclus, ut et Patres alii, illis vocibus (Isa. ix, 6): *Natus parvulus; et, datus Filius*: declaratas vult ambas Christi rationes; quarum altera, cum non esset, nascitur in tempore, pro communi ratione creaturæ: altera ab æterno existens, per effectum temporalem datur.

(22) Reg. ἐπιθῶ.

(23) Reg. περιλήψεσθαι.

(24) Edit. ἀναρχον.

(25) Reg. μνημείον.

(26) Edit. male δυναμένου, reliquis mutila.

Οὕτω γὰρ δυνήσῃ καὶ παρθένος φυλαχθῆναι ἀγνή, καὶ μήτηρ γεννηθῆναι πιστή· καὶ τῶν μὲν ἀγάμων μὴ χωρισθῆναι, ταῖς δὲ ὑπάνδροις συναριθμηθῆναι· καὶ τὸν μὲν προφητευόμενον Χριστὸν βαστάσαι, τὸν δὲ ἐναντιούμενον ἐχθρὸν πατῆσαι· καὶ τοῦ μὲν ὑμῆσαι τὴν φωτιστικὴν (27) τῆς παρουσίας Ἑλλαμψιν, τοῦ δὲ σθέσαι τὴν πειραστικὴν τῆς μανίας ἔκκαυσιν. »

ΙΕ'. Οὐ γὰρ μικρῶς αὐτὸς ἠνιάθη, ἀφ' οὗ μάλιστα ἡ Παρθένος εὐηγγελίσθη. Ὁ κόσμος ἐν εὐθυμίᾳ, καὶ ὁ διάβολος ἐν ἀθυμίᾳ. Ὁ βασιλεὺς ἔσωθεν ἐν τῷ παλατίῳ τὰς δωρεὰς τῆς εἰρήνης ὑπέγραφε, καὶ ὁ τύραννος ἔξωθεν τῷ βίῳ τοῦ πολέμου τὰ ὄπλα ἐχάλκευεν. Ὁ Δεσπότης τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας κατήρτιζε, καὶ ὁ πειραστὴς τὸν χειμῶνα τῆς ἀγνωσίας ἠὲ τρέπιζεν. Ὁ Κύριος τὴν ἡμέραν τῆς θεογνωσίας ἐρρῦθμιζε, καὶ ὁ δόλιος τὴν νύκτα τῆς δυσσεθείας ἐτείχιζεν. Ὁ κτίστης τοῖς κτίσμασι συναναστρέφετο, καὶ ὁ ληστὴς τοῖς δαίμοσι συνεσκέπτετο· « Ἀνεστράπη, » λέγων ὁ διάβολος, « ἡ θανατικὴ βασιλεία, ἐὰν ἡ παρθενικὴ γεννήσῃ κοιλία. Ἐὰν ἀφθορος συλλάβῃ φύσις, τέθηνακε τῶν δαιμόνων ἡ φύσις· ἐὰν ἀγνεία πολιτεύσῃται, ἀκολασία φυγαδεύεται· ἐὰν ἀπάθεια κρατήσῃ, ἀντιπάθεια δραπετεύσει· ἐὰν ἀφθαρσία παρβήσιάσῃται, ἡ ἀμαρτία ἐγκαλύψεται. Μὴ τὴν παλαιὰν τῆς ἐπιθυμίας ἀπολέσωμεν νομὴν· μὴ δεξώμεθα τὴν νεαρὰν (28) τῆς παρθενίας κεινοτομίαν· μὴ ἐκπέσωμεν διὰ βραθυμίας τοῦ δικαίου (29) τῆς ἀδικίας· μὴ ἀργήσῃ τῆς φιληδονίας ἡ ἐμπορία· μὴ σθεσθῇ τῆς ἡδονῆς ὁ σπινθῆρ· μὴ ἀποβληθῇ τῆς πλεονεξίας τὸ χάραγμα· μὴ κλεισθῇ τῆς πονηρίας τὸ ἐργαστήριον· μὴ παραποιηθῇ τῆς ὑπερηφανείας ἡ σφραγίς· μὴ ἀπρακτὸν (30) μείνη τῆς κακίας τὸ ὄψωνιον. Ἀντιταξώμεθα (31) πρὸς τὸν αὐχένα τῆς παρθενίας τὸν χειμῶνα τῆς ἡδυπαθείας· πρὸς τὴν στερότητα τῆς ἐγκρατείας, τὴν ἡλύτητα τῆς γαστριμαργίας· πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας λαμπηδόνα, τὸν τοῦ ψεύδους σπινθῆρα· πρὸς τὴν κρηπίδα τῆς εὐσεθείας, τὴν τυραννίδα τῆς ἀσεθείας. Μεγάλῃ κατέχει συμφορὰ τῶν δαιμόνων τὴν φορὰν· εἰς βαρυτάτην κείμεθα τιμωρίαν (32), εἰ μὴ σφοδροτάτην ἐνδυσώμεθα πανοπλίαν. Καταμάθωμεν τὸ παράδοξον τῆς Παρθένου πρᾶγμα, καὶ ἴδωμεν (33) τὸ φοβερὸν καὶ ἐξαισίον τοῦ ἐξ αὐτῆς σαρκουμένου θαῦμα· πῶς κόρη γυνὴ κυφορεῖ, μὴ πλησιάσασα τὸ σύνολον μηδενὶ ἀνδρὶ· πῶς τὴν ἀγνείαν οὐκ ἀπέθετο, καὶ τὴν παιδοποιίαν ἐνεπορεύσατο (34)· πῶς τὴν ὥραν οὐκ ἐτρυγήθη τῆς εὐμορφίας, καὶ ἡ χώρα (35) ἐγεωργήθη τῆς καλλιτεχνίας· πῶς ἡ ἀμπελος οὐκ ἐσκάφη, καὶ ὁ βότρυς ἐπεπάνθη· πῶς καὶ ἡ σφραγίς τῆς παρθενίας μένει ἀπαρεγχείρητος, καὶ ὁ χωρηθεὶς ἐν τῇ κοιλίᾳ, ἀνερμήνευτος· πῶς καὶ τὴν σύλληψιν ἀγνοεῖ τοῦ ἀνδρός, καὶ τὴν κύησιν προσκυνεῖ τοῦ παιδός.

ΙΖ'. « Τίς εἶδε κλάδον τῆς ῥίζης προγενέστερον, ἔμβρυον δημιουργήσαν τὴν φύσιν, βρέφος τὴν

A polluta virgo servaberis, tum mater fidelis efficieris; possisque, nec ab innuptis separari, feminisque matrimonio junctis accenseri; Christum gestare quem prædixerunt prophetæ, simulque adversantem ac hostem conculcare; illius quidem adventus illuminantis illustrationem laudare, hujus autem tentantis furentes flammæ extinguere. »

XV. Non enim parum ille indoluit, ex quo maxime Virgo faustum nuntium accepit. Mundus in lætitia agebat; diabolus autem in mœrore ac tristitia erat. Rex intra palatium pacis munera designabat, tyrannusque foris arma bellica mundo procudebat. Dominus salutis portum aptabat, tentatorque ignorantie procellam apparabat. Dominus scientie divinæ diem concinnabat, versutusque hic impietatis noctem obtendebat. Creator cum creatis versabatur, et latro cum dæmonibus tractabat. « Eversum est, » aiebat diabolus, « mortis imperium, ut virginalis genuerit uterus. Ut incorrupta natura conceperit, periit dæmonum natura. Ut castitas obtinuerit, fugatur luxuria. Ut tranquilla animorum sedatio ac affectionum vacuitas dominata fuerit, contrarii perturbationum affectus protrudentur. Ut incorruptio libere ac palam habuerit, peccatum utique præ pudore non amplius conspiciabitur. Ne antiquam cupiditatis consuetudinem perdamus; ne recentem virginitatis novationem admittamus; ne per ignaviam ab iniquitatis jure excidamus; a voluptuarii amoris negotiatione ne desistatur; voluptatis scintilla ne extinguatur; avaritiæ ac injustæ fraudationis insculpta nota ne abjiciatur; ne malitiæ officina claudatur; ne superbiæ sigillum pervertatur; ne otiosum manserit malitiæ stipendium. Opponamus cervici Virginis, voluptatis procellam; temperantiæ firmitati, gulæ delicias; veritatis splendori, scintillam falsitatis; basi pietatis, tyrannidem impietatis. Ingens et acerba calamitas nostris dæmonum negotiis imminet. Gravissimis pœnis objecti sumus, nisi validissima arma induerimus. Perdiscamus novam hanc Virginis rem: videamus formidandum eximiumque incarnati ex ea miraculum: ut puella mulier sine ullo plane viri congressu feta effecta sit; ut non amiserit castitatem, et fecunditatem comparaverit; ut eximie venustatis forma non fuerit decerpta, probæque ac amplæ prolis gaudium messuerit; ut vitis non fuerit fossa, botrusque nihilominus maturuerit; ut inviolatum maneat virginitatis sigillum, exstetque quem uterus capit, ineffabilis; ut viri conceptionem ignoret, ac pueri partum adoret.

XVI. « Quis unquam ramum vidit, sua radice majorem natu? Clausum utero fetum, qui naturam condiderit? Infantem ejus creatorem, quæ creatum

(27) Male edit. τῆς φωτιστικῆς.

(28) Edit. male νεαρὴν.

(29) Male edit. οὐ δικαίου.

(30) Edit. ἀπρακτον.

(31) Reg. ἀντιτάξωμεν.

(32) Edit. πονηρίαν.

(33) Edit. ἴδωμεν καί.

(34) Edit. ἐπραιᾶτο.

(35) Reg. χαρά.

edidit? Quem ut hominem paritura est, ei jam ut Deo procumbit. Quem ut infantem alere habet, hunc ut Dominum tota reverentia laudat. Quid ergo? Ab struendis insidiis (36) destiterimus, quod ea magna vigilique custodia servetur? A naturali ad eam affectionum contrarietate recesserimus, quod caeleste eam praesidium tutetur? Num enim nescio, tunc summo cum discrimine armari fortem, cum thesaurus tuto vigilique praesidio servatur? Frustra latronem insidias struere, cum paterfamilias non dormierit? Enimvero, iterumne cum secunda Eva nobis instat certamen? Instruendane acies adversus impollutam mulierem? Rursumne cogimur adorare secundum Adam? Iterumne post nos formato jubemur parere? Rursumne praecipitur regiam imaginem procumbentes adorare? At certe mulier illa terreni ⁷⁸ (37) oculorum spectaculo capta ⁷⁹, levi manu prostrata jacuit: haec autem in manibus caelestis suscepta, ceu forti vallo munita consistit. Illa in ligni cupiditatem exarsit; huic ne quid ejusmodi etiam in mentem venit. Illa consilium facillime probavit; ista aures etiam quam cito observavit. Illa seiscitantis eloquia est amplexa; ista etiam narrationis verba abhorruit. Illa, fructus arboris amore capta, deam se fore comminiscabatur; ista, Domini unione dignata, ad Dei se laudes componebat. Illa, cum corruptionem adiret (38), eminentem se dignitatem capessere cogitabat; in divinum haec gaudium intrans, humanae non obliviscitur imbecillitatis. Quonam itaque modo naviculam ejusmodi tempestate jactabimus? ut stertentem in ea gubernatorem invenerimus. Quonam modo discerpemus ovem? ut pastorem negligentem existimaverimus. Quonam modo diripiemus civitatem? ut regem torpescens ac desidem intellexerimus. Ergone satanicus cuneus virginalem hunc non subvertet murum? Num spe frustrabimur, ut a laboris mole nequaquam desistamus? Nunquid ab expectatione decidemus, ut a vincendi contentione pertinacique studio non recesserimus? Caeterum cum neque virginali officinae insidiari licuerit, nec mentis agrum valuerimus obturbare, ac neque proli quae utero gestatur, potuerimus resistere; tunc illibatam Virginis conceptionem calumniarum jaculis impetemus. Obtrectemus mysterio, quo in iudicium traxeri-

⁷⁸ I Cor. xv, 49. ⁷⁹ Gen. iii, 6.

(36) *Ab instruendis insidiis destiterimus*, ἀποστῶμεν τῆς ἐπιβουλῆς. Restituenda interrogatio ex ms. reg. ut sint verba cohortantis, uti et sequentia, male a Riccardo detorta.

(37) *Mulier illa terreni*, τοῦ χοῦκοῦ. Quem opponit τῷ, τοῦ ἐπουρανίου. mutuatus verba Pauli I Cor. xv, 49. Nonnihil luxata verba Rom. codicis Riccardum deceperunt, ut aliter redderet. Quod sequitur, αὐτὴ καὶ τὴν διήγησιν ἐβδελύξατο. dissimulantius mollit, reddendo: *Ista etiam ad nuntiantis verba commota*. Significat Proclus, repudiasset Mariam, animoque abominatam fuisse angelicam salutationem, nec ei facilem aures accommodasse, insidias veritatis Evae similes, usque dum plene instructa fuit, ac vere Dei nuntium agnovit; quod ipsum Andreas Cretensis magnae in femina virtutis tradit, *Orat. in Annuntiat.*, ac est re-

κτισαμένην κτίσαν; "Ὁν μέλλει ὡς ἄνθρωπον τίκτειν, τούτῳ ἀπάρτι ὡς Θεῷ ὑποκύπτει· ὃν ἔχει διατρέφειν ὡς νήπιον, τοῦτον μετὰ αἰδοῦς δοξάζει ὡς Κύριον. Τί οὖν; ἀποστῶμεν τῆς ἐπιβουλῆς, ὅτι μεγάλης ἤξιώται αὐτὴ φυλακῆς; ἀναχωρήσωμεν τῆς ἀντιπαθείας, ὅτι ὑπὸ τῆς ἄνω σκέπεται συμμαχίας; μὴ γὰρ οὐ γινώσκω καὶ γῶ, ὅτι ἐπισφαλῶς ὀπλίζεται ὁ ἰσχυρὸς, ὅτε ἀσφαλῶς φυλάττεται ὁ θησαυρὸς; Εἰς μάτην ὁ κλέπτης ἐφεδρεύει, ὅτε ὁ οἰκοδεσπότης μὴ καθεύδῃ; Ἄλλὰ πάλιν ἡμῖν ἐστὶ πρὸς δευτέραν [Εὐαν] ὁ πόλεμος; πρὸς ἄφθορον γυναῖκα ἢ παράταξις; πάλιν τὸν δεύτερον ἀναγκαζόμεθα προσκυνεῖν Ἀδάμ; πάλιν ὑπὸ τοῦ μεθ' ἡμᾶς πλαττομένου ἀρχεσθαὶ κελευόμεθα (39); πάλιν τῇ βασιλικῇ προσταττόμεθα εἰκόνη ἐγκύπτειν; Ἄλλ' ἐκείνη μὲν ἡ γυνὴ τοῦ χοῦκοῦ (40), ὑπὸ τῶν ὀφθαλμῶν εὐχερῶς καταβέβληται· αὕτη δὲ ὑπὸ τῶν χειρῶν παρειλημμένη τοῦ ἐπουρανίου, ἰσχυρῶς τετείχισται. Ἐκείνη τοῦ ξύλου ἐμφορηθῆναι ἐπεθύμησεν· αὕτη τοῦτου οὐδὲν ἐνθυμηθῆναι ἐπένευσεν. Ἐκείνη τὴν συμβουλίαν ἠδέως ἐδέξατο· αὕτη καὶ τὴν ἀκοὴν ταχέως ἠσφαλίσατο. Ἐκείνη τὴν πεῦσιν περιεπτύξατο· αὕτη καὶ τὴν διήγησιν ἐβδελύξατο. Ἐκείνη τῆς βρώσεως τοῦ δένδρου ἐρασθεῖσα θεοποιῖαν ἐφαντάζετο· αὕτη τῆς ἐνώσεως τοῦ δεσπότητος ἀξιοθεῖσα εἰς δοξολογίαν ἠὺτρεπίζετο. Ἐκείνη, τῆς φθορᾶς (41) μεταλαβοῦσα, τῆς ὑπερκειμένης ἀξίας λαθέσθαι διανοεῖτο· αὕτη, τῆς θείας χαρᾶς ἐντὸς γενηθεῖσα, τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας οὐκ ἐπιλανθάνεται. Πῶς οὖν τὴν τοιαύτην σκάφην χειμάσωμεν; ἐὰν τὸν ἐν αὐτῇ ὑπνοῦντα κυβερνήτην καταλάβωμεν (42). Πῶς τὸ πρόβατον σπαράξωμεν; ἐὰν τὸν ποιμένα ἀμελοῦντα ὑποπτεύσωμεν. Πῶς τὴν πόλιν διαρπάσωμεν; ἐὰν τὸν βασιλέα ῥαθυμοῦντα ὑπονοήσωμεν. Ἄρα τὸ σατανικὸν στίφος οὐ κατασεισεὶ τὸ παρθενικὸν τεῖχος; ἄρα τῶν ἐλπίδων ἀποτυγχάνωμεν, ἐὰν τῶν πόνων μὴ κατολιγώρησωμεν; ἄρα τῆς προσδοκίας διαμαρτάνωμεν, ἐὰν τῆς φιλονηικίας μὴ ἀναχωρήσωμεν; Ὅτε δὲ καὶ τῷ ἐργαστηρίῳ τῆς παρθενίας μὴ δυνηθῶμεν ἐπιβουλεύσαι, καὶ τῷ χωρίῳ τῆς διανοίας μὴ ἰσχύσωμεν παρενοχλήσαι, καὶ τῷ ἐμβρύῳ τῆς κοιλίας μὴ δυνηθῶμεν ἀντοφθαλμῆσαι· τότε τοῖς συκοφαντικοῖς πλήξομεν (43) βέλεσι τὴν ἄφθορον τῆς Παρθένου σύλληψιν. Διαβάλλωμεν τὸ μυστήριον [ἵνα ἐλκύσωμεν εἰς κριτήριον].

D vera, sexu ad fidem leviori.

(38) *Cum corruptionem adiret*, μεταλαβοῦσα τῆς φθορᾶς. Cum sumeret quod ad interitum erat, nempe fructum ligni veliti; ut ubique currant quaesitae illae Procli antitheses, restituto textu, ubi menda obscurabant. Quod statim sequitur, αὕτη τῆς θείας χαρᾶς ἐντὸς γενηθεῖσα, verba illa respicit (Matth. xxv, 21, 23): *Intra in gaudium Domini tui*. Ut velit significare immensum quoddam Mariae gaudium ab illapsu Domini in eam, quale fere erit beatorum. Riccardus nihil exprimit.

(39) Male edit. ἀρχόμεθα κελεύειν.

(40) Male edit. γυνὴ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ χοῦκοῦ.

(41) Male edit. τῆς οὐδεμιᾶς φθορᾶς.

(42) Edit. ὑπολάβωμεν.

(43) Edit. πλήττωμεν.

Ληιδορήσωμεν τὴν ἀγνεΐαν, ἵνα ἐπάγωμεν τιμωρίαν. Διασύρωμεν τὴν μυτικὴν κυφορίαν, ἵνα προσενέγωμεν εἰς Ἰουδαϊκὴν ἀποτομίαν. Χρησώμεθα τούτῳ τῷ γένει, συνηγοροῦντι (44) τῷ ἡμετέρῳ ψεύδει. Ὑποθώμεθα διαβολικὴν πονηρίαν τοῖς ἀτυγγνώστοις καὶ τὰ μικρὰ [τῶν ἄλλων] ἐξετάζουσι πταίσματα· τοῖς παντελῶς ἀγνοοῦσι τῆς συμπαθείας τὰ ὀροθέσια· τοῖς πρὸ τῆς ἀληθείας τὴν μάχαιραν ὀξύνουσι τῆς ἀπανθρωπίας· τοῖς πρὸ τῆς ἐξετάσεως τὸν χάρτην ὑπογράφουσι τῆς ἀποφάσεως· τοῖς τὴν ἀδικον κρίσιν τοῖς κρινομένοις κρίνειν ἐπειγομένοις. Τὸ ἄσπιλον ὄστρειον ἀφανισθῆ, ἵνα μὴ ὁ πολῦτιμος ἐν αὐτῷ μαργαρίτης τελεσφορηθῆ. Εἰ δὲ καὶ τὸ δόρυ τῆς ἡμετέρας πονηρίας μὴ τρώσῃ τῆς Παρθένου τὴν σύλληψιν, [ἀλλὰ] τὸ τοῦ Ἡρώδου τῆς βασκανίας ξίφος τοῦ τικτομένου βρέφους πλῆξῃ τὴν γέννησιν. Αὐτὸς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὸν καθ' ἡμῶν πολεμήσει Χριστόν. »

IZ'. Ποίσις οὖν ἐγκωμίων χρώμασι τὴν παρθενικὴν διαγράψω εἰκόνα; ποίσις ἐπαίνων ῥήμασι τὸν ἄσπιλον τῆς ἀγνεΐας φαιδρύνω χαρακτῆρα; Αὕτη τὸ ἄδυτον τῆς ἀναμαρτησίας ἱερόν· αὕτη ὁ ἡγιασμένος τοῦ Θεοῦ ναός· αὕτη τὸ χρυσοῦν τῶν ὀλοκαυτωμάτων ὑσιαστήριον· αὕτη τὸ θεῖον τῆς συνθέσεως θυμίαμα· αὕτη τὸ ἅγιον τῆς χρίσεως ἔλαιον· αὕτη τὸ πολῦτιμον τῆς πιστικῆς νάρδου ἀλάβαστρον· αὕτη τὸ ἱερατικὸν ἐφοῦδ, τὴν τοῦ Θεοῦ μηνύουσα βουλήν· αὕτη ἡ τὸν ἐπτάμυξον λύχνον βαστάζουσα χρυσῆ λυχνία· αὕτη ἡ κεχρυσωμένη ἐσωθεν καὶ ἐξωθεν κίβωτός, σώματι καὶ πνεύματι ἡγιασμένη, ἐν ἧ τὸ

⁸⁰ Joan. xii, 3. ⁸¹ I Cor. vii, 34.

(44) Edit. συνηγοροῦντες.

(45) *Injustum iudicium iudicare festinant.* Ad hæc verba Riccardus : *Mire premit Nestorianos, quos a diabolo excitatos inducit.* Nihil tamen Proclus hoc loco adversus Nestorianos disputat, sed Judæos tantum perstringit, quorum etiam in terminis meminuit, et in quos tota hæc quadrat diabolica peroratio, ne minimum vero in Nestorianos : atque ut quis attentius perspiciat, viderit omnino respicere inductam Mariæ accusationem, quam habet liber apocryphus Jacobi fratris Domini nomine, qua molitus sit diabolus Mariam perdere, atque in ea conceptum cælestem margaritum, antequam maturum tempore in lucem prodiret. Sic ergo agebat diabolus per Judæos, ἵνα ἀφανισθῆ τὸ ἄσπιλον ὄστρειον· non quod frigide et indigne Procli interprete reddidit Riccardus, ut delitescat *incontaminata ostrea*, quod nihil impediret margariti in ea τελεσφορησιν· velut, *mature partu editionem* : sed, ut deleretur ac exterminio daretur; prout debebantur, qui rei criminis redargutionis aquas illas potassent. Nunquid vero Nestoriani de delenda sic Maria ac fetu in ea perdendo, post quadringentos annos ab ejus editione ac partu, cogitaverunt? Nunquid priores Herode in Mariam ac prolem ii debaccharunt, cujus Proclus conatum a diabolo provocatum subjungit, ubi prior ille non successisset, et ut editus in lucem Dominus Jesus per eum periret, qui in utero exstingui nequivisset? Facessant rogo istæ næniæ, sibi que ipsos patres sinamus. Et ut synopsi proponam quid tot dialogismis agat Proclus, noveris esse quatuor : primo enarrat quid inter Mariam ac Joseph intercedere potuit sermonis, in ea hypothese, ut vir beatus toto conceptionis tempore animi anxius fuerit, nec satis rei sacramentum noverit. Secundo explicat, quid inter eam-

A mus : proscindamus conviciis pudicitiam, quo ei supplicium inferamus : incusemus arcanum uteri partum, quo ad Judaicum deferamus severum tribunal. Hac utamur gente, nostro patrona mendacio. Suggestamus diabolicam malitiam iis qui, scelerum gravitate indigni venia, levia aliorum delicta inquirent; qui omnino nesciant commiserationis leges; qui necdum cognita veritate, gladium acuunt inhumanitatis; qui ante examen sententiæ libellum subscribant; qui iis qui rei aguntur, injustum iudicium iudicare festinant (45). Deleatur ac pereat immaculatum ostreum, ne pretiosum in eo existens margaritum perfectum prodeat. Sin autem nostræ nequitiae hasta virginalem conceptionem vulnerare nequiverit; at certe Herodiani livoris gladius infantis partu editi nativitatem feriet. Ipse namque pro nobis adversus hostem nostrum Christum bellabit. »

XVII. Quibus ergo encomiorum coloribus virginalem depingam imaginem? Quibus laudum præconiis incontaminatum exornabo castimoniam characterem? Est hæc penetrabile innocentie sacrarium; est sanctificatum Dei templum; aureum altare holocaustatum (46); divinum compositionis thymiama; sacrum unctionis oleum; pretiosum nardi pistici alabastrum⁸⁰. Hæc, sacerdotale ephod divinam signans voluntatem; hæc, aureum candelabrum (47) septem ellychniorum lucernam portans; hæc, area intrinsecus et extrinsecus deaurata, corpore scilicet et spiritu sanctificata⁸¹, in qua erat

C dem Mariam et angelum nuntiantem, cum necdum omnino persuasa crederet; non quidem ullo modo dubia de Dei potentia, sed de nuntio an esset a Deo, deque modo implendæ rei, non violato voto. Tertio, quid specie increpationis intus animo Dominus insonaret inter eas meras, et dum prudens Virgo post verba Gabrielis assensum libraret. Quarto denique edisserit diaboli querelas post divinam Virginis conceptionem, ejusque in eam ac prolem machinamenta, cum per se subjectosque dæmonum populos, tum per Judæos primum ac ante partum, postmodumque ac brevi a partu, per Herodem : nihil ad alios Christi ac Mariæ hostes progressus, vel Nestorianos, vel Helvidianos, a quibus tamen videri possit cavere, expositione loci Matthæi, quo perpetua Mariæ virginitas videri posset impeti. Similem prosopopœiam Mariæ et Josephi habet Athanasius hom. in censum sanctæ Mariæ; nec ea displicet, quidquid in eam loquatur Hoistennius.

D (46) *Aureum altare holocaustatum.* Videtur Proclus contumere altare incensi quod erat aureum, in quo solum adolebatur thymiama, cum altari quod erat ante portam tabernaculi, in quo victimæ et ὀλοκαυτώματα offerebantur ac cremabantur, quod ex terra et impolitis lapidibus constructum, non laminis aureis vestitum erat, sed æneis; quocirca putem scripsisse χαλκοῦν, ex quo antiquarii exscripserint χρυσοῦν, nisi pro ὀλοκαυτωμάτων, scripserat θυμιαμάτων, quod magis probō.

(47) *Aureum candelabrum.* Riccardus candelabrum in lucernam mutat : sed piget plura ejus notare : tu, lector, ex paucis istis, alia toto opere, ubi nihil moneo, cautum nova versione putans, conjice.

thuribulum aureum, et urna aurea habens manna ⁸², ac reliqua complectens, de quibus supra. Hæc, primogenita illa Jugi expers ac rufa vitula, cujus cinis ⁸³, Domini scilicet corpus ex ea assumptum, inquinatos ab impura peccatorum lue emundat. Hæc, porta ad orientem respiciens ⁸⁴, propter Domini per eam ingressum egressumque in perpetuum clausa. Hæc, novus Novi Testamenti tomus ⁸⁵, per quam festine spoliatum est imperium dæmonum, citoque humana dirempta captivitas. Hæc, trina humani generis mensura ⁸⁶, Græcorum scilicet, Romanorum ac Judæorum; in qua ineffabilis Dei sapientia fermentum bonitatis suæ abscondit. Hæc, paternæ benedictionis ager ⁸⁷, in qua Dominicæ dispensationis thesaurus repositus fuit. Hæc, navis regia quæ de Tharsis divitias portat ⁸⁸; quæ, inquam, cælestis Regi Hierusalem ex gentiliū regione gentium conversionem afferat. Hæc, pulchra Canticorum Sponsa ⁸⁹, quæ veterem exuit tunicam, lavitque legales pedes, ac Sponsum immortalem in suo ipsius thalamo reverenter suscepit. Hæc, tabernaculum fidelium, quæ animatam œconomiae portaverit arcam, ac per primiparas juvenecas ⁹⁰, utrumque, inquam, Testamentum, in rectam salutis viam directa sit. Hæc, tabernaculum testimonii, ex qua verus Jesus cum Deus esset, post statum embryonis novem mensium tempus, egressus est. Hæc, fiscella intrinsecus ac extrinsecus bitumine illita, nimirum prudentia ac pietate exornata, in qua spiritalis Moyses e mystico salvatur Pharaone ⁹¹: cujus filia, gentilis nempe Ecclesia, in virgineis ulnis nutriens, C

⁸² Hebr. ix, 4. ⁸³ ibid. 13. ⁸⁴ Ezech. xlv, 1. ⁸⁵ III Rég. x, 22. ⁸⁶ Cant. v, 3. ⁸⁷ I Rég. vii, 7. ⁸⁸ Judic. vii, 57.

(48) *Matri ipsi lactanti*. Deesse particulas quas hic descripsi, suadet tum series, et quia alioqui vitiosus est textus, tum Moysis historia, in qua filia Pharaonis matri ipsi Moysis vocatæ ad alendum ac lactandum puerum, mercedem promittit. Velit forte Proclus allegoria, esse hanc Moysis matrem, Synagogam, sive Judaicum populum, cui gentium Ecclesia, ut vellet Moysen lactare, id est, ad Christum converti, vitam æternam promittat.

A χρυσοῦν ἔκειτο θυμιατήριον, καὶ ἡ στάμνος ἡ χρυσῆ ἡ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ τὰ λοιπὰ [περιέχουσαν], περὶ ὧν ἐμπροσθεν εἴρηται. Αὕτη ἡ πρωτότοκος ἄζυξ, καὶ πυρὰ δάμαλις, ἧς ἡ σποδὸς, τὸ ἐξ αὐτῆς ληφθὲν τοῦ Κυρίου σῶμα, τοὺς κεκοινωνημένους ὑπὸ τοῦ μολυσμοῦ τῆς ἀμαρτίας καθαρίζει. Αὕτη ἡ βλέπουσα κατὰ ἀνατολὰς πύλη, ἡ διὰ τῆς Δεσποτικῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου κλειομένη εἰς τὸν αἰῶνα. Αὕτη ὁ καινὸς τῆς Καινῆς Διαθήκης τόμος, δι' ἧς τῶν δαιμόνων ὀξέως ἡ δυναστεία ἐσκυλεύθη, καὶ τῶν ἀνθρώπων ταχέως ἡ αἰχμαλωσία προενομεύθη (50). Αὕτη τὰ τρία μέτρα τῆς ἀνθρωπότητος· Ἑλλήνων, Ῥωμαίων, Ἰουδαίων, ἐν ἧ [ἡ] ἀβρῆτος τοῦ Θεοῦ σοφία τὴν ζύμην τῆς οἰκείας ἐκρυσεν ἀγαθότητος. Αὕτη τῆς πατρικῆς (51) εὐλογίας ὁ ἀγρὸς, ἐν ἧ ὁ τῆς Δεσποτικῆς οἰκονομίας ἔκειτο θησαυρὸς. Αὕτη ἡ βασιλικὴ ναῦς, ἡ τὸν πλοῦτον ἐκ Θάρσεως εἰσκομίζουσα, ἐκ τῆς ἐθνικῆς προσφέρουσα χώρας τῶν ἐθνῶν τὴν ἐπιστροφὴν τῷ βασιλεῖ τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ. Αὕτη ἡ καλὴ τῶν Ἀσμάτων νύμφη, ἡ τὸν παλαιὸν χιτῶνα ἀποδυσάμενη, καὶ τοὺς νομίμους πόδας ἀποπλυσάμενη, καὶ μετὰ αἰδοῦς τὸν ἀφθαρτον νυμφῶνα ἐν τῷ αὐτῆς ταμείῳ ὑποδεχομένη. Αὕτη ἡ σκηνὴ τῶν πιστῶν, ἡ τὴν ἐμφυχον τῆς οἰκονομίας κίβωτον βαστάσασα, καὶ διὰ τῶν πρωτοτοκουσῶν δαμάλεων, τῶν δύο Διαθηκῶν, ἐπὶ τὴν ἀπλανῆ τῆς σωτηρίας ὁδὸν κατευθυνομένη. Αὕτη ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, ἀφ' ἧς Θεὸς ὢν (52) ὁ ἀληθινὸς Ἰησοῦς μετὰ τὸν ἐνναμηναῖον τοῦ ἐμβρύου χρόνον ἐξεπορεύετο. Αὕτη ἡ ἔσωθεν καὶ ἐξωθεν ἠσφαλωμένη θίβη, συνέσει καὶ εὐλαβείᾳ κεκοσμημένη, ἐν ἧ ὁ πνευματικὸς Μωϋσῆς ἐκ τοῦ νοητοῦ διασώζεται Φαραὼ· οὗ θυγάτηρ, τουτέστιν ἡ ἐθνικὴ Ἐκκλησία, ἐν ταῖς παρθενικαῖς ἐκτρέφουσα ἀγκάλαις, ὑπισχναίται δώσειν αὐτῇ (53) τῆς αἰωνίου ζωῆς τὸν μισθόν. Αὕτη τὸ πέμπτον τοῦ ἀψευδοῦς φρέαρ ὄρκου, ἐν ἧ τὸ ὕδωρ ἐβρυσεν τῆς ἀθανασίας διὰ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Κυρίου παρουσίας, ἐν τῇ συμπληρώσει τῆς πέμπτης διαθήκης. Πρώτη γὰρ ἐγγραφή ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ· δευτέρα ἐπὶ τοῦ Νῶε· τρίτη ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ· τετάρτη ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως· καὶ πέμπτη ἐπὶ τοῦ Κυρίου· ἐπειδὴ καὶ πεντάκις ἐξῆλθε τοὺς εὐσεβεῖς μισθούμενος ἐργάτας εἰς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀμπελῶνα· περὶ πρώτην ὥραν, περὶ τρίτην, περὶ ἕκτην, περὶ ἐνάτην, περὶ ἐνδεκάτην. Αὕτη ὁ τιθέμενος ἐν τῇ κοσμικῇ ἄλωνι ἀσπιλος τόκος, ἐν ἧ ὁ σωτήριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατελθὼν ὑετὸς πᾶσαν ἐξήρανε τὴν γῆν ἐκ τῆς ἀμέτρου φορας τῶν κακῶν· καὶ πάλιν τὸν πόκον ἐξήρανε ἐκ τῆς

⁸⁹ Isa. viii, 1. ⁹⁰ Matth. xiii, 33. ⁹¹ Gen. xxvii, 27. ⁹² Exod. ii, 3. ⁹³ Gen. xxv, 32. ⁹⁴ Matth. x, 1.

(49) *Immortalitatis aqua effluxit*, ἐβρυσεν ἀθανασίας ὕδωρ. Palam approbat Proclus, quam Hieronymus probat lectionem, et habent Vulg. ac Hebr. (Gen. xxv, 32): *Invenimus aquam*: cum Græca habeant negativam: *Non invenimus aquam*,
 (50) Male edit. προενομήθη.
 (51) Edit. πνευματικῆς.
 (52) Reg. νέος ὢν.
 (53) Ἰσ. τῇ τεκούσῃ καὶ θηλαζούσῃ.

ὑπονοστούσης ἰκμάδος τῶν παθῶν, καὶ τὴν γῆν ἐπλήρωσε τῆς ἀφθόγου δωρεᾶς τῶν ἀγαθῶν. Αὕτη ἡ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ πεφυτευμένη κατάκαρπος ἐλαία, ἐξ ἧς τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ σωματικὸν τοῦ Κυρίου λαβὼν κάρφος, τῇ χειμαζομένῃ τῶν ἀνθρώπων διακόμισε φύσει, τὴν ἀνωθεν εὐαγγελισάμενος εἰρήνην. Αὕτη ἡ εὐθαλής καὶ ἄφθαρτος παράδεισος, ἐν ἧ τὸ τῆς ζωῆς ξύλον φυτευθὲν πᾶσιν ἀκωλύτως χορηγεῖ τῆς ἀθανασίας τὸν καρπὸν. Αὕτη τῆς καινῆς κτίσεως ἡ οὐράνιος σφαῖρα, ἐν ἧ ὁ ἀειφανὴς τῆς δικαιοσύνης ἥλιος πᾶσαν ἀπὸ πάσης ἀπῆλασε ψυχῆς τῶν ἀμαρτιῶν τὴν νύκτα. Αὕτη τῶν παρθένων τὸ καύχημα· τῶν μητέρων τὸ ἀγαλλίαμα· τῶν πιστῶν τὸ στήριγμα· τῆς Ἐκκλησίας τὸ διάδημα· τῆς ὀρθοδοξίας τὸ χάραγμα· τῆς εὐσεβείας τὸ σφράγισμα· τῆς ἀληθείας τὸ νόμισμα· τῆς ἐγκρατείας τὸ ἔνδυμα· τῆς ἀρετῆς τὸ φόρημα· τῆς δικαιοσύνης τὸ ὄχύρωμα· τῆς ἁγίας Τριάδος τὸ κατάλυμα, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν διήγημα· Πνεῦμα ἅγιον, φησὶν, ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ζ΄.

Εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια.

Α'. Χριστὸς τῷ κόσμῳ ἐπεφάνη, καὶ τὸν ἄκοσμον κόσμον κοσμήσας, ἐφαῖδρυνε· τὴν τοῦ κόσμου ἀμαρτίαν ἀνέλαβε, καὶ τὸν τοῦ κόσμου ἐχθρὸν κατέβαλεν· ἔγίασεν ὑδάτων πηγὰς, καὶ ἐφώτισε τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς· θαύματα συνεπλάκη μείζονσι θαύμασι. Σήμερον γὰρ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα τὴν τοῦ Σωτῆρος χάριν ἐμερίσαντο, καὶ πᾶς κόσμος εὐφροσύνης πεπλήρωται· καὶ τῆς προλαβούσης ἑορτῆς ἡ σήμερον ἑορτὴ μείζονα δείκνυσι τῶν θαυμάτων τὴν αὐξήσιν. Καὶ γὰρ ἐν τῇ προλαβούσῃ ἑορτῇ τῶν γενεθλίων τοῦ Σωτῆρος [ἡ] γῆ ἔχαιρεν, ἐν τῇ φάτνῃ τῶν ἀπάντων Δεσπότην βαστάζουσα· ἐν δὲ τῇ σήμερον ἑορτῇ τῶν Θεοφανείων ἡ θάλασσα λίαν εὐφραίνεται· εὐφραίνεται δὲ, ὡς διὰ Ἰορδάνου τὰς τοῦ ἁγιασμοῦ εὐλογίας μεταλαμβάνουσα. Ἐπὶ τῇ προλαβούσῃ ἑορτῇ ἀτελὲς βρέφος ἐδείκνυτο, τὴν ἡμετέραν ἀτελειότητα δεικνύμενον· ἐν δὲ τῇ σήμερον ἑορτῇ τέλειος ὁρᾶται, τὸν ἐκ τελείου τέλειον αἰνιττόμενος. Ἐκεῖ τὸν τεχθέντα ἐμήνυσεν ὁ ἐν τῇ ἀνατολῇ προκύψας ἀστὴρ· ἐνταῦθα δὲ τῷ βαπτιζομένῳ μαρτυρεῖ ἀνωθεν ὁ γεννήσας Πατήρ. Ἐκεῖ μάγοι ἐξ ἀνατολῶν πεζοπορήσαντες ὡς βασιλεῖ δῶρα προσέφερον· ἐνταῦθα δὲ ἄγγελοι ἐξ οὐρανῶν παραγενόμενοι, ὡς Θεῷ τὴν πρέπουσαν διακονίαν προσήνεγκαν. Ἐκεῖ ἐδεσμεῖτο σπαργάνων δεσμοῖς· ἐνταῦθα λύει τὰς τῶν ἀμαρτημάτων σειράς. Ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς τὴν ἀλουργίδα τοῦ σώματος ἐνεδύετο· ἐνταῦθα ἡ πηγὴ τὸν ποταμὸν ἀμφιένυται.

⁹⁵ Psal. LI, 10. ⁹⁶ Gen. II, 9. ⁹⁷ Luc. I, 35. ⁹⁸ Matth. II, 2. ⁹⁹ Matth. III, 7.

(54) Theophaniorum dies nonnullis ipse est dies natalitiorum Christi, quod in eo Christus se in carne mundo exhibuerit: communiori tamen usu significat diem Epiphaniarum ac Luminum, nempe diem Christi baptismo sacrum, quomodo accipit Proclus sua hac oratione, quam iterum paucis quibusdam auctam ac emendatam ex Regio codice damus.

A domo Domini⁹⁵, ex qua Spiritus sanctus Dominici corporis ramum accipiens, tempestate jactato humano generi detulit, fauste de caelo annuntians pacem. Ipsa, floridus ac immarcescibilis hortus, in qua lignum vitae plantatum⁹⁶ universis libere fructum immortalitatis praebet. Ipsa, novae creaturae caelestis globus, in qua Sol justitiae nunquam occidens, omnem ab anima omni peccatorum noctem fugavit. Ipsa virginum gloriatio; matrum exultatio; fidelium sustentatio; Ecclesiae diadema; rectae fidei expressa forma; pietatis signaculum; veritatis norma; indumentum temperantiae; vestis virtutis: justitiae munitio; sanctae Trinitatis domicilium, juxta quod habet evangelica narratio: Spiritus sanctus, inquit, superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te B Sanctum, vocabitur Filius Dei⁹⁷. Cui gloria, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

(54) ORATIO VII.

In sancta Theophania.

I. Christus mundo apparuit, mundumque incompesitum ornans, praclarum laetumque reddidit. Mundi peccatum suscepit (55), ac mundi hostem dejecit. Aquarum fontes sanctificavit, hominumque animas illuminavit. Miracula miraculis intexuit majoribus. Hodie namque terra et mare Salvatoris gratiam inter se partita sunt, mundusque universus laetitia perfusus est; ac hodiernus dies majora praecedenti solemnitate miraculorum crementa ostendit. Nam in superiori natalitiorum Salvatoris solemniter die adgaudebat terra, quod Dominum portaret in praesepio; at in praesenti hoc Theophaniorum die mare summo gaudio exsilit ac gestit; gestit autem, eo quod sanctificationis benedictionem medio Jordanè receperit. In antecedenti solemnitate imperfectus infans exhibebatur, nostram attestans imperfectionem: at in praesenti die festo perfectus conspicitur, eum subobscurè designans, qui perfectus ex perfecto procedit. Natum illic puerum indicavit stella in Oriente emicans⁹⁸; hic autem baptizato, Pater generans de caelo testimonium defert⁹⁹. Magi illic, ex Oriente pedestri itinere profecti, munera ei tanquam Regi obtulerunt: at hic angeli e caelis adventantes, quod par erat, ministerium tanquam Deo ei impenderunt. Illic fasciarum devinciebatur vinculis; hic peccatorum catenas solvit. Illic Rex corporis purpuram induit; hic fons flumen circumdat ac velut amicit.

(55) Mundi peccatum suscepit, ἀνέλαβε. Sic infra ait: ἀνέλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφὴν· suscepit formam servi. Sed cum de peccato agitur, exponenda potius quam extendenda est propositio, ut peccatum intelligat, poenas peccatis nostris debitas: juxta quod dicitur (Isa. LII, 4): Ipse iniquitates nostras portat.

II. Agite igitur, novaque ac stupenda videte miracula. Nempe justitiæ Solem in Jordane lavantem, ignem aqua mersum, Deumque ministro homine sanctificatum. Hodie omnis creatura hymnis personans clamat: *Benedictus qui venit in nomine Domini*¹. *Benedictus qui omni tempore venit: non enim nunc primum advenit. Benedictus qui venit in nomine Domini: qui et sua qua creaturis consulit providentia, venit; cum cœli quidem fastigium firmum stabileque servat; solis cursum summa moderatur arte; stellarum multitudinem absque ulla confusione quasi centuriarum ordines componit; aerem ad respirandum apte moderateque temperat; terræ sinus ad fructuum feracitatem justa item temperatione fovet; furentem commoti ac fluctuantis maris ferociam exilissima arena frenat et comprimit; fontes ex abyssis occulte protrudens prorumpere facit; fluminum fluenta nullo errore ducit. Hæc ergo omnia videntes, dicamus: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Ecquisnam iste est? dic clarius, oro te, beate David: *Deus Dominus, et illuxit nobis*². Nec David solum id propheta dicit, verum etiam Paulus apostolus suo ei astipulans testimonio, in hæc verba ait: *Apparuit gratia Dei, salutaris omnibus hominibus, erudiens nos*³. Non aliquibus, sed omnibus: omnibus namque, Judæis pariter ac Græcis, salutem per baptismum elargitur, commune universis beneficium*

III. Agite, spectate mirum novamque diluvium, majus præstantiusque diluvio quod Noe temporibus fuit. Illic enim diluvii aqua humanum interemit genus; at hic baptismi aqua, ejus potentia qui est baptizatus, mortuos revocavit ad vitam. Illic Noe ex lignis incorruptilibus arcam compegit; at Christus hic, spiritalis Noe, ex Maria incorrupta corporis sibi arcam composuit. Illic Noe bitumine ac pice extrinsecus arcam oblivit; ac hic Christus firmo fidei præsidio corporis arcam obfirmavit. Columba illic olivæ ramum ore ferens, Christi Domini odoris designavit fragrantiam; hic autem Spiritus sanctus in columbæ specie adveniens Dominum misericordem ostendit. Verum me in stuporem vertit Domini illa excellens humilitas: quod non satis fuerit ei qui perfectus ex perfectio erat, infantem ex muliere nasci; nec is qui Patri coequalis erat, satis duxerit formam servi accipere⁴; nisi abunde tanquam ipse peccator foret, ad baptismum accederet. Ne vero commune hoc beneficium in auditorum vertatur scandalum. Baptizatur enim Christus omnium Dominus, non ipse expiationem necessariam habens, sed quo sic bifariam nostræ utilitati consuleret: tum nimirum, ut aquis vim sanctificandi impertiret; tum ut cunctos homines ad suscipiendum baptismum alliceret.

IV. Venit enim, inquit, *Jesus a Galilæa ad Jordanem, ad Joannem, ut baptizaretur ab eo*⁵. Ea, fratres, quæ tunc peragebantur, nemo intellectu æsequi queat. Erant enim humano majora aspectu,

B'. Δεῦτε οὖν, ἴδετε παράδοξα θαύματα· τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἐν Ἰορδάνῃ λουόμενον, καὶ πῦρ ἐν ὕδατι βαπτίζομενον, καὶ ὑπὸ ἀνθρώπου τὸν Θεὸν ἀγιαζόμενον. Σήμερον πᾶσα ἡ κτίσις ἀνυμνοῦσα βοᾷ· *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*. Εὐλογημένος ὁ πάντοτε ἐρχόμενος· οὐ γὰρ ἐκ πρώτου νῦν παρεγένετο. *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*· ὁ καὶ διὰ τῶν κτισμάτων προνοητικῶς ἐρχόμενος, οὐρανοῦ μὲν ὕψος ἀπυτων συντηρῶν, ἡλίου δὲ δρόμους εὐτέχνως ἡνιοχῶν· ἀστέρων πλῆθος ἀσυγχύτως ταξιαρχῶν· ἀέρα εἰς ἀναπνοὴν εὐκράτως κερνῶν· γῆς λαγόνας εἰς καρποφορίαν εὐκράτως πάλιν διαθάλπων· θάλασσαν τὴν πολυκύματον βραχυτάτῃ ψάμμῳ χαλινῶν· πηγὰς ἐκ βυθῶν ἀοράτως ὠθῶν· ποταμῶν βεῖθρα ἀπλανῶς ὀδηγῶν. Ταῦτα οὖν πάντα ὀρῶντες, λέγωμεν· *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*. Τίς οὗτος; εἰπέ φανερώς, ὦ μακάριε Δαβὶδ· Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. Οὐ μόνον δὲ ὁ προφήτης λέγει Δαβὶδ, ἀλλὰ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος προσμαρτυρῶν αὐτῷ, φθέγγεται· *Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς· οὐ τισὶν, ἀλλὰ πᾶσιν*. Πᾶσι γὰρ Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν σωτηρίαν χαρίζεται, κοινὸν εὐεργέτημα τὸ βάπτισμα προβαλλόμενος.

Γ'. Δεῦτε, ἴδετε ξένον κατακλυσμῶν, πολὺ βελτίω καὶ κρείττονα τοῦ ἐπὶ Νῶε θεωρούμενον. Ἐκεῖ τὸ ὕδωρ τοῦ κατακλυσμοῦ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐθανάτωσεν· ἐνταῦθα δὲ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, διὰ τοῦ βαπτισθέντος, τοὺς θανέντας ἐζωοποίησεν. Ἐκεῖ ὁ Νῶε ἐκ ξύλων ἀσήπτων κιβωτὸν συνεπήξατο· ἐνταῦθα δὲ ὁ Χριστὸς, ὁ νοητὸς Νῶε, ἐκ τῆς ἀφθόρου Μαρίας τὴν τοῦ σώματος κιβωτὸν κατεσκεύασεν. Ἐκεῖ ὁ Νῶε τὴν κιβωτὸν τῇ ἀσφάλτῳ πίσση ἐξωθεν κατέχρισεν· ἐνταῦθα δὲ ὁ Χριστὸς τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς πίστεως τὴν τοῦ σώματος κιβωτὸν ἐκκραταίωσεν. Ἐκεῖ περιστερὰ κάρφος ἐλαίας βαστάζουσα, τὴν τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ εὐωδίαν ἐμήνυσεν· ἐνταῦθα δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν εἴδει περιστερᾶς παραγενόμενον, τὸν ἐλεήμονα ὑποδείκνυσι Κύριον. Ἄλλ' ἐκπλήττει με τῆς τοῦ Κυρίου ταπεινοφροσύνης ἡ ὑπερβολή· ὅτι οὐκ ἤρκεσε τὸν ἐκ τελείου τέλειον, βρέφος τεχθῆναι ἐκ γυναικός· οὐκ ἤρκεσε τὸν σύνθρονον τοῦ Πατρὸς ἀναλαβεῖν τὴν τοῦ δούλου μορφήν· ἀλλὰ καὶ ὡς ἁμαρτωλὸς προσέρχεται τῷ βαπτίσματι. Ἄλλὰ μὴ γενέσθω τὸ κοινὸν εὐεργέτημα τῶν ἀκούοντων σκάνδαλον. Βαπτίζεται γὰρ ὁ πάντων Δεσπότης Χριστὸς, οὐ καθαρσίου δεόμενος, ἀλλὰ κατὰ δύο τρόπους τὸ συμφέρον ἡμῖν οἰκονομῶν· ἵνα καὶ τοῖς ὕδασι ἀγιαστικὴν χάριν δωρήσῃται, καὶ πάντα ἀνθρώπων βαπτισθῆναι προτρέψῃται.

Δ'. *Ἐρχεται γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς Ἰωάννην τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ*. Τί ἦν τὰ τότε τελούμενα, ἀδελφοί; ἐνθυμηθῆναι ἀδύνατον· ὀφθαλμῶν γὰρ ἀν-

¹ Psal. cxvii, 26. ² ibid. 27. ³ Tit. ii, 11. ⁴ Philipp. ii, 7. ⁵ Matth. iii, 13.

θρωπίνων ἀνώτερα ἦν τὰ βλεπόμενα. Τρέμει ὁ νοῦς· ἡ γλῶσσα φεύγει στόματος, μὴ τολμῶσα φράσαι τὰ ἀνέκφραστα. Ὅθεν ἰδὼν ὁ Ἰωάννης τὸν Δεσπότην ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν, ἀγῶνι πολλῷ τὴν καρδίαν συνεχόμενος, προσπίπτων καὶ ὑποκατακλινόμενος, καὶ τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐφαπτόμενος, ἰκετεύων ἐφθέγγετο· Τί βιάζῃ, ὁ παντοδύναμος, ἐμὲ τὸν ἀδύνατον, ποιῆσαι τὰ ὑπὲρ δύναμιν; ποιῆσαι ταῦτα οὐ δύναμαι. Πῶς τολμήσω βαπτίσει σε; πότε πῦρ ὑπὸ χόρτου καθαίρεται; πότε πηλὸς πλύνει πηγὴν (56); πῶς βαπτίσω τὸν κριτὴν ὁ ὑπεύθυνος; πῶς βαπτίσω σε, Δέσποτα; Μῶμον οὐ βλέπω ἐν σοί. Τῇ κατάρᾳ τοῦ Ἀδάμ οὐχ ὑπέπεσας· ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησας. Εἰ γὰρ καὶ κατέβης, ἀλλ' οὐ τι παρέβης. Τί ποιεῖς, Δέσποτα, προᾶξαι με τὸ ὑπὲρ δύναμιν βιαζόμενος; οὐδέποτε οὐδὲν πρὸς σὴν ἀγανάκτησιν ποιῆσαι ἐτόλμησα. Ὡς δοῦλος φιλοδέσποτος προλαβὼν τὴν σὴν παρουσίαν ἐγνώρισα· ἔτι ὢν ἐν τῇ γαστρὶ, τὴν γλῶτταν τῆς μητρὸς μισθωσάμενος, Θεὸν σε τοῦ κόσμου ἐκήρυξα· πάντα πρὸς τὴν σὴν ἀπάντησιν παρεσκεύασα.

Ε'. Εἰπέ γάρ μοι, Δέσποτα· πῶς ἐνέγκει ὁ ἥλιος, βλέπων τὸν πάντων Δεσπότην ὑπὸ δούλου τολμηροῦ ὑβριζόμενον, καὶ οὐκ εὐθὺς ὡς τοὺς Σοδομίτας ταῖς ἐμπύροις αὐτοῦ μαρμαρυγαῖς καταφλέξῃται; πῶς βιασάσει ἡ γῆ, ὀρῶσα τὸν τοὺς ἀγγέλους ἀγιάζοντα ὑπὸ ἀνθρώπου ἁμαρτωλοῦ βαπτιζόμενον, καὶ οὐ παραχρῆμα τὸ ἑαυτῆς στόμα ἀνοίξασα, ὡς τὸν Δαθὰν καὶ Ἀθηρόν καταπιεῖ με; πῶς δὲ βαπτίσω σε, Δέσποτα, τοῖς ἐκ γενέσεως μολυσμοῖς οὐ προσομιλήσαντα; ἐξ ἀλοχεύτου (57) γαστρὸς ἀσπόρως προήλθες καρπός. Πῶς οὖν ἐγὼ ὁ κατὰ ῥόπου ἀνθρώπος ἀγνίσω Θεόν, Θεὸν ἀναμάρτητον; Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με; Βαπτιστὴν με ἀπέστειλας, Δέσποτα· οὐ παρήκουσα τοῦ σοῦ προστάγματος. Πάντας γὰρ προτρεπόμενος εἰς τὸ βάπτισμα, ἔφασκον· Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθός. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ παραγενόμενος ἀστηρὸς· ἀγαθός καὶ ἐξ ἀγαθοῦ γεγένηται Υἱός. Οὐ πρὸς ὀλίγον τὸ ἀγαθὸν ἐπιδεικνύμενος, καὶ εὐθὺς μεταβαλλόμενος· ἀλλ' εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἀμέτρητόν ἐστι τὸ ἔλεος αὐτοῦ, διὰ τοῦτο αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις ἀνυμνοῦσαι αὐτὸν ἔφασκον· *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν*. Ἐπεφάνη τῆς δικαιοσύνης ὁ ἥλιος, καὶ τὸ σκότος τῆς ἀγνωσίας διεσκέδασεν. Ἐπεφάνη ὁ ποιμὴν ὁ οὐράνιος, καὶ τοῦ διαβόλου τοὺς λύκους τῆς καλῆς ποιμνῆς ἀπήλασεν. Ἐπεφάνη ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῖς πιστοῖς τὴν υἰοθεσίαν ἐχαρίσατο. Ἐπεφάνη ἡ πάντων ζωὴ, καὶ τὸν θάνατον διὰ θανάτου θανατώσας, ὡς ἀθάνατος ζωῆς τοὺς θανόντας ἠξίωσεν.

⁶ I Petr. ii, 22. ⁷ Luc. i, 44. ⁸ Gen. xix, 24. ⁹ Num. xvi, 31. ¹⁰ Matth. iii, 14. ¹¹ Psal. cv, 4. ¹² ibid. ¹³ Psal. cvii, 26.

(56) Edit. γῆν.

(57) Edit. ἀσπόρου.

(58) *Quæ meam virtutem excedunt*, τὰ ὑπὲρ δύ-

ναμιν. *Obtremiscit animus; lingua ab ore refugit, fari non audens quæ sunt ineffabilia.* Quocirca Joannes videns Dominum venientem ad se, ingenti cordis angore aretatus procumbens, ac provolutus succumbens, ejusque se obvolvens pedibus, supplicabundus eum alloquebatur ac dicebat: *Quid me, Omnipotens, imbecillem ac impotentem præstare cogis, quæ meam virtutem excedunt (58)? Haudquaquam possum hæc facere. Quo enim ausu te baptizare præsumam? Quandonam a feno purgatur ignis? Quandonam luto fons eluitur? Quonam pacto reus ipse baptizem judicem? Quo te modo, Domine, baptizabo? Nihil in te video quod reprehensionem habeat. In Adami diras non incidisti: peccatum non fecisti ⁶. Quanquam descendisti, ne vel latum tamen unguem a lege discessisti. Quid agis, o Domine, id me facere cogens, quod meas superat vires? Nihil unquam præsumpsi, quod tu ægre ferres. Ut servus domini amans, tuum prius adventum declaravi. Cum adhuc in utero positus essem, maternam conducens linguam, mundi te Deum prædicavi ⁷; omnes ad occursum tuum aptavi.*

V. Nam dic, obsecro, Domine, quomodo spectare poterit sol, universorum Dominum ab audaculo servo injuria affici, quin illico ignitos suos radios vibrans, haud secus ac Sodomitas illos me exarat ⁸? Qui feret terra cernens eum qui sanctificat angelos, a peccatore baptizari, nec continuo os suum aperiens, perinde ac Dathan Abironque deglutiet ⁹? Quo vero te modo, Domine, baptizaturus sim, qui nihil sordium originis contraxeris? Ex impolluto namque utero, fructus nullo satus semine prædiisti. Quomodo ergo impurus ego homo Deum purificabo, Deum, inquam, in quem peccatum non cadit? *Ego necesse habeo a te baptizari, et tu venis ad me ¹⁰? Baptistam me misisti, Domine; mandato tuo semper obsequens fui. Omnes enim ad baptismum exhortans dicebam: Confitemini Domino, quoniam bonus ¹¹. Non is qui venit, austerus est ac morosus, sed bonus ex bono progenitus Filius. Nec ad breve temporis spatium bonitatem demonstrat, et illico mutatur; sed *In æternum misericordia ejus ¹². Et quoniam immensa est misericordia ejus, ob id celestes virtutes, hymnis eum celebrantes, dicunt: Benedictus qui venit in nomine Domini; Deus Dominus, et apparuit nobis ¹³. Apparuit Sol justitiæ, et ignorantiae tenebras dissipavit. Apparuit ecclestis Pastor, et diaboli lupos a præclaro grege fugavit. Apparuit unigenitus Patris Filius, et fidelibus adoptionem filiorum per baptismum donavit. Apparuit universorum vita, ac mortem morte perimens, tanquam immortalis, immortalis vita mortuos dignatus est.**

ναμιν. Addidi necessaria hæc ex Reg. cod. in quo vicissim aberant illa, ταῦτα οὐ δύναμαι· quibus utrisque integra est littera.

VI. Verum cum hæc ita peragerentur, Pater e A
cœlis de Filii exsuperanti humilitate exsultans,
extemplo cœlorum portas pandit; inque tonitru
modum vocem demittit, paterno refertam affectu,
dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi
complacui* ¹⁴. Neve dubia mens audientium oberra
ret in baptista et baptizato, descendit Spiritus
sanctus in columbæ specie, baptizatum ipsum in
digitans, ac eum esse quem vox paterna afficeret,
indicans. Ipsi gloria et imperiam, in sæcula sæcu
lorum. Amen

(59) ORATIO VIII.

*In Transfigurationem Domini ac Dei et Salvatoris
nostri Jesu Christi.*

I. Huc agite, charissimi: nunc quoque prompti B
ac alacres in evangelicos thesauros invadamus, ut
hinc pro more divitias hauriamus, quæ tametsi
abunde omnibus impertiantur, nihil tamen unquam
absumantur. Huc agite, et iterum singulari sapien
tia præditum Lucam, viam quam optime common
strantem, sequamur, ut Christum in montem excel
sum ascendentem, ac Petrum et Jacobum et
Joannem divinæ transfigurationis testes assumen
tem spectemus ¹⁵. Assumens enim, inquit, Domi
nus Petrum et socios, ascendit in montem excel
sum (60). Montem excelsum, in quo Moyses et Elias
cum Christo loquebantur; montem excelsum, in
quo lex et prophetæ cum gratia sermones misce
bant; montem excelsum, in quo erat Moyses qui
paschalem agnum mactavit ¹⁶, ejusque sanguine C
Hebræorum postes aspersit; montem excelsum, in
quo Elias erat, qui apud eodem bovem membra
tim concidit, et sacrificium aqua perfusum igne
consumpsit ¹⁷; montem excelsum, in quo Moyses
erat, qui maris Rubri gurgites reseravit et clau
sit ¹⁸; montem excelsum, in quo Elias erat, qui
pluviarum imbres cohibuit effuditque ¹⁹; montem
excelsam, ut Petrus, Jacobus et Joannes (61) ipsum
esse discerent, cui *omne genu flectitur, cœlestium,
terrestrium et infernorum* ²⁰. Tres vero solos assu
mens Dominus in montem ascendit. Non omnes
assumpsit; nec reliquit omnes. Non cæteris invi
dens gloriam; necve eos contemptibiliores repu
tans; aut novem contristans. Justus enim cum sit,
juste omnia gerit: velut unum universos æstimat, D
ac quos pariter inter se devinxerat, a mutua cha

¹⁴ Matth. III, 17. ¹⁵ Matth. XVII, 4; Luc. IX, 18. ¹⁶ Exod. XII, 5. ¹⁷ III Reg. VIII, 33. ¹⁸ Exod. XIV, 11.
¹⁹ III Reg. XVII, 1. ²⁰ Philipp. II, 10.

(59) Exstat in Reg. cod. inscripta Chrysostomo,
ex quo mihi exscripseram. Edidit Savilius inter
ejus voθευόμενα, ac ei falso ascripta. Codices alii
vindiciant Proclo, e quibus Romana editio, ac
Lugduno-Batava. — Vide Montfauconium in indice
Chrysost. tom. XIII, v. Δεῦτε.

(60) *In montem excelsum.* Non habet Lucæ
Evangelium vocem *excelsam*, ex quo tamen auctor
citat: sed Matthæus et Marcus, ut forte lapsus sit
memoria. Nec enim promptum ad fidem, ut ea
vox ex Lucæ codice exciderit.

(61) *Ut Petrus, Jacobus, etc.,* ἵνα οἱ περὶ Πέτρον,

Γ'. Ἀλλὰ τούτων οὕτω τελουμένων, ὁ Πατήρ ἄνω
θεν ἀγαλλόμενος ἐπὶ τῇ τῆς ταπεινοφροσύνης ὑπερ
βολῇ τοῦ Υἱοῦ, ἀθρόον διστά τὰς πύλας τοῦ οὐρα
νοῦ· βροντηδὸν ἐπαφίησι φωνὴν πεπληρωμένην δια
θέσεως πατρικῆς· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ
ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠὲ δόξα καὶ ἰσχύς. Καὶ ἵνα μὴ πλάξῃται
τῶν ἀκούοντων ἡ διάνοια εἰς τε τὸν βαπτιστὴν καὶ
τὸν βαπτιζόμενον, ἔρχεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν
εἴδει περιστερᾶς δακτυλοδεικτοῦν τὸν βαπτιζόμενον,
καὶ μαρτυρούμενον· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ II.

*Εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ
Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

A'. Δεῦτε, φίλοι, καὶ σήμερον τῶν εὐαγγελικῶν
ἀόκνως ἐφαψώμεθα θησαυρῶν, ἵν' ἐκεῖθεν συνήθως
ἀρυσώμεθα πλοῦτον ἀφθόνως μεριζόμενον, καὶ οὐ
δαμῶς οὐδέποτε δαπανώμενον. Δεῦτε τῷ πανσόφῳ
καλῶς ὀδηγοῦντι, καὶ πάλιν ἀκολουθήσωμεν Λουκᾶ,
ἵν' ἴδωμεν τὸν Χριστὸν εἰς ὄρος ὑψηλὸν ἀναβαίνοντα,
καὶ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, τῆς θείας
μεταμορφώσεως λαμβάνοντα μάρτυρας. Παραλαβὼν
γάρ, φησὶ, τοὺς περὶ Πέτρον, εἰς ὄρος ὑψηλὸν ἀνῆλ
θεν ὁ Δεσπότης. Ὅρος ὑψηλὸν, ἐν ᾧ Μωϋσῆς καὶ
Ἡλίας διελέγοντο τῷ Χριστῷ· ὄρος ὑψηλὸν, ἐν ᾧ
νόμος καὶ προφήται συνωμίλουν τῇ χάριτι· ὄρος
ὑψηλὸν, ἐν ᾧ Μωϋσῆς, ὁ τοῦ πάσχα τὸν ἀμνὸν σφα
γιάσας, καὶ τῷ αἵματι τὰς φλιάς τῶν Ἑβραίων βαν
τίσας· ὄρος ὑψηλὸν, ἐν ᾧ Ἡλίας, ὁ παρ' ἐκείνοις τὸν
βοῦν μελίσας, καὶ τὴν δι' ὕδατος θυσίαν ἐν πυρὶ δα
πανήσας· ὄρος ὑψηλὸν, ἐν ᾧ Μωϋσῆς, ὁ ἀνοίξας καὶ
κλείσας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης τὰ συστήματα· ὄρος
ὑψηλὸν, ἐν ᾧ Ἡλίας, ὁ ἀνοίξας καὶ κλείσας τῶν
ὕδατων τὰ ὀμβρήματα· ὄρος ὑψηλὸν, ἵνα μάθωσιν οἱ
περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον, ὅτι αὐτός
ἐστίν, ᾧ πάντων γόνυ κάμψαι ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων
καὶ καταχθονίων. Τρεῖς γὰρ μόνους παραλαβὼν εἰς
ὄρος ἀνῆλθεν ὁ Δεσπότης· οὐ πάντας παραλαβὼν·
οὐ πάντας καταλιπὼν· οὐ φθονήσας τοῖς ἄλλοις τῆς
δόξης· οὐκ εὐτελεστέρους κρίνας· οὐ τοὺς ἐννεα λυ
πήσας. Δίκαιος γὰρ ὢν δικαίως τὰ πάντα διέπει,
ἕνα λογιζόμενος πάντας, καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγά
πης οὐ χωρίζων, οὓς ἠνωσεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνάξιος
ἦν τῆς θείας ὄψεως, καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ὀπτα
σίας, ὁ μέλλων γενέσθαι προδότης Ἰούδας, τούτου
χάριν καὶ τοὺς ἄλλους καταλιμπάνει, ἵνα κακείνῳ

καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην μάθωσι. Præfert Ric
cardus lectionem Vat. codicis ἵνα μάθωμεν, ut nos
qui, etc., valde id frivola ratione, quia scilicet
nulli erant in monte præter istos tres, qui discere
haberent eam Christi excellentiam: quasi ea verba
non eosdem ipsos significant, idque admodum trita
phrasi, sacris pariter ac profanis scriptoribus.
Joan. XI, 19: Ἐληλύθησαν πρὸς τὰς περὶ τὴν
Μάρθαν καὶ Μαρίαν· venerunt ad Martham et Ma
riam. Vertisset Riccardus, ad Martham et Mariæ
ancillas, vel quid simile: quod longe absurdum est.

μη μόνῳ καταλειφθέντι πᾶσαν ἀπολογία ὑστερον ἀποκλείσῃ· καὶ τῆς μεταμορφώσεως τοὺς τρεῖς ἀρχεῖς κατὰ τὸν νόμον, ἐπισπάσῃται μάρτυρας, ἐν αὐτοῖς κατὰ ψυχὴν καὶ τοὺς λοιποὺς περιφέροντας. Αὐτὸς γὰρ φησι· Φύλαξον αὐτοὺς, Πάτερ δικαίε, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἔν ᾧσι, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἔν ἑσμεν. Ὁρῶν γὰρ ὁ Ἰούδας παρὰ τὸ ὄρος Ἀνδρέαν, Θωμᾶν, Φίλιππον, καὶ τοὺς λοιποὺς διατρίβοντας μετ' αὐτοῦ, καὶ οὐδὲ γογγύζοντας, οὐκ ἀγανακτοῦντας, οὐ λοιδοροῦντας, ἀλλὰ χαίροντας, καὶ κοινῇ τὴν ἄνωθεν χάριν ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς ἀποῦσι ψηφίζοντας, ἀναπολόγητος παντελῶς ὑπῆρχεν, εἰς οὐδέποτε τῶν θαυμάτων παροραθεῖς· ἀλλὰ καὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχε, καὶ τὴν τοῦ μύρου τιμὴν ἀλειψάσῃ ἀναίτιως βασκαίνων, καὶ τὸν διδάσκαλον τολμηρῶς τοῖς ἐχθροῖς προδίδων.

cum absentibus participes existimantes; nullum plane defensionis locum reliquum habebat, qui in nullo unquam miraculo spretus fuisset. Is nihilominus oculos habens, pro unguenti pretio inungenti feminae sine causa indignatur, ac Magistrum nefario plane ausu hostibus prodit.

B'. Καὶ τί φησι; Καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν· καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας συλλαλοῦντες αὐτῷ. Ἄλλ' ὁ Πέτρος, ὡς αἰεὶ πάντα θερμὸς, ὄμμασι διανοίας, οὐς οὐκ ἴδε ποτὲ, θεωρήσας, συλλαλοῦντας αὐτῷ, οὐ τὸ πολὺ μετριάσας τοῦ θαύματος, οὐ τὸ παράδοξον σκοπήσας τῆς θείας ἐλλάμψεως, καλὸν ἐκάλει τὸν ἔρημον τόπον, καὶ σκηνοποιὸς ἐξ ἀλιέων προέκοπτε, τῷ Σωτῆρι λέγων· Ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς· μίαν σοι, καὶ μίαν Ἡλίου, καὶ μίαν Μωϋσῆ· οὐκ εἰδὼς ὁ λέγει. Καλῶς ὁ πάνσοφος ἀπολογεῖται Λουκᾶς· Οὐκ εἰδὼς, φησὶν, ὁ λέγει. Ἄλλ', ὧ τῶν μαθητῶν κορυφαῖε, καὶ πρωτοστάτα τῶν ἀποστόλων, Πέτρε, τί ταπειναῖς ἐννοίαις προπετεύεσθαι θέλεις, καὶ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους καθυβρίζεις τὰ θεῖα, καὶ τρεῖς σκηνάς ἐγείρειν ἐν ἔρημῳ λέγεις, ὁμότιμον τοῖς δούλοις ὀρίζων τὸν Δεσπότην, καὶ τῷ Χριστῷ μίαν σκηνὴν, καὶ τοῖς δυσὶ ἐξίστης οἰκοδομεῖν ἐπέλγη; Μὴ γὰρ ἐξ ἀγίου Πνεύματος, ὡς οὗτος, συνελήφθη Μωϋσῆς; μὴ γὰρ παρθένος μήτηρ ἔτεκε τὸν Ἡλίαν, ὡς τοῦτον ἡ παναγία παρθένος Μαρία; μὴ γὰρ ἔμβρυον ἐκ μήτρας ἐπέγνω Μωϋσῆα, καθάπερ τοῦτον ὁ πρόδρομος; μὴ γὰρ οὐρανὸς ἐμήνυσεν Ἡλίου τὴν γέννησιν; ἢ μάγοι προσεκύνησαν Μωϋσέως τὰ σπάργανα; μὴ γὰρ Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας ἐργάσαντο τσαῦτα θαύματα; ἢ λεγεῶνας δαιμόνων ἐξ ἀνθρώπων ἀπήλασαν; ἢ σπηλαίων ἀνθρωπίνων ἀπήλασαν πνεύματα; Μωϋσῆς γὰρ ὠργίσθη ποτὲ, καὶ ῥάβδῳ πατάξας διήλθε (62) τὸ πέλαγος· ὁ δὲ σὸς διδάσκαλος Ἰησοῦς ἐν θαλάσῃ πεζεύσας, σοὶ τῷ Πέτρῳ βατὸν ἐποίησε τὸ βυθόν. Ὁ Ἡλίας ἰκετεύσας ἐπλήθυνε τῆς χήρας τὸ ἄλευρον, καὶ τὸν ταύτης υἱὸν ἀνέστησε ἐκ νεκρῶν· ὁ δὲ σὲ μαθητὴν ἐξ ἀλιέων λαβὼν, ἐπ' ὀλίγοις ἄρτοις, χιλιάδας ἐκόρσε, καὶ τὸν ἄδην ἀπήντησε καὶ ἐσκύλευσε, καὶ ἀνήρπασε τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖσε καθεύδοντας. Μὴ τοίνυν λέγε, Πέτρε· Ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς· μηδὲ, Καλὸν ἡμᾶς τὸ

ritate minime distrahit. Sed cum Judas, is qui cumproditurus erat, indignus foret qui divinam intueretur speciem, venerandamque illam spectaret visionem; id causæ fuit, ut etiam alios cum ipso relinqueret, quo et Judæ qui non solus relictus esset, omnem deinceps excusationem præcluderet, suæque transfigurationis tres hosce testes, juxta legem locupletes, qui et reliquos in se ipsis animatus circumferrent, attraheret. Ipse namque ait: *Pater juste, serva eos, ut ipsi unum sint, sicut et nos unum sumus* ²¹. Videns enim Judas Andream, Thomam, Philippum ac reliquos pariter condiscipulos a monte exclusos, nec tamen murmurantes illos, non ægre ferentes, non conviciantes, imo gaudentes, ejusdemque supernæ gratiæ factos se

cum absentibus participes existimantes; nullum plane defensionis locum reliquum habebat, qui in nullo unquam miraculo spretus fuisset. Is nihilominus oculos habens, pro unguenti pretio inungenti feminae sine causa indignatur, ac Magistrum nefario plane ausu hostibus prodit.

B II. Quid porro ait: *Et transfiguratus est ante eos: et apparuerunt illis Moyses et Elias loquentes cum eo* ²². At Petrus, ut suo more semper fervens ac ad omnia concitus, eos quos ne viderat unquam, contuens mentis obtutu cum eo colloquentes, ingens miraculi pondus non satis expendens, nec admirabilem illum divinitatis splendorem considerans, bonum dicebat desertum illum locum, ac tabernaculorum ὀπίφex ex piscatore effectus, in hæc verba Salvatorem affabatur: *Faciamus hic tria tabernacula: tibi unum, Moysi unum et Eliae unum; nesciens quid diceret* ²³. Præclare excusat sapientissimus Lucas: *Nesciens, inquit, quid diceret*. Enimvero, o princeps discipulorum ac apostolorum præses, Petre, utquid humilibus abjectisque cogitationibus præproperantius agi te sinis, humanisque rationibus res divinas ignominia afficis; aisque in deserto erigenda tria tabernacula, pari cum servis honore Dominum definiens; ac unum Christo tabernaculum, perindeque aliud et aliud cuique duorum ædificare contendis? Num forte ut iste, sic Moyses de Spiritu sancto conceptus fuit? Num sane virgo mater Eliam peperit, uti hunc sacrosancta Virgo Maria? Num forte infans quispiam ex utero Moysen agnovit, ut hunc præcursor? Num sane cælum signo aliquo ortum nascentis indicavit Eliæ? Vel Magi fascias adoravere Moysis? Num Moyses et Elias talia ac tanta edidere miracula? Vel forte legiones dæmonum ab hominibus abegerunt; aut ab humanis speluncis spiritus expulerunt? Nam Moyses quidem olim iratus, cum mare virga percussisset, illud divisit trajecitque ²⁴: at Jesus tuus præceptor supra mare ambulans, tibi Petro profundum pervium fecit ²⁵. Elias supplex orans, viduæ farinam et oleum multiplicavit ²⁶, ejusque filium a mortuis suscitavit: is autem qui ex piscatore in discipulum te assumpsit, paucis

²¹ Joan. xvii, 11. ²² Matth. xxvii, 2, 3. ²³ Luc. ix, 55. ²⁴ Exod. xiv, 21. ²⁵ Matth. xiv, 25.

²⁶ III Reg. xvii, 14.

(62) Ἄ.λ. διεἴλε.

panibus hominum milia exsaturavit ²⁷, infernumque penetrans despoliavit, ac illic a sæculo dormientes prædabundus extraxit. Ne ergo dicas, Petre: *Faciamus hic tria tabernacula: neque: Bonum est nos hic esse. Nihil humanum, nihil humile, terrenum nihil, nihil abjectum ac humi repens volvas animo. Quæ sursum sunt sape; quæ sursum sunt quære, ut Paulus admonuit ²⁸, non quæ super terram. Quo enim modo bonum est nos hic esse, ubi injuriosus serpens cum primo formatum hominem læsit ²⁹, tum paradisi occlusit, ubi in sudore vultus comedendum panem audivimus; ubi gemere ac tremere super terram a Cain didicimus ³⁰; ubi nihil firmum ac constans est; ubi cuncta sunt umbræ; ubi in momento præteribunt omnia? Qui ergo bonum sit nos hic esse? Si nos hic Christus relicturus erat, ut quid inclinasset cælos et descendisset ³¹? Si nos Christus erat hic relicturus, quorsum carni ac sanguini nobiscum communicasset ³²? Si nos Christus hic relicturus erat, cujusnam gratia ei se inclinasset qui ceciderat, ac jacentem erexisset? Si quidem bonum est ut in terra simus, frustra sane cælorum appellatus es elaviger. Quid enim tibi deinceps cæli claves deservient? Si quidem montem istum desideras, cælis posthac renuntia. Si tabernacula construere cupis, noli esse ac vocari fundamentum Ecclesiæ. Nec enim Christus Dominus temere ac nulla causa transfiguratus est, sed ut futuram nobis naturæ adventum in nubibus cum angelis in lumine. Ipse namque est, qui amictus est lumine sicut vestimento ³³, vivorum iudex existens atque mortuorum ³⁴. Quocirca Moysen et Eliam in medium produxit, antiquarum visionum representans signacula.*

III. Quid porro magnus ille Evangeliorum scriptor? *Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipsum audite ³⁵. Adhuc, inquit, loquente Petro, redarguit eum de cælo Pater, dicens: Quidnam ista sunt, Petre? Quid nutas ac labas? Quid in supervacanea hæc temerarie ferri pateris, ac locum istum bonum diis? Tuine ipsius oblitus es? An genti invides, nesciens quid dicas? Necdum eruditus es? Necdum veram solidamque Filii rationem didicisti? Nonne ipse es qui dicebas: *Tu es Christus Filius Dei vivi ³⁶*? Tot tantaque miracula conspexisti, tu Bar Jona (63), et adhuc Simon existis? Cælorum te elavigerum præfecit, necdumque vilis nauticæ vestem deposuisti? En jam tertio Salvatoris resistis*

ᾧδε εἶναι. Μηδὲν ἀνθρώπινον, μηδὲν ταπεινὸν, μηδὲν γῆινον, μηδὲ χαμερπές· τὰ ἄνω φρόνει, τὰ ἄνω ζῆται, ὡς ὁ Παῦλος ἐμήνυσε, μὴ τὰ ἐπὶ γῆς. Πῶς γὰρ καλὸν ἡμᾶς τὸ ᾧδε εἶναι, ὅπου ὁ ὄφις ὑβρίσας (64) τὸν πρωτόπλαστον, καὶ ἐβλάψε, καὶ τὸν παράδεισον ἐκλείσεν· ὅπου τὸν ἄρτον ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου ἐσθίειν ἤκουσαμεν· ὅπου στένειν καὶ τρέμειν ἐπὶ τῆς γῆς διὰ Κάιν ἐμάθομεν (65)· ὅπου πάγιον οὐδέν· ὅπου πάντα σκία!· ὅπου πάντα παρελεύσεται ῥοπή; πῶς οὖν ἡμᾶς ᾧδε εἶναι καλόν; Εἰ ἐνταῦθα Χριστὸς κατελίμπανεν ἡμᾶς, τίνας χάριν ἐκλίενεν οὐρανοὺς καὶ κατέβη; εἰ ἐνταῦθα Χριστὸς κατελίμπανεν ἡμᾶς, τίνας χάριν ἐκοινωνήσεν ἡμῖν αἵματος καὶ σαρκὸς; εἰ ἐνταῦθα Χριστὸς κατελίμπανεν ἡμᾶς, τίνας χάριν συγκατέβη τῷ πεσόντι, καὶ τὸν κείμενον ἤγειρεν; Εἰ καλόν ἐστὶ ἡμᾶς εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς μάτην ἐκλήθης τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχος. Ποῦ γὰρ σοι λοιπὸν χρήσιμοι τῶν οὐρανῶν αἱ κλεῖς; Ἐπεὶ τὸ ἕρος τοῦτο ποθεῖς, ἀποτάττου λοιπὸν οὐρανοῖς· εἰ σκηνὰς ἐγεῖραι θέλεις, παραίτησαι τὸ εἶναι καὶ καλεῖσθαι τῆς Ἐκκλησίας θεμέλιος. Μετεμορφώθη γὰρ ὁ Κύριος Χριστὸς, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα ἡμῖν δείξῃ τὴν μέλλουσαν τῆς φύσεως μεταμόρφωσιν, καὶ τὴν ἐσομένην ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἐν φωτὶ (66) μετ' ἀγγέλων δευτέραν ἔλευσιν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον περιβαλλόμενος, κριτὴς ὑπάρχων ζώντων καὶ νεκρῶν· ὅθεν Μωϋσῆν καὶ Ἠλίαν εἰς μέσον παρήγαγε, τῶν ἀρχαίων ὄψεων παραστήσας τὰ σημαντρα.

transfigurationem designaret, ac alterum illum C Γ'. Καὶ τί φησιν ὁ μέγας τῶν Εὐαγγελίων γραφεύς; Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς· καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ηὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε. Ἔτι, φησὶ, τοῦ Πέτρου λαλοῦντος, οὐρανόθεν ἀντέλεξαν ὁ Πατήρ· τί δῆτα ταῦτα, Πέτρε; τί διστάζεις; τί δῆτα περιττὰ προπετεύη, καὶ καλὸν εἶναι λέγεις τὸν τόπον τοῦτον; ἀπελάβου σαυτοῦ; ἀλλὰ τῷ γένει φθονεῖς, μὴ εἰδὼς ὃ λέγεις; οὐπω παιδαγωγῆσαι; οὐπω τὴν ἀσφαλῆ γνῶσιν τῆς υἰότητος ἔμαθες; οὐ σὺ ἤσθα ὁ λέγων· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος; τσαῦτα θαύματα κατείδες σὺ, Βάρ Jωνᾶ, καὶ ἐτι Σίμων ὑπάρχεις; οὐρανῶν σε κλειδοῦχον κατέστησε, καὶ τῆς ναυτιλίας ἐτι τὸ ἱμάτιον οὐκ ἀπέβου; ἰδοὺ τὸ τρίτον ἀνθίστασαι τῇ τοῦ Σωτῆρος βουλῇ, μὴ εἰδὼς ὃ λέγεις. Εἶπε γὰρ σοι· Δεῖ με

²⁷ Matth. xiv, 15. ²⁸ Coloss. iii, 2. ²⁹ Gen. iii, ³⁰ Gen. iv, 12. ³¹ Psal. xvii, 10. ³² Heb. ii, 14. ³³ Psal. ciii, 2. ³⁴ Act. x, 42. ³⁵ Matth. xvii, 5. ³⁶ Matth. xvi, 16.

(63) *Tu Bar-Jona*. Sic fuit cognominatus Petrus a Domino, cum cum Dei Filium confessus esset (Matth. xvi, 16); sonatque ea vox *filius columbæ*; ac sublimem ejus sensum designat cognoscenda deitate Christi. Simon autem est Hebr. *שִׁמְעוֹן*, quod est, *audire*, velut dicat, esse adhuc auditorem ac discipulum, quem divina scientissimum ac magi-

strum esse oporteret. Simili phrasi Asterius exhortatoria ad poenitentiam in excerptis Photianis τὸν ἀποστόλου, contraponit Simoni.

(64) Ἄλ. συρίσας.

(65) Reg. παρακοήν.

(66) Reg. φωνῆ.

παθεῖν· καὶ λέγεις, Οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. Εἶπε πάλιν· Πάντες σκανδαλισθήσεσθε, καὶ λέγεις· Εἰ πάντες, ἐγὼ δὲ οὐ σκανδαλισθήσομαι. Ἴδου καὶ νῦν σκηνὴν ἐγεῖραι θέλεις τῷ Χριστῷ, ὁμοίαν Μωϋσεὶ καὶ Ἠλίᾳ; σκηνὴν τῷ Χριστῷ, τῷ ἅμα ἐμοὶ ἐκτείνοντι τὸν οὐρανόν; σκηνὴν, τῷ ἅμα ἐμοὶ θεμελιώσαντι τὴν γῆν; σκηνὴν, τῷ ἅμα ἐμοὶ συστήσαντι τὴν θάλασσαν, καὶ στερέωμα πήξαντι; σκηνὴν, τῷ φωστῆρας ἀνάψαντι· αἰθέρα πυρώσαντι, καὶ τὰ πάντα σὺν ἐμοὶ πρὸ αἰώνων δημιουργήσαντι; σκηνὴν τῷ ἐξ ἐμοῦ, καὶ ἐξ ὑμῶν; σκηνὴν, τῷ ἐν ἐμοὶ, καὶ μεθ' ὑμῶν; σκηνὴν, τῷ ἀπάτορι Ἀδάμ; σκηνὴν, τῷ ἀμήτορι Θεῷ; σκηνὴν, τῷ λαβόντι σκηνὴν, ἣν ἤρετίσατο γαστέρα παρθενικήν; Οὐκοῦν ἐπειδὴ σὺ τρεῖς σκηνὰς ἐγεῖραι βούλει, μὴ εἰδὼς ὅπερ λέγεις, ἐγὼ νεφέλῃ φωτεινῇ χρησάμενος σκηνῇ, καὶ τοὺς παρόντας καλύψας, ἐκ τῶν ὑψίστων βῶ· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠὲ δόκησα. Οὐ Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας, ἀλλὰ οὗτος· οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος, ἀλλ' οὗτος, εἷς καὶ ὁ αὐτός, ἐν ᾧ ἠὲ δόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε.

Δ'. Μωϋσῆν ἐδικαίωσα· ἀλλ' ἐν τούτῳ ἠὲ δόκησα. Ἠλίαν ἀνέλαβον· ἀλλὰ τοῦτον ἀπέστειλα εἰς τὴν Παρθένον, ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐκ Παρθένου εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν. Οὐδεὶς γάρ, φησὶν, ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς. Εἰκὴ τοίνυν κατήλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰ μὲν διηνεκῶς ἐπὶ τῆς γῆς. Εἰκὴ ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, εἰ μὴ μείνας ὁ ἦν, γέγονεν ὅπερ ἐστὲ ὑμεῖς. Εἰ μὴ σταυρὸν καθ' ὑμᾶς δι' ὑμᾶς ὑπομείνας, τῷ οἰκείῳ αἵματι τὸν κόσμον ἐξηγόρασεν, ἀργεὶ οἰκονομία, καὶ μένει τὰ παλαιὰ τῶν προφητῶν ἀβέβαια ῥήματα. Ἀλλὰ παῦσαι, Πέτρε, καὶ μὴ τὰ τῶν ἀνθρώπων φρόνει, ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠὲ δόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε. Διττῇ γὰρ τῇ περὶ αὐτὸν τοιαύτη κέχρημαι φωνῇ· ἐπὶ μὲν ὑμῶν, ἐν τῷ ὄρει τούτῳ· ἐπὶ δὲ Ἰωάννου, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, ἔν' ὁ πάλαι προφήτης ἀληθεύσῃ βοήσας· Θαβὼρ καὶ Ἑρμονιεὶς ἐν τῷ ὀνόματι σου ἀγαλλιῶσονται. Ποίῳ ὀνόματι; Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Ἐχαρίσατο γὰρ αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα, ὡς φησι Παῦλος. Ἀλλ' ἐρεῖς πάντως, ἀγαπητέ· τί ἐστὶ, Θαβὼρ καὶ Ἑρμονιεὶς ἐν τῷ ὀνόματι σου ἀγαλλιῶσονται; Μάνθανε τοίνυν συνετῶς. Τὸ Θαβὼρ, τοῦτό ἐστι τὸ ὄρος, ἐνθα θελήσας μετεμορφώθη Χριστός, καὶ Υἱός πατρὸς ἐμαρτυρήθη, ὡς ἀρτίως ἠκούσατε. Τὸ δὲ Ἑρμονιεὶς (67) ὄρος ἐστὶ μικρὸν ἐγγὺς τοῦ Ἰορδάνου, ὅθεν ἀνελήφθη Ἠλίας· καὶ οὕτινος πλησίον ἐν τοῖς βείθοις τοῦ Ἰορδάνου

A patiar : aisque : Non erit tibi hoc ³⁷. Altera vice dixit : Omnes scandalizati fuerint, ego tamen non scandalizabor ³⁸. Ecce nunc quoque tabernaculum vis Christo erigere, quale Moysi et Eliæ? Christo, inquam, tabernaculum, qui una mecum extendit cælum ³⁹? Tabernaculum ei, qui mecum pariter fundavit terram? Tabernaculum ei, qui una mecum congregavit mare, ac fixit firmamentum? Tabernaculum ei, qui luminaria accendit; qui incendit aethera, ac mecum omnia ante sæcula condidit (68)? Tabernaculum ei, qui tum ex me, tum ex vobis est? Tabernaculum ei, qui in me, et vobiscum est? Tabernaculum ei, qui homo est sine patre? Ei tabernaculum, qui est Deus sine matre? Tabernaculum ei, qui quod elegit tabernaculum, virginalem nimirum uterum accepit? Quia ergo tria ipse tabernacula vis erigere, nesciens quid dicas, nunc ego lucida pro tabernaculo utens, præsentisque obtegens, clara de excelsis voce pronuntio : *Hic est Filius meus dilectus*. Non Moyses, non Elias : sed hic. Non alius aliusque, sed hic : unus ipse ac idem, *in quo mihi complacui : ipsum audite*.

IV. Moysen justificavi; sed in hoc mihi complacui. Eliam assumpsi : sed hunc in Virginem tanquam in cælum misi; rursumque e Virgine, ad ipsum emisi cælum : *Nemo enim, inquit, ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo* ⁴⁰. Frustra itaque descendisset in terram, si perpetuo in terra mansurus esset. Frustra se ipsum exinanisset, formam servi accipiens ⁴¹, nisi manens quod erat, factus esset quod vos estis. Nisi crucem vobis similis ac mortalis vestri causa sustinens, proprio mundum redemit sanguine; futile plane ac inane est incarnationis mysterium, irritaque ac vana manent vetera prophetarum oracula. Verum desine, Petre, nec ea sapias quæ sunt hominum, sed ea quæ sunt Dei ⁴². *Hic namque est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui : ipsum audite*. Semel quippe ac iterum ejusmodi in eum vocem usurpavi : semel quidem astantibus vobis in monte hoc : altera autem vice coram Joanne in Jordane flumine ⁴³, quo propheta verax inveniretur, qui clara olim voce dixerat : *Thabor et Hermoniim in nomine tuo exsultabunt* ⁴⁴. In quonam nomine? Hoc nimirum : *Hic est Filius meus dilectus*. Nam, ut Paulus ait : *Donavit ei nomen, quod est super omne nomen* ⁴⁵. At percontaberis utique, charissime, quid sibi velit : *Thabor et Hermoniim in nomine tuo exsultabunt*? Proinde accipe, probeque tene. Thabor, hic ipse mons est, in quo Christus volens transfiguratus est : ac in quo dilectus Filius Patris

³⁷ Matth. xxvi, 22. ³⁸ Matth. xxvi, 31, 33. ³⁹ Isa. xlii, 24. ⁴⁰ Joan. iii, 13. ⁴¹ Philipp. ii, 7. ⁴² Matth. xvi, 25. ⁴³ Matth. iii, 17. ⁴⁴ Psal. lxxxviii, 13. ⁴⁵ Philipp. ii, 8.

(67) Ἑρμών.

(68) *Mecum omnia ante sæcula condidit*, πάντα σὺν ἐμοὶ πρὸ αἰώνων δημιουργήσαντι. Videtur loentio durior. Non enim omnia creata sunt πρὸ αἰώνων, sed potius ἐπ' αἰώνων· videturque Deo proprium, ut

πρὸ αἰώνων existat, ac προαιώνιος, ante sæcula et prææternus, ut auctor ipse sæculorum. Videtur Proclus condita accipere in decreto ac divina præinitione : quæ et ipsa suo modo creatio est, ac est prææterna : tametsi terminus est in tempore.

testimonio est renuntiatus, sicut modo audistis. **A** Hermonium autem mons est modicus prope Jordanem, ex quo assumptus fuit Elias, ac juxta quem sua Christus voluntate baptizatus est, ac dilectus item Filius Patris testimonio est renuntiatus. In duobus hisce montibus intactus ac mundissimus Pater, Filii nomen ac rationem adstruens, et tunc, et nunc iterum clamat : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui : ipsum audite.* Qui enim eum audit, me quoque audit ⁴⁶ : et qui ipsum erubuerit et ejus sermones, erubescam et ego eum in majestate mea et sanctorum angelorum. *Ipsam audite, sine fallacia et furore; sine malitia et fraude; nullo discrimine, ac nihil restricte; omni semota curiositate : fide quærentes, non vero lingua mentientes : fide suscipientes, non verbis Verbum expendentes.* Sufficit enim modo magnus ille orator Paulus, curiosum refrenans ac cohibens, universosque docens, ac sine ulla hæsitacione clamans : *O altitudo divitiarum sapientiæ ac scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et impervestigabiles viæ ejus* ⁴⁷ ! Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

(69) ORATIO IX.

In ramos Palmarum.

I. Præsentis hæc temporis ratio, dilectissimi, impensioris aliquid sedulitatis habet. Seduliores, inquam, expeditioresque ac vegetiores in occursum cælestis Regis nos exigit. Id enim etiam Paulus felici nuntio dicebat : *Dominus prope est : nihil solliciti sitis* ⁴⁸. Prope autem reperitur Dominus non pedum velocitate, sed bonorum largitate. Quapropter operæ pretium sit, ut et ipsi iterum illa Pauli clamemus : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. Sicut in die honeste ambulemus* ⁴⁹. Lampades fidei accendamus : misericordiæ in pauperes oleo, perinde ac quinque prudentes virgines ⁵⁰ (70), redundemus : Christum vigiles suscipiamus ⁵¹ : justitiæ palmam canticis prosequamur : Mariæ unguentum amplectamur ⁵² : resurrectionis vocem excipiamus : divinæ congruas majestati voces emitamus : cum turbis, quos turbæ clamores edunt personemus : *Hosanna in excelsis : Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel* ⁵³. Bene (71), *qui venit : semper enim venit, et nunquam deest. Prope est enim omnibus invocantibus eum in veritate* ⁵⁴. **C**

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Eis τὰ Βαθα.

A'. Σπουδαιότερος ὁ παρῶν, ὦ φίλοι, καιρός· καὶ σπουδαιότερος, καὶ ἐτοιμότερος, καὶ πρὸς ἀπάντησιν τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως γοργότερος. Τοῦτο γὰρ καὶ Παῦλος εὐαγγελιζόμενος ἔφασκεν· Ὁ Κύριος ἐγγύς· μηδὲν μεριμνᾶτε. Ἐγγύς δὲ ὁ Κύριος εὐρίσκειται, οὐ τῇ τῶν ποδῶν ὀξύτητι, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀγαθῶν παροχῇ. Διὸ καὶ πάλιν καθήκει βοᾶν ἡμᾶς τὰ τοῦ Παύλου· Ἡ νύξ προέκοψεν· ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὄπλα τοῦ φωτός. Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσηχημόνως περιπατήσωμεν. Τὰς λαμπάδας τῆς πίστεως ἀνάψωμεν· τὸ ἔλαιον τῆς φιλοπρωχίας πλεονάσωμεν καθ' ὁμοιότητα τῶν πέντε φρονίμων παρθένων· ἀνυστάκτως τὸν Χριστὸν ὑποδεξώμεθα· τὸν φοίνικα τῆς δικαιοσύνης ὑμνήσωμεν· τὸ Μαρίας μύρον περιπτυσώμεθα· τὴν φωνὴν τῆς ἀναστάσεως ἀκούσωμεν· τὰς θεοπρεπεῖς φωνὰς ἀναπέμφωμεν· μετὰ τοῦ ὄχλου τὰ τοῦ ὄχλου βοήσωμεν· Ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Καλῶς δὲ, ὁ ἐρχόμενος· πάντοτε γὰρ ἔρχεται, καὶ οὐδέποτε ἀπολιμπάνεται. Ἐγγύς γὰρ πασι **D**

⁴⁶ Luc. ix, 26. ⁴⁷ Rom. xi, 35. ⁴⁸ Philipp. iv, 5. ⁴⁹ Rom. xiii, 12, 13. ⁵⁰ Matth. xxv, 1. ⁵¹ Luc. xii, 35. ⁵² Joan. xii, 3. ⁵³ ibid. 13. ⁵⁴ Psal. cxliv, 18.

(69) Edidit Riccardus ex uno codice Cryptæferr. Visum est pauca subinde emendare, eaque hic notare.

(70) *Perinde ac quinque prudentes virgines.* Mutavi interpunctionem, ut ista de virginibus ad oleum spectent, quod præcipue commendatur in earum parabola, quo nimirum sapientes ac fatuæ discretæ habentur : non quia sine aliqua dormitatione expectaverint sponsum. Ait enim evangelista (Matth. xxv, 5) expectando, ac dum moram faceret, dormitasse omnes ac dormiisse. Potius ergo sequens coloniam aliam parabolam respicit, fidelis servi ex-

spectantis dominum, ac expectatione vigilis (Luc. xii, 35).

(71) *Bene.* Mutavi τὸ, καλός, in καλῶς. Liquebat enim ut nihil in istis accurati sint antiquarii, utque hoc unum aptum sit, nec illud quidquam congruat. Perstringit, quod pluribus declaravit *Orat. in sancta Theophania*, ut Christus veniat semper, vel in se, vel in creatura, in qua per providentiam nobis prædicat; ut vel hoc indicio idem utriusque auctor eluceat. Notas fusiores si desideres, require in Riccardo : ego plerumque minus necessarias autumo.

τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ. *Εὐ-λογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.* Πάντα σύμβολα τὰ παρόντα· σύμβολα καὶ γνωρίσματα, καὶ τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ τεκμήρια. Ἐν κοσμικοῖς πολίταις, ὅτε προσκαίρου βασιλέως εἴσοδον περιμένουσι, τὴν ὁδὸν ὁμαλίζουσι, τὰ προπύλαια στεφανοῦσι, τὴν πόλιν ἐξαλλάττουσι, τὰς βασιλικὰς αὐλὰς πανταχόθεν καθαίρουσι, χοροὺς ἐγκωμίων κατὰ τόπους συνυφαίνουσιν· ἐν τούτοις γὰρ ἢ τοῦ προσκαίρου βασιλέως εἰς τινὰ πόλιν εἴσοδος γνωρίζεται. Τὰ παραπλήσια τούτων καὶ ἡμεῖς μετέλωμεν, μᾶλλον δὲ τὰ ἐνδοξότερα καὶ τιμιώτερα. Ὅσον γὰρ ἡ δυναστεία τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως ὑπέρχεται, τοσοῦτον ἡ λειτουργία τῆς ἡμετέρας πολιτείας ὑπεραστράπτει.

Β'. Ἐπὶ θύραν πάρεστιν ὁ πρῶτος καὶ ἡσύχιος Βασιλεὺς· ὁ ἄνω μὲν ἐπὶ τῶν χερουβὶμ ἐποχούμενος, κάτω δὲ ἐπὶ πώλου ὄνου καθεζόμενος. Ἐτοιμάζωμεν τοὺς ψυχικοὺς ἡμῶν οἴκους· διασπάσωμεν πάσης μισαδελφίας ἀράχνην· μὴ εὐρεθῆ ἐν ἡμῖν κονωρτὸς βλασφημίας· δαψιλῶς τὸ τῆς ἀγάπης βάνωμεν ὕδωρ· πάντα κόνδυλον ἔχθρας ὁμαλίσωμεν· τὰ προπύλαια τῶν χειλέων ἡμῶν στεφανώσωμεν τοῖς ἀνθεσι τῆς εὐσεβείας· μετὰ τοῦ ὕχλου τὰ τοῦ ὕχλου βοήσωμεν· *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.* Τίς μὴ λαλήσῃ; τίς μὴ θαυμάσῃ τοὺς ὕχλους τούτους, τοὺς τῶν Ἰουδαίων ἔχθρους, καὶ τῶν Χριστιανῶν φίλους; Βασιλέα τὸν Κύριον προσηγόρευσαν, μηδὲν βασιλείας ἀξίον θεωρήσαντες τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς. Οὐκ εἶδον ἄρματα χρυσοκόλλητα· οὐχ ἡμιόνους ἐξάσπρους· οὐ τὴν λοιπὴν φαντασίαν ἣν εἰώθασιν οἱ πρόσκαιροι βασιλεῖς ἐν τοῖς προδόμοις ἐπιδείκνυσθαι· οὐχ ὄπλα, οὐ θυρεοὺς, οὐ σίγνα, οὐχ ἀλουργίδας, οὐ τριχοκόμους μεγαλοσώμους παριπτάζοντας ἀνδρας, οὐκ ἐλεφάντων φαντασίαν, οὐ σύγκλητον προτιγυμένην· οὐδὲν τῶν τοιούτων ἐθεάσαντο, τούναντίον δὲ ἅπαν. Ὀνάριον ἴδον εὐτελές, μικρὸν, ἀλλότριον, γυμνὸν, χρησιμεῦον, ἕνδεκα μαθητὰς παρεπομένους μόνον· ἤδη γὰρ ὁ Ἰούδας εἰς τὴν προδοσίαν ἤσχολεῖτο. Καὶ τσαύτην πτωχείαν οἱ ὕχλοι θεωρήσαντες, ὡς ἐν οὐρανῷ ἀρπαγέντες, καὶ τὰ ἄνω κατανοοῦντες, καὶ ἀγγέλοις συγχορεύοντες, οἱ τῶν σεραφίμ τὰ στόματα δανεισάμενοι, τὰς ὁμοιοφθόγγους ἐκείνας ἔβαλλον φωνὰς, λέγοντες· *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.*

Γ'. Ἐδρίμυττε τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους ἀκούειν ἐκ τῶν ὀχλῶν· *Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.* Ὁ οὐκ ἠθέλον, ἠκούον. Ἐκεῖνοι δαιμονιῶντα προσεφώνουν, καὶ οὗτοι βασιλέα ἐκήρυττον· *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.* Τίς ὁ ὑποθέμενος τοῖς ὀχλοῖς τὴν φωνὴν ταύτην; τίς ὁ βαλὼν αὐτῶν τῇ διανοίᾳ τὸν αἶνον τοῦτον; τίς ὁ πιστεύσας αὐτοῖς τὰ τῶν φοινίκων βᾶτα; τίς ὁ ἀθρόον ὑφ' ἐνὶ συνθήματι πάντας στρατοπεδαρχήσας;

⁶⁵ Zach. ix, 9.

A Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. Quaecunque hodierna geruntur die, symbola sunt, symbola, inquam, ac indicia, regiaeque protectionis argumenta. Hujus mundi cives cum temporalis regis ingressum praestolantur, viam complanant, vestibula coronant, civitatis ornamenta commutant, aulas regias undequaque mundant, laudationum modos locis singulis contexunt. Quibus profecto notis temporalis regis ad urbem aliquam accessus dignoscitur. His similia nos item agere studeamus, imo et alia magis illustria ac longe praecleariora. Quo enim amplius eminent caelestis Regis imperium, eo municipatus nostri obsequium splendidius fulget.

*B II. Adest in januis Rex ille mansuetus et placidus*⁶⁵: qui caelis quidem vehatur super Cherubim, in terris autem sedeat super pullum asinae. Animorum nostrorum domos adornemus; fraterni odii araneam omnem dissipemus; non inveniatur in nobis blasphemiae pulvis; dilectionis aquam abunde effundamus; omnem simultatis tumorem complanemus; nostrorum vestibula labiorum pietatis floribus coronemus; cum turba pariter ipsos turbae clamores tollamus, atque dicamus: *Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel.* Quis non laudibus efferat? Quis non mirifice praedicet hasce turbas: illas nimirum Judaeorum inimicas, ac Christianorum amicas? Dominum appellarunt Regem, nihil dignum regno corporalibus suis oculis conspicatae. Non viderunt deauratos currus; non albas ac candicantes mulas; non reliquam illam ostentationis pompam, quam reges temporales praecedendo ostentare solent; non arma; non scuta; non signa; non trabeas; non comatos, praegrandi statura corporis obequitantes viros; non elephantum ambitiosum apparatus; non praeeuntem senatum. Nihil ejusmodi viderunt, imo cuncta his repugnantia. Nimirum viderunt vilem asellum, pusillum, alienum, nudum, ad usum comparatum. Ad haec undecim duntaxat discipulos eum comitantes; jam enim Judas in prodicionis negotio occupatus erat. Talem nihilominus ac tantam turbae contuentes paupertatem, velut in caelum raptae caelestiaeque intelligentes, ac cum angelis pariter choros ducentes, a seraphinis ora mutuatae, illas eis perquam simillimas emittebant voces, ac dicebant: *Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel.*

III. Acerbe ferebant sacerdotum principes ac Pharisaei, ut ab acclamantibus turbis audirent, Rex Israel. Audiebant quod dictum volebant. Illi demoniacum Dominum appellabant; haec autem Regem eum praedicabant: *Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel.* Quis hanc turbis vocem suggessit? quis eis in animum hanc laudem immisit? quis ramos palmarum in manus dedit? quis sub uno confertim signo eos omnes coegit ac duxit?

Quis ea vocum concordia resonare docuit? Gratia sane caelestis : revelatio Spiritus sancti. Quamobrem etiam magna libertate clamabant : *Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel, Milites, inquam, illi terrestres, et caelestes angeli : mortales, immortales : super terram incedentes, et in caelo choros ducentes : Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel ;* aversati sunt Pharisaeos, execrati sunt principes sacerdotum ; Deo dignas decantabant voces ; gaudio ac laetitia affecerunt creaturam ; sanctificaverunt aethera ; mortuos praesultare fecerunt ; caelum reseraverunt ; conseverunt paradysum ; mortales pariter ad suam ipsorum aemulationem provocaverunt. Quocirca etiam gentiles quidam tunc temporis, divina illa voce in divinum impulsus zelum, ac conversioni animum adhibentes, accesserunt, ut audisti modo, ad unum apostolorum Philippum nomine, dicentes ad eum : *Domine, volumus Jesum videre*⁵⁶. Vide praedicationem turbae, utque illa gentiles ad conversionem provocaverit. Protinus ad discipulos Domini : *Volumus Jesum videre. Bene gentiles Zachaei discipuli effecti sunt, non in sycomorum ascendentes*⁵⁷, sed in Dei scientia iter maturantes. *Volumus Jesum videre : non tam ut viderent faciem, quam ut crucem portarent. Unde etiam Jesus eorum animi propositum videns, clara voce ad eos edixit qui aderant : Venit hora ut clarificetur Filius hominis*⁵⁸ ; claritatem ac gloriam appellans, gentilium conversionem, quam Judaei respuerunt, gentes vero ornamento asciverunt. Idcirco etiam Judaeis exprobrans Jesus per prophetam dicebat : *Si pater ego sum, ubi est gloria mea? Et si Dominus ego sum, ubi est timor meus*⁵⁹? Propterea dicebat de gentibus : *Venit hora ut clarificetur Filius hominis : appellans gloriam, crucem. Hinc quippe Dei potestas innotuit, quod nimirum ignominiam in gloriam commutarit ; contumeliam in honorem ; execrationem in benedictionem ; fel in dulcedinem ; acetum in lac ; alapam in libertatem ; mortem in vitam. Venit hora ut clarificetur Filius hominis : gloriam, crucem appellans. Exinde enim hactenusque celebri crux gloria colitur. Nam ipsa crux adhuc etiam ac modo reges clarificat ; sacerdotium exornat ; virginitatem servat ; vitam religiosam confirmat ; conjugia obstringit ; viduitatem munit ; orbitatem protegit ; auget fecunditatem ; multa Ecclesiam prole donat ; illuminat populum ; eremum custodit ; paradysum reserat ; latroniam commonstrat ; similitates eliminat ; odium exstinguit ; daemones exterminat ; diabolum propulsat.*

IV. Sed et nos quoque virentes palmarum ramulos sumentes, egrediamur in occursum Domini nostri, dicamusque ad principes sacerdotum : Nonne

τίς ὁ τὴν ἁμοφωνίαν διδάξας ; Ἄνωθεν ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ ἀποκάλυψις. Διὸ καὶ μετὰ παρρησίας ἐβόων· *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ*. οἱ κοσμικοὶ στρατιῶται, οἱ οὐράνιοι ἄγγελοι· οἱ θνητοὶ, ἀθάνατοι· οἱ ἐπὶ γῆς βαδίζοντες, καὶ ἐν οὐρανῷ χοροβατοῦντες· *εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ*. Ἀπεστράφησαν τοὺς Φαρισαίους· ἐβδελύξαντο τοὺς ἀρχιερεῖς· τὰς θεοπρεπεῖς ἀνέμελλον φωνάς· τὴν κτίσιν ἐχαροποίησαν· τὸν αἰθέρα ἠγάσαν· τοὺς νεκροὺς προσάλευσαν· τὸν οὐρανὸν ἠνέψξαν· τὸν παράδεισον ἐφυτούργησαν· τοὺς θνητοὺς εἰς τὸν ὁμοῖον ζῆλον ἠρέθισαν. Ὅθεν καὶ τινες τῶν Ἑλλήνων κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ἐκ ταύτης τῆς θεοπρεποῦς φωνῆς εἰς τὸν θεοπρεπῆ ζῆλον ἐναχθέντες, καὶ εἰς ἐπιστροφὴν χωρήσαντες, προσῆλθον, καθὼς ἀρτίως ἤκουες, ἐν τῶν ἀποστόλων τοῦνομα Φιλίππου, λέγοντες πρὸς αὐτόν· *Κύριε, θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν*. Βλέπε τὴν τοῦ ὄχλου κηρυχείαν, καὶ πῶς τοὺς Ἑλληνας εἰς ἐπιστροφὴν ἐκίνησαν. Εὐθέως πρὸς τοὺς μαθητάς τοῦ Κυρίου· *Θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν*. Καλῶς οἱ ἐθνικοὶ ἐμαθήτευσαν τῷ Ζαχαίῳ, οὐκ ἐν τῇ συχομορίᾳ τὴν ἀνοδὸν ποιούμενοι, ἀλλ' ἐν τῇ θεογνωσίᾳ τὴν ἐπειγόμενοι (72). *Θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν*· οὐ τοσοῦτον ἵνα τὸ πρόσωπον θεωρήσωσιν, ὅσον ἵνα τὸν σταυρὸν βαστάσωσιν. Ὅθεν καὶ ὁ Ἰησοῦς τὴν πρόθεσιν αὐτῶν θεασάμενος, ἀναφανδὸν ἐβόησε πρὸς τοὺς παρόντας, λέγων· *Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*· δόξαν, τὴν τῶν Ἑλλήνων ἐπιστροφὴν λέγων, ἣν Ἰουδαίων παῖδες ἀπεδύσαντο, καὶ τὰ ἔθνη αὐτὴν ἐνεκομβίωσαντο. Διὸ καὶ ὀνειδίζων τοὺς Ἰουδαίους ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου· *Εἰ πατὴρ ἐγὼ εἰμι, ποῦ ἔστιν ἡ δόξα μου ; καὶ εἰ Κύριος ἐγὼ εἰμι, ποῦ ἔστιν ὁ φόβος μου ;* Διὰ τοῦτο περὶ τῶν ἐθνῶν ἔλεγεν· *Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*· δόξαν, τὸν σταυρὸν βαλῶν (75). Ἐνθεν γὰρ ἐγνώσθη ἡ τοῦ Κυρίου δυναστεία, ὅτι τὴν αἰσχύνην εἰς δόξαν μετήνεγκεν· τὴν ὕβριν εἰς τιμὴν· τὴν κατάραν εἰς εὐλογίαν· τὴν γολῆν εἰς γλυκασμόν· τὸ δῆρος εἰς γάλα· τὸ βάπισμα εἰς ἐλευθερίαν· τὸν θάνατον εἰς ζωὴν. *Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*· δόξαν, τὸν σταυρὸν καλῶν. Ἐξ ἐκεῖνου γὰρ καὶ νῦν δοξάζεται ὁ σταυρός. Αὐτὸς γὰρ ὁ σταυρὸς ἐστὶ καὶ νῦν καὶ βασιλεὺς δοξάζει, καὶ ἱερωσύνην φαιδρύνει, καὶ παρθενίαν φυλάττει, καὶ ἄσκησιν ἐδράζει, καὶ συζυγίαν σφίγγει, καὶ χηροσύνην τειχίζει, καὶ ὀρφανίαν ὑπερασπίζει, καὶ εὐτεχνίαν αὔξει, καὶ Ἐκκλησίαν πληθύνει, καὶ λαὸν φωτίζει, καὶ ἔρημον φυλάττει, καὶ παράδεισον ἀνοίγει, καὶ ληστὴν ὁδηγεῖ, καὶ ἔχθραν ἐξορίζει, καὶ μῖσος σθεννύει, καὶ δαίμονας φυγαδεύει, καὶ διάβολον ἀπελαύνει.

Δ'. Καὶ ἡμεῖς δὲ λαβόντες τῶν φοινίκων τὰ θαλλία, ἐξέλθωμεν εἰς ὑπάντησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς λέγοντες· Οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λέγοντες,

⁵⁶ Joan. xii, 21. ⁵⁷ Luc. xix, 5. ⁵⁸ Joan. xii, 23. ⁵⁹ Malach. i, 6.

(72) Ἰσ. τῆς ὁδοῦ ἐπειγ.

(75) Leg. καλῶν.

ὅτι Ὁδὸς ἐστὶν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; Θεός ἐστι κραταῖος, ἰσχυρός. Δράμετε, σπεύσατε· μετὰ πάντων βοήσατε τῷ ἐγείραντι τὸν Δάζαρον· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ' (74).

Εἰς τὴν ἀγίαν Πέμπτην.

Α'. Ἐπέστη τῶν ἱερῶν μυστηρίων ἡ πανήγυρις· ἐπέλαμψεν ἡ ἑσπέρα ἡ πάσης ἡμέρας φωτεινότερα· τί γὰρ ἐν παρούσῃ ἑσπέρᾳ οὐ γέγονε φρικτὸν καὶ παράδοξον; Ὁ Δεσπότης συνεδείπνησε τοῖς δούλοις· μυστηρίων αὐτοῖς ἔνοιξε παράδεισον· δέδωκε βρώμα τὴν ἀναμάρτητον σάρκα· ἀμαρτημάτων σπόγγον ἐχαρίσατο πόμα· ἐν ὑπηρέτου σχήματι ἔνιψε τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας, ὀξύνων πρὸς δρόμον· ἔδωκε ψωμὸν (75) στηλιτεύων τὸν προδότην· κατεφίλησε τὸν ἀνάξιον, ἀνακαλούμενος τὴν χάριν ἀπὸ τοῦ βεβήλου· ἦλθεν ἐπὶ τὸ πάθος, δεικνύμενος ὅτι οὐ βία τὸ πάθος ὑπέμεινε. Τίς γὰρ ἂν ἠδυνήθη κρατῆσαι μὴ θέλοντα, τὸν λόγῳ κρατήσαντα θάλασσαν; τὸν ἐπιτάγμασιν ἀνέμους χαλινώσαντα; τὸν νεκροὺς ὀδωδότας ἐκ τάφων ἐλκύσαντα; τὸν καὶ παρά δαιμόνων Δεσπότην προσκυνούμενον, εἰ μὴ αὐτὸς, ὡς φιλόανθρωπος, θέλων ἔπαθεν, οὐ καθὼς ἦν, ἀλλὰ καθὼς γέγονεν; Ἄλλ' ὅμως ἐκρατεῖτο καὶ ἠνείχετο· οὐ γὰρ ἦλθε κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι τὸν κόσμον. Καὶ φίλημα γέγονε τῆς αὐτῆς τόλμης μήνυμα. Τοιγαροῦν προσελθόντι τῷ προδότῃ φησὶν· Ἰούδα (ἰοῦ γὰρ γέμεις), Ἰούδα, φίληματι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου προδί- δως; κρούει τῷ ὀνόματι τὴν θύραν τῆς αὐτοῦ συνειδήσεως, ἐξυπνήσαι τὸν κεκαρωμένον τῇ φιλαργυρίᾳ βουλόμενος, ὡς ἂν εἰ λέγων πρὸς αὐτόν· Ἰούδα, εἰς ἀποστολήν σε ἐξελεξάμην, πῶς ἐστράφης εἰς προδότην; Ἰούδα, χρημάτων ἐρᾶς; πάντων βασιλέων ὑπάρχεις πλουσιώτερος. Βασιλέας οὐκ αἰδοῦνται δαίμονες· σοῦ δὲ τὴν γλῶσσαν φρίττουσιν ὡς δραπέται. Τοὺς πλουτοῦντας ἀναλίσκουσι νόσοι· σοῦ δὲ καὶ αἰσκιαὶ φυγαδεύουσι πάθη. Τοῖς φιλαργύροις χρυσὸς ὁ θησαυρός· ὑμῖν δὲ τὸν οὐράνιον ἠὲ τρέπεται κληρον (76). Εἰ χρημάτων ἐρᾶς, ἀπόδουσαι τὴν κατὰ τῶν παθῶν δυναστείαν· οὐ χωρεῖ γὰρ ψυχὴ βόρβορον φιλαργυρίας, καὶ μύρον φιλοφιλίας.

potestatem abjice. Nequit enim in anima cum esse.

Β'. Οὐδὲν χειρόν, ἀδελφοί, φιλαργυρίας· συγγένειαν καθοπλίζει, τὴν φύσιν θερίζει, πρὸς τυραννίδα ἐκμαίνει, τείχη ὑπερρούττει, πόλεις ἐδαφίζει,

⁶⁰ Matth. xiii, 55. ⁶¹ Psal. xxiii, 8. ⁶² Joan. xiii, 5. ⁶³ ibid. 27, 30. ⁶⁴ Joan. iii, 19. ⁶⁵ Luc. xxii, 48.

(74) Exstant Chrysostomi, Cyrilli et aliorum in diem hanc sacratissimam tractatus egregii, quibus præcipue mysteriorum traditionem celebrant, id est, sacræ Eucharistiæ sacramenti institutionem : qua de causa Proclus ipso statim initio appellat μυστηρίων πανήγυριν, *mysteriorum celebritatem*.

(75) Ἰσ. ψωμίον, ut ubique in seq. et apud Joan.

(76) Leg. ὁ οὐράνιος κληρον. Ἰσ. ἠὲ τρέπεται.

(77) Ab impuro gratiam revocaret. Velut nimirum eam purissimis suis labiis exsugendo. Sic Chryst. Orat. in descensum ad inferos : ἀσπάζομαι σε, Ἰούδα,

vos estis qui dicitis : *Nunquid hic est fabri filius?* ⁶⁰ Imo Deus est *fortis et potens* ⁶¹. Currite; festinate : cum omnibus pariter ad eum qui Lazarum suscitavit, clamate : *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO X.

In sanctam Quintam Feriam.

I. Sacrorum mysteriorum solemnis advenit dies. Vespera illuxit, die quovis illustrior. Quid enim in præsentī vespera, non horrore plenum ac admiratione? Ipse Dominus cum servis pariter cœnavit; mysteriorum paradisum eis reseravit; innoxiam carnem in cibum tradidit; poculum quo ceu spongia peccata eluerentur, largitus est; servi habitu pedes lavit discipulorum ⁶², quo expeditos promptosque ad cursum redderet; dedit buccellam ⁶³, proditorem notans; deosculatus est indignum, ut ab impuro gratiam revocaret (77); ad patiendum venit, ut ostenderet se non vi aliqua adactum perferre passionem. Quis enim, modo nolisset, eum unquam tenere potuisset? eum, inquam, qui verbo dominatur mari; ventos imperio frenat; fetentes mortuos extrahit e sepulcris; atque ab ipsis dæmonibus ut Dominus adoratur; nisi ipse, quæ sua benignitas est, sponte volensque passus esset; non ejus ratione quod erat, sed ejus quod factus est. Tenebatur nihilominus, ac sustinebat : quippe qui, non judicare mundum, sed salvare venerat ⁶⁴. Porro osculum hujus ipsius præsumpti facinoris indicium fuit. Quapropter accedenti proditori, ait : *Juda (veneno namque refertus es), Juda, osculo Filium hominis tradis* ⁶⁵? Ipso nomine pulsatur ejus conscientie fores, quo gravi avaritiæ sopore tentum expergeficiat; ac si ad eum diceret : *Juda, in apostolum te elegi; quomodo in proditorem versus es? Juda, divitiarum amore captus es? Atqui regibus universis ditior es. Dæmones haudquaquam reverentur reges; at linguam tuam velut servi fugitivi perhorrescunt ac timent. Divites consumunt morbi; at ipsa tua umbra morbos fugat. Aurum thesaurus est avaris; at vobis, cœlestis parata hæreditas est. Si pecuniæ amator es, concessam adversus morbos avaritiæ cœno, pariter et humanitatis unguentum*

II. Nihil est, fratres, avaritia deterius; cognatos armat in invicem; naturam demetit; tyrannorum more facit furere; mœnia funditus subruit; solo

οὐχ ἵνα ἀγάπην δωρήσωμαι, ἣν ἀπεβάλου· ἀλλ' ἵνα κενώσω τὴν χάριν, ἣν δέδωκά σοι. *Osculor te, Juda, non ut charitatem tribuam quam amisisti; sed ut exhauriam gratiam quam tibi tribueram*. Sic et Paulinus epist. xxii ad Severum. Paulo post male Riccardus exponit vocem τόλμαν, ut sit *tolerantia*. Esto enim eo sensu alibi exponi possit : at hic nihil ille congruit : sed quo communiter, *facinus, atroc factum*, ac similia redditur : μήνυμα αὐτῆς τῆς τόλμης· *signum ipsius facinoris ac proditiōnis, osculum*. Nolim otium terere notandis aliis.

exaequat urbes; naturæ jura obliterat. Dicam quod est rei caput: apostolicum invasit eorum; venalem eum. impio exposuit ausu, qui major pretio est. Omnium ergo malorum causa est avaritia. Ob id Christus ac Deus in prophetis criminabundus aiebat, ovem in pastorem furore actam esse. Vere *malorum omnium radix est cupiditas*⁶⁵. Quocirca dicebat Zacharias propheta, quasi ex Domini persona: *Et dicam ad eos: hoc est ad ingratos de populo: Si bonum est in conspectu vestro, date stantes mercedem meam, aut renuite*⁶⁷. Quænam vero ejus merces constitui poterit, qui major est quam ut vendi possit? Quodnam ejus pretium, qui pretium omne superat? Quæ ejus venditio, qui summam omnem excedit? *Et statuerunt, inquit, mercedem meam triginta argenteos. O exquisitum vaticinium, ac modi declaratio, quo in insatiabilem ejusmodi cupiditatem, o Juda, furore abactus es! Nam et cum casta illa ac religiosa mulier unguentum in cæna effunderet, ab avaritia intus animo latitante, dicebas: Poterat unguentum istud vendi dari trecentis denariis, et dari pauperibus*⁶⁸. Verum ille tonitruum filius Joannes, tuum arguens omni nequitia et improbitate refertum avaritiæ sensum, aperitissime ait: *Hoc autem dixit, non quia de egenis pertinebat ad eum; sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur portabat*⁶⁹. Dominus itaque Jesus Christus, qui, ut Deus, erat omnium præsciens, Judam sciens nequissimo avaritiæ affectu tentum, ut nimiam illam inexhaustæ cupiditatis intemperantiam vinceret, humanæ illud mercedis ac præmii (78) illi concedidit. At ille, nedum non fuit expietus, cum boni Domini dona perciperet, nec divinis ullis charismatibus destitutus esset, ut etiam triginta argenteos, trecentorum illorum denariorum vice commutarit. O perversum Judæ consilium! O Judæ dementiam, ut qui auctore vitæ ac præceptore Christo audisset: *Quid proficit homo si universum mundum lucretur, animam autem perdat, et detrimentum sui faciat*⁷⁰? triginta tamen argenteis ad breve delectatus tempus, datorem vitæ Christum iniquis tradiderit, suamque ipsius animam suppliciiis æternis addixerit! Idcirco etiam Dominus noster Jesus Christus aiebat: *Væ homini illi per quem Filius hominis tradetur: bonum illi erat, si natus non fuisset homo ille*⁷¹.

III. Dicebat autem hæc Dominus noster Jesus Christus, volens eum revocare ad sensum, ut in se reversus, a perverso illo scelestissimoque proditionis studio animum abstineret, rediretque ad pœni-

⁶⁵ I Tim. vi, 10. ⁶⁷ Zach. xi, 12. ⁶⁸ Marc. xiv, 5. ⁶⁹ Joan. xii, 6. ⁷⁰ Luc. ix, 25. ⁷¹ Matth. xxvi, 24.

(78) *Humanæ illud mercedis et præmii, τὸ κατὰ ἀνθρώπους ἐπιτίμιον. Velut salarium, ut eo haberet, quo suæ avaritiæ faceret satis, conceditis Domini qualibuscunque pecuniis, quibus ad libitum uti posset. Riccardus: ἐπιτίμιον, quod maximi honoris, maximæque æstimationis est; nihil id ad propositum: nec enim ferre loculos, ac temporalem œco-*

νόσεως ἀμαυροῦ δίκαια· εἶπω τὸ κεφάλαιον· εἰς ἀποστόλων χορὴν εἰσεπέδησεν, ὧν ἡν ἐτόλμησε κατὰ τοῦ ἀπράτου. Αἰτία οὖν πάντων τῶν κακῶν ἢ φιλαργυρία. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς κατηγορῶν ἐν προφήταις, ἔλεγε· Πρόβατον κατὰ ποιμένος ἐξέμεινεν (79). Ὅντως· Ρίζα τῶν κακῶν ἢ φιλαργυρία. Ἐλεγεν οὖν ὁ προφήτης Ζαχαρίας, ὡς ἐκ προσώπου Κυρίου· Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς· τουτέστι τοὺς ἀγνώμονας τοῦ λαοῦ· Εἰ καλὸν ἐστὶν ἐνώπιον ὑμῶν, δότε στήσαντες τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπείπασθε. Καὶ τίς ἄρα γένοιτο μισθὸς τοῦ ἀπράτου; ποία δὲ τιμὴ τοῦ ὑπὲρ τιμῆς; ποία δὲ πρᾶξις τοῦ ὑπὲρ λόγον; Καὶ ἔστησαν, φησὶ, τὸν μισθόν μου τριάκοντα ἀργύρια. Ὁ ἀκριβοῦς προφῆτης! ποῖόν τε τρόπον εἰς τιαύτην ἐξεβάκχευσας ἀπλησίαν, ὦ Ἰούδα! Καὶ γὰρ ὅτε τὸ μύρον ἐν τῷ δείπνῳ κατέχευεν, τὸ σεμνὸν ἐκεῖνο καὶ φιλόθεον γύναιον, ἐπὶ τῆς ἔνδον μυχούσης (80) ἐν σοὶ φιλαργυρίας ἔφασκες· ἠδύνατο τοῦτο τὸ μύρον πραιθῆναι τριακοσίων δηναρίων, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς. Ἄλλ' ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς Ἰωάννης, ἐλέγχων σου τὴν παγκάκιστον τῆς φιλαργυρίας ἔννοιαν, φανερωτάτως φησὶ· Τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐχ ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν ἔμελεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι κλέπτῃς ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον ἔχων τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν. Ὁ μὲν οὖν Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς προγνωστῆς ὢν ὡς θεός, καὶ γνοὺς τῷ πονηρῷ πάθει τῆς φιλαργυρίας ἰστώμενον, νικῆσαι θέλων τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀπλήστου καρδίας, τὸ κατὰ ἀνθρώπους ἐπιτίμιον αὐτῷ κατεπίστευσεν. Ὁ δὲ, οὐ μόνον ἐπλήσθη (81), τῶν τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότητος δωρεῶν ἐν ἀπολαύσει τυγχάνων, καὶ τῶν θεοδωρῆτων χαρισμάτων μηδεὸς ὑστερούμενος· ἀλλὰ τριάκοντα ἀργύρια τῶν τριακοσίων ἀντικατηλλάξατο δηναρίων. Ὁ τῆς τοῦ Ἰούδα κακοβουλίας! ὦ τῆς τοῦ Ἰούδα παραφροσύνης, ὅτι ἀκούσας παρὰ τοῦ ζωοποιοῦ διδασκάλου Χριστοῦ· Τί ὠφελεῖται ἄνθρωπος τὸν κόσμον ὅλον κερδήσας, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολέσας, καὶ ζημιωθείς; τριάκοντα ἀργυρίοις πρὸς ὀλίγον τερφθεῖς, τὸν ζωοδότην Χριστὸν τῆς ἀνόμοις παρέδωκε, τὴν δὲ ἑαυτοῦ ψυχὴν αἰωνία τιμωρία κατεδίκασε. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔλεγεν· Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκεῖνῳ, δι' οὗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεται· καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος.

Γ'. Ὁ μὲν γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ταῦτα ἔλεγε, θέλων αὐτὸν εἰς αἰσθησιν ἀγαγεῖν· ὥστε ἀνασφάλαντα ἀποστῆναι τοῦ πονηροτάτου ἐκείνου ἐπιτηδεύματος τῆς προδοσίας, καὶ εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι,

nomum agere, eximium aliquid erat ac maximi honoris in collegio apostolico; nec honoribus, sed lucro ac pecuniis, avarus animus satiandus erat.

(79) Leg. ἐξέμηνεν.

(80) Erat μυχούσης.

(81) Leg. οὐ μόνον οὐκ.

καὶ σωτηρίας τυχεῖν. Ὁ δὲ τὴν παρακοὴν προτιμή-
σας τῆς ὑπακοῆς, γέγονε τοῦ ἀρχεκάκου ὕφους οἰκτι-
τήριον. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἐπιμένοντα ἔρων αὐτὸν τῇ
εἰκαιουβουλίᾳ τῆς προδοσίας, ἔχδοτον παρέδωκε τῷ
ὑποθεμένῳ αὐτὸν (82) τὸ τῆς φιλαργυρίας πάθος.
Ἐρωτώμενος γὰρ ὑπὸ τῶν γνησίων μαθητῶν ἐν τῷ
δειπνῷ, τίς εἶη ὁ τὴν προδοσίαν ἐπιτηδεύων, ἀπε-
κρίνατο αὐτοῖς λέγων· Ὁ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον
ἐπιδώσω, ἐκεῖνός ἐστιν, ὁ παραδιδούς με. Καὶ
κατὰ τὸ λαβεῖν τὸ ψωμίον, φησὶν, εἰσῆλθεν εἰς
αὐτὸν ὁ Σατανᾶς. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν· Ὁ
ποιεῖς, ποίησον τάχιον. Ἴδετε πῶς ἐκουσίως ἔσπευ-
δεν ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ
τὸ πάθος ἐλθεῖν, ὁ φύσει Σωτήρ; Διὸ τὰ ἐν ἀνθρώ-
ποις ἐξαίρετα καλὰ, τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, φῶς
ἐστὶ καὶ ζωὴ. Ταῦτα καὶ αὐτὸς καλεῖσθαι ἠυδόκησε·
φῶς γὰρ ἐστὶν, ὡς Θεός, καὶ ζωὴ, ὡς ἀθάνατος, κἂν
ἐγεύσατο πάθους σαρκί, οὐ θεότητι.

Δ'. Φύγωμεν οὖν πάντες τὴν πλεονεξίαν· ἐξεμέσω-
μεν μετὰ φιλαργυρίας καὶ τὴν ὑπόκρισιν· ἀσπα-
ζώμεθα ἀλλήλους ἀπὸ καρδίας, μέλλοντες προσιέναι
τοῖς θείοις μυστηρίοις· πᾶσαν ὀργὴν ἀπορρίψωμεν·
πάσης μνησικακίας καθαρεύσωμεν· ἵνα εἰσελθὼν ὁ
Δεσπότης ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, μηδένα εὖρη
κατὰ τὸν Ἰουδαὺν ὑποκρίσεως γέμοντα· ἀλλὰ πάντας
καθαροὺς, κατὰ τὸν Ἰωάννην, τοὺς πατρικοὺς κολ-
πους μετὰ πίστεως θεολογοῦντας· κατὰ Παῦλον, τῷ
κόσμῳ ἐσταυρωμένους· κατὰ τὸν Πέτρον, εὐσεβῶς
κηρύττοντας καὶ λέγοντας· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς
τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· ὅπως τοῦ δεσποτικοῦ τύχω-
μεν μακαρισμοῦ· Μακάριος γὰρ, φησὶν, ἀνὴρ, ᾧ
οὐ μὴ λογισθῆται Κύριος ἀμαρτιῶν, οὐδὲ ἐστὶν ἐν
τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος. Ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλέψω,
διὰ τοῦ προφήτου λέγει, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρῶτον καὶ
ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; καὶ ἐν
Εὐαγγελίοις ἔλεγεν ὁ Σωτήρ διδάσκων τοὺς ἑαυτοῦ
μαθητάς· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι
αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἧς γένοιτο
πάντας ἡμᾶς ἀξίους καὶ ἐν ἀπολαύσει γενέσθαι, διὰ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐκουσίως ὑπὲρ
ἡμῶν πραοῦναι καὶ παραδοῦναι καταδεξάμενου,
ὅπως ἡμᾶς ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἀοράτου ἐχθροῦ ἐλευ-
θερώσῃ. Αὐτῷ ἢ δόξα ἅμα τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ
καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ια' (83).

Εἰς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ
Παρασκευῇ.

Α'. Φοβερὰ τῆς σημερινῆς παρατάξεως τὰ μυστή-

⁷² Joan. xiii, 26, 27. ⁷³ Joan. i, 18. ⁷⁴ Galat. vi, 14. ⁷⁵ Matth. xvi, 16. ⁷⁶ Psal. xxxi, 2. ⁷⁷ Isa. lxvi, 2. ⁷⁸ Matth. v, 5.

(82) Ἰσ. αὐτῷ.

(83) Habuit Riccardus ex Vaticano, contulitque eum uno Cryptæfer. codice, et altero Sirleti. Nihil Proeli alius caractere ac doctrina deterior est. Non male Riccardus distinguit a sequenti, tametsi codex Sirleti ex quo edidit, hæc illaque continua

lentiam, ac salutem nancisceretur. At ipse inobe-
dientiam obedientiæ præferens, se ipsum domici-
lium serpentis malorum auctoris effecit. Idcirco
etiam Dominus, ut vidit pervicaciter in perditis-
simo proditiōnis consilio persistere, in ditionem
potestatemque illius tradidit qui avaritiæ affectio-
nem ei suggesserat. Percontantibus namque veris
sincerisque discipulis in cœna, quisnam esset qui
proditiōnem moliretur, respondit eis, aitque : Cui
ego buccellam intinctam porrexero, ille est qui me
tradet. Et post acceptam buccellam, inquit, intro-
ivit in eum Satanas. Et dixit illi Dominus : Quod
facis, fac citius ⁷². Videtis quam sponte, is qui na-
tura erat Salvator, pro humani salute generis, ad
mortem venire satageret? Quapropter eximia æ
præcipua in humanis bona, ab eo condita, lux sunt
et vita : quæ et ipse appellari voluit. Quippe lux
est, qua Deus ratione; vita autem, qua immorta-
lis est. Quanquam vero carne gustavit mortem, non
deitate.

IV. Fugiamus itaque omnes inexplebilem plus
habendi cupiditatem : cum avaritia foras pariter
hypocrisim mittamus. Ad divina accessuri myste-
ria, invicem ex corde amplexemur ac osculemur :
iam omnem projiciamus; ab omni simultate cor-
mundum habeamus, ut ingrediens Dominus in no-
stras animas, neminem Judæ instar inveniat ple-
num simulatione; sed mundos omnes, Joannis
instar divinum Patris sinum ⁷³ cum fide explican-
tes; Pauli instar mundo crucifixos ⁷⁴ : more Petri
prædicantes, atque dicentes : Tu es Christus Fi-
lius Dei vivi ⁷⁵ : ut ita dominicam consequamur
beatitudinem. Beatus enim, inquit, vir, cui non im-
putaverit Dominus peccatum; nec est in ore ejus do-
lus ⁷⁶. Super quem enim respiciam, ait per prophe-
tam, nisi super mitem et quietum, et trementem ser-
mones meos ⁷⁷? In Evangeliiis quoque dicebat Salva-
tor, cum suos ipsius doceret discipulos : Beati
pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlo-
rum ⁷⁸ : quo utinam omnes nos digni ac participes
efficiamur, per Dominum nostrum Jesum Chri-
stum, qui ultro pro nobis vendi ac tradi sustinuit,
ut nos ab hostis invisibilis servitute liberaret.
Ipsi gloria, una cum Patre sanctoque ac vivifico
ejus Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculo-
rum. Amen.

ORATIO XI (85).

In Dominicam passionem, in sancta ac magna Pa-
rasceve.

I. Terribilia sunt hodierni prælii mysteria .

habebat. Palam enim spectant ad alium aliumque
diem; nempe Parasceves, et Paschæ, sive etiam
Sabbati sancti. Videtur tamen in secunda aliquid
desiderari pro exordio, nisi ita ex abrupto inceptit
ad exhibendam magnitudinem affectus.

horrenda infernalis pugnae tropaea : inenarrabilis subita haec antiqui tyranni profligatio : cogitatu omni major victoria, quam pro nobis retulit is qui carnem assumpsit nostri causa. Cum morte congressus est tanquam mortuus : infernumque devastavit ut Deus fortis et potens. *Dominus enim, fortis et potens; Dominus potens in praelio* ⁷⁹. Quenam ergo copia fandi pro rei dignitate, huic poterit deservire miraculo? Quenam vero lingua terribilem hunc eloquetur ac enarrabit conflictum? Hodie namque impleta sunt prophetica obsignata oracula. Hodie infernus nesciens lethale epotavit venenum. Hodie mors cum suscepit mortuum, qui semper est vivens. Hodie soluta sunt vincula, quae serpens in paradiso fabricaverat ⁸⁰. Hodie ii qui a saeculo servi fuerant, in libertatem vindicati sunt. Hodie latro, quinque millium ac quingentorum annorum spatio flammei gladii praesidio munitum clausumque paradisum, perfodit. Hodie *lux in tenebris lucens* ⁸¹, universum mortis thesaurum exhausit. Hodie Regis in carcerem novus ingressus designatus est. Hodie *contrivit portas aereas, ac vectes ferreos confregit* ⁸², is qui ut simplex mortuus absorptus est, utque Deus Verbum infernum vastavit. Hodie summangularis lapis Christus, jactum illud primigenium mortis fundamentum concussit : revulsit Adam, ac Abel incolumem revocavit, universumque inferni aedificium evertit. Hodie et qui olim lugebant, quos praevalens mors devoraverat ⁸³, magna et elata voce clamant : *Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, inferne, stimulus tuus* ⁸⁴?

II. Quid ad haec, o Judae, dicis? Crucem sugillas? subsannas passionem? irrides mortem? sepulcrum obrectas? At sige in victoria obtutum, ejusque reverere passionem, qui Deus Verbum impatibilis existens, voluntate sua passus est carne. Justos omnes ex potestate et imperio absorbit mors, nec ullus sanctorum ejus victor fuit. Admiraris Abel? at mors cum deglutit. Mili Noe dicis? sed praecipit, etiam ipse in interitum corrui. Enoch mihi profers ⁸⁵? verum hic quoque declinavit (84) quidem, minime tamen legem abrogavit. Abraham mihi jactabunde quidem effers? at hunc quoque ipsum mors interemit. Isaac mentionem facis ⁸⁶? at ubi cecidisset, non resurrexit. Jacob adducis? verum patriarcha pulvis existit. De Joseph gloriaris? at in nudis aridisque ossibus memoria ejus posita est. Moysen divine extollis (85)? at ne sepulcrum

⁷⁹ Psal. xxiii, 8. ⁸⁰ Gen. iii, 24. ⁸¹ Joan. i, 5. ⁸² Gen. v, 24. ⁸³ Gen. xxv, 8.

(84) *Hic quoque declinavit*, etc. Sirleti et Crypt. habent negativam, *οὐκ ἔφυγε*, sed melius abest a Vaticano. Revera enim effugit, sive vitavit mortem ac declinavit, juxta illud Hebr. xi, 5 : *Fide Enoch translatus est, ne videret mortem* : haud tamen congressione cum ea victor fuit, ejusve abrogavit legem, sicut Dominus, cum etiam in fine saeculorum maneat moriturus.

(85) *Divine extollis*, ἐκθειάζεις. Existimat Riccardus dictum hoc in superstitiosos Judaeos, qui

Α ρια· φορικτὰ τοῦ καταχθονίου πολέμου τὰ τρόπαια· ἀδιήγητος τοῦ παλαιοῦ τυράννου ἡ ἀθρόα καθαίρασις· πάσης ἐνθυμήσεως κρείττων, ἢ τοῦ δι' ἡμᾶς σαρκιωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν νίκη. Συνεπλάκη μὲν γὰρ τῷ θανάτῳ, ὡς νεκρός· ἐσκύλευσε δὲ τὸν ἄδην ὡς Θεὸς ἰσχυρὸς καὶ δυνατός. Κύριος γὰρ κραταῖος καὶ δυνατός· Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ. Ποῖος οὖν λόγος ἐπαξίως δυνατὸς ὑπουργήσεις τῷ θαύματι; ποῖα δὲ γλῶσσα λαλήσει καὶ διηγήσεται τὴν φοβερὰν παράταξιν; Σήμερον γὰρ προφητικῶν φωνῶν πεπλήρωται σφραγίς. Σήμερον ὁ ἄδης ἀγνοῶν κατέπιε δηλητήριον. Σήμερον ὁ θάνατος ἐδέξατο τὸν ἀεὶ ζῶντα νεκρόν. Σήμερον ἐλύθη δεσμὰ, ἅπερ ὁ ἕφις ἐν παραδείσῳ ἐχάλκευσε. Σήμερον οἱ ἐξ αἰῶνος ἠλευθερώθησαν δοῦλοι. Σήμερον ὁ ληστής ἐτυμβορύχῃσε, τὸν πεντακισχιλίους καὶ πεντακοσίους ἔτεσιν ὑπὸ φλογίνης ῥομφαίας φρουρούμενον παράδεισον. Σήμερον τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἔλον τοῦ θανάτου τὸν θησαυρὸν ἐκένωσε. Σήμερον βασιλικὴ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐκαινοτομήθη εἴσοδος. Σήμερον, πύλας χαλκᾶς συνέτριψε, καὶ μοχλοῦς σιδηροῦς συνέθλασεν, ὁ καταποθεὶς ὡς ψιλὸς νεκρὸς, καὶ πυρπολήσας ὡς Θεὸς Λόγος. Σήμερον ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος Χριστὸς, τὸ τοῦ θανάτου προγονικὸν θεμέλιον γενόμενον συνετάραξε, τὸν Ἀδὰμ ἀνέσπασε, καὶ τὸν Ἄβελ διέσωσε, καὶ πᾶσαν τοῦ ἄδου τὴν οἰκοδομήν κατέστρεψε. Σήμερον καὶ οἱ πρώην θρηνοῦντες, οὓς κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, μετὰ μεγάλης φωνῆς κράζουσι· *Ποῦ σου, θάνατε, τὸ γίγος; Ποῦ σου, ἄδην, τὸ κέντρον;*

Β'. Τί λέγεις πρὸς ταῦτα, ὦ Ἰουδαῖε; κωμῳδαῖς τὸν σταυρόν; χλευάζεις τὸ πάθος; γελᾷς τὸν θάνατον; διασύρεις τὸν τάφον; ἀλλὰ βλέπε τὴν νίκην, καὶ φρίζον τὸ πάθος τοῦ ἐκουσίως παθόντος σαρκί, ἀπαθοῦς ὄντος Θεοῦ Λόγου. Πάντας τοὺς δικαίους μετ' ἐξουσίας κατέπιε, καὶ οὐδεὶς τῶν ὁσίων περιέγενετο θανάτου. Τὸν Ἄβελ θαυμάζεις; ἀλλὰ θάνατος ἐρρόφησεν αὐτόν. Τὸν Νῶέ μοι λέγεις; ἀλλὰ καὶ αὐτὸς εἰς φθορὰν ἐγκυβίστησε. Τὸν Ἐνώχ μοι προσφέρεις; ἀλλὰ καὶ οὗτος ἔφυγε, καὶ οὐ τὸν νόμον κατήργησε. Τὸν Ἀβραάμ μοι κομπάζεις; ἀλλὰ καὶ τοῦτον διέλυσεν ὁ θάνατος. Τὸν Ἰσαάκ μνημονεύεις; ἀλλὰ πεσὼν οὐκ ἀνέστη. Τὸν Ἰακώβ προσφέρεις; ἀλλὰ κόνις ὁ πατριάρχης. Τὸν Ἰωσήφ ἐγκαυχάσαι; ἀλλ' ἐν γυμνοῖς καὶ ξηροῖς ὀστέοις ἢ μνήμη αὐτοῦ. Τὸν Μωϋσέα ἐκθειάζεις; ἀλλ' οὐδὲ τὸν τάφον αὐτοῦ εὐρίσκεις. Πάντας τοὺς προφήτας μοι λέγεις; ἀλλ' ἐγγόει τοὺς

⁸² Psal. cvi, 16. ⁸³ Isa. xxv, 28. ⁸⁴ I Cor. xv, 55.

Moysen ut deum colerent, ejusque adorarent imaginem : eos nimirum quos Epiphanius refert lib. ii *Panar.* hær. iv. Verum ii pauci admodum erant in Arabia Petraea, ac valde obscuri : ut non debuerit Proclus, ita universim scelus hoc Judaeis improbare, ob paucorum illorum culpam. Mitius ergo accipio τὸ ἐκθειάζειν· ut in homines quoque sacros, quin et res alias, quadrare potest. Sic *Orat. in S. Stephanum*, τὸν κάλαμον ἐκθειάζων· *arundinem divine extollens*; quod bene ibi Riccardus reddit.

τάφους, καὶ μὴ κόμπαζε τοῖς λόγοις. Τοσοῦτους ἔλαβεν ὁ θάνατος, καὶ πάντας ἐβρόφτησεν· ἕνα δὲ κατέπιε, καὶ κόσμον ὅλον ἀβουλήτως ἐξέμεσε. Βλέπε γὰρ σήμερον τοῦ διαβόλου τὴν κατὰ τοῦ ἀνευθύνου τοῦ θανάτου πονηρίαν. Ὑπηρέτας πρὸς σύλληψιν ὤπλησε· τὸν Ἰούδαν εἰς προδοσίαν ἠγόρασε· τὸν Πέτρον εἰς ἔκρησιν ὑπεσκέλισε· τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως πρὸς ῥάπισμα ἐξέμηνε· τοὺς στρατιώτας πρὸς χλεύην ἐξεθάκχευσε· τὸν Πιλάτον πρὸς ἐρώτησιν διήγειρε· δῆμον πρὸς στασιασμὸν ἐκίνησε, βουλόμενος μαθεῖν τίς ἦν ὁ δεσπότης. Ἄλλ' εἰστήκει ὁ μακρόθυμος φέρον τὴν τόλμαν, ἵνα λύση τὴν κατάραν.

pro rei more excitavit; turbam ad seditionem concitavit, scire volens quisnam esset Dominus. Verum stetit ille longanimiter sustinens audax illud facinus, quo solveret maledictionem.

Γ'. Διὰ τοῦτο ὡσπερ ἐπὶ βασιλικῷ θανάτῳ, πᾶσα ἡ τῶν πόλεων φαιδρότης φυγαδεύεται· οὕτως σήμερον πᾶσα ἡ κτίσις τὴν ἑαυτῆς ἠρνήσατο λαμπρότητα. Οὐρανὸς ἐμελανημόνει τὸ σκότος· ὁ ἥλιος ὡσπερ δοῦλος φιλοδέσποτος ἔφυγε, τὰς ἀκτῖνας συστειλάς· τὰ ἄστρα τὴν φυσικὴν συνετάραττε τάξιν· ὁ ναὸς περιεσχίζετο διὰ τὸ πένθος· ἡ γῆ θρηνοῦσα οὐ βραχίονας ἔτυπτεν, ἀλλὰ πέτρας ἐσχιζεν· οἱ προφῆται πάντες προσιόντες, ἠρώτων τὸν Δεσπότην, καὶ ἔλεγον· *Τί αἱ πληγαὶ αὗται αἱ ἀναμέσον τῶν χειρῶν σου; πῶς σου τὸ πάθος ἄψασθαι ἐτόλμησε; θεότητι; ἀλλ' ἀνάλωτος ἡ θεότης.* Ὁ οὖν πάσχει, σαρκὶ πέπονθε. Καὶ πῶς οὐκ ἠδέσθησάν σου οἱ σταυρώσαντες, καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν τῆς εὐεργεσίας σου; Τί οὖν πρὸς αὐτοὺς ὁ Δεσπότης; αὗται αἱ πληγαὶ ἄς ἐκὼν ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. Ἐξ Αἰγύπτου μετήρα ἄμπελον· ἠρδευσά τῃ παρόδῳ τῆς θαλάσσης· περιέσκαψα τοῖς φοβήτροις· ἐκλάδευσα περιτομῇ· ἐχαράκωσα προφήταις· περιέφραξα νόμῳ· Καὶ ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλήν· ἐποίησε δὲ ἀκάνθας, καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγὴν. Καὶ, Ἐγενέμην ὡς ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος.

Δ'. Ὁ πάθος κόσμου καθάρσιον! ὦ θάνατος ἀθανασίας ἀφορμὴ ζωῆν ἀνατέλλουσα! ὦ κάθοδος ἐν ἄδου, τῶν ἐξ αἰῶνος νεκρωθέντων γέφυρα πρὸς ἀναβίωσιν! ὦ μεσημβρία τῆς δειλιῆς ἐν παραδείσῳ καταδίκης ἀνάκλησις! ὦ σταυρὸς δένδρου ἰατρὸς! ὦ ἦλοι τὸν κόσμον τῇ θεογνωσίᾳ προσηλώσαντες, καὶ θανάτου (86) καταπείραντες! ὦ ἄκανθαι, τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἀμπελῶνος οἱ βότρυες! ὦ χολή, τοῦ τῆς πίστεως μέλιτος πρόξενος, καὶ τῆς Ἰουδαίων πονηρίας κατήγορος! ὦ σπόγγος τὴν κοσμικὴν ἀμαρτίαν ἀποσπογγίσας καὶ ἀποσμήξας! ὦ κάλαμος ἐν οὐρανοῖς τοὺς πιστοὺς πολιτογραφήσας, καὶ ἀρχεκάκου ἕφεως τὴν τυραννίδα συντρίψας! ὦ μυστήριον παρὰ ἀπίστοις ἀπιστούμενον, ὑπὸ δὲ πάντων πιστῶν προσκυνούμενον ἀκαταπαύστως! ὦ σημεῖον παρὰ ἀπίστων ἀντιλεγόμενον, καὶ παρὰ πιστῶν δοξαζόμενον! ὦ μυστήριον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία·

A quidem ejus reperire vales⁸⁷. Universos mihi recensens prophetas? verum ipsorum recole sepulcra, magnoque te verborum fastu jaectare desine. Tot tantosque mors decerpsit, universosque exsorbuīt: absorbuīt autem unum, ac nolens volens mundum universum evomuit. Vide enim diaboli hodierna die adversus eum nequitiam, qui nihil mortis reus erat. Ministros armavit ut comprehenderent; Judam ut proderet, redemit; Petrum ad negandum supplantavit; servum principis sacerdotum, ut alapa in eum saeviret comparavit; milites ut illuderent, caeco furore exagitavit: Pilatum ad interrogandum

III. Idcirco, sicut in regis alicujus morte, omnis ab urbibus festivus lepor abscedit; ita hodie creatura universa splendorem suum respuit ac abdicavit. Caelum pullatas sibi tenebrarum sumebat vestes; sol uti servus domini sui amantissimus, radios contrahens, aufugiebat; astra naturalem invertabant ordinem; templum undique a luctu scindebatur; terra lugens ac mœrens, non brachia contundebat, sed petras scindebat; prophetæ omnes accedentes, Dominum interrogabant, dicebantque: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum*⁸⁸? Quonam modo te passio ausa est attingere? Num deitate? Atqui deitas nihil perpeti potest. Quod itaque passus est, carne passus est. Qui vero, qui te egerunt in crucem, non te sunt reveriti, nec tuorum beneficiorum memores exstiterunt? Quid ergo ad ipsos Dominus? Istæ sunt plagæ, quibus volens ipse plagatus sum in domo dilecti mei⁸⁹. Ex Ægypto vineam transtuli⁹⁰; maris transitu irrigavi; circumfodi terriculamentis; circumcisione putavi, circumvallavi prophetis; lege circumsepsi; *Et exspectavi ut faceret uvas: fecit autem spinas; fecit, non justitiam, sed clamorem*⁹¹. Et: *Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber*⁹².

IV. O passionem, mundi expiationem! O mortem, immortalitatis causam vitæque originem! O descensum ad inferos, iis qui a sæculo mortui erant, ascensionis pontem ad vitam redivivam! O meridiem, pomeridianæ in paradiso damnationis revocationem! O crucem, arboris medulam! O clavos, cognitionis Dei mundum affligentes, mortemque transfigentes! O spinas, Judaicæ vineæ botros! O fel, quod fidei dulcorem conciliet, ac Judæorum accuset nequitiam! O spongiam, quæ peccatum mundi detergat abstergatque! O arundinem, quæ fideles cœlestium civium albo inscribat, malorumque auctoris serpentis tyrannidem conterat! O mysterium cui ab infidelibus fides negatur: quodque jugiter fidelium omnium studio adoratur! O signum, cui ab infidelibus contradicitur, quodque fidelibus clarum habetur! O mysterium, *Judæis quidem scan-*

⁸⁷ Deut. xxxiv, 6. ⁸⁸ Zach. xiii, 6. ⁸⁹ ibid. ⁹⁰ Psal. lxxix, 9. ⁹¹ Isa. v, 4, 7. ⁹² Psal. lxxxvii, 6.

*datum, gentibus autem stultitia: nobis autem, Christus Dei virtus, et Dei sapientia, uti Paulus apostolus ait, quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus*⁹³; ita ut destruxerit mortem, spoliaverit infernum, ac mortuos qui a sæculo erant, vivi carverit: gratia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

(87) ORATIO XII.

In Domini nostri Jesu Christi resurrectionem.

I. Pulchri itaque triduanæ sepulturæ flores; micanti fulgore coruscant lavaeri lilia; ortæ sunt stelke ex aqua. Ac merito: sol enim iis illuxit qui in tenebris positi sedebant in laeu inferiori et in umbra mortis⁹⁴. Gloriosa est crucifixi captivitas. Specta tropæa, nec dubius sis de victoria. Admirare reginæ magnificentiam (88), omnibus fontis instar spiritales benedictiones effundentem. Olim quidem Judæi lapides in Stephanum intorquebant, animo obruendi primum militiæ crucifixi, principemque athletam ac invictum oratorem: hæc autem virgo, Christo se consecrans, religionis ergo divitiarum thesauros erogando exhausit. Mortificavit furentes motus suæ carnis; crucifixum, in animo suo ceu thalamo collocavit: terrestre cælum, templum nempe istud quod oculis aspectamus, eleganter exornavit. Confiteatur salutis thesaurum esse sepulcrum; gloriatur cruce, per quam vetus discissum est chirographum; affusa amplexatur mortem, antiquæ maceræ dissolutionem; magnum crucifixi donum, resurrectionem prædicat; admiratur baptismi fontem, qui tot tantosque parit, virgoque nihilominus permanet; per quem exorta sunt lumina: mysterium stupet, in quo diabolus mirabili ratione naufragium fecit. Sant hæc crucifixi munera; hæc sepulcri tropæa; hæc communis Domini præclara facinora. In die Adam lethale venenum in paradiso sumpsit; nocte hæc, eum infernus quem non agnoscens absorbuebat, evomuit. Quis unquam talia vidit? Quis rem ejusmodi audivit? Sepulcrum factum est medela paradisi; crux, arboris maledictionem solvit; quem Judas vendidit, ei creatura tremore venerationem habuit.

II. Quid ais, o Judæe? Ambo hæc insaniam tuam publico dedecore notant: verba nimirum prophetarum, et naturæ elementa. Si ad verba non erubescis, vel naturæ saltem horresce tremorem. Quippe luxerunt servi, injuriam Domini ferre non valentes. Cælum tenebras induit, sol ad mysterii stuporem

⁹³ I Cor. I, 23-25. ⁹⁴ Psal. LXXXVII, 7.

(87) Vix adduci possum, ut ne hoc totum ἀπάνθημα, seu partem plenioris orationis accipiam. Vox illa τοιγαροῦν, aliquid jam expositum respicit. Dicta videtur in Sabbato Paschæ, et in recens baptizatos; seu occasione baptismi, cujus ea die ritus celebris est.

(88) Admirare reginæ magnificentiam. Obscurum quid hic velit auctor, ac eo nomine intelligat. Riccardus existimat notare Pulcheriam augustam, quæ et ἑρσιλὶς et virgo, tunc clara in urbe esset: in

ἡμῖν δὲ, Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, καθά φησιν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, "Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· ὡς θάνατον καταγρῆσαι, καὶ τὸν ἄδην σκυλεῦσαι, καὶ τοὺς ἀπ' αἰώνων νεκροὺς ζωοποιῆσαι· χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'.

Εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

A'. Φαιδρὰ τοιγαροῦν τοῦ τριημέρου πάθους τὰ ἀνθη· ἀστράπτει τῆς κολυμβήθρας τὰ κρῖνα· ἀστέρες ἐξ ὑδάτων ἀνέτειλαν. Καὶ εἰκότως· ὁ ἥλιος γὰρ ἐπέφρανε τοῖς ἐν σκότει ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ καθημένοις, καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου. Ἐνδοξος τοῦ σταυρωθέντος ἡ αἰχμαλωσία. Βλέπε τὰ τρόπαια, καὶ μὴ ἀμφίβαλλε περὶ τῆς νίκης. Θαύμασον τὴν τῆς βασιλίδος μεγαλοφυχίαν, πᾶσι τὰς πνευματικὰς εὐλογίας πηγάζουσαν. Πάλαι μὲν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι λίθους κατὰ Στεφάνου ἠκόντιζον, καταχῶσαι βουλόμενοι τὸν τοῦ σταυρωθέντος πρόταρχον ἀθλητὴν καὶ ἄμαχον ῥήτορα· ἡ δὲ ἑαυτὴν τῷ Χριστῷ ἀναθεῖτα παρθένος, πλοῦτον δι' εὐλάβειαν ἐκένωσέ τε καὶ ἀνάλωσεν. Τὴν οἰκείαν σάρκα τοῖς πάθεσιν ἐνέκρωσε· τὸν σταυρωθέντα ἐν ψυχῇ ἐθαλάμωσεν· τὸν ἐπίγειον οὐρανὸν τὸν ὀρώμενον ἐκαλλώπισεν. Ὁμολογεῖ τάφον τὸν θησαυρὸν τῆς σωτηρίας· ἐγκυαχάται σταυρῷ, δι' οὗ τὸ παλαιὸν ἐσχίσθη χειρόγραφον· περιπέυσσεται θανάτον τοῦ ἀρχαίου φραγμοῦ λυτήριον· κηρύττει ἀνάστασιν τὸ μέγα τοῦ σταυρωθέντος δῶρον· θαυμάζει κολυμβήθραν τὴν τοσοῦτους τεκοῦσαν καὶ μείνασαν παρθένον, δι' ἧς φωστήρες ἀνέτειλαν· ἐκπλήττεται μυστήριον, ἐν ᾧ διάβολος παραδόξως ἐναυάγησε. Ταῦτα τοῦ σταυρωθέντος τὰ δῶρα· ταῦτα τοῦ τάφου τὰ τρόπαια· ταῦτα τοῦ κοινοῦ Δεσπότου τὰ κατορθώματα. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὁ Ἀδὰμ ἐν παραδείσῳ τὸ δηλητήριον ἐπιεν· ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ ὁ Ἄδης ἤμασεν, ὃν ἀγνοῶν κατέπιε. Τίς ἴδε τοιαῦτα; τίς ἤκουσεν οὕτως; Τάφος παραδείσου γέγονεν ἱάμα· σταυρὸς δένδρου κατάραν ἔλυσεν· ἡ κτίσις ἐφριξεν, ὃν Ἰούδας ἐπώλησε.

D B'. Τί λέγεις, ὦ Ἰουδαῖε; δύο ταῦτα στηλιτεύει σου τὴν μανίαν· προφητῶν λόγοι, καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Εἰ οὐκ ἐρυθρᾶς τοὺς λόγους, φρίξον κἂν τὸν τῆς φύσεως τρόμον. Ἰδοὺ γὰρ οἱ δοῦλοι ἐπέμβησαν, τὴν δεσποτικὴν ὑβρίν οὐ φέροντες. Ὁ οὐρανὸς ἐνεδύσατο σκότος· ὁ ἥλιος ἐδραπέτευσε τὸ μυστήριον· ἡ γῆ

quam quadrent omnia illa pietatis opera, quæ ille commemorat. Ac sane ut unam aliquam personam hæc respiciant, vix aliam respexerint. Quod sic autem statim tria in Neophotistos verba prolocutus, ad imperatricem sermonem convertat; ea videtur ratio, quod forte ipsa adesset, ac interfuisset baptismo, inque baptizandos aliquid contulisset, ut ea Proclus occasione paucis laudans, velut ad exemplum novis Christianis proponat, atque in ea Christi crucis tropæa prædicet.

ἐτρόμαξε τὴν τὸλμαν· ὁ ναὸς ἐθρήνησε τοὺς χριστοκτόνους· ὁ ἄδης πρεσβευτὰς τοὺς νεκροὺς προέπεμψεν· ἡ γῆ τρέμουσα, ἄνευ φωνῆς ἐβόησεν Ἰουδαίους· Ἔως πότε βαρυκάριοι, καὶ σκληροκάριοι διαμένετε πάντες οἱ νεκροὶ θαυμάζοντες τὸ πάθος, εὐαγγελίζονται λέγοντες· Τῷ μάλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν, καθήμενοι ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου ἐν τυραννίδι· [ἀλλὰ] Διὰ σπλάγγνα ἐλέους ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ· ὁ δὲ ἡμᾶς πτωχεύσας, πλούσιος ὢν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζῶντος Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ διασκορπίσας τοὺς ὑπερηφάνους, ἀνύψωσε τοὺς ταπεινοὺς· πατάξας τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου· τουτέστι τὸν διάβολον τὸν ἀρχέκακον ὄφιν, καὶ σκολιδὸν δράκοντα, καθὼς προείρηκεν ὁ τῶν προφητῶν ἐξοχώτατος Ἡσαΐας. Διὰ τοῦτο πᾶσα ἡ γῆ μετ' εὐφροσύνης τῆς τοῦ Δεσπότη καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν μεγαλοφώνως ἀνυμνεῖ, ὅτι ἐν αὐτῇ τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἀιχμαλώτοις γέγονεν ἄφεσις, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψις. Τὸ γὰρ, φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως, καὶ ἀδιαιρέτως ἐνανθρωπήσαν, διὰ τοῦ σταυροῦ τὸν ἀντίδικον ἡμῶν κατέβαλεν, τὸν φθονήσαντα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων εἰς στέρησιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, καὶ δι' αὐτῶν τὸν Θεὸν ὀνειδίζειν βουλόμενον· ὅτι καταφρονήσαντες τῶν σῶν ἐντολῶν, ταῖς τοῦ βίου ἡδοναῖς κατασύρονται· αὐτὸς οὖν ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ζωὴν αἰώνιον ἡμῖν ἐδωρήσατο διὰ τῆς τριημέρου ἐκ νεκρῶν παραδόξου καὶ προσκυνητῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ ἀχράντῳ Πατρὶ, καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ιγ'.

Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα.

Α'. Νικάτω καὶ λόγων εὐροίαν τῆς σωτηρίου πανηγύρεως τὸ θαῦμα. Ἐπτάσθω πάσης γλώττης μεγαληγορία, μὴ φθάσασα ἐπαξίως κηρύξαι τὴν τοῦ σταυρωθέντος εὐεργεσίαν. Τί γὰρ τοιοῦτον ἐξ αἰῶνος γέγονεν, ὅσον νῦν τῇ πίστει ὀρώμεν; πότε νοῦς ἐφαντάσθη, ἢ καρδία ἐνεθυμήθη, ἢ ἀνέπλασσε διάνοια, ἢ λόγος διτηγήσατο, ἢ ὀφθαλμὸς θεεάσατο, ἢ ἀκοὴ ἐδέξατο πρᾶγμα τοιοῦτον, οἷς νῦν σαρκωθεὶς Χριστὸς τῷ κόσμῳ ἐδωρήσατο; Οὐδέποτε ἥλιος ἐπίδεν ἐπὶ ξύλου στηλιτευθέντα διάβολον· οὐδέποτε σταυρὸς ἀπὸ κατάρας ἠγόρασε φύσιν· οὐδέποτε τριάκοντα ἀργυρίων κοσμικὸν λύτρον ἐπράθη· οὐδέποτε πάθος ἀναμάρτου ἀμαρτίας γέγονε χωνευτήριον· οὐδέποτε ἐπὶ ξύλου ἐκρεμάσθη ζωὴ, ἐν ἀπάτορι σαρκὶ τὸν τύραννον θριαμβεύσασα· οὐδέποτε μνημα θανάτου πορθητὴν ἐδέξατο· οὐδέποτε οὐρανὸς ἐν ἡμέρᾳ μέση σκότος ἐνεδύσατο, ἵνα μὴ ἴδῃ τὸ ὄραμα κατὰ Θεοῦ

⁹⁵ Psal. iv, 5. ⁹⁶ Isa. liii, 5. ⁹⁷ Luc. i, 78.
⁹⁸ Hebr. ii, 14. ⁹⁹ Isa. xxvii, 1. ¹ Joan. i, 9.

(89) Descripsit Riccardus ex vetustissimo codice Vaticano, et contulit cum altero Columnensi. Nicetas in Catena in Lucam, cap. xxiii, testimonium afferit ex ista Oratione, ab illis verbis: ἀλλ' ὦ Ἰου-

A aufugit; tremuit terra ad tam audax facinus; templum Christi occisores luxit; infernus legatione mortuos præmisit; terra tremens muta voce Judæis inclamavit: Usquequo gravi permanetis ac duro corde⁹⁵? Mortui omnes demirantes passionem, sancta acclamant, ac aiunt: *Ejus nos livore sanati sumus*⁹⁶, qui in tenebris et umbra mortis tyrannide pressi sedebamus. *Per viscera misericordiae suæ*⁹⁷, fecit potentiam in brachio suo⁹⁸. Qui cum dives esset, propter nos egenus factus est⁹⁹, Filius Dei vivi Christus Jesus Dominus noster, superbosque dispersit ac exaltavit humiles¹; percutiens eum, qui habebat mortis imperium, hoc est diabolum², auctorem malorum serpentem ac tortuosum draconem, sicut eximius ille Isaias propheta prædixit³. Idcirco universa terra lætitia exsultans, Domini ac Salvatoris nostri Jesu Christi resurrectionem magnifice canticis celebrat: quod in ea in libertatem vindicati sint, qui a sæculo detinebantur captivi: ac cæcis visus restitutus sit. Siquidem *lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum*⁴, ex sancta Virgine immutabiliter, inconfuse ac indivise hominem induens, per crucem adversarium nostrum prostravit, humano invidentem generi, ut ipsum æternis bonis exspoliaret, eoque, Deum probro afficere molientem, ut nimirum ejus præcepta spernentes, voluptatibus sæculi abducerentur. Ipse itaque Dominus ac Deus noster, æternam nobis vitam elargitus est per triduanam suam a mortuis admirabilem illam ac adorandam resurrectionem. Ipsi gloria et imperium, una cum immaculato Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

(89) ORATIO XIII.

In sanctum Pascha.

I. Vincat etiam uberem dicendi copiam ingens salutaris hujus celebritatis miraculum. Superata cedat cujusvis linguæ magniloquentia, ac se impari ad Crucifixi beneficentiam pro rei dignitate prædicandam agnoscat. Quid namque ejusmodi a sæculo gestum est, atque nunc fidei oculis cernimus? Quandonam mens sibi efflinxit, aut concepit animus, efformavit sensus, expressit oratio, inspexit oculus, vel ipsa excepit auris par quidquam ei, quod nunc Christus in carne mundo donavit? Nunquam sol in ligno, ceu in cippo proscriptum diabolum spectavit: nunquam crux a maledicto naturam redemit; nunquam redemptionis mundi pretium ipsum triginta argenteis venit: nunquam innoxii passio ac a peccato immunis, peccati conflatorium exstitit; nunquam in ligno vita pependit, atque in carne nullo sata patre de tyranno trium-

⁹⁸ ibid. 51. ⁹⁹ II Cor. viii, 9. ¹ Luc. i, 51, 52.

δαῖς, a quibus auctor, Judæos, sive etiam Judaizantes Nestorianos, ac alios purum hominem Christum docentes, a creaturæ novæ imputatione ipso patiente, egregie premit.

plum egit; nunquam monumentum mortis depopulatore suscepit; nunquam cœlum ipso meridie tenebras induit, ne atrox aspiceret facinus, contra Deum quidem præsumptum; quod tamen carnem solam affecerit; nunquam terra, sepulcro quod vitæ receptaculum esset, ornata fuit: quin ne sepulcro quidem, sed nuptiali thalamo. Neque enim qui sepultus fuit, vidit corruptionem; sed descendens nuptias celebravit. Nunquam tribus diebus tribusque noctibus natura enixa est resurrectionis partum. Idem enim ipse, qui in Virginis utero suum ipsius corpus, modo quem ipse novit, sibimetipsi efformaverat: idem quoque diebus tribus, animam suam a proprio sejunctam corpore, ei rursum uniens, semetipsum a mortuis excitavit. Illic quidem tempus partui fidem astruit: quod sit homo; hic vero sepulcrum potestatem confirmat, quod sit Deus. Nunquam agnus qui mundi peccata tolleret accepit; atque is qui formaverat pulverem, ipsum quem dem caro, vita est: sanguis, redemptionis pretium; spiritus, signaculum; divina vero natura, principium non habens.

II. Pulchre ait beatus Paulus: *Vetera transierunt: ecce nova facta sunt omnia*⁶. Novum factum est cœlum, quod is qui descendit, suo consecravit ascensu. Terra nova, quam is qui in præsepio secundum carnem natus est, sanctificavit. Mare novum, vestigia suspensa tenens atque sustinens, quæ nec seminasset caro, nec peccatum gravasset. Mundus novus, quem a bello liberavit et tranquillitate replevit. Humanitas nova, quam aqua abluit, ac Spiritus sancti igne conflavit. Novus Dei cultus; nec enim jam sacrificiorum nidor et circumcisio, sed fides splendorem habet, quæ in una substantia tres personas dilaudans adorat.

III. Fausta hæc nuntians Isaias propheta dicebat: *In die illa illucescet Deus in consilio super terram*⁷. In quam die, o propheta? In qua nempe, omnia supra naturam Deus, prout ipse novit, carnem sumens est operaturus; cum Virgo sine viro mysterii parens fuerit; clemens ille, ac in humanum propensior genus fuerit factus homo, nihil tamen ipse mutatus; cum mors evomet, quem non agnoscens absorbuerat; sepulcrum vitæ erit, ac resurrectionis thesaurus; captivitas, mater libertatis. Quid autem plura loquor? Cum Deus Verbum factus homo crucifigeretur, erat quidem carnis passio, deitatis autem potestas ac imperium. Verum nobis edissere, propheta, quonam modo habeat Deus illucescere iis qui sunt super terram? Num humanæ exors naturæ? Num absque carne? Minime gentium. Nequit oculus ferre divinitatis radium; nec diabolus ad luctam descendisset. Perhorrescit enim mors creatorem, nec naturam non obnoxiam interitui absorbere audet. Tremet infernus Deum carne nudatum. Quem enim cherubim obtueri non audent, huæ quoque infernus perhorrescit. Quocirca tegumento opus fuit divinæ naturæ; non quo se ipsam integeret, sed quo nostram injuriam occuleret.

Α μὲν τολμώμενον, σαρκὸς δὲ ἀπτόμενον· οὐδέποτε ἄδης ἐφριξεν ὃν κατέπιεν· οὐδέποτε ἡ γῆ ἐκαλλωπίσατο ζωοδόχῳ μνήματι, μᾶλλον δὲ, οὐ μνήματι, ἀλλὰ νομφῶνι. Οὐ γὰρ ἐφθάρη ὁ ταφείς, ἀλλ' ἐνυμφεύσατο καταβάς. Οὐδέποτε τρισὶ νυχθημέροις φύσις εἰς ἀνάστασιν ἐλοχεύθη. Ὁ γὰρ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Παρθένου τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα, ὡς οἶδεν, ἑαυτῷ διαπλάσας, αὐτὸς καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις τὴν λύσιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἰδίου σώματος πάλιν ἐνώσας, τὴν ἑαυτοῦ ἀνάστασιν ἔδειξεν. Ἐκεῖ μὲν ὁ χρόνος πιστοῦται τὸν τόκον, ὅτι ἄνθρωπος· ἐνταῦθα δὲ ὁ τάφος πιστοῦται τὸ κράτος, ὅτι Θεός. Οὐδέποτε ἀμνὸς αἵρων ἀμαρτίας κοσμικῶς ἐπετέθη θυσιαστηρίῳ, εἰ μὴ ὅτε ὁ Θεὸς δούλου μορφὴν ἀνέλαθεν· καὶ ὁ πλάσας τὸν χοῦν, ἀνερμηνεύτως ὃν ἐπλάσεν ἐνεδύσατο· οὗ ἡ μὲν σὰρξ ζωὴ· τὸ δὲ αἷμα λύτρον· τὸ δὲ πνεῦμα σφραγίς· ἡ δὲ θεία φύσις, ἀναρχος.

Β ἄлтари ἱμpositus, nisi cum Deus servi formam acformaverat, inexplicabili ratione induit; cujus quidem spiritus, signaculum; divina vero natura, principium non habens.

Β'. Καλῶς ἔλεγεν ὁ μακάριος Παῦλος· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ. Ὁ οὐρανὸς καινὸς, ὃν ὁ καταβάς τῇ ἀνόδῳ τηλόγησε· γῆ καινὴ, ἣν ὁ ἐν φάτνῃ κατὰ σάρκα τεχθεὶς ἠγάσεν· θάλασσα καινὴ, ἣ μετεωρίσασα ἴγνος ὅπερ σὰρξ οὐκ ἔσπειρεν, οὔτε ἀμαρτία ἐβάρησε· βίος καινὸς, ὃν πολέμου ἀπήλλαξε, καὶ γαλήνης ἐπλήρωσεν· ἀνθρωπότης καινὴ, ἣν δι' ὕδατος ἀπέπλυνε, καὶ τῷ πυρὶ τοῦ πνεύματος ἐχώνευσε· θρησκεία καινὴ· οὐκέτι γὰρ κνίσσα καὶ περιτομὴ, ἀλλὰ πίστις λαμπρύνεται, ἣ ἐν μιᾷ οὐσίᾳ τρεῖς ὑποστάσεις δοξολογοῦσα λατρεύεται.

Γ'. Ταῦτα εὐαγγελιζόμενος ὁ προφήτης Ἠσαΐας, ἔλεγεν· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπιλάμψει ὁ Θεὸς ἐν βουλῇ μετὰ δόξης ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ, ὧ προφήτα; ἐν ἣ, φησὶ, πάντα ὑπὲρ φύσιν ὁ Θεός, ὡς οἶδεν, ἐργάζεται ἐκ γυναικὸς σαρκούμενος. Παρθένος ἄνευ ἀνδρὸς τίκτουσα μυστήριον· ἀνθρωπος ὁ φιλάνθρωπος γενόμενος, καὶ μὴ τρεπόμενος· θάνατος ἐμῶν, ὃν ἀγνοῶν κατέπιε· τάφος θησαυρὸς ζωῆς καὶ ἀναστάσεως· αἰχμαλωσία, μήτηρ ἐλευθερίας. Καὶ τί πολλὰ λέγω; ἤνίκα ὁ Θεὸς Λόγος ἀνθρωπος γενόμενος ἐσταυροῦτο, σαρκὸς μὲν τὸ πάθος, θεότητος δὲ τὸ κράτος. Ἄλλ' εἰπέ ἡμῖν, ὧ προφήτα, πῶς ἐπιλάμψει ὁ Θεὸς τοῖς ἐπὶ γῆς; ἄρα ἐκτὸς ἀνθρωπότητος; ἄρα ἄνευ σαρκὸς; ἄπαγε. Οὐ φέρει τὴν τῆς θεότητος ἀκτῖνα ἡ ὄψις· οὐ προσέρχεται διάβολος πρὸς πάλιν. Φρίττει γὰρ τὸν κτίστην ὁ θάνατος, οὐ τολμῶν καταπίνειν φύσιν ἀνόλεθρον. Τρέμει ὁ ἄδης Θεὸν σαρκὸς γεγυμνωμένον· ὃν γὰρ οὐ προσβλέπει τὰ χερουβίμ, τοῦτον τρέμει καὶ ἄδης. Ἀλλὰ χρεῖσ καλύμματος τῇ θείᾳ φύσει, οὐκ ἐκείνην καλύπτοντος, ἀλλὰ ἡμετέραν ὕβριν κατακρύπτοντος· οὐ Μωσαϊκοῦ καλύμματος· ἀγνωσία γὰρ καὶ θμίχλη· οὐ ποικίλου καταπετάσματος· χρωμάτων γὰρ τὸ ἄνθος· οὐχ ἱλαστηρίου κεχρυσωμένου· ὕλης γὰρ τὸ

⁶ Joan. i, 29. ⁷ II Cor. v, 17. ⁸ Isa. iv, 2, sec. LXX.

κάλλος· οὐ χειροποιήτου (90) χειροποιήτου· τέχνης γὰρ τὸ θαῦμα· ἀλλὰ χρεία μορφῆς προβάτου, ἵνα δελεάσῃ τὸν ἀνθρωποδόρον λύκον.

tiatorio aureo; materiae siquidem pulchritudo est; non cherubim manufactis; totum enim artis miraculum est; sed ovina opus pelle, ut hominum voracem lupum esca illiceret atque falleret.

Δ'. Ἄλλ' εὐθύς ἐπιπηδᾷ τοῖς λόγοις Ἰουδαῖος, καὶ κωμωδεῖ τὴν τοῦ προφήτου μεγαληγορίαν, ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ μαχόμενος. Καὶ τί φησιν; Ἐγὼ οὐ πιστεύω ὅτι ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ἐπεφάνη, ἢ ἀνθρώπου ὄψις ἐμόρφωσε τὸν ἀσχημάτιστον. Ἄλλ', ὦ Ἰουδαῖε, εἰ καὶ νόμου παρακρούεις, καὶ προφήτας παραλογίζεις, καὶ εὐαγγελίοις διαπτύεις, καὶ ἀποστόλους παραθίπεις· ἐρωτήσωμεν τὰ στοιχεῖα, καὶ ἴδωμεν τίνα ὁμολογεῖ τὸν σαρκὶ παθόντα Δεσπότην. Καὶ ὡς δεῖ πρῶτον ἐρωτήσωμεν τὸν ἥλιον. Εἰπέ οὖν ἡμῖν, ἥλιε, διὰ τί συνέστειλ' αὐτὰς ἀκτῖνας σταυρουμένου τοῦ Δεσπότη; ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ σταυρούμενος; οὐκοῦν ὠφείλες τοῦτο ποιῆσαι καὶ ἐπὶ τοῦ δικαίου Ἄβελ ἀναιρουμένου. Ἐρωτήσωμεν καὶ τὸν οὐρανόν. Εἰπέ ἡμῖν, ὦ οὐρανέ, διὰ τί σκότος ἐνέδυσας ἐν σταθροῦ μεσημβρίας, ὅτε Ἰουδαῖοι τὴν δεσποτικὴν πλευρὰν ἐξεκέντησαν; ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ σταυρούμενος; διὰ τί οὐ μὴ ἐθρήνησας καὶ ἐπὶ τοῦ δικαίου Ναβουθελιθαζομένου. Ἐρωτήσωμεν καὶ τὴν γῆν. Εἰπέ ἡμῖν, γῆ, διὰ τί ἐτρόμασας, ὅτε οἱ θεομάχοι ταῦτα ἐτόλμων; ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ σταυρούμενος; πῶς οὖν οὐκ ἐτρόμασας βλέπουσα τὸν Ἰσαΐαν ὑπὸ τοῦ Μανασσῆ ξυλίνῳ πρίονι περιζόμενον; Ἄλλ' ἐρωτήσωμεν καὶ τὸν ναόν. Εἰπέ ἡμῖν, ὦ ναέ, διὰ τί ἐσχίσας τὸ καταπέτασμα τοῦ Χριστοῦ σταυρουμένου; ὅτι ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ σταυρούμενος; πῶς οὖν οὐ περιέσχισας, ὅτι τὸ αἷμα Ζαχαρίου ἐν μέτρῳ σου ἐξεχείτο. Ἀποκρίνεται ἄνευ φωνῆς πᾶσα ἡ κτίσις λέγουσα· Ἐκηρύξαμεν τῷ πένθει τὸν Δεσπότην. Οὐχ ὁμοδοῦλου πάθος ἐθρηνήσαμεν, ἀλλὰ δεσπότης ὕβριν ἐφρίξαμεν. Βοᾷ ὁ οὐρανός· Θεὸς ἦν ὁ ἐνανθρωπήσας, καὶ σαρκὶ σταυρωθείς, ἐμὲ ὡς Θεὸς ἐκλίνε καὶ κατήλθε. Βοᾷ ὁ ἥλιος· Δεσπότης μου ἦν ὁ σαρκὶ σταυρωθείς· ἐγὼ γὰρ τὸ φῶς τῆς Θεότητος αὐτοῦ φοβηθείς, συνέστειλα τὰς ἀκτῖνας. Βοᾷ ἡ γῆ· Δημιουργός ἦν σαρκοφορῶν ὁ σαρκὶ σταυρωθείς· εἰ γὰρ καὶ τὴν σάρκα ἐν φάτνῃ ἠγκαλισάμην, ἀλλὰ τῷ κράτει (91) τῆς Θεότητος αὐτοῦ οὐ περιέγραψα. Βοᾷ καὶ ἡ θάλασσα· Οὐκ ἦν ὁμόδοκός μου ὁ σαρκὶ σταυρωθείς· ἴχνος μὲν γὰρ τοῦ ὁμοδοῦλου Πέτρου βαρεῖ μου τὰ νῦτα, πόδες δὲ Δεσπότης ἀγιάζουσί μου τὴν φύσιν. Βοᾷ καὶ ὁ ναός· Ὁ πάλαι ἐν ἐμοὶ θρησκευόμενος Θεός, οὗτος νῦν ὁ σαρκὶ ὑβριζόμενος· διόπερ μὴ φέρων τὴν τόλμαν, διέρρηξα τὴν ἐσθῆτα. Βοᾷ καὶ ἡ θάλασσα· Οὐκ ἦν ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ ὧδε καταβάς· οἶδα τί πέπονθα· ὄν γὰρ ἐδεξάμην ὡς αἰχμάλωτον, εὖρον ὡς Θεὸν παν-

A Habuit opus, non Mosaico velamine; quippe ignorantia est atque nebula; non velo opere plumario intexto; est enim colorum flos; non propitiatorio aureo; materiae siquidem pulchritudo est; non cherubim manufactis; totum enim artis miraculum est; sed ovina opus pelle, ut hominum voracem lupum esca illiceret atque falleret.

IV. At illico, qui semper Spiritui sancto pugnaci contentione repugnat, insilit Judaeus, mordacibusque dieteris prophetae magniloquentiam carpit. Quid vero effutit? Non credo Deum in terris apparuisse; vel eum qui nulla forma specieve effingi potest, humanam speciem ac formam assumpsisse. Atqui, o Judae, quanquam legi morem non geris; fallaciter cavillaris prophetas; evangelia rejicis; apostolos limis oculis aspicias despiciasque; interrogemus elementa, ac videamus quemnam confiteantur Dominum carne passum. Atque ut par est, primo solem interrogemus. Age ergo tu nobis, sol, dicito, cur contraxeris radios, crucifixo Domino? num quia purus homo esset is qui crucifigebatur? Ergo id quoque praestandum fuit, cum Abel justus occidebatur.⁸ Interrogemus et caelum: Dic nobis caelum, quid est cur ipso meridie tenebras induisti; cum Dominicum Judaei latus transfigerent? Num quia purus homo esset is qui crucifigebatur? Quidni vero etiam egisti luctum, cum Naboth justus lapidaretur⁹? Interrogemus et terram: Edicito, terra, cur intremueris, cum Dei hostes ausu nefario haec praesumerent? An quia purus homo erat is qui cruci affigebatur? Cur ergo minime intremuisti, cum Isaiam cerneret serra lignea a Manasse secari (92)? Sed et templum interrogemus: Edicito nobis, o templum; cur Christo crucifixo velum conscidisti? Num quod purus homo esset, qui agebatur in crucem? Ut quid ergo non itidem velum discidisti, cum Zachariae sanguis in medio tui effunderetur¹⁰? Sine voce respondet omnis creatura, atque: Ipso quem exhibuimus, luctu Dominum praedicavimus. Non conservi passionem luxinus, sed ad Domini atrocem adeo injuriam horruimus. Clamat caelum: Deus erat is qui naturam humanam assumpsit, ac carne in crucem actus est; qui me ut Deus inclinavit et descendit¹¹. Clamat sol: Dominus meus erat is qui carne fuit crucifixus. Ejus enim ego splendorem Divinitatis pertimescens, radios subduxi. Clamat et terra: Creator erat carnem gerens qui carne fuit crucifixus. Quanquam enim carnem in praesepio fuerim complexa, haud tamen ejus potentiam Divinitatis circumscripsi. Clamat et mare: Non erat meus conservus, is qui carne fuit crucifixus. Nam Petri quidem qui conservus sit, gressus mea gravant ac premunt dorsa¹² (95); Dominici autem

⁸ Gen. iv, 8. ⁹ III Reg. xxi, 14. ¹⁰ Matth. xxiii, 35. ¹¹ Psal. xvii, 10. ¹² Matth. xiv, 50.

(90) Leg. χειροποιήτων.

(91) Leg. τὸ κράτος.

(92) A Manasse, ὑπὸ τοῦ Μανασσῆ. Sic passim alii; ut certa traditio sit, secatum fuisse a Manasse. Quod serra lignea, habent praeter Proclum, Justinus in *Dialog. cum Tryphone*; auctor imperf. Homil. κxxiii, in c. xix *Matth.* Male Riccardus exponit τὸ

A Manasse, hoc est, inquit, sub ejus imperio. Imo ab ipso, seu ejus jussu: cum quo stat, ut a populo sectus fuerit, quod ait Origenes in *cap. xxiii Matth.* sive regis impii mandatum exsequente, sive ad idem conspirante scelus.

(95) Gravant ac premunt, βαρεῖ. Respicit evangelicum illud: Et cum cepisset mergi, etc., velut

pedes naturam meam sanctificant. Clamat et templum : Is qui in me olim colebatur Deus, ipse item nunc gravi in carne injuria afficitur : quocirca non ferens audax adeo facinus, discidi vestem. Denique clamat infernus : Non erat purus homo qui huc descendit ; novi quid sim passus : quem enim ut captivum susceperam, ut Deum omnipotentem inveni. At ne elementis quidem ipsis credis ? Ipsas interrogemus cœlestes virtutes. Dicite nobis angeli et archangeli virtutesque cœlorum omnes, quisnam is sit qui in terris visus est ¹³ carne crucifixus ? Respondebuntque omnes per prophetam David, exserta voce dicentes : *Dominus Deus virtutum, ipse est Rex gloriae* ¹⁴. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

(94) ORATIO XIV.

In sanctum Pascha.

I. Præclara quidem Paschalis solemnitas ; præclarus etiam præsens iste conventus. Tum vetera, tum nova complectitur mysteria. Tantam vero hebdomadæ hujus festivitas (95), seu magis lætitia, frequentiam habet, ut nedum in terra homines exsultent ac gestiant ; verum etiam supernæ virtutes ob Christi resurrectionem, nobiscum pariter diem festum agant, parique lætitia conventum celebrent. Nunc enim angeli ac archangelorum turmæ diem festum agunt, cœlorum Regem Christum Deum nostrum, e terra præstolantes ceu victorem excepturos in cœlum. Sed et sanctorum cœtus pariter festum agit, Christum ante luciferum ¹⁵ ortum prædicans. Agit et terra, divino abluta sanguine. Mare quoque agitat, Christi ipsius vestigiorum dignatum honore. Porro etiam agat, quisquis universim renatus est ex aqua et Spiritu sancto. Agat et primus homo Adam, liber jam a veteri exsecratione effectus.

II. Tanta nos autem lætitiæ gratia, sua nos Christus resurrectione perfudit, ut non modo festum nos diem agere faciat, verum etiam præstet nobis ex passione salutem ; ex morte immortalitatem ; ex plaga medelam ; ex ruina ac casu resurrectionem. Ac olim quidem, dilectissimi, ex legis præscripto paschale hoc sacramentum mystice in Ægypto peragebatur, quod nimirum agni victima (96) symbolice significaretur ; nunc vero ex Evangelii lege resurrectionis diem solemnitatem paschalem spiritualiter celebremus. Illic namque gregarius agnus ex

¹³ Baruch iii, 38. ¹⁴ Psal. xxii, 10. ¹⁵ Psal. cix, 5.

nimirum non ferente aqua ejus corporis pondus. Minus ergo apte Riccardus, *calcant* ; nam etiam Dominici calcarunt pedes, at non ea ratione, qua Petri, ita ut mare velut gravi pressum onere dehisceret, sed ut Dominicis vestigiis quibus sanctificaretur, velut gestiret.

(94) Exscripsit Riccardus ex codice Vaticano, et contulit cum Columnensi. Notat passim dialectos, quæ sunt vitia scriptionis.

(95) *Hebdomadæ hujus festivitas*. Tota festive olim agebatur, cujus vestigium aliquod in officii divini ritu nobis remansit, qua sic paschales peragimus ferias, ut sola in eis recolamus Dominicæ resurrectionis sacramenta. Quod ait, habere illius festivitatem hebdomadæ, *τοσοῦτον πλήθος* : tantam

α τοῦ δυναμον. Ἄλλὰ ἀπιστεῖς τοῖς στοιχείοις ; Ἐρωτήσωμεν καὶ τὰς ἐπουρανίας δυνάμεις. Εἶπατε ἡμῖν, ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι καὶ πᾶσαι τῶν οὐρανῶν αἱ δυνάμεις : τίς ἐστὶν ὁ ἐπὶ γῆς φανεῖς, καὶ σαρκὶ σταυρωθεῖς ; καὶ ἀποκριθήσονται πᾶσαι διὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ βοῶσαι : *κύριος ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων, αὐτὸς ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης* : αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

archangeli virtutesque cœlorum omnes, quisnam

ΛΟΓΟΣ ΙΔ'.

Eis τὸ ἅγιον Πάσχα.

B
A'. Λαμπρὰ μὲν ἡ τοῦ Πάσχα πανήγυρις : λαμπρὸς δὲ καὶ ὁ παρῶν σύλλογος. Καὶ παλαιὰ καὶ καινὰ περιέχει μυστήρια. Τοσοῦτον δὲ ἔχει πλήθος ἡ τῆς ἑβδομάδος ἑορτῆ, μᾶλλον δὲ εὐφροσύνη, ὡς μὴ μόνον ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους ἀγάλλεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις συνεορτάζειν καὶ συμπανηγυρίζειν ἡμῖν διὰ τὸν ἀναστάντα Χριστόν. Νῦν γὰρ ἑορτάζουσιν ἄγγελοι, καὶ ἀρχαγγέλων στρατιαὶ τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν, Χριστόν Θεὸν ἡμῶν, ἀπὸ τῆς γῆς εἰς οὐρανοὺς προσδεχόμεναι ὡς νικητὴν : ἑορτάζουσι δὲ καὶ τῶν ἁγίων χοροὶ, τὸν πρὸ ἑωσφόρου ἀνατείλαντα κηρύττοντες Χριστόν : ἑορτάζει καὶ ἡ γῆ θείῳ λειουμένη αἵματι : ἑορτάζει καὶ ἡ θάλασσα, τοῖς ἰχθεσι αὐτοῦ Χριστοῦ τειμημένη. Ἐορταζέτω καὶ πᾶς ἄνθρωπος, δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἁγίου ἀναγεννώμενος : ἑορταζέτω καὶ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδάμ, τῆς πάλαι κατάρης ἐλευθερωθεῖς.

B'. Τοσαύτην δὲ χάριν εὐφροσύνης ἐνέπλησεν ἡμᾶς διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ὁ Χριστὸς, ὡς μὴ μόνον ἑορτάζειν ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ παρέχειν ἡμῖν ἐκ πάθους σωτηρίαν, ἐκ θανάτου ἀθανασίαν, ἐκ πληγῆς ἴασιν, ἐκ πτώσεως ἀνάστασιν. Καὶ πάλαι μὲν, ἀγαπητοί, διὰ τοῦ νόμου μυστικῶς τὸ τοῦ Πάσχα μυστήριον ἐπετελεῖτο ἐν Αἰγύπτῳ, συμβολικῶς δὲ διὰ τῆς τοῦ ἀμνοῦ σφαγῆς ἐδηλοῦτο : νυνὶ δὲ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου πνευματικῶς ἐπιτελοῦμεν τὴν ἀναστάσιμον ἑορτὴν τοῦ Πάσχα. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀμνὸς ἐξ ἀγέλης ἐθύετο κατὰ τὸν νόμον : ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ

multitudinem ac frequentiam ; celebrantium accipit, quibus revera fiat illustris ac præclarus conventus : non rerum, quod reddit Riccardus, ut præcedentia verba, ad festi splendorem spectent ; nempe complecti nova et vetera ; alia ad splendorem conventus, quo simul festum diem agant angeli atque homines, ipsaque adeo elementa.

(96) *Agni victima, διὰ τῆς τοῦ ἀμνοῦ σφαγῆς*. Sic corrigo, pro σφαγῆς : quæ vox neque Græca est, nec satis apta. Immolatione enim agni, ejusque sanguinis aspersione liberati sunt Israelitæ, non comestione præcise, quæ velut consequenter habuit, et quasi ad vires confirmandas pro itinere quod erant festinato auspiciaturi, urgentibus ad profectionem Ægyptiis.

Θεοῦ ἀμνὸς προσάγεται. Ἐκεῖ πρόβατον ἐκ ποιμνίου· ἐνταῦθα δὲ ἀντὶ προβάτου αὐτὸς ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων. Ἐκεῖ σημεῖον αἵματος ἀλόγου βαντιζομένου, παντὸς τοῦ λαοῦ ἐγένετο φυλακτήριον· ἐνταῦθα δὲ τίμιον αἷμα Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἐκχέεται, ἵνα τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν λάβωμεν. Ἐκεῖ τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων ἐθανάτωσεν· ἐνταῦθα δὲ τὰ πολύτοκα τῶν ἁμαρτημάτων γεννήματα διὰ τῆς ἐξομολογήσεως καθαίρονται. Ἐκεῖ Φαραὼ μετὰ τῆς φοβερᾶς αὐτοῦ στρατιᾶς κατεποντίζετο· ἐνταῦθα ὁ νοητὸς Φαραὼ σὺν πάσῃ τῇ δυνάμει αὐτοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος βυθίζεται. Ἐκεῖ Ἑβραίων παῖδες, μετὰ τὸ διαβῆναι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, τὸν ἐπινίκιον ὕμνον τῷ εὐεργέτῃ ἀνέμελλον, λέγοντες· Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γὰρ δεδίδευσται· ἐνταῦθα οἱ τοῦ βαπτίσματος ἀξιωθέντες ἄδουσι τὸν ἐπινίκιον ὕμνον μυστικῶς λέγοντες· Εἰς ἅγιος· εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ἀμήν. Ὁ δὲ προφήτης ἀναβοᾷ λέγων· Ὁ Κύριος (97), ἐβασίλευσεν· εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο. Οἱ Ἑβραῖοι, μετὰ τὸ διαβῆναι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα ἔσθιον· νυνὶ δὲ οἱ ἐκ τῆς κολυμβήθρας ἐσθίουσι τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταθάντα. Αὐτοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβίς.

Γ'. Καλῶς οὖν μακάριος Παῦλος ἐβόα· Ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαινον ἐκείνοις· ἐγγράφη δὲ εἰς νοσησίου ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήνησε. Ἰουδαίων παῖδες φανερῶς ἐσφάλησαν, ἀγνοήσαντες τὴν ἀλήθειαν· Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Οὐ συνῆκαν οἱ δεῖλαιοι, ὅτι μέχρις τότε οἱ τυπικοὶ χρησμοί, ἕως φανῆ ἡ ἀλήθεια. Καὶ γὰρ ἀνδριαντοποιὸς ἀνδριάντα βασιλέως ἀναστῆναι βουλόμενος ἀπὸ χρυσοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ χαλκοῦ, πρῶτον ἀπὸ πηλοῦ ἀναπλάττει τὸ ἐκτύπωμα τοῦ ἀνδριάντος, καὶ μέχρις τὸν ἀληθινὸν ἀνδριάντα ἀποπληρώσῃ, ἢ ἀπὸ χρυσοῦ, ἢ τοῦ ἀργύρου, ἢ τοῦ χαλκοῦ, φυλάττεται ἀκριβῶς ὁ τυπικὸς καὶ πῆλινος, δι' ἀναγκαίαν χρεῖαν τῷ τεχνίτῃ. Ἐπὶ δὲ τὸν πρὸς ἀλήθειαν ἀνδριάντα ἀποπληρώσῃ, λύεται λοιπὸν ὁ τυπικὸς καὶ πῆλινος, ὡσανεὶ ἄχρηστος ὢν, καὶ εἰς οὐδὲν ἐπιτήδειος τῷ τεχνίτῃ. Οὕτως καὶ οἱ Ἰουδαῖοι· πρὶν μὲν φανερωθῆναι τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἀλήθειαν, καλῶς τοὺς τύπους ἐφύλαττον, μετὰ δὲ τὸ φανῆναι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν εἰπόντα· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἀνάστασις· μάτην τοὺς τύπους κρατοῦσιν, ὅπερ οὐδὲ τοῦτο φυλάττουσι. Παυσάσθωσαν λοιπὸν οἱ θεομάχοι Ἰουδαῖοι, οἱ τὸ ἄλογον πρόβατον σφάζοντες ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρόσεως τοῦ

A legis constituto sacrificabatur¹⁶; hic vero, Christus ipse Agnus Dei offertur. Illic ovis de ovili; hic autem vice ovis ipse est Pastor bonus, qui animam suam posuit pro ovibus suis¹⁷. Illic signum aspersi sanguinis brutæ animantis, salubre universi populi amuletum fuit; hic autem pretiosus Christi sanguis pro mundi salute effunditur, ut remissionem consequamur peccatorum. Illic primigena Ægyptiorum interempta fuerunt; hic multigena peccatorum genimina per confessionem expiantur. Illic Pharaο cum terribili exercitu suo submersus est¹⁸: hic spiritalis Pharaο cum omni sua virtute, per baptismum profundo mergitur. Illic Hebræi a transitu maris Rubri, lætum victoriae carmen benemerenti modulantes, dixerunt: *Cantemus Domino; gloriose enim magnificatus est*¹⁹: hic baptismo initiati, mystice canunt victorale canticum, dicentes: (98) *Unus sanctus; unus Dominus Jesus Christus, in gloria Dei Patris, Amen*. Propheta quoque exserta resonat voce: *Dominus regnavit, decorem induit*²⁰. Hebræi ut mare jam Rubrum transmisisserent, in deserto manna comederunt: nunc autem ii qui e sacro baptismatis alveo exierunt, panem comedunt qui de cælo descendit. Ejus namque illa vox est, quæ dicit: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi*²¹.

III. Merito itaque beatus Paulus clamabat: *Hæc autem in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt*²². Erraverunt plane Judæi, non agnoscentes veritatem: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent*²³. Non intellexerunt miseri, typica oracula eatenus permansura, quoad ipsa elucesceret veritas. Statuarius namque qui regis statuam ex auro argentove aut ære vult erigere, prius statuæ formam quam intendit, efformat e luto; ac quoad ipsam veram perfecit statuam ex auro argentove vel ære, typicum illud luteum que simulacrum diligenter ab opifice servatur, velu maxime ipsi artificii necessarium. At vero adamusim peracta statua, tunc tandem typica illa luteaque distingitur, utpote supervacanea, nulloque amplius usui artificii futura. Sic etiam Judæi: antequam hominibus inelaresceret veritas, jure optimo D typos servabant: at postquam Dominus noster Jesus Christus apparuit, ipse nimirum qui ait: *Ego sum lux mundi*²⁴; et veritas, et vita²⁵ et resurrectio²⁶; frustra retinent typos, qui ne ipsum quidem hoc servant (99), ut typi ac figuræ sint. Jam itaque desinant pugnaces Dei hostes Judæi, pro populi redemptione irrationabilem mactare ovem; cum

¹⁶ Exod. xii, 5 sqq. ¹⁷ Joan. x, 11. ¹⁸ Exod. xiv, 27. ¹⁹ Exod. xv, 1. ²⁰ Psal. xcii, 4. ²¹ Joan. vi, 51. ²² I Cor. x, 11. ²³ I Cor. ii, 8. ²⁴ Joan. viii, 12. ²⁵ Joan. xiv, 6. ²⁶ Joan. xi, 25.

(97) Κύριος. Ita rescripsi. Sic enim mox iterum citatur hic locus Davidicus, infra sub finem § 3, Riccardus et Combefisius, Χριστός.

(98) Hæc chorus in Chrysostomi liturgia.

(99) Qui ne ipsum hoc servant. Levit. mutatiōne restituo, sequorque Columnensis lectionem, ὅπερ,

loco ὅπερ. Quod ait hoc est; typos ac figuras frustra servari, qui ne quidem jam typi sint et figuræ, evacuante ea veritate. Erant enim signa rei futura, quæ jam desiit futura esse; eoque desierunt ipsa esse quod erant.

spiritalis Agnus, Dei Filius, qui tollit peccatum mundi ²⁷, mactatus fuerit, nosque ab exterminatore redemerit. Vale dicant fermento veteri, novamque accipiant veritatis massam. Cessent manducare lactucas agrestes; siquidem Christus nostri causa fel ebibit, quo vicissim suarum nobis medellarum fontes, dulcem potum misceret. Nobiscum ergo epulentur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae; sed in azymis sinceritatis et veritatis ²⁸, ut et post hujus vitæ exitum, unanimes cum angelis gloriæ Dominum laudantes dicamus: *Dominus regnavit: decorem induit* ²⁹. Ipsi gloria et honor, et adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

(1) ORATIO XV.

In sanctum Pascha et in illud, In principio erat Verbum.

I. Cæteri quidem evangelistæ genealogiam Domini ac Dei nostri Jesu Christi, qua carne natus est, enarrarunt; Joannes vero evangelistarum præstantissimus, theologiæ illa lyra, Dei Verbi divinam æternamque substantiam exposuit, generationemque Filii a Patre (2) sæculis anteriorem testisque expertem edisseruit, dicens: *In principio erat Verbum: et Verbum erat apud Deum: et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipsum facta sunt* ³⁰. Satis habent quinque hi lapides, ad munimen Ecclesiæ. *In principio erat Verbum.* Non dixit, *In principio factum est Verbum;* sed, *In principio erat Verbum.* Ostendit principii expertem atque æternam Filii personam, ac ejus ad Patrem relationem; firmissimumque constituit nostræ fidei fundamentum. *Et Verbum erat apud Deum.* Ostendit substantiam individuum: grandique Evangelista voce tonat adversus gentiles. *Et Deus erat Verbum.* Summam ostendit naturæ identitatem: magnaque est Judæorum plaga. *Hoc erat in principio apud Deum.* Coæternitatem ejus cum Patre declarat: gravisque est Manichæorum ruina (5). *Omnia per ipsum facta sunt.* Liberam absolutamque ostendit creandi potestatem; omniumque hæreticorum obstruxit ora. Plane enim omnia per ipsum sunt facta. Cælum, ipsius est creatura: terra, factura ejus: mare, opus. Productus fuit aer: lux, ex nihilo facta: Angeli, servi: Virtutes, ministræ:

²⁷ Joan. 1, 29. ²⁸ I Cor. v, 8. ²⁹ Psal. xcii, 1.

(1) Retinui titulum quem codex Columnensis præfert, rejecta illa parte quam ex aliis Vaticanis addiderat Riccardus, καὶ εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν θεολόγον, ἀπόστολόν τε καὶ εὐαγγελιστήν. Non enim dicta est in sancti Joannis evangelistæ festo, vel in ejus peculiariter laudem. Ita spectat ad diem Paschæ, ut vix Proclus magis immoretur in Dominicæ resurrectionis mysteriis, quam in aliis. Legunt Græci illud Evangelium ipso die Paschæ, ut bene Riccardus colligit ex Chrysostomi hom. vii *De resurrect.* l. III, habentque etiamnum Græcorum libri ecclesiastici, quibus evangelia digesta sunt in usum totius anni: tota vero hebdomada legunt evangelia quæ vocant matutina, quibus continetur

λαοῦ· ἐσφάγη γὰρ ὁ νοητὸς ἀμνὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ λυτρωσάμενος ἡμᾶς τοῦ ὀλοθρευτοῦ. Ἐάσωσι τὰς παλαιὰς ζύμας, καὶ τὸ νέον φύραμα τῆς ἀληθείας λαμβανέτωσαν. Πausάσθωσαν τὰς πικρίδας ἐσθίοντες· ἐξέπιε γὰρ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὴν χολήν, ἵνα γλυκείας ἡμῖν ἀντικεράσῃ παρ' αὐτοῦ πηγᾶς τῶν ἰαμάτων. Ἐορταζέτωσαν τοίνυν μεθ' ἡμῶν, μὴ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ ποτηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐκρινείας καὶ ἀληθείας· ἵνα καὶ μετὰ τὴν τοῦ βίου ἐξοδὸν ὁμοθυμαδὸν δοξάσωμεν τὸν Κύριον τῆς δόξης μετὰ τῶν ἀγγέλων, λέγοντες· Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν· εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο. Αὐτῷ ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ'.

Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα, καὶ εἰς τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

Α'. Οἱ μὲν ἄλλοι εὐαγγελισταὶ τὴν κατὰ σάρκα γενεαλογίαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐξηγήσαντο· Ἰωάννης δὲ τῶν εὐαγγελιστῶν ὁ ἐξαίρετος, ἡ θεολόγος λύρα, τὴν ἀναρχὸν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐθεολόγησε, καὶ τὴν προαιώνιον, καὶ ἀμάρτυρον τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν γέννησιν ἐξηγήσατο, εἰπὼν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἀρκοῦσιν οὗτοι οἱ πέντε λίθοι τῆ Ἐκκλησίᾳ εἰς τεῖχος. Εἶπε γὰρ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· οὐκ εἶπεν, Ἐν ἀρχῇ ἐγένετο ὁ Λόγος· ἀλλ', Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος. Ἐδειξε τὸ ἀναρχὸν τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ, καὶ πρὸς τὸν Πατέρα τὴν σχέσιν· καὶ ἔστιν ἰσχυρότερος τῆς ἡμῶν πίστεως ὁ θεμέλιος. Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Ἐδειξε τῆς οὐσίας τὸ ἀδιαίρετον· καὶ ἔστι μέγαλη ἡ τοῦ εὐαγγελιστοῦ κατὰ Ἑλλήνων βροντή. Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Ἐδειξε τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον· καὶ ἔστι μέγαλη κατὰ Ἰουδαίων ἡ πλιγγή. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐδειξε τὸ πρὸς τὸν Πατέρα συναἰδιον· καὶ ἔστι μέγα τῶν Μανιχαίων τὸ πτώμα. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἐδειξε τῆς δημιουργίας τὸ αὐτεξούσιον, καὶ ἀπέφραξε τῶν πάντων αἰρετικῶν τὰ στόματα. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ κτίσμα· ἡ γῆ ποίημα· ἡ θάλασσα ἔργον· ὁ ἀήρ παρήχθη· τὸ φῶς ἐξ οὐκ ὄντων· οἱ ἄγγελοι, δοῦλοι· αἱ δυνάμεις, λειτουργοὶ (4)· τὰ Χερουβίμ, θρόνος.

³⁰ Joan. 1, 1-3.

D Dominicæ resurrectionis historia.

(2) *Generationem Filii a Patre.* Quod hic sæpius repetitur, Πατὴρ πρὸς τὸν Υἱὸν γέννησιν, durius est ad verbum: *Generatio qua Pater ad Filium habet.*

(3) *Gravisque est Manichæorum ruina.* Difficilior illatio, ut Verbi cum Patre asserta coæternitas, sit Manichæorum ruina. Quia tamen illi pluribus erroribus erant implicati, hoc quoque potuerunt laborare, ut Christum creaturam existimarent, eoque non coæternum Patri. Sanè, cum ipse Manes se Christum jactaret, haud ita insanus erat, ut se Deo coæternum ac ab æterno existentem putaret.

(4) Ἄ.λ. λειτουργοῦσι· ἄ.λ. αἰνεοῦσι.

Ὁ Πατήρ, Θεός· ὁ Υἱὸς, Λόγος καὶ Θεός· ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Θεός· καὶ ἀριθμὸς τῆς ὑποστάσεως τὴν φύσιν οὐκ ἡμιβλυνεν, οὐδὲ ἡ Τριάς τὴν οὐσίαν ἐμερίσατο· ἀλλ' ἔστι Τριάς ὁμοούσιος ἐν δυνάμει, ἐν θεότητι, ἐν ἀγαθότητι, τὴν ἡμῶν πίστιν θεμελιώσασα καὶ τηρήσασα· τὴν Ἐκκλησίαν τειχίσασα, τὴν οἰκουμένην ἀγιάσασα, τὸν διάβολον καταργήσασα, τοὺς δαίμονας μαστίζουσα καὶ τήξασα, Ἰουδαίων περιτομὴν νεκρώσασα, Ἑλλήνων πλάνην διώξασα, καὶ αἰρετικῶν στόματα ἀποφράξασα.

Β'. Ἐθεολόγησε δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς τὴν προαιώνιον καὶ ἀμάρτυρον τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν γέννησιν, εἰπὼν ἐν Εὐαγγελίοις· Ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Καὶ πάλιν· Ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδύοχησα. Ἀμάρτυρος οὖν ἡ ἄνω πρὸ πάντων γέννησις, ὅτι μόνος ἐκ μόνου ἐγεννήθη. Καὶ οὐδαὶς εἶδε τὸ πῶς ἐγέννησεν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· καὶ ὁ Υἱὸς πῶς ἐγεννήθη. Χρόνος γὰρ οὐκ ἦν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ τῶν αἰώνων δημιουργός. Ἄγγελοι οὐ παρῆσαν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα. Οὐρανὸς οὐκ ἦν· τῷ γὰρ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. Ὁ ἥλιος οὐκ ἦν· αὐτὸς γὰρ ἔθετο τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς φαῦσιν τῆς ἡμέρας. Σελήνη οὐκ ἦν, οὐδὲ ἀστέρες· Σελήνην γὰρ καὶ τοὺς ἀστέρας αὐτὸς ἐθεμελίωσεν. Ἡ γῆ οὐκ ἦν· αὐτὸς γὰρ εἶπε· Συναχθήτω τὰ ὕδατα, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά. Θαυμαστῶς τοίνυν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐσαφήνισε τὴν ἀναρχον τοῦ Λόγου ὑπαρξιν, καὶ τὴν προαιώνιον καὶ ἀμάρτυρον τοῦ Υἱοῦ γέννησιν.

Γ'. Τίς σε ταῦτα ἐπαίδευσεν εἰπεῖν, ὦ μακάριε Ἰωάννη; Ἡ λίμνη Γενησαρέτ; Ἄλλ' οὐ δογματίζει. Ἡ ἀλαῖα; Ἄλλ' οὐ θεολογεῖ. Ζεβεδαῖος; Ἄλλ' ἰδιώτης. Ἡ πατρίς; ἀλλ' εὐτελής. Ἡ κώμη; ἀλλ' ἀγροικοί, οὐ πολῖται. Οἱ Ἰουδαῖοι; Ἄλλὰ παραβάται νόμου. Νόμος; ἀλλὰ σκιὰν εἶχε. Μωϋσῆς; Ἄλλ' ἰσχνόφωνος ἦν καὶ βραδύγλωσσος. Δαβὶδ; Ἄλλὰ σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Πῶς οὖν εἶπας τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος; Τίς σε πρὸς τοσοῦτον ὕψος ἐμετεώρισε; Τίς τῶ νοί σου τοιαῦτα ἐχαρίσατο πτερά; Ἀφῆκας γὰρ τῇ πίστει τὴν γῆν, καὶ ἐγένου ὑπὲρ τὸν ἀέρα· ὑπερέβης τὸν αἰθέρα· τὰ ὑπερκόσμια οὐρανοῦ ὕψι ὑπερπέτησας (5)· τὰ ἄνω ὑπερεπήδησας· ἀρχαγγέλους παρῆλθες· τῶν σεραφίμ ἐξιώθης· τῷ τοῦ Δεσπότητος χειρουβικῷ θρόνῳ παρέστης. Ἐπτεροποιήθης τῇ πίστει· ἀπερινόητον ἐβρόντησας γέννησιν· ἀκατάληπτον ἐκήρυξας ὑπαρξιν· ἀναρχον ἐθεολόγησας τὸν Λόγον· εἶπας γὰρ· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.

³¹ Joan. i, 18. ³² Matth. iii, 17. ³³ Matth. xi, 27. ³⁴ ibid. ³⁵ Hebr. i, 2. ³⁶ Psal. ciii, 4; Hebr. i, 7. ³⁷ Psal. xxxii, 6. ³⁸ Gen. i, 16. ³⁹ Psal. viii, 4. ⁴⁰ Gen. i, 9. ⁴¹ Rom. ii, 27; Hebr. x, 1. ⁴² Exod. iv, 10. ⁴³ Psal. xxi, 7.

(5) Vatic. ὑπερουψηπέτησας.

(6) Vicus, ἡ κώμη. Bethsaidam intelligit, qua natum Joannem habet Chrysostomus hom. I in Joannem. Facta est ex vico postea civitas ac πόλις,

A Cherubim, sedes. Pater Deus est : Filius, Verbum ac Deus : sed et Spiritus sanctus, Deus : nec personarum numerus naturam infringit ; vel Trinitas in partes secat substantiam. Sed est Trinitas consubstantialis in potentia, in deitate, in bonitate, fidem nostram fundans tuensque ac servans : Ecclesiam muniens ; orbem terrarum sanctificans ; diaboli vires enervans ; excrucians dæmones atque macerans ; Judæorum circumcisionem exstinguens ; gentilium errorem eliminans ; hæreticorumque obstruens ora.

II. Divinam porro, quæ ex Patre Filius natus est, prææternam ac sine teste generationem, Evangelista fauste nuntiavit dicens in Evangeliiis : *Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit* ³¹. Et iterum : *Facta est vox de cælis, dicens : Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* ³². Caret itaque teste, superna antiquior omnibus generatio, eo quod solus ex solo genitus sit. Et nemo nisi Pater novit ³³ quemadmodum generavit ; neque alius quam Filius ³⁴, quemadmodum ipse genitus sit. Nam non erat tempus : quippe cum ipse sæculorum conditor sit ³⁵. Angeli non aderant ; cum ipse sit, *qui facit angelos suos spiritus* ³⁶. Cælum non erat : nam, *Verbo Domini cæli firmati sunt* ³⁷. Sol non erat : ipse enim luminare majus posuit ut luceret in die ³⁸. Non erat luna, neque stellæ : nam *lunam et stellas ipse fundavit* ³⁹. Non erat terra : ipse enim dixit : *Congregentur aquæ, et appareat arida* ⁴⁰. Miro itaque modo Evangelista æternam Verbi expressit substantiam, generationemque Filii antevententem sæcula ac testis expertem.

III. Ecquisnam, o beate Joannes, hæc edicere docuit? Stagnumne Genesareth? At illud dogmata non tradit. Num piscatio? At illa non tractat divina. Zebedæus? At vir est idiota. Patria? Sed vilis erat (6). Vicus? At ibi rusticani, non cives aderant, Judæi? At erant legis prævaricatores ⁴¹. Lex? Sed umbram habebat. Moyses? Verum impeditioris ac tardioris linguæ erat ⁴². Davidne? At vermis est, et non homo ⁴³. Quomodo igitur dixisti : *In principio erat Verbum?* Quis ad tantam te provexit celsitatem? Quis tuæ menti tales præbuit alas? Fide enim relinquens terram, supra aerem constitisti ; supergressus es æthera ; supermundana cæli transvolasti culmina ; transiluisti supera ; Archangelorum præteriisti choros ; Seraphinis par effectus es ; Cherubico Domini adstitisti throno. Fide volueris ac sublimis ales factus es : generationem cogitatu majorem tuæ vocis tonitruo explicasti : incomprehensam prædicasti substantiam : Verbum

³⁴ ibid. ³⁵ Hebr. i, 2. ³⁶ Psal. ciii, 4; Hebr. i, 7. ³⁷ Gen. i, 9. ³⁸ Rom. ii, 27; Hebr. x, 1. ³⁹ Exod.

quod cum Joannes vocat cap. i, vers. 44. Sic Josephus narrat lib. xviii *Antiquit.* cap. 3, quamquam etiam majores vici, urbes etiam appellarentur. Plura notat Riccardus.

Dei principii expers æternumque docuisti : nam dixisti : *In principio erat Verbum , et Verbum erat apud Deum , et Deus erat Verbum .*

IV. Ingens gratia, dilectissimi. Tricubitalis homo, mente ac cogitatibus, una in cœlum Verbum consecutus ascendit. Fide contuitus est e paterno nulla passione egredientem sinu; Deumque ex Deo genitum. Vidit Spiritum sanctum cum Patre et Filio adoratum; Trinitatem in unitate laudibus celebratam, eandemque in tribus discretam personis, atque natura unitam. Atque adeo Evangelista, ipsis Seraphim inventus est sublimior : quippe cum illi corusco fulgore concussi facies velent suas ⁴⁴; hic autem præsidii fretus gratiæ, divinam cum generationem, tum substantiam enarraverit.

V. Tum inde rursum, operum consecutione e cœlis in terram descendens, ait : *Verbum caro factum est* ⁴⁵. Vidit Dei mysterium conversionis immune ac mutationis. Vidit Verbum in terris incarnatum, et a cœlis minime divulgum. Vidit puerperam Virginem, nihilque corruptam virginitatem. Vidit uterum cœlo latiore. Vidit matrem sine viri commistione, partumque dolorum expertem. Vidit... natum ut hominem. Vidit infantem, eum qui ante sæcula perfectus erat. Vidit fasciis involutum, eum qui suo imperio solvit Lazari fascias ⁴⁶. Creaturam vidit, indicantem creatorem. Vidit speluncam, mundi factam propitiatorium. Vidit creaturam, portantem creatorem. Vidit nutrimento utentem, ipsum nutricantem nutricem. Vidit materno in sinu eum, qui a paterno nunquam sejunctus est sinu. Vidit a Magis adorari eum ⁴⁷, qui laudatur ab angelis. Vidit carne fugientem in Ægyptum, ipsum terram pugillo comprehendentem ⁴⁸. Vidit eum aqua baptizari, qui aquarum fontes e terra emittit. Vidit Magistrum a discipulo proditum. Eum vidit ligatum qui non solvit matris virginitatem. Vidit sisti Pilato eum, qui e limo Pilatum finxisset. Vidit spinis coronatum eum, qui floribus redimisset terram. Vidit in terra crucifixum eum qui sublimis erat in cœlis. Vidit in sepulcro mortuum eum, qui mortuos excitasset e sepulcro. Vidit resurgentem eum, qui resurrectionem prænuntiasset. Vidit eum descendentem ad inferos, qui ascendit in cœlos. Infernus namque evomuit, quem ignorans deglutierat.

VI. At quisnam tandem est, quem vidit? Quis, inquam? Is utique, qui inclinavit cœlos, nulloque strepitu descendit ⁴⁹: qui superas ipsas latet Virtutes : qui incarnatione ex Virgine, non nudavit paternum sinum : qui in cœlis sine matre, Deus ex Deo, in terris ex matre Virginis filius, amans hominum, hominum causa factus est homo; qui impollutum hospitio suo uterum sanctificavit; ejusque sinus puros integrosque reliquit; naturæ sacravit partes; virgineos obsignavit partus. Is, quem cœlorum non capiunt spatia, quemque non arcte

A Δ'. Μεγάλη ἡ χάρις, ἀγαπητοί. Ἄνθρωπος τριπή-
χυιος ὢν, εἰς τὸν οὐρανὸν τῷ νῶ καὶ τοῖς λογισμοῖς,
ἅμα καὶ τῷ Λόγῳ μετέβηεν. Ἐθεάσατο τῇ πίστει ἐκ
πατρικῶν κόλπων ἀπαθῶς ἐξελθόντα, καὶ Θεὸν ἐκ
Θεοῦ γεννηθέντα. Ἴδε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σὺν Πατρὶ
καὶ Υἱῷ προσκυνούμενον· τὴν Τριάδα ἐν μονάδι δο-
ξαζομένην, καὶ ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι διαιρουμένην,
καὶ φύσει ἴσην. Καὶ τῶν σεραφίμ ὁ Εὐαγγελισ-
τῆς εὐρέθη ἀνώτερος, ὅτι ἐκεῖνα διὰ τὴν ἀστραπὴν
καλύπτει τὰ πρόσωπα, οὗτος δὲ διὰ τὴν χάριν, καὶ
τὴν γέννησιν καὶ τὴν ὑπαρξίν ἐθεολόγησε.

E'. Πάλιν δὲ τοῖς ἔργοις ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ τὴν γῆν
καταβάς, εἶπεν· Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. Ἴδε μυ-
στήριον Θεοῦ, τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως χωρὶς· ἴδε
τὸν Λόγον ἐπὶ γῆς σαρκωθέντα, καὶ τῶν οὐρανῶν μὴ
ἀποστάντα, ἴδε τὴν Παρθένον τεκοῦσαν, καὶ τὴν
παρθενίαν μὴ φθαρεῖσαν· ἴδε γαστέρα, οὐρανοῦ
πλατυτέραν· ἴδε μητέρα ἀλόχευτον, καὶ τόκον ἀνώ-
δυνον· ἴδε . . . . . τικτόμενον ὡς ἄνθρωπον· ἴδε βρέ-
φος, τὸν πρὸ αἰώνων τέλειον· ἴδε σπαργανωθέντα,
τὸν προστάξει λύσαντα Λαζάρου τὰ σπάργανα· ἴδε
κτίσιν γνωρίσαντα (7) τὸν κτίσαντα· ἴδε σπῆλαιον,
τὸ τοῦ κόσμου ἰλαστήριον· ἴδε τὸ κτίσμα βασιτάζον
τὸν κτίστην· ἴδε τρεφόμενον, τὸν τρέφοντα τὴν τρέ-
φουσαν· ἴδε μητρικῶν κόλπω, τὸν μὴ χωρισθέντα
τοῦ πατρῷου κόλπου. Ἴδε προσκυνούμενον ὑπὸ γά-
μων, τὸν αἰνούμενον ὑπὸ ἀγγέλων· ἴδεν εἰς Αἴγυπτον
φυγόντα σαρκί, τὸν κατέχοντα τὴν γῆν δρακί· ἴδεν
ὑδατι βαπτίζομενον, τὸν τὰ ὑδάτα ἀπὸ γῆς πηγά-
σαντα· ἴδε προδοθέντα ὑπὸ μαθητοῦ διδάσκαλον· ἴδε
δεθέντα, τὸν τὴν παρθενίαν τῆς μητρὸς μὴ λύσαντα·
ἴδε παρεστῶτα Πιλάτῳ, τὸν ἐκ πηλοῦ Πιλάτον πλα-
στουργήσαντα. Ἴδεν ἐξ ἀκανθῶν στεφανωθέντα, τὸν
τὴν γῆν τοῖς ἀνθεσι στέψαντα· ἴδε σταυρωθέντα ἐπὶ
γῆς, τὸν ὑψωθέντα ἐν οὐρανοῖς· ἴδε ἐν τάφῳ νεκρὸν,
τὸν ἐκ τάφου τοὺς νεκροὺς ἐγείραντα· ἴδεν ἀνα-
στάντα, τὸν τὴν ἀνάστασιν προμηνύσαντα· ἴδεν εἰς
ἔδην κατελθόντα, τὸν εἰς οὐρανοὺς ἀνελθόντα. Ἄδεις
γὰρ ἐξέμεσεν, ὃν ἀγνοῶν κατέπιεν.

Infernus namque evomuit, quem ignorans de-

D Γ'. Καὶ τίς ἐστὶν ἄρα ὃν ἴδεν; Τίς; Ὁ κλίνας
τοὺς οὐρανοὺς, καὶ κατελθὼν ἀψοφητί· ὁ λαθῶν
τὰς ἄνω δυνάμεις· ὁ μὴ γυμνώσας τὸν πατρικὸν
θρόνον, σαρκωθείς ἐκ Παρθένου· ἐν οὐρανοῖς ἀμήτωρ,
ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐπὶ γῆς ἐκ μητρὸς, Παρθένου
υἱός, ὁ φιλόανθρωπος δι' ἀνθρώπους ἐνανθρωπήσας·
ὁ τὴν ἀμόλυτον γαστέρα τῆς οἰκῆσει ἀγιάσας· ὁ τὰς
λαγόννας ἐλευθερώσας· ὁ τὰς τῆς φύσεως γονὰς εὐ-
λογήσας· ὁ τὰς παρθενικὰς ὠδίννας σφραγίσας· ὁ
τόπους οὐρανῶν μὴ χωρήσας, καὶ μήτραν οὐ στενο-
χωρήσας· ὁ πρὸ αἰώνων τοὺς αἰῶνας δημιουργήσας.

⁴⁴ Isa. vi, 6. ⁴⁵ Joan. i, 14. ⁴⁶ Joan. xi, 44.

⁴⁷ Matth. ii, 12. ⁴⁸ Isa. xl, 12. ⁴⁹ Psal. xvii, 10.

(7) Ἰσ. γνωρίσαντα.

ὁ λόγῳ τὸν κόσμον μετ' ἐξουσίας ἐκτελέσας· ὁ τοῦ Πατρὸς ἀρόρητος Λόγος· ὁ τοῦ γεννήσαντος ὁμοούσιος Υἱός· ὁ ἀναρχος, καὶ ἀρχὴν μὴ δεχόμενος, καὶ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβὼν. Παράδοξα τὰ θαύματα, ἀγαπητοί· ὅτι ὁ ἐν οὐρανῷ θρόνος οὐκ ἐκενώθη, καὶ ὁ ἐπὶ γῆς κόσμος ἐσώθη. Ταῦτα πάντα περιέχουσιν οἱ πέντε λόγοι τοῦ μεγάλου βροντολόγου εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Διὰ τοῦτο θανατωθήτωσαν Ἕλληες, καταργηθήτωσαν Ἰουδαῖοι· αἰσχυνέσθωσαν Σαμαρεῖται, διασκορπισθήτωσαν Μανιχαῖοι· ἀπολέσθωσαν αἰρετικοί, καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀμωμῆτος καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· ὅτι πάντων ἐκείνων ἡ ἐλπίς εἰς πτώσιν καὶ ἀπώλειαν, ἢ δὲ ἡμετέρα ἐλπίς εἰς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον· διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα, καὶ τιμὴ, καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΖ' (8).

Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν.

Α'. Σήμερον, ἀγαπητοί, ἐπεφοίτησε τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ χάρις, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας· αὐξανόμενη δὲ μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας μεγαλύνεται. Ἐλαμψεν ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις, καὶ ἐξαίφνης εὐλαλα τῶν ἀλάλων τὰ στόματα· καὶ τῶν ἀπαιδευτῶν αἱ γλῶσσαι ἐστομώθησαν· καὶ τῶν ἀλιέων αἱ καρδίαι πρὸς θάρσος μεταβλήθησαν. Διὸ καὶ τὴν πτωχεύσασάν μου διάνοιαν ἐξαρπάξει δειλίας ἡ σήμερον ἐπιφοιτήσασα ἐξ οὐρανοῦ χάρις. Οὕτως γὰρ πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Πνεύματος δειλιῶν ὁ Πέτρος, ἐπὶ παιδίσκης ἠρονήσατο τὸν Δεσπότην· μετὰ δὲ τὴν κάθοδον τοῦ Πνεύματος, ἐπὶ δῆμων καὶ βασιλέων μετὰ τοῦ θάρσους ὁμολογεῖ κράζων· *Οὐ δυνάμεθα ἡμεῖς ἂ ἠκούσαμεν καὶ εἶδομεν μὴ λαλεῖν.* Ὅθεν καὶ μέθην τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εὐγλωττίαν Ἰουδαῖοι ἐνόμισαν, λέγοντες· Ὅτι γλεῦκους μεμεστωμένοι εἰσίν. Ἀντερητόρευσε δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ Πέτρος, ὃ καὶ τῆς ὥρας τῶν δοκίμων διὰ Τριάδος βεβαιουμένων (9). Ἐπειδὴ γὰρ τῇ τρίτῃ ὥρᾳ ὁ σταυρὸς ἐρρόξώθη, καὶ τρίτῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἶδει πυρὸς ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐκάθησε, μηνύον ὅτι Θεὸς τὸ Πνεῦμα. Ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστίν. Καὶ ἡ μὲν παρουσία τοῦ Πνεύματος (10), ὡς ὑπερὸς ἐπὶ πόρον ἐγένετο, ἐπειδὴ οἰκονομίας ἦν σύμβολον. Ἐπὶ δὲ τοῦ Πνεύματος, ἵνα δειχθῇ ὅτι Θεὸς τὸ Πνεῦμα ὑπάρχει, Ἦχος ἐκ τοῦ

A complexus est uterus. Qui ante sæcula, sæculorum existit conditor; qui verbo mundum cum potestate perfecit; Patris ineffabile Verbum; Filius Genitori consubstantialis; æternus ille, nec principium admittens; quique tamen principium acceperit essendi. Mira sane, et admirabilia, dilectissimi, sunt ista; ut in cælo minime vacuata sit sedes, mundusque hic terrenus salutem consecutus sit. Cuncta hæc complectuntur tonitruī voce loquentis magni Evangelistæ, quinque illa verba. Quocirca pereant tandem gentiles; tollantur Judæi; pudore suffundantur Samaritani; dispergantur Manichæi; dispereant hæretici, sanctæque catholicæ ac apostolicæ Ecclesiæ hostes universi. Eorum namque omnium spes, in ruinam ac interitum cedit; nostra autem, in resurrectionem et vitam æternam. Per Dominum nostrum Jesum Christum, cum quo Patri et Spiritui sancto, gloria, honor atque potestas, in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO XVI.

In sanctam Pentecosten.

1. Hodie, dilectissimi, advenit Spiritus sancti gratia: quæ quidem, cum ab ipsa hac die cœperit, ad usque eandem hanc ipsam diem adulta auctaque, magnifice colitur ac celebratur. Affulsit Spiritus sancti gratia, illicoque facunda evaserunt mutorum ora; ineruditorum linguæ disertæ eruditæque redditæ sunt; piscatorum corda in erectos audentesque animos commutata. Proinde a mea etiam animi imbecillitate mentisque inopia, timiditatem ignaviamque discutiet illa ipsa, quæ cœlitus hodie advenit gratia. Sic quippe ante Spiritus sancti adventum, Petrus pavore confectus coram ancillula negavit Dominum⁵⁰: post vero ejusdem descensum, coram populis et regibus magna animi securitate cum confessus, exserta extulit voce: *Non possumus quæ audivimus et vidimus, non loqui vobis*⁵¹. Quocirca Judæi quoque Spiritus sancti eloquentiam illam, temulentiam rati, musto eos plenos dixerunt⁵². Scite autem eos refellit Petrus, a quo etiam probatum tempus (11) aptumque mysterio a ternario confirmatum fuit. Quia enim hora tertia crux fixa fuerat, hora quoque tertia Spiritus sanctus in apostolos ignis specie descendit, indicans Deum esse Spiritum. *Deus enim noster ignis consumens est*⁵³. Ac quidem Salvatoris adventus, sicut pluvia in vellus fuit⁵⁴ (12); eo quod dispensa-

⁵⁰ Matth. xxvi, 69. ⁵¹ Act. iv, 20. ⁵² Act. ii, 13. ⁵³ Hebr. xii, 29. ⁵⁴ Psal. lxxi, 6.

(8) Exscripta est ex vetusto codice Cryptæ ferata. Tota adversus Macedonianos ac Eunomianos decurrit, variis Scripturæ locis Spiritus sancti divinitatem probans. Id enim illi contendebant, non haberi ex Scriptura, eum Deum esse.

(9) Leg. ἢ τὸ δοκίμον βεβαιούμενον.

(10) Leg. Σωτήρος.

(11) A quo etiam probatum tempus, etc. Mera barbaries est, quod habet textus, levi, quam feci, mutatione sanandus. Ex hora itaque tertia, quæ hora fuit crucis juxta Marcum xv, 25, congruum ostendit tempus adventus Spiritus sancti, exclu-

ditque ab eo Judæorum calumniam de ebrietate, cum Judæis, non nisi hora sexta, sabbatis ac festis diebus prandere moris esset, uti Josephus in Vita sua.

(12) Salvatoris adventus. Cogor aliquid præsumere, ac mutare nomen Spiritus, Πνεύματος· in quo palam videatur errasse antiquarius. Sequentia enim ἐπὶ δὲ τοῦ Πνεύματος aperte indicant comparare auctorem adventum Spiritus, alterius adventui; nempe Filii ac Verbi, qui ita quietus fuerit, eo quod ad œconomiam veniret, id est, ad sumendam carnem, inque ea suaviter ac mirabili incli-

tionis symbolum esset. In Spiritus autem adventu, quo significaretur Deum esse Spiritum, *Factus est repente de caelo sonus tanquam ruentis impetu flatus vehementis*⁵⁵. Spiritum porro Deum esse accipe. Isaias namque ait: *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum. Et seraphim stabant in circuitu ejus. Et dixit ad me: quis ibit ad populum istum, et quem mittam ad eum*⁵⁶? *Incrassatum enim est cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt, et oculos suos compresserunt, ne forte videant oculis, et auribus suis audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos*⁵⁷. Vis ergo tu qui Spiritum sanctum oppugnans, nosse fuisse Spiritum sanctum, qui supra thronum excelsum ac elevatum sedit? Paulum apostolum audi, et crede. Adductus ille Romam ad Neronem, Judaeorum illie multitudinem invenit, eisque verbum salutis exposuit. *Quidam autem credebant; quidam vero non credebant. Cumque invicem non essent consentientes, discedebant, dicente Paulo unum verbum: Quia bene Spiritus sanctus locutus est de vobis per Isaiam prophetam*⁵⁸. *Aure audietis, et non intelligetis. Vides Spiritum sanctum, Dominum ac Deum esse? Usquam ne enim in lege non glorificatum in Trinitate Spiritum sanctum inveneris? Audi prophetam dicentem: Verbo Domini caeli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*⁵⁹.

II. Sed et gratiae tempore, cum Salvator ad salutare baptisma accessit, Patre e caelis testimonium perhibente Filio⁶⁰, Spiritus sanctus in columbae specie advenit. Hic hodierna die Spiritus, in ignis specie supra singulos apostolos sedit⁶¹. Vides, apostolos quoque sedes esse? *Deus enim, inquit, sedet super sedem sanctam suam*⁶². Hic Spiritus mentium Ananiam morte mulctavit⁶³. Hic Spiritus charismatum distribuit dona, *dividens singulis privatim prout vult*⁶⁴. Hoc Spiritu plenus apostolus Paulus, Elymae mago tenebras ac caliginem effudit⁶⁵. Hunc Gabriel Spiritum fausto nuntio Mariae promisit, dicens: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*⁶⁶. Qui idem nunc quoque super nos adveniat, ac nos benedicat. Ipse enim se aquae commiscet, atque in modum ignis peccata conflatur absumitque: ac nuper illuminatos, lucis instar fulgoribus illustrat; nostrique miseretur ut Deus. Quoniam eum decet gloria ac potestas, in saecula saeculorum: Amen.

⁵⁵ Act. II, 2. ⁵⁶ Isa. VI, 1, 2, 8-10. ⁵⁷ Matth. XIII, 15; Act. XXVIII, 27. ⁵⁸ Act. XXVIII, 24-26. ⁵⁹ Psal. XXXII, 6. ⁶⁰ Luc. III, 22. ⁶¹ Act. II, 3. ⁶² Psal. XLVI, 9. ⁶³ Act. V, 4. ⁶⁴ I Cor. XII, 11. ⁶⁵ Act. XIII, 11. ⁶⁶ Luc. I, 35.

natione operandam nostram salutem: cum adventus Spiritus fuerit in ostensione deitatis; eoque in ignis specie, qui ejus symbolum est. Praeterea verba psalmi, *Descendet sicut pluvia in vellus*: non de Spiritu sancto, sed de Verbo, qua carnem in Maria sumit, Ecclesiae usus exponit in officio diei sacrae Circumcisionis. Miserum est ut singularis unius depravati codicis fidei astringaris; nec aequae conjecturae dare aliquid possis. Non potest dici, quod auctor acceperit nomen illud Πνεύματος, quo

οὐρανοῦ ἐγένετο ὡσπερ φερεμένης πνοῆς βιαίας· Καὶ ὅτι Θεὸς τὸ πνεῦμα, διδάχθητι. Ἠσαΐας γάρ φησιν· *Εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· καὶ τὰ σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ. Καὶ εἶπε πρὸς μέ· Τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ τίνα ἀποστελῶ πρὸς αὐτόν; ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τοῦτου, καὶ τοῖς ὠσίν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς ὠσίν αὐτῶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς. Θέλεις οὖν γινῶναι; πνευματομάχε, ὅτι Πνεῦμα ἔδρευσε ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου; Ἄκουσον Παύλου τοῦ ἀποστόλου, καὶ πείσθητι. Παρεπέμφθη τῷ Νέρωνι ἐπὶ τὴν Ῥώμην· κατέλαβε τὰ ἐκεῖ πλῆθη τῶν Ἰουδαίων· ἐδίδασκεν αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς σωτηρίας. Οἱ μὲν ἐπειθοῦτο, οἱ δὲ ἠπίστουν. Ἀσύμφωνοι δὲ ὄντες πρὸς ἀλλήλους, ἀπελύοντο· εἰπόντος τοῦ Παύλου ῥῆμα ἔν· Καλῶς εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον περὶ ὑμῶν διὰ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου· Ἀκοῆ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε. Ὅρα ὅτι Κύριος καὶ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; τοῦ γὰρ οὐχ εὐρήσεις τὸ Πνεῦμα ἐν τῇ Τριάδι πανταχοῦ δοξαζόμενον ἐν τῷ νόμῳ; Ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· *Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πάντα ἡ δύναμις αὐτῶν.**

B. Ἄλλ' ἐν τῇ χάριτι, ἤνίκα ἐπὶ τὸ σωτήριον βάπτισμα ὁ Σωτὴρ παρεγένετο, ὁ Πατὴρ ἄνωθεν τῷ Υἱῷ ἐμαρτύρει, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἶδει περιστερᾶς παρεγένετο. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα σήμερον ἐν εἶδει πυρὸς ἐκάθησεν ἐφ' ἕκαστον τῶν ἀποστόλων. Ὅρα ὅτι καὶ θρόνοι οἱ ἀπόστολοι; Ὁ Θεὸς γάρ, φησὶ, *κάθηται ἐπὶ θρόνου ἀγίου αὐτοῦ.* Τοῦτο τὸ Πνεῦμα Ἀνανίαν ψευδάμενον ἐθανάτωσε. Τοῦτο τὸ Πνεῦμα διανέμει τῶν ἀγαθῶν τὰ χαρίσματα, *Διαιροῦν ἰδίᾳ καθὼς βούλεται.* Τοῦτου τοῦ Πνεύματος πλησθεὶς Παῦλος ὁ ἀπόστολος. *Εἰλύμαν τὸν μάγον ἐσκότισε.* Τοῦτο τὸ Πνεῦμα Γαβριὴλ τῇ Μαρίᾳ εὐηγγέλισατο, λέγων· *Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.* Αὐτὸ καὶ νῦν ἐπέλθη ἐφ' ἡμᾶς καὶ εὐλογίῃ. Τοῦτο γὰρ συναναμίγνυται τῷ ὕδατι, καὶ χωνεύει τὰς ἀμαρτίας ὡς πῦρ, καὶ τοὺς νεωφωτίστους λαμπρύνει ὡς φῶς, καὶ ἡμᾶς ἐλεεῖ ὡς Θεός· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

sensu auctor *Imperfecti*, pro ipso Filio; tum quia valde obscure locutus esset; tum quia ipse brevi post exponit de Spiritu sancto in persona propria. Citatus ille, clare distinguit Spiritum sanctum apud Lucam, ac in negotio Dominicæ incarnationis, a Paraclito, ut valde frigidum sint, qui ex illa ejus expositione, Sabellianismi notam aspersam volunt. Utinam aequae facile contraria Arianismi depelli posset. Equidem haud video ut omnino possit, vel in aliquo differat auctor ille ab Eusebianis.

(15) ΛΟΓΟΣ ΙΖ.

A

ORATIO XVII.

Ἐπιπέμπουσι εἰς τὸν ἅγιον πρωτομάρτυρα Στέφανον.

A. Ὁ μὲν αἰσθητὸς ἥλιος ὑπὲρ γῆν ἀνατέλλων, ἀρκτοῦρον, καὶ ὠρίωνα, καὶ πλειάδα, ἢ καὶ αὐτὸν τὸν ἑωσφόρον παρανατέλλοντα (14) ἔχει· ὁ δὲ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἐκ κόλπων παρθενικῶν ἀναλάμψας, τὰς μὲν ἀστράφας χαρείας, εἰς συνδρομὴν φωτὸς οὐκ ἐπιδέχεται, Στέφανόν δὲ τὸν πρωτομάρτυρα συνανατολέα τῶν ἀθανάτων ἀκτίνων παποιήται. Ἐκεῖνος μὲν τὴν ἀρκτιῶν εἰς τὴν νοτιαίαν τρίβον ἐλαύνων, ποτὲ μὲν συστέλλει, ποτὲ δὲ πλατύνει τῆς ἡμέρας τὰ μέτρα· οὗτος δὲ, τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐξ οὐρανῶν ἐπιδημία τὴν δικαιοσύνην αὐξήσας, ἀμίαντον καὶ ἀμείωτον τὸ ταύτης ἐτήρησε φέγγος· ἐκεῖνος νυκτὸς διάδοχος, οὗτος θανάτου ἀντίπαλος· ἐκεῖνος σκότους φυγαδευτὴς, οὗτος ἀμαρτίας ἀνατροπαύς· ἐκεῖνος δωδεκάωρον φέγγει, οὗτος δὲ αἰῶνος ἀστράπτει. Ἐκεῖνος δι' ἀστέρων ὁδεύει, οὗτος δι' ἀποστόλων ἐκλάμπει· ἐκεῖνος διὰ καιρῶν καὶ χρόνων περιέρχεται, οὗτος διὰ προφητῶν καὶ εὐαγγελιστῶν κηρύσσεται· ἐκεῖνος τὰς ὥρας τῷ δρόμῳ ὑφαίνει, οὗτος τῷ λόγῳ τὰς ἐκκλησίας μεγαλύνει. Ἐκεῖνον ἐπὶ ἄρματος οἱ ζωγράφοι ἐπιθεθηκότα γράφουσι, τοῦτον οἱ θεολόγοι ἐπὶ φάτνης ἀναπαύμενον διαγγέλλουσι· φάτνης, τὸν οὐρανὸν μιμουμένης· φάτνης τοῦ χερουβὶμ παρισυμένης· φάτνης, τῷ ἀρόρητῳ θρόνῳ συγκρινομένης· φάτνης, τὴν λογικὴν προφήν περιεχοῦσης· φάτνης, τὴν τοῦ παντὸς ζωὴν ὑποδεξαμένης· φάτνης, τὸν τὰ πάντα βαστάζοντα βασταζούσης· φάτνης, πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως πλατυτέρας (ὃν γὰρ ἡ κτίσις οὐ χωρεῖ, τοῦτον ἡ φάτνη διὰ τὴν χάριν ἐχώρησε)· φάτνης, ὑπὸ ἀστέρος ἡμεροδρόμου μηνυομένης· φάτνης, ἐν ἑαυτῇ τὸ θυσιαστήριον προδιαγραφούσης· φάτνης, Ἐκκλησίαν τὸ σπήλαιον ἀποτελεσάσης.

B. Δεῦτε τοίνυν, καὶ ἡμεῖς τοὺς εὐσεβεῖς μάγους ζηλώσωμεν, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀντὶ τῆς Βηθλεὲμ κατανοήσωμεν· ἀντὶ τοῦ σπηλαίου τὸ ἱερατικὸν ἀσπασώμεθα βῆμα· ἀντὶ τῆς φάτνης τὸ θυσιαστήριον προσκυνήσωμεν· ἀντὶ τοῦ βρέφους περιπτυσθώμεθα τὸν διὰ τοῦ βρέφους εὐλογούμενον ἄρτον· ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις τὸν ὑπὸ τοῦ Στεφάνου σήμερον καταγγελλόμενον Βασιλέα δοξάσωμεν. Ὡ ξένου Βασιλέως παράδοξα πράγματα! Χθὲς ἐτέχθη, καὶ σήμερον αὐτῷ Στέφανος προσηνήχθη· Στέφανος, ὁ φερώνυμος μάρτυς· Στέφανος, ὁ ἐμψυχὸς στέφανος· Στέφανος, τὸ αὐτόπλεκτον διάδημα· Στέφανος, τὸ αὐτογάλκευτον περίθεμα· Στέφανος, τὸ αὐτοφυὲς τῆς ἰδίας κορυφῆς

⁶⁷ Hebr. 1, 3. ⁶⁸ Matth. 11, 9.

(15) Præter alios codices quos citat Riccardus, etiam Seguerianus Procli hanc orationem habet. Stylus universus ac compositio Proclum loquitur; cuius nihil præferbat, quam ei in Stephanum alteram abrogavi, ac legitimo auctori restitui. — Malui scilicet eam Asterii orationem seorsim edere, ac reliquis ejusdem sancti Patris jam editis adjicere, quam confundere cum Procli orationibus, quibuscum nihil commune habet. Adverterat ipse Riccardus (pag. 496) nullos habere Procli characteres; nullas antitheses, Proclo satis familiares, nullam parono-

Laudatio sancti protomartyris Stephani:

I. Sensilis quidem sol supra terram exoriens, Arcturum et Orionem et Pleiades, aut ipsum etiam Luciferum pariter coorientem habet; Sol autem justitiæ e virginali affulgens sinu, cæsi astorum choros quo coacervata luce coruscet, non recipiat, ut tamen immortalibus radiis protomartyr Stephanus coorientetur, effecit. Ille a septentrionali plaga ad australem excurrrens, nunc quidem diei contrahit spatia, nunc protrahit; at hic suo ad nos e cœlis adventu justitiam augens, purum integrumque ejus servavit lumen. Ille nocti succedit; hic mortis adversarius est. Ille tenebras fugat; hic peccatum eliminat. Ille per horas duodecim lucet; hic per sæcula splendet. Ille per astra incedit; hic per apostolos effulget. Ille per tempora et annos oberrat; hic prophetarum et evangelistarum præconio celebratur. Suo ille cursu anni tempestates conficit; hic Ecclesias claras magnificasque sermone reddit. Illum pictores curru insidentem depingunt; hunc theologi in præsepio recubentem astruunt; præsepio, inquam, cœlorum æmulo; præsepio, cherubinis coæquato; præsepio, ineffabili illi throno comparato; præsepio, rationalem cibum complectente; præsepio, quod universi suscepit vitam; præsepio, eum portante qui portat omnia ⁶⁷; præsepio, omni simul creatura latiori; quem enim creatura non capit, eum præsepe per gratiam capere potuit; præsepio, ejus stella interdum lucens index est ⁶⁸; præsepio, quod in se sacri altaris formam designaret; præsepio, quod speluncam in Ecclesiam vertit.

II. Agite ergo, nos quoque pios ac religiosos magos æmulemur, ac Ecclesiam loco Bethlehem spiritaliter accipiamus; pro spelunca, sacrarium passis avidisque ulnis teneamus; præsepis vice, altare veneremur; pro infante, panem per infantem benedictum complectamur: atque ad hæc omnia, Regem hodie a Stephano annuntiatum, gloria ac laude prosequamur. O novi Regis res admirandas! Heri natus est, eique hodie Stephanus oblatus est. Stephanus, inquam, pro nominis ratione martyrii corona laureatus; Stephanus, animata corona; Stephanus, a se contextum diadema; Stephanus, a se coronationis artifex; Stephanus, genuinum

...siam, non pressas sententias, nec sacra Scriptura flosculos inspersos: ut sola codicum antiquitate persuasus ei ascripserit. . . . Photius ergo in sua Bibliotheca (cod. cclxxi) sermonem hunc ut Asterii defloravit; totusque Asterii reliquis stylo ac omnibus consentit. — Hæc Combefisius in Auctar. nov. tom. I, pag. 299, ubi exstat laudata Oratio in sanctum Stephanum Asterio asserta, quæ in editione Riccardi sub nomine sancti Procli habetur pagg. 485-495; estque num. xvii.

(14) Vat. cod. προανατ.

proprii verticis coronamentum; Stephanus, florigerum fidei germen; Stephanus, fragrantissima charitatis rosa; Stephanus, spei immarcescibilis flos; Stephanus, uberrima gratiæ spica; Stephanus, feracissimus illius vitis sempiternæ vitæ palmes; Stephanus, mellifluus æternitatis botrus; Stephanus, in cælum usque sublimis Crucifixi propago; Stephanus, totius boni operis ac sermonis plenitudo; Stephanus, inexpugnabilis confessionis turris; Stephanus, inconcussus tolerantiaæ scopulas; Stephanus, continentiaæ cruciarius armiger; Stephanus, invictus religionis miles; Stephanus, animosus bellici agminis ductor; Stephanus, adversus interfectores Christi orator intrepidus et acer. Defeci, defeci Stephano coronam nectens, etsi necdum nectere cœperim. Sinamus itaque divinam ipsam Scripturam Stephano coronam intexere.

III. *Stephanus enim, inquit, plenus gratia et fortitudine, faciebat prodigia et signa magna in populo*⁶⁹. Quanam laudem ratione, quam suis gratia digitis coronam intexuit? Quid Stephano tribuam, cum omne martyrum caput ipse coronet? Quid pleæ gratia coronæ possim adjungere? Quanam sermonis vi eam exornem, qui mundo omni splendidior est? Quibus verbis mirabilem eum prædicem, qui innumerabilibus cumulatus est comptusque miraculis? *Stephanus enim, inquit, plenus gratia et fortitudine, faciebat signa et prodigia magna in populo.* Gratia et fortitudo coronam Stephano intexebant; utriusque manu ad bonum illud certamen componebatur. Illa quidem ad fidem; hæc ad martyrium eum aptabat. Illa ad ministerium; hæc ad sermonem dux erat. Altera ad securitatem dicendique libertatem; altera ad tolerantiam componebat. Altera ad miracula; altera ad præclara facinora informabat. Gratia et fortitudo, ejusdem dignitatis planta; gratia et fortitudo, coævum germen; gratia et fortitudo, ejusdem radicis caudex; gratia et fortitudo, contubernalis conjugatio; gratia et fortitudo, congeminatus fidei stolo; gratia et fortitudo, consonus concentus; gratia et fortitudo, pulchra palpebrarum venustate honestata rectæ fidei lumina; gratia et fortitudo, gemina Ecclesiæ ubera; gratia et fortitudo, contubernales Christi milites; gratia et fortitudo, vigiles Stephani custodes

Stephanus enim, inquit, plenus gratia et fortitudine.

IV. Erat Stephanus gratiæ thuribulum, sanctitatis suffimen spirans. Erat fons gratiæ, perennibus virtutum laticibus redundanter exundans. Erat gratiæ Nilus, erumpente pietatis fluxu omnia undique irrigans. Erat pugil gratiæ, qui se adversariorum potentiaæ omni opponeret. Miles erat gratiæ, qui in omnem hostium machinam, universaque barbarum ac incursionum genera irrueret: telis occursans; persecutiones forti animo tolerans;

Α στεφάνωμα· Στέφανος, τὸ πολυανθὲς τῆς πίστεως βλάστημα· Στέφανος, τὸ τῆς ἀγάπης εὐοιδέστατον ῥόδον· Στέφανος, τὸ τῆς ἐλπίδος ἀμάραντον ἄνθος· Στέφανος, ὁ τῆς χάριτος εὐθαλέστατος στάχυς· Στέφανος ὁ τῆς ἀειζῶου ἀμπέλου τὸ πολυφόρον κλήμα· Στέφανος, τῆς ἀθανασίας ὁ μελίστακτος βότρυς· Στέφανος, ἡ τοῦ σταυρωθέντος οὐρανομήκης παραφυσίας· Στέφανος, παντὸς ἀγαθοῦ ἔργου καὶ λόγου τὸ πλήρωμα· Στέφανος, ὁ τῆς ὁμολογίας ἀκαθαίρετος πύργος· Στέφανος, ὁ τῆς ὑπομονῆς ἀσάλευτος πρόβολος· Στέφανος, ὁ τῆς ἐγκρατείας σταυροφόρος ὀπλίτης· Στέφανος, ὁ τῆς εὐσεβείας ἀήττητος στρατιώτης· Στέφανος, ὁ ἔμφυχος στρατηλάτης· Στέφανος, ὁ κατὰ τῶν χριστοκτόνων θαρσαλαῖος ῥήτωρ. Ἐκαμον, ἔκαμον πλέκων τῷ Στεφάνῳ τὸν στέφανον, καὶ οὐδέ ποτὲ τῆς πλοκῆς ἐφηφάμην. Τῇ θεῷ τὸν Γραφεῖ τὸν Στέφανον στεφανῶσαι παραχωρήσωμεν.

Γ'. Στέφανος γὰρ, φησὶ, πλήρης χάριτος καὶ δυνάμεως ἐποίει σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ. Πῶς ἐπαινέσω τὸν Στέφανον, ὃν ἡ χάρις τοῖς οἰκείοις δακτύλοις ἐπλέξατο; τί χαρίζωμαι τῷ Στεφάνῳ, πᾶσαν κεφαλὴν μαρτύρων στεφανοῦντι; τί δύνανται προσθῆναι τῷ τῇ χάριτι πεπλεγμένῳ Στεφάνῳ; ποῖω λόγῳ κοσμήσω τὸν παντὸς φαιδρότερον κόσμου; ποῖοις ῥήμασι θαυμάτω τὸν μυρίοις κομῶντα τοῖς θαύμασι; Στέφανος γὰρ, φησὶ, πλήρης χάριτος καὶ δυνάμεως, ἐποίει σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ. Χάρις καὶ δύναμις τῷ Στεφάνῳ τὸν στέφανον ἐπλεκον· ἐξ ἑκατέρας χειρὸς πρὸς τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν συντίθετο. Ἡ μὲν πρὸς τὴν πίστιν αὐτὸν, ἡ δὲ πρὸς τὸ μαρτύριον ἤρμοζεν. Ἡ μὲν πρὸς τὴν διακονίαν, ἡ δὲ πρὸς τὸν λόγον ἐδήγησεν. Ἡ μὲν πρὸς παρρησίαν, ἡ δὲ πρὸς ὑπομονὴν διεβρύθμιζεν. Ἡ μὲν πρὸς θαύματα, ἡ δὲ πρὸς κατορθώματα παρεσκευάζεν. Χάρις καὶ δύναμις, ὁμότιμον φύτευμα· χάρις καὶ δύναμις, ὁμόχρονον βλάστημα· χάρις καὶ δύναμις, ὁμόρριζον κλάδευμα· χάρις καὶ δύναμις, ὁμοδαίτος συζυγία· χάρις καὶ δύναμις, τὸ διπλὸν τῆς πίστεως μόσχευμα· χάρις καὶ δύναμις, ὁμόηχος συμφωνία· χάρις καὶ δύναμις, οἱ καλλιβλέφαροι τῆς ὀρθοδοξίας ὀφθαλμοί· χάρις καὶ δύναμις, οἱ δίδυμοι τῆς Ἐκκλησίας μασθοί· χάρις καὶ δύναμις, αἱ ὁμόσκηνοι τοῦ Χριστοῦ στρατιώτιδες· χάρις καὶ δύναμις, οἱ τοῦ Στεφάνου ἀγρυπνοὶ φύλακες.

Δ'. Στέφανος γὰρ, φησὶ, πλήρης χάριτος καὶ δυνάμεως.

Δ'. Θυματήριον τῆς χάριτος ἦν ὁ Στέφανος, τὸ τῆς ἀγιωσύνης περιπνέον θυμίαμα. Πηγὴ ἦν τῆς χάριτος, ἀεννάοις ἀρετῆς πλημμυρῶν τοῖς νάμασι. Νεῖλος ἦν τῆς χάριτος, τῷ τῆς εὐσεβείας περιβλύζων ῥεύματι. Ἀθλητὴς ἦν τῆς χάριτος, πρὸς πᾶσαν ἀνταγωνιστῶν ἀντιφερόμενος δύναμιν. Στρατιώτης ἦν τῆς χάριτος, πρὸς πᾶσαν τῶν ἐναντίων μηχανὴν, τῶν τε θορύβων τὰ παντοῖα, καὶ τὴν ἐπανάστασιν ἐπιφερόμενος· ἀπαντῶν τοῖς τοξεύμασι· τοῖς διωγμοῖς ἐγκαρτερῶν·

⁶⁹ Act. vi, 8.

τοῖς θαύμασιν ἐγχορευῶν· τὰ πάθη διώκων· τὰ νόσους
φυγαδεύων· τοὺς δαίμονας ἀπελαύνων· τοῖς πτωχοῖς
ὑπηρετῶν· τοὺς ἀρρώστους παραμυθούμενος· ταῖς
χήραις ἐπαμύνων· ὄρφανῶν προῖστάμενος· ἀδικου-
μένωνν προασπίζων· τὸ κήρυγμα πλατύνων· τὴν πί-
στιν διαγγέλλων· τὸν σταυρὸν θεολογῶν· τοῖς ἥλοις
ἐγκαυχούμενος· τὸν κάλαμον ἐκθειάζων· τὰ δεσμὰ
μεγαλύνων· τὴν λόγχην διακηρύττων· τὴν ὑπὲρ τοῦ
κόσμου πληγεῖσαν πλευρὰν εὐφημῶν· τὸ θανατοκτό-
νον πάθος προσκυνῶν· τὴν φάτνην προβαλλόμενος·
τοῖς σπαργάνοις ἐγγαυρούμενος· τῷ ῥαπίσματι σε-
μνυνόμενος· τὸ Πιλάτου δικαστήριον οὐκ ἐπαισχυνό-
μενος· τὸν τάφον οὐκ ἐπικρυπτόμενος· τὴν ἀνά-
στασιν μεγαλαυχούμενος· Ἰουδαίους ἐλέγχων· Φα-
ρισαίους ἐντρέπων· Σαδδουκαίους ὀνειδίζων· γραμ-
ματεῖς ἐπιστομίζων· τὸν νόμον ἐρμηνεύων· τοὺς
προφήτας διερευνῶμενος· τὰς Γραφὰς διανοίγων·
λάμποντα τὸν Χριστὸν ἐν αὐταῖς ἐκκαλύπτων· τοῖς
σταυρώσασιν ἐπεμβαίνων· τοῖς παρανόμοις ἐπιτιμῶν·
τοῖς ἀσεβέσιν ἐναλλόμενος· τοὺς ἀπίστους τῇ πίστει
καταγωνιζόμενος· τοῖς πανταχόθεν ἐπιδημοῦσιν Ἰου-
δαίοις περὶ τοῦ κηρύγματος συμπλεκόμενος. Ἀν-
έστησαν γάρ τινες τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς τῆς
λεγομένης Λιβερτινῶν, καὶ Κυρηναίων, καὶ Ἀλε-
ξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συ-
ζητοῦντες τῷ Στεφάνῳ, καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντι-
στῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι ᾧ ἐλάλει.
Πολλὰ τὰ κύματα· ἀλλ' ἐπουράνιος ὁ κυβερνήτης.
Πυκναὶ αἱ θύελλαι· ἀλλὰ σταυροφόρον τὸ πλοῖον.
Ἐπάλληλαι αἱ καταιγίδες· ἀλλ' ἡ τρόπις ἄνωθεν
ἐσφιγμένη. Οὐ δύναται τὰ κύματα πρὸς οὐρανὸν
ἀντεγείρεσθαι· οὐ δύναται πνεῦμα πονηρὸν τῷ ἄνω-
θεν Πνεύματι μάχεσθαι· οὐ δύναται λυθῆναι σκάφος
τῇ ζωῇ κυβερνώμενον.

Ε'. Ἀνέστησαν δέ τινες τῶν ἐκ τῆς συναγω-
γῆς τῆς λεγομένης Λιβερτινῶν, καὶ Κυρηναίων,
καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας, καὶ
Ἀσίας συζητοῦντες τῷ Στεφάνῳ· καὶ οὐκ ἴσχυον
ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι ᾧ ἐλάλει.
Καὶ περὶ τίνος ἡ ζήτησις; περὶ τοῦ ἀρρήτως κυσοφο-
ρηθέντος· περὶ τοῦ παρὰ φύσιν τεχθέντος· περὶ τοῦ
ὑπὲρ λόγον θηλάσαντος. Πῶς δίχα μίξεως ἡ Παρθένος
μήτηρ ἐγένετο· πῶς μετὰ ὠδῖνας πάλιν παρθένος
ἠύρισκετο· πῶς ἡ φύσις τῷ θαύματι παρεχώρησε·
πῶς ἐπὶ τῆς Μαρίας τοὺς ἰδίους οὐκ ἐξεζήτησεν
ὄρους· πῶς ὁ ἀχώρητος εἰς βρέφος συνεστέλλετο· πῶς
ἐμβρυον ἦν, καὶ τὰ πανταχοῦ διέπλαττεν ἐμβρυα·
πῶς ἐτίκτετο, καὶ πᾶσι παρεῖχε τὸ τίκτεσθαι· πῶς
ἐθήλαζε, καὶ πᾶσι τοῖς θηλάζουσι τὰς πηγὰς ἐχο-
ρήγει τοῦ γάλακτος. Πόση τοῦ νόμου καὶ τῆς χάριτος
ἡ διαφορὰ· πῶς ὁ μὲν κατακρίνει, ἡ δὲ συγχωρεῖ·
ὁ μὲν κολάζει, ἡ δὲ διασώζει· ὁ μὲν ὑπηρατεῖ, ἡ δὲ

A miraculis triumphans; ægritudines depellens (15);
morbos fugans; demones abigens; pauperibus in-
serviens; ægris solatia præbens; viduas ab injuria
defendens; orphanos tutans; eos qui injuria affi-
cerentur, propugnans; prædicationem dilatans;
fidem divulgans; divina crucis mysteria enarrans;
clavis glorians; arundinem divine extollens; vin-
cula commendans; lanceam celebri præconio pro-
sequens; latus mundi causa vulnere confossum
summis laudibus evehens; passionem mortis ene-
ctricem (16) veneratione colens; præsepe præten-
dens; fascias ostentans; alapani honestamento de-
putans; non erubescens tribunal Pilati; sepulcrum
non occulens; resurrectione magnifice glorians;
Judæos arguens; Pharisæos pudore confundens;
B Sadducæis exprobrans; scribarum ora obstruens;
legem interpretans; scrutans prophetas; Scriptu-
ras aperiens; Christum in illis lucentem detegens;
crucifixoribus insultans; iniquos incusans; contra
impios insurgens; fide infideles expugnans; cum
Judæis ubique gentium degentibus, de prædica-
tione ac evangelio congregiens atque disputans.
Surrexerunt enim quidam de synagoga quæ appellaba-
tur Libertinorum et Cyrenensium et Alexandrinorum,
et eorum qui erant a Cilicia et Asia, disputantes
cum Stephano; et non poterant resistere sapientiæ et
spiritui quo loquebatur⁷⁰. Multi sunt fluctus; at
cælestis est gubernator. Crebræ sunt procellæ; at
crucem desert navigium. Turbines sese mutuo exci-
piunt; sed adstricta est desuper carina. Non va-
lent fluctus contra cælum insurgere. Nequit spi-
ritus nequam cum cælesti Spiritu bellare. Interire
scapha non potest, quæ ab ipsa vita gubernatur.

V. Surrexerunt autem quidam de synagoga quæ
appellabatur Libertinorum et Cyrenensium et Alexan-
drinorum, et eorum qui erant a Cilicia et Asia, dis-
putantes cum Stephano; et non poterant resistere
sapientiæ et Spiritui quo loquebatur. De quonam
vero movebatur quæstio? De eo qui ineffabili ra-
tione conceptus fuisset; præter naturæ natus ordi-
nem; supra rationem lactatus. Quomodo nimirum
Virgo sine concubitu mater effecta sit: quomodo
rursum a partu virgo sit inventa: quomodo natura
miraculo cesserit: quomodo in Maria suas ipsa
leges non exquisierit: quomodo qui capi nequit,
sese in infantem contraxerit: quomodo gestatus in
utero fetus esset, qui cunctos in utero efformabat
fetus: quomodo gigneretur, omnibusque gignendi
vim præberet: quomodo lac sugeret, ac lactis fon-
tes lactantibus omnibus suggereret. Quæ quantave
foret legis et gratiæ differentia: quemadmodum

⁷⁰ Act. vi, 9, 10.

(15) *Ægritudines depellens*, τὰ πάθη διώκων ἐγχορευεῖν, quo et sequentibus miracula declarat, quibus dixerat Stephanum ἐγχορευεῖν· *eis relut tripudiare*: quocirca non probo quod Riccardus reddit: *perturbatos animi motus sedans*.

(16) *Passionem mortis enectricem*, τὸ θανατοκτόνον πάθος. Quippe mortem nostram Dominus moriendo destruxit. Male Riccardus *passionem mortem inferentem*; nisi omissum est aliquid, aut male typis expressum.

illa quidem damnet; hæc vero indulgeat: mulctet illa; hæc salvet: illa ancilletur; hæc dominetur: illa peccatum inferat; hæc peccatum auferat: illa gladium intentet; hæc misericordiam agitet: illa licitoris oblineat locum, hæc regia auctoritate decernat: illa reo restim innectat; hæc autem benigna ac clementi dextera mortis symbolum tollat.

VI. Porro Stephano talia tantaque adversum Judæos divinæ gratiæ nomine edisserente: *invadentes, inquit, Dei hostes, ac corripientes eum, adduxerunt in concilium*⁷¹. Ubi raptus, illic Judæorum concursus: ubi tumultus, illic Christi osor populus: ubi iniqua struitur cædes, illic adest scribarum concilium. Quid Moysis cathedram sceleste fœdas? Quid sedem deturpas quam lux decoravit? Moysis lex ait: *Non occides; non falsum testimonium dices*⁷². Vel ergo legem servato, vel locum deserito. *Statuerunt autem falsos testes, qui dicerent: Homo iste non cessat loqui verba blasphemie adversus locum sanctum istum et legem. Audivimus enim eum dicentem: Quoniam Jesus Nazarenus hic destruet locum istum, et mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses*⁷³. Rursum itaque: *Summiserunt falsos viros qui dicerent, se audivisse eum dicentem verba blasphemie in Moysen et in Deum*⁷⁴. Nunc, o sycophanta, Moysen admiraris? Nunc tanquam legislatorem honoras, quem viventem exsecrabaris? Nunc uti legis æmulator incalescis? Nunc pro Deo indignaris? Nunc tanquam blasphemia appetatur, ulcisceris? Nonne in primis lapides in Moysen jactasti? Nonne lapides lignaque ac simulacra Deo semper præposuisti? Nunc vero ut eodem perpetres, religionis cultum prætexis? Ut insontem effundas sanguinem, Dei pietatem assimulas? tu, inquam, tunc pariter, nuncque veritatis perturbator: tunc perinde audacter injurius, nuncque nefastus ac impius cultor; studiosus improbusque sanguinum quos fundas, negotiator, qui falsorum semper testium cogas officinam. *Statuerunt enim, inquit, falsos testes, qui dicerent: Homo iste non cessat loqui verba blasphemie in Moysen et in Deum, et adversum locum sanctum istum et legem. Quænam verba? Audivimus enim eum dicentem, Quoniam Jesus Nazarenus hic destruet locum istum*⁷⁵. Quid ergo? Num si Stephanum occides, locus forsitan non destructur? Imo multo magis destructur, eo maxime quod et dominum et servum occideris: quod et pastorem et ovem mactaveris: quod Regem simul et militem trucidaveris. Non potest civitas, jugulato in ea rege, stare. Nullus amplius honor templo habetur, ubi Domini cædes fuerit perpetrata. Num enim Stephanus pronuntiavit: *Ecce relinquetur domus vestra deserta*⁷⁶? Nunquid Stephanus dixit: *Non relinquetur in templo lapis super lapidem*⁷⁷? O nova miracula! Proh per-

αἰθονταί· ὁ μὲν τὴν ἀμαρτίαν ἐπιτρέθει, ἡ δὲ τὴν ἀμαρτίαν ἐξαφανίζει· ὁ μὲν τὸ ξίφος ἐπιτείνεται, ἡ δὲ τὸ ἔλκος μεταχειρίζεται· ὁ μὲν ὀημίτου τάξιν ἐπέχει, ἡ δὲ βασιλικῶς ἐξουσιάζει· ὁ μὲν τῷ καταδίκῳ τὸ σπαρτίον περιτίθησιν, ἡ δὲ φιλανθρώπων δεξιᾶ τὸ τοῦ θανάτου σύμβολον ἀφαιρεῖται.

Γ'. Τοσαῦτα τὰ (17) τοῦ Στεφάνου περὶ τῆς χάριτος Θεολογοῦντος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· ἐπιστάντες, φησὶν, οἱ θεομάχοι, καὶ συναρπάσαντες αὐτὸν, ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον. Ὁπου ἄρπαγῆ, ἐκεῖ Ἰουδαϊκὴ συνδρομὴ· ὅπου παραγῆ, ἐκεῖ ὁ μισόχριστος δῆμος· ὅπου φόβος ἀδικος μελετᾶται, ἐκεῖ γραμματέων συνέδριον. Τί μαινέεις τὴν καθέδραν Μωϋσέως, παράνομε; τί μολύνεις θρόνον, ὃν ὁ νόμος ἐκόσμησεν; ὁ νόμος Μωϋσέως εἶπεν· Οὐ φρονεῦσεis· οὐ ψευδομαρτυρήσεis. Ἢ τοίνυν τήρησον τὸν νόμον, ἢ τοῦ τόπου ἀπόστηθι. Ἐστησαν δὲ μάρτυρας ψευθεῖς λέγοντας· Ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται λαλῶν ῥήματα βλάσφημα κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου καὶ τοῦ νόμου. Ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος καταλύσει τὸν τόπον τούτον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθνη ἃ παρέδωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς. Πάλιν οὖν ὑπέβαλον ἄνδρας ψευθεῖς λέγοντας· ὅτι ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα εἰς Μωϋσῆν καὶ τὸν Θεόν. Νῦν Μωϋσέα θαυμάζεις, ὃ συκοφάντα; νῦν ὡς νομοθέτην τιμᾶς, ὃν ζῶντα διέπτυσες; νῦν ὡς ζηλωτῆς τοῦ νόμου διαθερμαίνεις; νῦν ὑπὲρ Θεοῦ ἀγανακτεῖς; νῦν ὡς βλασφημούμενον ἐκδικεῖς; οὐ πρὸ πάντων κατὰ Μωϋσέως λίθους ἔβαλες; οὐ τοῦ Θεοῦ λίθους, καὶ ξύλα, καὶ ξόανα προστίμησας πάντοτε; καὶ νῦν ἵνα ποιήσης φόνον, εὐλάβειαν ἐπαγγέλλεις; ἵνα ἐκχύσης αἷμα ἁθῶν, θεοσέβειαν σχηματίζεις; ὁ καὶ τότε, καὶ νῦν τὴν ἀλήθειαν συνταράσσων· ὁ καὶ τότε πολυηρῶς ἐνυθρίζων, καὶ νῦν ἀνοσίως τιμῶν· ὁ κακῶς ἀγοράζειν αἷματα μελετήσας· ὁ πάντοτε ψευδομαρτύρων ἐργαστήριον συγκροτῶν. Ἐστησαν γὰρ, φησὶ, μάρτυρας ψευθεῖς λαλοῦντας· ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται λαλῶν ῥήματα εἰς Μωϋσῆν καὶ εἰς τὸν Θεόν, καὶ κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου καὶ τοῦ νόμου. Ποῖα ῥήματα; Ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος καταλύσει τὸν τόπον τούτον. Τί οὖν; ἐὰν φρονέσης τὸν Στέφανον· ὁ τόπος οὐ καταλυθήσεται; μᾶλλον οὖν καταλυθήσεται, ὅτι καὶ δεσπότην καὶ δούλον ἐφόνευσας· ὅτι τῷ ποιμένι τὸ πρόβατον συγκατέθυσας· ὅτι τῷ βασιλεῖ τὸν στρατιώτην συγκατέσφαξας. Οὐ δύναται πόλις ἐστάναι, ἐνθα ὁ βασιλεὺς κατεσφάγη. Οὐκέτι τιμᾶται ναδὲς, ἐνθα δεσποτικῶς φόνος ἐτελέσθη. Μὴ γὰρ Στέφανος ἀπεφῆνατο· Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ἡμῶν ἔρημος; Μὴ γὰρ Στέφανος εἶπεν· Οὐ μὴ μείνη ἐν τῷ ναῷ λίθος ἐπὶ λίθον; Ὁ τοῦ παραδόξου θαύματος! Ὁ τοῦ παραλόγου πράγματος!

⁷¹ Act. vi, 12. ⁷² Exod. xx, 15, 16. ⁷³ Act. vi, 13. ⁷⁴ Act. vi, 13. ⁷⁵ Act. vi, 14. ⁷⁶ Act. vi, 14. ⁷⁷ Act. vi, 15.

⁷⁸ Act. vi, 14. ⁷⁹ Act. vi, 14. ⁸⁰ Act. vi, 14. ⁸¹ Act. vi, 14. ⁸² Act. vi, 14. ⁸³ Act. vi, 14. ⁸⁴ Act. vi, 14. ⁸⁵ Act. vi, 14. ⁸⁶ Act. vi, 14. ⁸⁷ Act. vi, 14. ⁸⁸ Act. vi, 14. ⁸⁹ Act. vi, 14. ⁹⁰ Act. vi, 14.

Θεὸς ἀπεφάνητο, καὶ ἄνθρωπος κρίνεται. Χριστὸς Ἀ
κατεψηφίσαστο, καὶ Στέφανος δίδωσι δίκας. Ὁ βασι-
λεὺς ἠλήθευσε, καὶ ὁ στρατιώτης εὐθύνεται. Σὺ τῆς
τοιαύτης ἀποφάσεως αἴτιος εἶ, ὦ Ἰουδαῖε. Ἐπῆξας
σταυρὸν, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνεμόχλευσας· εἶπας,
Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.
Δέχου τοίνυν τὴν καταδίκην, ἣν αὐτὸς διώρισας.

Ζ'. Ὑπάρχων δὲ, φησὶ, Στέφανος πλήρης Πνεύ-
ματος ἁγίου, ἀτεκίνας εἰς τὸν οὐρανόν, εἶδε δό-
ξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ
Θεοῦ. Καὶ μὲν πῶς ὁ Παῦλος καθεζόμενον αὐτὸν
λέγει; Ἐκάθισε γὰρ, φησὶν, ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου
τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Θεοῦ ἐν ὑψηλοῖς. Τί οὖν
τὸ αἴτιον τοῦ νῦν αὐτὸν ἐστάναι; ποῖα σπουδὴ ἐκ
τῶν πατρικῶν αὐτὸν ἐγείρεσθαι θρόνων; Εἶδε τὸν Β
ἀθλητὴν ἀγωνιζόμενον, καὶ βραβεῦσαι αὐτῷ τὴν
νίκην, ἀνέστη. Εἶδε τὸν ἀεροπύρον ναύτην ἐπειγόμε-
νον ἄνω, καὶ τοὺς οὐρανοὺς αὐτῷ ἀντὶ λιμένας
ἠνέωξε. Μὴ φοβηθῆς, φησὶν, ὦ Στέφανε. Οὐδεὶς σου
τὴν πάλιν παραβραβεύσει. Δεξιάν σοι βουλόμενος
δοῦναι, ἐκ τῶν θρόνων ἀνέστην. Εἰς ἐμὲ τὸν σταυ-
ρωθέντα βλέπων, τῆς συμπλοκῆς κατατόλμησον.
Ἐκεῖνός εἰμι ὃν εἶδες ἐν τῷ ξύλῳ κρεμάμενον σαρκί·
τῇ προσκλώσει ἐν αὐτῇ σὲ βραβεύσω. Ἀγωνοθέτης
εἰμί· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀθλητῆς μαρτυρίου γεγέννημαι.
Ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ὡς ἐπὶ παλαιστράς ἐπάλασσα.
Ἐν τῷ με συλλαβεῖσθαι, τὸν ἀντίπαλον διάβολον
ἐβόρῃξα. Μὴ φοβηθῆς τοὺς λιθάζοντας· ἄκοντές σοι
κλίμακα πρὸς οὐρανὸν προστιθέασι· μὴ φοβηθῆς τοὺς C
λιθάζοντας, βαθμοὶ σοι πρὸς οὐρανὸν οἱ λίθοι γενή-
σονται· μὴ φοβηθῆς τοὺς λίθους, τὸν ἀκρογωνιαῖον
λίθον ἐνδοθεν περιφέρων Ἰησοῦν Χριστὸν Θεόν· ὃ
ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Παῦλον τὸν ἀπέστολον.

Α'. Οὐδεὶς ἀσθενεῖ Παύλου ἀθλοῦντος· μετὰ γὰρ
τῶν σουδαρίων αὐτοῦ, καὶ αἱ μνήμαι τὰς νόσους θε-
ρίζουσι. Οὐδεὶς οὖν ἀσθενεῖ Παύλου ἀθλοῦντος. Ἰσχυ-
ρὸν ἀρρώστημάτων φάρμακον, ὁ ἄθλος τοῦ σκηνοβ-
ράφου. Διὰ τοῦτο λαμπρὰ τοῦ Παύλου ἡ πανήγυρις·
θαυμαστά τὰ τοῦ Ταρσεῶς θέατρα. Πάντα σκιρτᾷ
ἀγωνιζομένου τοῦ Παύλου, τοῦ τῆς εὐσεβείας πύ-
κτου· παράδεισος ὃν ἤρπασεν· οὐρανὸς ὃν ἤρπασεν·
κόσμος ὃν ἐσόφισεν· ἄβυσσος ἣν ἠγάσεν· ἥλιος ὃν
συνέδραμεν· ἡ σπυρὶς ἣν ἐλάμπρυνεν· κτίσις ἣν
ἐνίκησεν· ἡ Ἐκκλησία ἣν ἐπελάγισεν· τὸ δεσμωτήριον
ὃ ἐφώτισεν· ὁ τάφος ὃν ἐκόσμησεν. Πάντα βλέπει
τοῦ Παύλου τοὺς ἀθλους· τοῦ σκηνοβράφου τοὺς δρό-
μους· τοῦ ἀθλητοῦ τὰς πάλας· τοῦ πύκτου τὰ στί-
γματα· τοῦ στρατιώτου τὰ τρόπαια· τοῦ κυβερνήτου
τὸν φόρτον· τοῦ γεωργοῦ τὸν ἀμπελῶνα· τοῦ ἱατροῦ

versum turbatumque iudicium! Deus sententiam
tulit, homoque iudicio sistitur. Christus damnavit,
pœnasque Stephanus luit. Rex verum edixit, et
miles mulletatur. Tu ejusmodi sententiæ auctor es,
o Judæe. Fixisti crucem, ac Hierusalem subruisti.
Dixisti: *Sanguis ejus super nos, et super filios no-
stros*⁷⁸. Pendito nunc, quod tu tibi supplicium in-
dixisti.

VII. *Cum esset autem, inquit, Stephanus plenus
Spiritu sancto, intendens in cœlum vidit gloriam Dei,
et Jesum stantem a dextris Dei*⁷⁹. At quomodo
Paulus eum sedere dixit? *Sedet enim, inquit, ad
dexteram throni majestatis Dei in excelsis*⁸⁰. Quæ
ergo ratio ut stet modo? Quænam sollicitudo tam
sedula eum e paterno solio surgere fecit? Vidit
pugilem in stadio certantem, et ut victori bravi-
um daret, assurrexit. Vidit alta petentem nautam in
sublime actum, eique portus loco aperuit cœlos.
Ne, inquit, Stephane, timeas; nullus te tuo lucta-
minis bravio fraudabit. Ut tibi dexteram porrige-
rem e throno surrexi. In me cruci affixum oculos
conjiiciens, audacter congregere. Ille ipse sum,
quem in ligno vidisti carne suspensum; ea clavo-
rum in carne fixatione, certaminis tibi præmiam
tradam. Præses sum certaminis; qui tamen ipse
martyrii atleta exstiterim. In cruce namque velut
palæstra, lucta defunctus sum. Dum interim com-
prehensus essem, obluctatorem diabolum magno
impetu illisum profligavi. Ne timeas eos qui lapi-
dibus impetunt; inscii nolentesque scalas tibi in
cœlum applicant. Ne timeas lapidantes; lapides
gradus tibi erunt in cœlum. Ne lapides timeas, qui
Jesum Christum Deum summangularem lapideum
intus ac repositum animo circumferas: cui gloria
ac potestas in sæcula sæculorum. Amen.

(18) ORATIO XVIII.

Laudatio sancti Pauli apostoli.

I. Nullus Paulo certante languet. Una enim cum
ejus sudariis, etiam memoriæ languores amputant.
Nullus ergo Paulo certante languet. Forte languo-
rum medicamina, pellionis existit certamen. Quo-
circa præclara est solemnitas Pauli celebritas; admi-
randa Tarsensis illius spectacula. Gestiant cuncta
decertante Paulo pietatis pugili; paradisos, quem
ipse incoluit; cœlum, quod rapuit; mundus, quem
sapientia imbuit; maris profunda, quæ sanctifica-
vit; sol, cum quo æmulo contendebat cursu; sporta,
quam illustrem fecit; creatura, quam vicit; Eccle-
sia, quam uberius fluentis inundavit; carcer,
quem illuminavit; sepulcrum, quod exornavit. Spe-
tant universa Pauli certamina; pellionis nimirum
cursus; athletæ luctam; pugilis stigmata; militis
tropæa; gubernatoris onus ac merces; agricolæ vi-

⁷⁸ Matth. xxvii, 25. ⁷⁹ Act. vii, 55. ⁸⁰ Hebr. xii, 2.

(18) Hæc Proeli Oratio, sequenti in *Andream apo-
stolum* valde affinis est, ut etiam eadem verba ex
altera in alteram ab auctore derivata sint. Ad hæc

autem effuse in Pauli rapitur laudes, ut penè miri-
fica amoris vi velut se excessisse significet. Exscri-
pta est e codice antiquo Vatic.

neam; medici medicamentorum nartheciam; aquilæ volatum; dæmonum casum; diaboli confusionem; synagogarum desolationem; idolorum demolitionem; crucis potestatem ac victoriam; vocis frenum; fulguris prædam; furoris audaciam; vocationis benignitatem; rectam respondentis sententiam; cæcitatæ medelam; piscinæ partum; prædicationis libertatem; legis obliterationem; verbi declamationem. Vicit namque bellans, et simplici veracique oratione velut tonitruo perculit. Ubique gentium Paulus invictus miles. Mundus intorquebat tela, et fides lorica eum armabat. Tarsus protulit; sed paradisis rapuit. Damascus regeneravit; sed mundus beatum prædicavit. Roma tumulavit; sed cælum coronavit. Stigmatis corpus compunctum est; omnisque lingua præclaris certamen laudibus celebravit. Ut mox solemnitatum radii erumpunt, Pauli res omnes maximam quamdam habent admirationem. Epistolæ, salutis sunt retia; sudaria, morborum falces; lingua, crucifixi tuba; casus, orbis terrarum resurrectio; cæcitas, dilucida fidei perspicacitas; sporta, evangelii sagena; plagæ, orbis medellæ; cursus, braviorum comparatio; naufragium, ecclesiæ clavus; catenæ, vinculum dilectionis; sanguis, libamen clementiæ; sepulcrum, ingennitas Romanorum; memoria, orthodoxorum gloriatio.

II. Nihil revera ejusmodi in mundo est, ac apostolica gratia. Nam lex quoque ipsa plurima admiranda habuit: verum oriente sole, lucerna exstincta est. Nihil sane apostolis æquale reperire est in mundo. Ministrarunt verbo⁸¹; eum incarnatum contrectaverunt⁸², qui figuræ omnis expertus est; secuti sunt ambulantes eum, qui ubique præsens est. Vocem audierunt vocantis ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt⁸³; linguæ verriculo universum traxerunt mundum; circuierunt, velut aquilæ, terræ fines; eradicarunt errorem velut zizania; aras, ut spinas combusserunt (19); idola, ut bestias perdiderunt; dæmones fugarunt, ut lupos; collegerunt ut pastores Ecclesiam; orthodoxos coacervarunt, ut spicas; hæreses rejecerunt, ut paleas; Judaismum, ut fennum arescere fecerunt; gentilium sectam, ut silvam concremarunt (20); crucis aratro mundum excoluerunt; verbum, ut frumentum disseminarunt; ut astra matutina, suo cuncta fulgore illustrarunt. Idcirco Dominus modo clamabat ad Paulum: Sufficit tibi gratia mea⁸⁴. O Paule, solis instar omnia prædicatione illustrasti; tanquam luna ignorantiae tenebras fugasti; in cælum ut aquila evolasti; tanquam margarita, in profundo relulsisti. Sufficit

A τὴν φαρμακοθήκην· τοῦ ἀετοῦ τὴν πτῆσιν· τῶν δαιμόνων τὴν πτώσιν· τοῦ διαβόλου τὴν αἰσχύνην τῶν συναγωγῶν τὴν ἐρημίαν· τῶν εἰδώλων τὴν καθάρσιν· τοῦ σταυροῦ τὸ κράτος· τῆς φωνῆς τὸν χαλινόν· τῆς ἀστραπῆς τὸ θήραμα· τῆς μανίας τὴν πόλμαν· τῆς κλήσειος τὸ φιλόανθρωπον· τῆς ἀποκρίσειος τὸ ὀρθόδοξον· τῆς τυφλότητος τὴν χειρουργίαν· τῆς καλυμβήθρας τὴν ὠδῖνα· τοῦ κηρύγματος τὴν παρρησίαν· τοῦ νόμου τὴν λήθην· τοῦ λόγου τὴν μελέτην. Ἐνίκησε γὰρ πολεμῶν, καὶ ἐθρόντισσε κυριολογῶν πανταχοῦ ὁ Παῦλος ἀήττητος στρατιώτης. Ἡ κρίσις ἐτόξευε, καὶ ἡ πίστις ἐθωράκισεν. Ταρσὸς ἤνεργεν· ἀλλὰ παράδεισος ἤρπασεν. Δαμασκὸς ἀνεγέννησεν· ἀλλ' ὁ κόσμος ἐμακάρισεν. Ῥώμη ἐθαύσεν· ἀλλ' οὐρανὸς ἐστεφάνωσεν. Τὰ στίγματα τῷ σώματι ἐνούγησαν· ἀλλὰ πᾶσα γλῶσσα τὸν ἀγῶνα εὐφήμησεν. Εὐθύς ἐορτῶν ἀνατέλλουσιν ἀκτῖνες, καὶ πάντα θαύματος γέμει τοῦ Παύλου. Αἱ ἐπιστολαὶ, σωτηρίας δίχτυα· τὰ σουδάρια, παθῶν δρέπανα· ἡ γλῶσσα, αὐλὸς τοῦ σταυρωθέντος· τὸ πτώμα, οἰκουμένης ἔγευμα· ἡ τυφλότης, πίστεως ὀξυδορκία· ἡ σαργάνη, εὐαγγελίου σαγήνη· αἱ πληγαὶ, οἰκουμένης ἰάματα· οἱ δρόμοι, βραθειῶν πρόξενοι· τὸ ναυάγιον, Ἐκκλησίας πηδάλιον· αἱ ἀλύσεις, ἀγάπης σύνδεσμος· τὸ αἷμα, σπονδὴ φιλοανθρωπίας· ὁ τάφος, Ῥωμαίων εὐγένεια· ἡ μνήμη, ὀρθόδοξων καύχημα.

B. Ὅντως οὐδὲν τοιοῦτον ἐν βίῳ, οἷον ἀποστολικὴ χάρις. Πολλὰ μὲν γὰρ εἶχε καὶ ὁ νόμος θαύματα· ἀλλὰ ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἐκοιμήθη ὁ λύχνος. Οὐδὲν δὲ τοιοῦτον ἐν βίῳ, οἷον ἀπόστολοι. Ὑπερέτησαν τῷ λόγῳ· ἐψήλαφθησαν σαρκωθέντα τὸν ἀσχημάτιστον· ἠκολούθησαν βαδίζοντι, τῷ πανταχοῦ παρόντι· ἤκουσαν φωνῆς καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα· ἐσαγγέλευσαν διὰ γλώττης τὸν κόσμον· περιήλθον ὡς ἀετοὶ τὰ πέρατα· ἐξεβρίβωσαν τὴν πλάνην, ὡς ζιζάνια· ἐνέπρησαν τοὺς βωμοὺς, ὡς ἀκάνθας· ἐνέκρωσαν τὰ εἰδῶλα, ὡς θηρία· ἐφυλόδωσαν τοὺς δαίμονας, ὡς λύκους· συνήγαγον τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς ποιμένες· ἐσώρυσαν τοὺς ἠρθοδόξους, ὡς στάχτας· ἀπεσκυθάλησαν τὰς αἱρέσεις, ὡς ἄχυρα· ἐξήρακον τὸν Ἰουδαϊσμόν, ὡς χόρτον· κατέπρησαν τὸν Ἑλληνισμόν, ὡς ὕλην· ἠρωτρίασαν τῷ σταυρῷ τὸν κόσμον· κατέσπειραν τὸν λόγον ὡς σῖτον· κατέστραψαν τὰ πάντα ὡς ἔωσφόροι. Διὰ τοῦτο Κύριος βοᾷ ἀρετίῳ πρὸς τὸν Παῦλον· Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου. Ὡ Παῦλε, ὡς ἦλιος τῷ κηρύγματι τὰ πάντα κατέλαμψας· ὡς σελήνη τὸ σκότος τῆς ἀγνωσίας ἀπήλασας· ὡς ἀετὸς εἰς οὐρανοὺς ἀνέδραμες· ὡς μαργαρίτης ἐν βυθῷ ἤστραψας. Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου. Βλέπε σου τὰς νίκας, καὶ κήρυττέ μου τὸ κράτος. Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου.

⁸¹ Luc. i, 2. ⁸² I Joan. i, 1. ⁸³ Rom. iv, 17. ⁸⁴ II Cor. xii, 5.

(19) *Combusserunt*, ἐνέπρησαν. Prima est hæc significatio ejus vocis: eoque sensu quadrat optime in spinas: non item in altaria, quæ solent alterius esse materiæ, quam ut comburi possint. Apud Paulum (Rom. xi, 3) de altaribus dicitur, κατέσκαψαν, suffoderunt. Sequenti Orat. qua hæc omnia repetuntur, loco ἐνέπρησαν est ἐθήρισαν, velut messuerunt et amputarunt: quæ dictio propinquius videatur notare metaphoram.

(20) *Ut silvam concremarunt*. Lectionem quam sequor modo adscriptam, ut sit κατέπρησαν a verbo καταπρήξω, confirmat quod in sequenti verbum repetitur, κατέφλεξαν ὡς ὕλην: ubi etiam bene Riccardus, tamquam silvam combusserunt. Sic autem legendo κατέπρησαν velut a πρίω nihil aptum reddidit: Dissecuerunt gentilium sectam, ut serra segetem. Nimis certe durum hoc ad metaphoram.

Ἐμαίνοντο οἱ ἄρχοντες· ἐφίσταντο δῆμοι· βασιλεῖς καταψηφίσαντο· ἐταράττοντο πόλεις· ἐφένδρουον Ἰουδαῖοι· διεπρίοντο Ἕλληνες· ἤκονατο ξίφη· δεσμὰ εὐτρεπίζετο, καὶ εἰστήκει Παῦλος ἢ τῶν θλίψεων πέτρα, βοῶν· *Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Ὁ κεφαλὴ οὐ θριξίν, ἀλλὰ νίκαις κομῶσσι!*

Γ'. Ἐννόησον γὰρ μοι τοῦ Παύλου τοὺς ἄθλους, καὶ ναρχήσεις πρὸς τοὺς στεφάνους. Ῥωμαίους δι' ἐπιστολῆς ὑπηγάγετο· Κορινθίους διὰ σταυροῦ ἐσαγήνευσεν· Γαλάτας δι' ἐπιτιμήσεως ἐπέστρεψεν· Ἐφεσίων τὴν Ἄρτεμιν ἐδάφησεν· Ἀθηναίους διὰ βωμοῦ ἐσαγήνευσεν· ἐν Φιλίπποις τὸν δεσμοφύλακα ἐκέρδησεν· ἐν Ἀντιοχείᾳ σφοδρῶς ἐδημηγόρησεν· ἐν Ἰκονίῳ ταῖς νύκτασι τῶν λίθων συνεχώσθη· ἐν Λύστροις τῷ χωλῷ ἤρεύξατο πόδας· ἐν Τρωάδι τὸν Εὐτυχὸν ἐξωλοποίησεν· ἐν τῇ νήσῳ τὴν ἔχιδναν ἐθριαμβεύσεν· ἐν Κύπρῳ τὸν μάγον ἐτύφλωσεν· ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ σταυρῷ συνηγόρησεν. Ἐπέληψε τόπος, καὶ οὐκ ἐνάρκησε δρόμος. Πανταχόθεν αὐτῷ ὡς ἐκ πηγῶν ἐπέβρεον κίνδυνοι. *Κίνδυνοι ποταμῶν, καὶ τὴν θημονίαν τῶν ἀρετῶν οὐ παρέστραν. Κίνδυνοι ληστῶν, καὶ τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως οὐκ ἐσύλησαν. Κίνδυνοι ἐκ γένους· ἀλλ' ὁ ἐπίγειος ὡς οὐράνιος θαρβεῖ. Κίνδυνοι ἐξ ἐθνῶν· ἀλλὰ τὸ εὐαγγελικὸν οὐκ ἐπόρθησαν τεῖχος. Κίνδυνοι ἐν πόλει· ἀλλὰ τὸν τῆς εἰκουμένης οὐκ ἐσχέλησαν στεφανίτην. Κίνδυνοι ἐν ἐρεμίαις· ἀλλὰ τὸ τῶν εὐαγγελίων θέατρον ἐθεώρει τὴν νίκην. Κίνδυνοι ἐν θαλάσῃ· ἀλλὰ τὸ σκάφος τῆς ὑπομονῆς οὐκ ἐθύθησαν. Κίνδυνοι ἐν ψευδαδέλφοις· ἀλλ' ἀγγέλους ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἀνελάθετο. Ὅντως ἔλευσε τῷ διαβόλῳ πειρασμὸς, καὶ οὐκ ἔλειψε τῷ Παύλῳ στέφανος.*

Δ'. Πάντα τοίνυν τὰ μέλη Παύλου θαυμάσωμεν. Ὁ κεφαλὴ ἀρετῶν ἀκρόπολις! ὦ ὄφθαλμοὶ ἐσοπρισάμενοι τὴν ἀγίαν Τριάδα! ὦ γλῶσσα θεολογίας βροντή! ὦ στίγματα ἀστέρων λαμπρότερα! ὦ χεῖρες μελῶν πλαστοουργοί! ὦ πόδας εὐαγγελικοῦ δρόμου πέρας! ὦ λόγοι ψυχῶν ἰατροί! ὦ ἐπιστολαί, σωτηρίας σαγήνη! ὦ στήθη μεριμνῶν πελάγη! ὦ ἰδρωῖτες Ἐκκλησίαν ἀρδεύοντες! ὦ ἄνθρωπος πίστεως στύλος! ὦ θησαυρὸς τὸν κόσμον πλουτήσας! ὦ ἰατρὸς τὴν πλάνην χειρουργήσας! ὦ νεκρὸς μηδέποτε ἀποθνήσκων! ὦ ἀπόστολος ἐν τάφῳ σιωπῶν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ βοῶν· *Ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός, καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος.* Αὐτῷ ἢ δόξα, καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ 16'.

Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρείαν τὸν ἀπόστολον.

Α'. Ἰσχυρὸν τῆς ἀποστολικῆς ἀλείας τὸ δίκτυον·

⁸⁵ Rom. viii, 35. ⁸⁶ Act. ix, 28. ⁸⁷ Act. xvii, 22. ⁸⁸ Act. xviii, 8. ⁸⁹ Act. xiii, 16. ⁹⁰ Act. xiv, 18. ⁹¹ ibid. 9. ⁹² Act. xx, 10. ⁹³ Act. xxviii, 5. ⁹⁴ Act. xiii, 11. ⁹⁵ Act. xxii, 1 seqq. ⁹⁶ II Cor. xi, 26. ⁹⁷ Philipp. i, 25.

(21) Exstat apud Lipomanum ac deinde Surium, interprete cardinali Sirleto, inscripta Chrysostomo.

A tibi gratia mea. Respice victorias tuas, meamque prædica potentiam. Sufficit tibi gratia mea. Furore acti principes sævierunt; invaserunt populi: condemnarunt reges; concitatae sunt urbes; Judæi insidias struxerunt; gentiles dissecabantur: acuebantur gladii; vincula apparabantur; stabatque nihilominus Paulus, afflictionum illa petra, clamans: Quis nos separabit a charitate Christi⁸⁵? O caput non capillis sed victoriis gloriosum!

III. Recole namque mihi Pauli certamina, et de coronis obstupesces. Romanos per epistolam pellexit: Corinthios per crucem attraxit; Galatas increpando convertit; Ephesiorum Dianam prostravit⁸⁶; Athenienses per aram in relia velut coniecit cepitque⁸⁷; Philippis carceris custodem lucrifecit⁸⁸; Antiochiæ acrem concionem habuit⁸⁹; Iconii lapidibus instar nivis acervatim decidentibus obrutus est⁹⁰; Lystris claudo pedes eructavit ac verbo dedit⁹¹; Troade Eutychem ad vitam revocavit⁹²; in insula de vipera triumphavit⁹³; magum in Cypro excæcavit⁹⁴; Hierosolymis crucis causam egit⁹⁵. Stadium nactus, non defuit ei cursus. Effusæ ei undique fontis instar pericula erumpebant. *Pericula fluminum⁹⁶, nec congestum virtutum cumulum distraxerunt. Pericula latronum, nec fidei thesaurum diripuerunt. Pericula ex genere; terrestris tamen ipse, ac si cœlestis foret, obfirmato perstat animo. Pericula ex gentibus; sed nihil evangelicum murum dissiparunt. Pericula in civitate; sed orbis victorem non supplantarunt. Pericula in solitudine, at theatrum evangelicum victoriæ triumphum spectavit. Pericula in mari; haud tamen patientiæ scapham in profundum merseerunt. Pericula in falsis fratribus; verum e Judæis angelos recepit. Defuit revera diabolo tentandi ars; sed Paulum corona non defecit.*

IV. Admiremur itaque omnia Pauli membra, ac dicamus: O caput virtutum arcem! O oculos sanctissimæ Trinitatis speculatores! O linguam theologiæ tonitruum! O stigmata lucidiora astris! O manus membrorum compositrices! O pedes, evangelici cursus metas! O verba, animis medentia! O epistolas, salutis sagenas! O pectus, sollicitudinum pelagus! O sudores, ecclesiam irrigantes! O hominem, fidei columnam! O thesaurum, mundum locupletantem! O medicum, errorem manu ipsum sua rescantem! O mortuum, nunquam morientem! O apostolum in sepulchro conticescentem, ac e cœlo clamantem: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum⁹⁷.* Ipsi gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

(21) ORATIO XIX.

Laudatio S. Andree apostoli.

I. Vicens est ac validum apostolicæ prædicatio-

Verum codices alii melius vindicant Proclo: e quibus edidit Riccardus. Erat Andreas summæ ve-

nis rete; admirabile memorie Andreæ verriculum; nihil immortalium mortuorum disrupta est sagena atque difflisa. Nullo enim temporis tractu vetustate conficiuntur retia, a gratia, non ab arte in-texta. Licet enim piscatores ipsi e vita excesserint, nunquam tamen rationalium piscatorum anti-quantur instrumenta; nec sagena illa qua venantur orbem. Nusquam trahentes videntur, nihiloque minus implentur retia; non habuerunt arundinem, quam corrumpit tempus; non subaisere lium, quod vetustate diffunditur; non vere fabricarunt hamum, qui rubigine consumitur; non escam apposuerunt, qua pisces caperent; non consederunt in petra, quæ undarum jactatur aestu; non conscenderunt scapham, quam tempestas dissolvit; non pisces, hoc est naturam rationis expertem, expiscati sunt. Sed quemadmodum ars illa qua usi sunt, admirabilis; ita et illorum instrumenta nova atque inusitata exstiterunt. Nam arundinis loco, prædicationem tendunt; pro funiculo, memoriam laxant; pro hamo, demittunt virtutem; escæ loco, adhibent miracula; e cælo piscantur, non e terra; pro scapha, altare acceperunt; piscium loco, reges capiunt; pro sagena, evangelium expandunt; vice artis, utuntur gratia; pro mari, mundum perambulant; retium loco, crucem adhibent tanquam sagenam. Quis unquam vidit, a demortuis piscatoribus viventes homines instar piscium capi? O ingentem Crucifixi potentiam! O divinæ dignitatis tiam! Nihil plane in mundo cum apostolica gratia

II. Multa sane vidit mundus valde mira nova-que. Vidit namque clamantem ab effusione sanguinem⁹⁸, ac sine voce cædem vociferantem; naturam invidiæ stimulis contra se divisam; terram inapio facinore sceleratam; fratricidam, germano fratri mortem inferentem, ac invidiæ livore mortis patefactam portam. Vidit in naufragio arcam naturæ matricem⁹⁹. Vidit senem contra suamet viscera fide armatum¹. Vidit sacrificantem, et non mactantem: victimam offerentem, et minime interimentem. Vidit cælo ipso latius tugarinam², ipsamque Deum capiens tabernaculum. Vidit furtum benedictionum parentem³, creatorisque cum servo luctam⁴. Vidit invidiam inter fratres grassantem⁵, ac servitutem, regni factam conciliatricem. Vidit somniis apparatus solium⁶, famemque insidiatoribus invec-tam. Vidit ignem rubrum irrorantem⁷, ac virgam miraculorum effectricem⁸. Vidit solidatas firmatasque undas⁹, marisque profunda nu-lata. Vidit stratas repente vias, columnamque nubis in die, ac ignis per noctem¹⁰, inclytam populi multitudinem ducentem. Vidit virgam sine humo germinantem¹¹, cælumque panis instar manna formantem atque pluentem¹². Vidit legislatorem elemen-

θαυμαστὸν τῆς Ἀνδρέου μνήμης τὸ ἀμφίβληστρον· ἀδιάκοπος τῶν ἀθανάτων νεκρῶν ἡ σαγήνη. Οὐ γὰρ παλαιοῦται τῷ χρόνῳ τὰ θήρατρα, ἅπερ ἐνέπλεξεν οὐ τέχνη, ἀλλὰ χάρις. Οἱ μὲν γὰρ ἀλιεῖς εἰ καὶ ἀπῆλθον, ἀλλ' οὐ παλαιοῦται τῷ χρόνῳ τὰ τῶν λογικῶν ἀλιέων ἐργαλεῖα, καὶ ἡ σαγήνη ἐν ἣ τὸν κόσμον θηρεύουσιν. Οἱ ἔλκοντες οὐχ ὀρῶνται, καὶ τὰ δίκτυα πεπλήρωται· οὐκ ἐκτῆσαντο κάλαμον, ὃν διαφθείρει χρόνος· οὐκ ἐχάλασαν λίνον, ὃ διακόπτει παλαιότης· οὐκ ἐχάλκευσαν ἀγκίστρον, ὃπερ ἰδὲ ἀναλίσκεται· οὐ περιέθηκαν δέλεαρ τὴν τῶν ἰχθύων παγίδα· οὐκ ἐκάθησαν ἐπὶ πέτραν, ἣν περ τινάσσει τὰ κύματα· οὐκ ἀνέβησαν εἰς σκάφος, ἅπερ διαλύει ζάλη· οὐκ ἐθήρευσαν ἰχθύας, τὴν ἀλογίαν τῆς φύσεως. Ἀλλ' ὡσπερ ἡ τέχνη παράδοξος, οὕτως καὶ τὰ ἐργαλεῖα παράδοξα καὶ καινότερα. Ἄντὶ μὲν γὰρ καλάμου, τείνουσι τὸ κήρυγμα· ἀντὶ δὲ σπαρτίου, χαλῶσι τὴν μνήμην· ἀντὶ ἀγκίστρον, καθιῶσι τὴν δύναμιν· ἀντὶ δέλεατος, περιτιθέασιν τὰ θαύματα· ἀντὶ πέτρας, ἐξ οὐρανῶν ἀλιεύουσιν· ἀντὶ σκάφους, τὸ θυσιαστήριον κατέλαβον· ἀντὶ ἰχθύων, βασιλέας θηρεύουσιν· ἀντὶ σαγήνης, τὸ εὐαγγέλιον ἐξέτειναν· ἀντὶ τέχνης, κέχρηται τῇ χάριτι· ἀντὶ θαλάσσης, τὸν βίον τελοῦσιν· ἀντὶ δὲ δικτύων, τῷ σταυρῷ σαγηνεύουσι. Τίς ἴδεν ποτὲ νεκροὺς ἀλιεύοντας, καὶ ζῶντας ἀλιευμένους; Ὡ τῆς τοῦ Σταυρωθέντος δυνάμεως! Ὡ τῆς θεϊκῆς ἀξίας! Ὡ τῆς ἀποστολικῆς εὐεργεσίας! Οὐδὲν γὰρ ἐν βίῳ τοιοῦτον, οἷον ἡ ἀποστολικὴ χάρις.

præstantiam! O summam apostolorum beneficentiam comparandum.

C B'. Πολλὰ μὲν γὰρ ἴδεν ὁ βίος θαυμαστά, καὶ παράδοξα. Ἴδεν γὰρ αἷμα μετὰ ἐκχυσιν κράζον, καὶ φόνον ἄνευ γλώττης βοῶντα· καὶ φύσιν διὰ φύδον σχισθεῖσαν· καὶ γῆν διὰ τόλμαν μιανθεῖσαν· καὶ ἀδελφοκτόνον προσπέμποντα τῷ θανάτῳ τὸν ὁμομήτριον, καὶ τὴν θύραν τοῦ θανάτου ἀπὸ βασκανίας ἀνεωχθεῖσαν. Ἴδεν κιβωτὸν ἐν ναυαγίῳ φύσεως μήτραν. Ἴδεν γέροντα διὰ πίστιν ὀπλιζόμενον κατὰ σπλάγγων. Ἴδεν θυσιάζοντα τὸν μὴ σφαγέοντα, καὶ προσφερόμενον τὸν μὴ νεκρούμενον. Ἴδεν καλύπτρην οὐρανοῦ πλατυτέραν, καὶ θεὸν ὑπὸ σκιρτῆν χωρούμενον. Ἴδεν κλοπὴν εὐλογιῶν μητέρα, καὶ πάλιν πλάστου καὶ δούλου. Ἴδεν φθόνον ἐν ἀδελφοῖς χωρήσαντα, καὶ δουλείαν βασιλείας πρόβλεπον. Ἴδεν ἕνετρατα θρόνον εὐτρεπίσαντα, καὶ λιμὸν τοῖς ὑποθούλοις ἐλκυσάντα. Ἴδεν πύρ ὀροσίζον βῆτον, καὶ ῥάβδον θαυμάτων μητέρα. Ἴδεν κύματα στερούμενα, καὶ βυθὸν φωτιζόμενον. Ἴδεν ὁδοὺς σχεδίαζομένας, καὶ στύλον νεφέλης . . . . . ὁδηγοῦντα τὸ αἰοδιμον τῶν δῆμων πλῆθος. Ἴδεν ἄνευ γῆς βλαστήσαντα ῥάβδον, καὶ οὐρανὸν ἄρτον ποιήσαντα μάνα. Ἴδεν νομοθέτην στοιχείοις ἐπιτάξαντα, καὶ γράμμα βρύον κατάραν. Ἴδεν ἄνθρωπον λόγῳ χαλινώσαντα ἥλιον, καὶ στείραν δὲ εὐχῆς κροσορήσαντα προφήτην. Ἴδεν ἀλεύρου

⁹⁸ Gen. iv, 10. ⁹⁹ Gen. vii, 11. ¹ Gen. xxii, 2. ² Gen. xviii, 5. ³ Gen. xxvii, 28. ⁴ Gen. xxvii, 24. ⁵ Gen. xxxvii, 19. ⁶ Gen. xli, 15. ⁷ Exod. iii, 4. ⁸ Exod. ix, 2. ⁹ Exod. xiv, 21. ¹⁰ Exod. xiii, 21. ¹¹ Num. xvii, 8. ¹² Exod. xvi, 15.

nerationi Constantinopoli, quod ab ee fundatam Byzantinam Ecclesiam, Thraciæ ac Græciæ populi traditio esset.

δρακα, βαθυλήτων πλουσιωτέραν, καὶ καρψάχην ἄλαιου, πηγῶν ἀφρονώτερον. Ἴδεν ἐν ἄλλῳ ἄρματι ἀναλαμβανόμενον προφήτην, καὶ ὅσπερ νεκρῶν ζωῆς φάρμακα. Ταῦτα καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἴδεν ὁ βίος, ἀλλ' ἐκεῖνα ὡς περ σκιά καὶ χλόη παρήλθεν, καὶ ὡς λύχνος ἐκοιμήθη. Ἀνατείλαντος γὰρ τοῦ ἡλίου, ἡ σκιά παρέδραμεν· ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον, οἷον οἱ ἀπόστολοι.

Et alia, eaque admiranda vidit mundus: verum illa tanquam umbra ac fenum præterierunt, ac non secus ac lampas extincta sunt. Sole namque exoriente, omnis illico umbra fugit. Nihil enim ejusmodi existat, atque apostoli.

Γ'. Ὑπερέτησαν τῷ Θεῷ λόγῳ· ἐψηλάφησαν σαρκωθέντα τὸν ἀσχημάτιστον· ἠκολούθησαν βαδίζοντι τῷ πανταχοῦ ὄντι· συνανέκεισαν τῷ ἀπεριγράπτῳ· ἤκουσαν φωνῆς τοῦ ποιήσαντος λόγῳ τὰ πάντα· ἐσαγήνευσαν διὰ γλώττης τὸν κόσμον· περιήλθον τῷ λόγῳ (25) πάντα τὰ πέρατα· ἐξερρίζωσαν τὴν πλάνην ὡς ζιζάνια· ἐθέρισαν τοὺς βρωμοὺς ὡς ἀκάνθας· ἐνέκρωσαν τὰ εἶδωλα ὡς θηρία· ἐυγάδευσαν τοὺς δαίμονας ὡς λύκους· συνήγαγον τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ποίμνιον· ἐσώρυσαν τοὺς ἐρθροδόξους ὡς σῖτον· ἀπεσχυβάλισαν τὰς αἵρέσεις ὡς ἄχυρα· ἐξήραναν τὸν Ἰουδαϊσμόν ὡς γόρτον· κατέφλεξαν τὸν Ἑλληνισμόν ὡς ὕλην· ἠροτρίασαν τῷ σταυρῷ τὴν φύσιν· κατέσπειραν τὸν λόγον ὡς σῖτον· κατήστραψαν τὰ πάντα ὡς ἐωσφόροι. Διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ἔδξα ὁ Δεσπότης· Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Ἀνατολήν ἔχετε τὴν παρθενικὴν ὠδίνα· ἔρθρον, τὴν τοῦ βαπτίσματος μήτραν· λαμπρότητα, τὴν τοῦ Σταυρωθέντος χάριν· ἀκτῖνας, τὰς παραδόξους γλώττας· ἡμέραν τὸν μέλλοντα αἰῶνα· μεσημβρίαν, τὴν τοῦ σταυροῦ ὥραν· δύσιν, τὴν τοῦ τάφου οἴκησιν· ἐσπέραν, τὸν πρόσκαιρον θάνατον· ἔλλαμψιν, τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν. Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Βλέπετε τὰ ἄστρα, καὶ ἐκπλάγητε τὴν φαιδρότητα. temporaneam mortem; fulgorem ac micatum, resurrectionem a mortuis. Vos estis lux mundi. Videte sidera, eorumque illustri splendore obstupescite.

Δ'. Διὰ τοῦτο σήμερον ὁ Ἀνδρέας καθάπερ θησαυρὸν φωτὸς εὐρηκῶς τὸν κοινὸν Δεσπότην, ἔδξα πρὸς τὸν Πέτρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφόν· Εὐρήκαμεν, φησὶ, τὸν Μεσσίαν. Ὡ φιλαδελφίαις ὑπερβολή· ὡ τάξεως ἀντιστροφή! Δεύτερον τοῦ Πέτρου εἰς τὸν βίον ἐξεπήδησεν ὁ Ἀνδρέας, καὶ πρῶτος τοῦ Πέτρου (24) εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἐθέρυσεν. Εὐρήκαμεν, φησὶ, τὸν Μεσσίαν. Ἐκ περιχαρείας ὁ λόγος· φαιδρὰ τῆς εὐρέσεως τὰ εὐαγγέλια. Εὐρήκαμεν, φησὶ, τὸν θησαυρὸν· φεῦγε, Πέτρε, τὴν τῆς περιτομῆς πενίαν· ἀπόδουσαι τὰ τοῦ νόμου ῥάκια· ἀπόρριψον τὸν τοῦ γράμματος ζυγόν· ὡς μικρὰ ἄρνησαι ταῦτα πάντα, καὶ ὡς ἐν ὑπνιατὰ παρόντα· τὴν Βηθσαϊδὴν ὡς εὐτελὲς χωρίον· τὸ ἀμφίβληστρον, ὡς πενίας ἐργαλεῖον· τὸ σκάφος,

litis imperantem, litteramque maledictionibus sententem. Vidit hominem verbi freno sistentem solem¹³; sterilemque, precum merito propheta fetam effectam esse¹⁴. Vidit farinae pugillam, feroci quovis segetum agro opulentiozem, ac lecytham olei ipsis fontibus uberiozem (22). Vidit immateriali curru¹⁵ assumptum prophetam¹⁶; ossaque æmortui, vitæ remedium effecta¹⁷. Hæc innumeraque alia, eaque admiranda vidit mundus: verum illa tanquam umbra ac fenum præterierunt, ac non secus ac lampas extincta sunt. Sole namque exoriente, omnis illico umbra fugit. Nihil enim ejus-

modi existat, atque apostoli. III. Dei verbi ministri fuerunt¹⁸: contrectarunt eum carne indutum¹⁹, qui formæ omnis expers est: eum qui ubique præsens adest, ambulantiem secuti sunt. Discubuerunt eum illo, qui nullo loco circumscibitur; ejus vocem audierunt, qui omnia verbo fecit; mundum ipsam lingua, velut sagena quadam concluserunt; omnes fines terre cursu circuierunt: errorem tanquam zizania eradicarunt; aras, ut spinas quasdam amputarunt; idola perinde ac bestias peremerunt; demones fugarunt ut lupos; Ecclesiam in unum quasi gregem compulerunt; accivatiim orthodoxos, quasi frumentum collegerunt; hæreses quasi paleas dispulerunt; Judaismum, tanquam fenum arefecerunt; gentiliū sectam, tanquam silvam combusserunt; crucis aratro naturam excoluerunt; Dei verbum tanquam frumentum disseminarunt; quasi matutina sidera, suo fulgore illustrarunt universa. Ideirco Dominus ad eos clamabat: Vos estis lux mundi²⁰: orientem habetis, virginalem partum; diluculum, baptismatis uterum; splendorem, Crucifixi gratiam; radios, uovas ac insolitas linguas; diem, futurum sæculum; meridiem, crucis horam; occasum, sepulcri habitationem; vesperam, tem-

IV. Ideirco hodie Andreas, cum communem Deum velut lucis thesaurum invenisset, Simoni fratri clamore ait: Invenimus Messiam²¹. O fraterni amoris exsuperantiam! O inversum ordinem! Posterior Petro in vitam ingressus est Andreas, priorque Petrum in Evangelium allexit ac velut venatus est. Invenimus, inquit, Messiam. Exuberantis sane lætitiæ verbum; lætus faustusque inventionis nuntius. Invenimus, inquit, thesaurum; fuge, Petre, circumcisionis inopiam; exue te laceris pannis legis; abjice jugum litteræ; universa hæc ut minutias respue; cuncta præsentia ut insomnia despice; Bethsaidam, ut vilem ac abjectum pagum; verriculum, ut paupertatis instrumentum;

¹³ Jos. x, 15. ¹⁴ I Reg. i, 20. ¹⁵ III Reg. xvii, 16. ¹⁶ IV Reg. ii, 11. ¹⁷ IV Reg. xiii, 21. ¹⁸ Luc. i, 2. ¹⁹ I Joan. i, 1. ²⁰ Matth. v, 14. ²¹ Joan. i, 41.

22) *Immateriali curru*, ἄλλῳ ἄρματι. Non male annotat Riccardus, intelligi posse angelos, quos perinde πνεῦμα καὶ πῦρ appellari, auctor est Basilus in Catena psal. cii, apud Agellium. Haud sane alio, quam angelorum ministerio propheta translatus sit, qui ita in specie ignis apparuerint. Vocant

item ἄλλον Græci ipsum corpus, quod hisce sublimaribus subtilius est, ut Equet ex Gregori. II. *De Theologia*.

(25) Leg. ὁρόμῳ ex Vat.

(24) Leg. τὸν Πέτρον, cum Sirl.

naviculam, ut naufragii thalamum; piscandi artem, ut fluctuationi expositam (25); pisces, ut edacis gulæ mercaturam; terram, ut turbationis pelagus; genus, ut corruptionis palmitem; mundum, ut emporium ventris; templum, ut speluncam latronum²⁵; Hierusalem, ut multorum prophetarum sepulcrum²⁶; gentem, ut contra Deum rabide insanientem; Caiphan, ut maligni concilii patrem. *Invenimus Messiam*, quem prænuntiarunt prophetae: quem lex olim alto præconio designavit. *Invenimus legis thesaurum*: devota, Petre, litteræ penuriam. *Invenimus Messiam*, quem olim adumbrarunt signa: quem Michæas super solium gloriæ vidit²⁷: quem super seraphim Isaias conspexit²⁸: quem Ezechiel contuitus est super cherubim²⁹: quem super nubes spectavit Daniel³⁰: quem Nabuchodonosor in fornace aspexit³¹: quem Abraham in tugurio excepit³²: quem Jacob dimittere noluit nisi percepta benedictione³³; cujus Moyses posteriora supra petram vidit³⁴. Hunc invenimus, ab æterno quidem genitum; novissimis vero temporibus declaratum; thesaurum, cujus copia exhauriri nequit; cujus opes nullus prædo furetur; cujus existentia æterna, ac recens inventio. *Invenimus Messiam, quod est interpretatum Christus*. Multi fuerunt christi (27), sed omnes morti servierunt. Abraham christus utique fuit, sed in sepulcro resolutus est; Isaac christus; sed ejus in ossibus memoria jacet; Jacob christus; sed et ipse, mortis auctarium, appositus est: Moyses christus; at ne locum quidem scimus in quo sepultus est³⁵: David christus; verum omnes mortis fuerunt spolia: christi omnes, sed omnes fuerunt mortis captivi. Unus autem eximie ac articuli adjectione Christus ille est, Deus natura, ac misericordia homo, qui Virginis uterum suo partu obsignavit, et pisces medelarum fontes effecit. *Ipsi potestas, regnumque et gloria, et adoratio, cum immaculato et consubstantiali, ejusdemque potentie Patre ejus, et sanctissimo Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.*

ὡς ναυαγίου θάλαμον· τὴν τέχνην ὡς βωμοῦ (26) μητέρα· τοὺς ἰχθύας, ὡς γαστριμαργίας ἐμπορίαν· τὴν γῆν, ὡς θορύβου πέλαγος· τὸ γένος, ὡς φθορᾶς κλήματα· τὸν κόσμον, ὡς γαστρὸς ἐμπόριον· τὸν ναβν, ὡς ληστῶν σπήλαιον· τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς προφητῶν πολυάνδριον· τὸ ἔθνος, ὡς κατὰ Θεὸν λυσσῶν· τὸν Καϊάφαν, ὡς πονηροῦ συνεδρίου πατέρα. *Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν*, ὃν προεκήρυξαν οἱ προφῆται· ὃν προσάλπισεν ὁ νόμος. *Εὐρήκαμεν τὸν τοῦ νόμου θησαυρὸν*· φεῦγε, Πέτρε, τὸν τοῦ γράμματος λιμόν. *Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν*, ὃν προσεκίαγράφησε τὰ σημεῖα· ὃν ἶδεν Μηχαίας ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης· ὃν Ἰσαΐας ἐθεάσατο ἐπὶ τῶν σεραφίμ· ὃν Ἐζεκιήλ ἶδεν ἐπὶ τῶν χειρουβίμ· ὃν Δανιήλ ἐθεάσατο ἐπὶ τῶν νεφελῶν· ὃν Ναβουχοδονόσωρ ἶδεν ἐν τῇ καμίνῳ· ὃν Ἀβραάμ ἐδέξατο ἐν τῇ καλύβῃ· ὃν Ἰακώβ οὐκ ἀφῆκεν εἰ μὴ εὐλογῆθῃ· οὗ Μωϋσῆς τὰ ὀπίσθια ἶδεν ἐπὶ τῆς πέτρας. Τοῦτον εὐρήκαμεν, ἀνάρχως γεννηθέντα, καὶ ἐπ' ἐσχάτων φανερωθέντα· τὸν θησαυρὸν, οὗ ἡ εὐπορία ἀκένωτος, καὶ ὁ πλοῦτος ἄτυλος, καὶ ἡ ἔπαρξις ἀναρχος, καὶ ἡ εὐρεσις πρόσφατος. *Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον Χριστός*. Πολλοὶ χριστοὶ γεγονάσιν, ἀλλὰ θανάτῳ πάντες ἐδούλευσαν. Ἀβραάμ χριστός, ἀλλ' ἐν τάφῳ διελύθη· Ἰσαάκ χριστός, ἀλλ' ἐν ὀστέοις ἡ μνήμη αὐτοῦ· Ἰακώβ χριστός, ἀλλὰ θανάτου πάρεργον γέγονε· Μωϋσῆς χριστός, ἀλλ' οὐδὲ ὅπου ἐτάφη ἴσμεν· Δαθὶδ χριστός, ἀλλὰ πάντες λάφυρα. Πάντες χριστοὶ, ἀλλὰ θανάτου αἰχμάλωτοι. Εἷς δὲ ὁ Χριστός ὁ τῇ φύσει Θεὸς, καὶ δι' εὐσπλαγγνίαν ἄνθρωπος· ὁ Παρθένου γαστέρα τῷ τόκῳ σφραγίσας, καὶ πηγὰς ἰαμάτων τοὺς ἀλλεῖς ἀναδείξας· αὐτῷ τὸ κράτος, καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀχράντῳ καὶ ὁμοουσίῳ, καὶ ὁμοδυνάμῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ipsi potestas, regnumque et gloria, et adoratio, cum immaculato et consubstantiali, ejusdemque potentie Patre ejus, et sanctissimo Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ORATIO XX (28).

Laudatio S. Joannis Chrysostomi, incerto interprete.

I. Certe gratias Deo, fratres charissimi, quod modo inenarrabili in domo ejus in qua sacra inso-

²⁵ Matth. xxi, 45. ²⁶ Matth. xxiii, 27. ²⁷ III Reg. xxii, 19. ²⁸ Isa. vi, 6. ²⁹ Ezech. x, 4. ³⁰ Dan. vii, 15. ³¹ Dan. ii, 92. ³² Gen. xviii, 5. ³³ Gen. xxxii, 29. ³⁴ Exod. xxxiii, 22. ³⁵ Deut. xxxiv, 6.

(25) *Ut fluctuationi expositam*. Non potui acquiescere Riccardo, ut legerem βωμοῦ· quid enim aris, et piscibus? maxime Christi et apostolorum, seu etiam Judæorum, qui Christi Domini ætate erant alieno animo ab idolis? Aliud ergo melius legit Sirletus, quem sequor.

(26) *Leg. σάλου*, vel quid simile, cum Sirl.

(27) *Multi fuerunt christi*. Vim facit in articulo, τὸν Χριστόν· quo *Christus ille*, ac eximie denotetur, ac distinguatur ab iis qui dicuntur christi communiter: quo modo sanctus Joannes Chrysostomus philosophatur in voce Λόγος Joan. i. Nullus interpretum auctoris mentem satis expresserat. Eadem fere hic repetit, quæ Orat. xi, ubi Christum majorem omnibus veteribus sanctis ostendit.

(28) Orationem xx primus edidit Baronius tom. V *Annalium* ad ann. 458, § 5, et seqq. e Vallicellana bibliotheca; ac post eum Riccardo. Dicta videtur cum adhuc reliquiae Joannis essent Comanæ in Ponto; ob illa verba: *in Ponto jacet, et in orbe, etc.*, quas ejus reliquias liquet postmodum relatas Constantinopolim Procli opera: de qua translatione, tum Georgius Alexandrinus, tum auctor anonymus vitæ ejusdem; tum denique Cosmas Vestitor (sic enim inscribitur) luculenta oratione in eam Joannis reliquiarum translationem, in eminentissimi cardinalis Mazarini codice: ex quo fere animus erat ut ederem: verum absterruit, quod præter verborum ornatam ac orationis compositionem, vix aliquid habeat, quam quæ a præfatis Georgio, ac

mit tuba (29), pacifice agitur sine praeliis; in qua A
suavissime modulante lyra audientium spirituale

replebatur spectaculum, in qua evangelica cantavit
hirundo, et floribus orthodoxiae portum adimple-

præcipue anonymo, mutuatus sit. Tantum hic ali-
qua deflorabo, quæ videantur magis spectare ad
Proclum. Misso itaque longo exordio, in hæc verba
narrationem orditur: « Πρόκλου τοῦ ἀσιδήμου τὸν
πατριαρχικὸν διέθρονοντος θρόνον, μετὰ τέσσαρας τοῦ
διωγμοῦ τοῦ ἁγίου κατασταθέντος τῆς Ἐκκλησίας
προέδρους, τοῦ λαοῦ μηκέτι τὴν ὀδυρμὸν ὑποφέροντος
ἀκούειν, διὰ τὸ μὴ τὸν Χρυσόστομον τῆ τῶν διπτύχων
ἀναφέρεισθαι μνήμη. καὶ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς σχίσματα
περιελθοῦσαν ὁρᾷν ἀδολεσχοῦντος· εὐθέτου δραξά-
μενος καιροῦ, δῆλα ταῦτα πεποίηκε τῷ βασιλεῖ Θεο-
δοσίῳ τῷ νέῳ· ἦν δὲ λέγειν οὕτως· Εὐδοξίας μὲν
σαρκικῶς, καὶ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς τέκνον· πνευμα-
τικῶς δὲ, καὶ ἀπὸ κολυμβήθρας, τέκνον τοῦ Χρυ-
σοστόμου πατρὸς. Ἐνεκεν δὲ τούτου πρὸς τὴν παρά-
κλησιν ὀχυρωθεὶς ὁ Θεοφόρος Πρόκλος, παρόρησεν τὸ
συμφέρον τῆ βασιλείᾳ, καὶ τὴν πόλιν συνιστάνον, καὶ
τὸν κόσμον εὐσεγετοῦν, προανατίθεται Θεοδοσίῳ,
ταῦτα πρὸς αὐτὸν μεσιτεύσας· Ζήτησον, βασι-
λεῦ, τὸν σὲ διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, ἕταν ἀνεκαι-
νίζου διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, γεγεννηκότα· καὶ ταῖς
ιερατικαῖς ἀγκάλαις καθάπερ Συμεὼν ὁ πρεσβύ-
της ἐν νόμῳ Κυρίου μετὰ τὸ βάπτισμα ἀναδε-
δεγμένον πατρικῶς. Ἡ Ἐκκλησία βοᾷ σοι· Ἡ
στολή μου διέσχισται· τὸ στόμα συγκέκλεισται·
τὸ κάλλος ἡμαῦρωται· ἐλυμήνατο μοι ὁ ἀγριὸς
τὸν ποιμένα τῶν προβάτων μου Χρυσόστομον,
καὶ ὕες φθινοπῶροι τοὺς καρπούς τῶν χειλέων
μου· ἐβεβήλωσε φθόνος τὸ ἅγιον τοῦ λειτουργ-
οῦ μου· ὡς ἐν δρυμῶ ξύλων ἀξίναις ἐξέκοψαν
αὐτὸν ἀπ' ἐμοῦ· ἐπὶ τούτῳ ἐν μνήματι καὶ μετ-
οικεσίᾳ ξένη κατέβραξαν αὐτόν. Εἶπον αἱ συ-
γγένειαι τῶν αἰρετικῶν ἐπιτσαντό· Κατεπαύσαμεν
στόμα τὸ λαλήσαν πολλά καὶ ἡμῶν· ἠτιμάσα-
μεν τὸν χρυσὸν αὐτοῦ· οὐκ ἔστιν ἔτι ὁ διδάσκων,
καὶ ἡμᾶς οὐ συστομήσει λοιπόν. Ἔως πότε, ὦ
βασιλεῦ, διὰ τὸν Χρυσόστομον ὀνειδιεὶ ὁ ἐχθρὸς;
ἀπόδος μοι τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ τυμβίου μου
Χριστοῦ. Ἀποκατάστησόν μοι τῆ μητρὶ σου τὸν
πνευματικὸν σου πατέρα. Κἂν ἡ σαρκικὴ σου
μήτηρ Εὐδοξία τοῦτόν με ἐξήμωκεν ἀσπλάγγως,
σαρκὸς οὐ ζήλώσης προκαίρειν· ἀλλ' ἐ ἀγια-
σμένη· πνεύματος, ἐν χορῆς οὐδεὶς ὕψεται τὸν
Κύριον. » Παρῆλθεν Εὐδοξία· μένει διηρηκῶς ἡ
Ἐκκλησία. Ἐγὼ σου μήτηρ αἰωνίζουσα· χαρο-
ποίησόν μου τὰ πρὸς τὸν Χρυσόστομον σπλάγγνα,
ὅπως καὶ μεσιτεύουσάν σοι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν
σχῆς, καὶ τοῦ Χρυσοστόμου τὴν ψυχὴν πρεσ-
βεύουσάν κτήσῃ περὶ σοῦ. Ἀλλὰ γενοῦ δικαιο-
σύνης υἱὸς, καὶ πατὴρ εὐχῆ στηριζόμενος.

« Ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς Πρόκλου ὡς ἐκ προσ-
ώπου τῆς Ἐκκλησίας τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ βεβηκό-
τος· Καὶ εἰ πρὸς θρόνον, φησὶ, τὸν ἴδιον τὸ σῶμα
τοῦ Χρυσοστόμου κελεύσῃς μετακομισθῆναι συν-
τόμως, οὐ μόνον τὰς ἐκκλησίας ἐνώσεις, ἀλλὰ
καὶ τὴν πίστιν κραταιώσεις, καὶ τὸν λαὸν ἐν εἰ-
ρήνῃ καὶ ἐμονοίᾳ καταστήσεις. Πείθεται ταῖς
παρακλήσεσιν ὁ βασιλεὺς· καὶ παρευθύνων τινὰς τῶν
ἐπ' εὐλαδείᾳ γνωρίμων καὶ συγκλήτου τάξας, κελεύ-
σεις [τὰ] τούτοις ἐγχειρίσας, ἀπολύει τοὺς ἀνδρας ἐν
Κωμάνῃ σὺν καὶ γλωστοκόμῳ πάντοθεν περιηργυρω-
μένῳ· προστάξας διατάχους γενέσθαι κατὰ τὴν λε-
χθεῖσαν πόλιν, καὶ τιμὴ πολλὴ τὸ λείψανον ἄραντας
τοῦ ἁγίου, τῆ ἐκ χώρας εἰς χώραν, καὶ ἐπαρχίας εἰς
ἐπαρχίαν, ὑπαλλακτικῆ φωταγωγίᾳ, καὶ φάλαγγας
διαδοχῆ, καὶ τῆ λοιπῆ κατὰ τὴν ὁδὸν χρειώδει δορυ-
φορία, ἀνακομίσαι τούτο πρὸς αὐτόν. »

« Cum inclutus ille ac celebris Proclus patriar-
chalem urbis regiae sedem gubernaret, ubi jam qua-
tuor a sancti persecutione, antistites Ecclesiae præ-
suisent: populi gemitum, quod Chrysostomi me-
moria in sacris diptychis non haberetur, ultra au-

dire non ferens, molesteque habens videre Eccle-
siam in schismata adactam: opportunum captans
tempus, rem ejusmodi imperatori Theodosio Juniori
notam fecit, eratque ut dicerem, carne quidem ac
ex voluntate viri, Eudoxiae filium: spiritu autem ac
a sacro baptismi fonte, Chrysostomi patris natum.
Ea sane re firmis ad impetrandum praesidiis muni-
tus, libere quod e re publica esset; urbemque esset
constabiliturum, ac mundo profuturum, Theodosio
proponit, in hæc verba ad eum intercessor orans:
Quære, imperator, eum qui te per ignem et aquam,
cum initiareris, per Evangelium regeneravit; ac
eum qui sacerdotalibus te ulnis, instar Simeonis, in
lege Domini post baptismum paterne suscepit. Clamat
ad te Ecclesia: Scissa est mea stola; os meum oc-
clusum; decor meus extinctus est: singularis fe-
rus (Psal. LXXIX, 14) ovium mearum pastorem Chry-
sostomum devastavit, ac aprum depascentes ac absu-
mentes fructus labiorum meorum. Polluit invidie
livor mei ministri sanctificationem: sicut in silva li-
gnorum securibus eum a me exciderunt (Psal. LXXIII,
5). Dixerunt cognationes hereticorum simul: Cessare
fecimus os illud, quod multa in nos prolocutum
erat: ejus aurum probro affecimus. Non est amplius
qui doceat, nec nostra deinceps obstructurus ora.
Usquequo, imperator, Chrysostomi causa imprope-
rabit inimicus? Redde mihi gerentem personam
sponsi mei Christi. Restitue mihi matri tuae spiri-
talem patrem tuum. Quanquam carnalis mater tua
Eudoxia, ejus mihi jacturae ausu crudeli auctrix
fuit; tu ne carnis emulatores existas; sed emulare
spiritus sanctimoniam, sine qua nemo videbit
Deum (Hebr. xii, 4). Transit Eudoxia, perpetuo
manet Ecclesia. Sum ego sempiterna tua mater, re-
ple gaudio mea ad Chrysostomum viscera, ut me
quoque tuam ad Deum mediatricem habeas, ac Chry-
sostomi animam tibi patrocinantem obtineas. Enim-
vero sis justitiae proles, quique patris sulciaris pre-
cibus.

« Cum hæc Proclus patriarcha velut ex persona
Ecclesiae, exserta apud imperatorem Theodosium
voce orasset, dixissetque: *Modo brevi Chryso-*
stomi corpus ad sedem ipsius transferri jusseris, ne-
dum Ecclesiam unies, verum etiam fidem roborabis,
populumque in pace ac concordia constitues: impe-
rator admonitionibus animum adhibet; confestim-
que viros quosdam pietate spectabiles ac senatorii
ordinis statuens, eisque tradens mandata, Coma-
nam misit cum loculo omni parte circum argenti
crustis obducto: jubens quam cito ad eam proli-
cisci urbem; atque honore multo tollentes sancti
reliquias, vicariaque e loco in locum, ac provincia
in provinciam luminum alternatione ac psalmodiae
successione; necnon reliquo per viam necessario
D apparatu ac obsequio, ad ipsum deferre. »

Prosequitur multis, quæ alii, ut sacrum corpus
moveri nequiverit, donec supplex imperator velut
ad viventem scripsit: ut navis ad viduae vineam,
quæ occasio fuerat tragoediae illius in Chrysosto-
mum, appulsa sit: ut Theodosii precibus matris
Eudoxiae corporis concussio, indulgente Chryso-
stomo, quieverit; tum iterum revertitur ad Pro-
clum: « Τι δὲ καὶ ὁ πατριάρχης Πρόκλος; Ἀσπασά-
μενος καὶ αὐτὸς ἐν φιλήματι ἁγίῳ τὸν δίκαιον·
Χαίροις, ἔβου, Χριστοφιλή πάτερ, διδακτὰ γλυ-
κότητε· σὸς ἐγὼ, καὶ τοῦ γάλακτος τῶν σῶν εὐ-
πότων ἀγγελίων ἀνατροφὴ, καὶ νῦν ποιμὴν. Σὰ
γὰρ τὰ ἐμὰ πρόβατα, ἐκ σοῦ γὰρ αἱ τούτων τα
ἀγέλαι καὶ οἱ μετὰ σὲ ποιμένες, τὴν σὴν ἐμπο-
ρεύονται τῶν προβάτων ἐνθήμεν. Διὸ καὶ σὲ
ποθοῦντα, ἀλλῶ μετὰ σὲ κατακοιλονθῆσαι προ-
θύμως οὐκ ἠνείχοντο, ἔρθεν κάκειθεν τοῖς ἐξαγε-

vit (30). Est facta Joannis memoria omni civi- A tali (31) rete, sic ut rectos fidei trahat : non enim sic pisces trahit piscatorum rete, sicut rectos fidei trahit Joannis solemnitas. O gratiam, finem et locum et tempus vincentem ! Tempus enim superavit amor : finem autem invictis invicta fecit memoria ; locus quidem non clausit sacerdotis miracula : sed in Ponto jacet, et in orbe terrarum laudatur ; et longa manu ostentans vos (32), clamat : *Opus meum vos estis in Domino* ³³. Iterum Joannes in verbis pretiosæ prædicationis margarita ; Scripturæ a Deo inspiratæ impolluta bibliotheca ; divinus thesaurus intelligentiæ, studiosus manibus, adversus imperialem avaritiam acutissima falx (35) ; vehementer diluvium hæreticorum : qui non blandientem præ timore potentiam, vel odio ex aviditate B debacchantem pertimuit (sicut Joseph) Ægyptiam.

II. Sed paveo ne minorem laudibus navem magnas res gestantem mergam attonitus (34). Nullus etenim digne laudabit Joannem, dum non sit alius Joannes. Sicut enim in undarum frequentia innumerabilis est undantium multitudo : sic et in hujus arduæ industriæ multitudine, ubi magisteria pia ifundant atque concursant, inibi libertatis splendescunt radii. Ab altero radietas solis conelarescit ; ex altero emundatio fit erroris. Ab altero idolorum perditio innotescit ; ex altero orthodoxorum fit emendatio. Ab altero synagogæ nuditas lingua deprehenditur ; ab altero ædificia splendescunt ; ex altero morum conversiones verborum vi liant. Ab altero tentatio invalescit in terra ; ex al-

tero e cœlo corona fulgescit gratiæ. O sacerdos cujus tantum industriæ lucrum, quantum veris suavissimi flores ! O nomen non regans æta. O cognomen reddens speciem anteaetæ vitæ ! O lingua cœlis ipsis altior ! O magisteria evangelica tonitrua temperantia ! Joannes ille, Joannes iste : ille prædicator, iste tuba : ille impercussus, iste sine servitute ; ille sine sectis, iste singularis : ille virgo, iste castitatis defensor : ille in eremo baptizans, iste in civitate retia mittens : ille corripiebat adulterantem, iste improperabat raptores : ille capite amputatus est, iste eandem constantiam præ se ferre non dubitavit : ille in carcere inclusus est, iste in exilio deportatus. Congesta sunt certamina, propter hoc et multæ coronæ.

III. Ob id Joannes cum beatissimo Paulo nunc clamat : *Christi bonus odor sumus* ³⁴. Omnem enia locum ab errore liberavit. In Epheso, artem Midæ nudavit : in Phrygia, Matrem quæ dicebatur deorum, sine filiis fecit : in Cæsarea, publicana meretricia honoris vacua despoliavit : in Syria, Deum impugnantem synagogas evacuavit : in Perside verbum pietatis seminavit : ubique orthodoxæ fidei radices posuit : lingua mandum Dei notitia replevit : libros conscripsit : retia salutis expandit : cum Joanne de paterno Verbo theologizavit : cum Petro piam confessionem fundavit : cum Paulo propter fidem sudores effudit : cum piscatoribus propter orthodoxiam rete concussit (35). O Joannes, tua quidem vita anxia ; mors autem gloriosa ; sepulcrum vero beatum ; merces autem copiosa (36).

³³ I Cor. ix, 1. ³⁴ II Cor. ii, 14.

Δισμοῖς ἀποκλήροτα, Δειξὼν αὐτοῖς τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀνοῦτισσον αὐτοῖς τὴν φωνὴν σου καὶ γερῆσονται πάλιν πᾶσι πολὺν τῆς σῆς ποιμαντῆρας. — « Quid vero etiam patriarcha Proclus ? Osculans et ipse virum justum in osculo sancto, in hæc verba exclamare cepit : *Ave sis, Dei amans pater, præceptor dulcissime. Tuus ego sum, ac lactis poculentorum vasorum tuorum alumnus, nuncquæ etiam pastor. Tuæ enim meæ sunt oves : ex te enim eorum primitiarum greges, quique te sequuntur pastores, tuam ovium vecturam mercaturæ habent expositam. Idcirco etiam tui illæ desiderio, alium post te sequi, haud æquo animo ferentes, hæc illucque a grege exerrabant ac declinabant. Ostende eis faciem tuam ; tuam eis fac auditam vocem : fientque rursus tui gregis ovile unum.* »

Prosequitur auctor de populi in Patrem studio, atque postridie induxisse in sanctissimam ecclesiam : ipsam nimirum Sanctæ Sophiæ ac majorem ecclesiam, ac collocasse ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν τοῦ κηρύττου αὐτοῦ θρόνον : in sublimi suæ prædicationis sede : nempe patriarchali solio, a quo malis invidorum artibus deturbatus fuisset. Male Riccardus, Orationes Andriantas dictas, habitas ait in illo sanctæ Sophiæ templo, ac contra imperatricem. Nusquam certe alias Chrysostomi Andriantas dictas, vel legas vel audias, quam Antiochiæ habitas, dum ibi ille sub Flaviano ecclesiastem ageret, occasione male a civibus habitæ statuæ Theodosii Senioris. Ait denique auctor fuisse Joannis corpus, post alteram integrum diem et vigilias in magna ecclesia, illatum in templum sanctorum apostolorum, ibique sepultum. *Græcicus.*

(30) Baron. *invaluit arida, et floribus orthodoxie portus impletur.* At Combefisius : *Hirundo*, inquit, hic sane emendandum, ut alludat ad vernam tempus, quo hirundines prata, non portus, floribus repleat.

(31) Baron. *omnibus civibus.*

(32) *Ostentans vos, cl.* Sic recte Baronius. Sed Combefisius post Riccardum, *osculans, vobis clamat.*

(35) Baron. *studiosis manibus adversus imperialem avaritiam acutissima falx. Adversus imperialem avarit. etc.* Hæc Procli dicta non minimum roboris addere iis videntur, quæ alibi ad confirmandam Joannis Chrysostomi *Epistolæ ad imperatricem Eudoxiam* sinceritatem, ex Marco Gazensi protulimus. Vide sis *Prolegom.* ad superiorem tomum VIII, cap. 9, § 5, pag. 2.

(34) Baron. *omissa negatione, Sed paveo minorem laudibus navem mergendam attonitus.*

(35) Baron. *orthodoxæ rete deduxit.*

(36) Baron. *merces autem copiosa.* Huc usque Proclo perducere licuit orationem sine carentem, acclamationum jugibus tonitruis interruptam populi adstantis, et instantis, sibi Joannem reddi : cum Proclus ex more illa tantam apponens verba, *Gratia et misericordia*, etc., finem imposuit orationi clamoribus populis interceptæ. Hæc Baronius.

Basnagio in suis *Annalibus politico-ecclesiasticis* ad ann. 438, § 5, haud probatur Baronii sententia, existimantis hunc Procli sermonem prius fuisse recitatum, quam ipse de revocando Chrysostomi corpore Theodosium adiret. Verum præter ea quæ infra refert Combefisius ex Cosma Vestitore, ipsemet Proclus Baronianam sententiam confirmat, dum ait sub initium Orationis : *In ponto jacet* (Chry-

Gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi: (cui) cum Deo Patre et Spiritu sancto, gloria, et

potestas, atque magnificentia, in sæcula sæculorum. Amen.

sostomus) . . . et longa manu ostentans vos, clamat! etc. Sic enim legendus hic locus, prout illum

restitimus ex eodem Baronio, qui eum ex codice manu exarato descripsit.

MONITUM IN HOMILIAS SEQUENTES.

(Angelo Mai, *Spicilegium Romanum*, tom. IV, pag. XLIII et LXXVII seqq.)

Homiliarum istarum primam suppeditavit codex Vaticanus sæculi decimi. Alteram *De circumcissione Domini* nactus sum in palimpsesto, sub Chrysostomi homilia quædam latentem: placuit enim nescio cui amanuensi, deleto discipulo magistrum scribere. Ægre hanc orationunculam ex posterioris scripturæ involueris extricavi, res tamen prospere demum cessit. Tres alias Procli homilias, Græce apud nos deperditas, sed a Syris interpretibus conservatas, jamdiu nuntiaveram in Syrorum Vatt. codicum catalogo (*Script. vet. t. V, part. II, p. 42-44*) nempe in duobus exstantes codicibus 568 et 559. Nunc vero et ejus catalogi a me editi fructum (quod et alias feci) ostendam, tres illas homilias, *De dogmate incarnationis*, *De nativitate Domini* (quarum utraque ab Ephræmio Antiocheno, ut infra dicam, memoratur), et *De sancto Clemente Ancyrae* in Galatia celebri episcopo ac martyre, Latine saltem ex Syriaca lingua ad Occidentalis Ecclesiæ notitiam perferendas curavi. Hæc nimirum quinque Procli homiliae in manus hactenus editionibus apparuerant.

A.

Πρόκλου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

A. Εὐλογητὸς ὁ Θεός! Εἰς οὐρανὸν μὲν καὶ γῆν ἡ τῆς κτίσεως διανέμεται φύσις, οὐκ ἔσθ' ἂν με τὴν διαίρεσιν βλέπειν ἢ συνάψασα σήμερον χάρις τὴν τούτων διαίρεσιν. Τίς γὰρ ἂν εἴποι λοιπὸν οὐρανὸν τῶν ἐν γῆ διαίρεσθαι, καὶ κάτω τῆς ἐμῆς εἰκόνης καὶ ἄνω τῆς ἐμῆς βασιλευούσης; Ἀλλὰ καὶ κάτω μὲν ἐστὶ ὑπὸ τῆς φθορᾶς τυραννοῦμεθα, καὶ διδάσκον τῷ διαβόλῳ χαρὴν ἀνελισκόμενοι πάφοις· ἔσθ' ἂν ἔτι εἰς οὐρανοῖς ἀναβλέπει, τὴν χαρὴν ἀποτίθεσθαι, βλέπων ἄνω τὴν τῶν κάτω νεκρῶν ἀναστάσιμον ρίζαν· βλέπει τὸν κάτω παρ' οὐλοῦ παραδοθέντα σταυρῷ, εἰς οὐρανοῦς τὸ ἡμέτερον σῶμα περικαίμενον καὶ τρόμῳ συνέχεται, μὴ συνῶν τὴν δύναμιν. Ὡ κέρδους ἐκ ζημίας ἡμῶν τεχθέντος! Ἐκαρῶνάμεν οὐρανὸν, ζημιωθέντες παράδοισον· κατανεχθέντες (57)... ὡτεροὶ διὰ πτώματος ἔστημεν· ὡσθέντες, εἰς οὐρανὸν ἀνηγέθημεν· ἔσω τοῦ παραδείσου πληγέντες, ἔξω τοῦ ἰατροῦ τὴν θεραπείαν εὐρέχαμεν· παρὰ τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς νεκρωθέντες, παρὰ τῷ τῆς χριστοκτονίας ὑγιάνναμεν ξύλῳ· ἐν τῷ λιμένι βυθισθέντες, ἐν τοῖς τῆς θαλάσσης ἀνεζήσαμεν κύμασι.

B. Ποῦ σου, καταποντιστὰ, τὸ κακούργημα; Ὁν ἐπιξας τῷ κυβερνήτῃ σταυρὸν, γέγονεν τῆς ναυαγούσης φύσει βοήθεια, καὶ πρὸς λιμένας οὐρανοῦ παρεμψεν, λύσας τὴν θρηνηδίαν τῆ γῆς, ἣν πρὸ τῆς ἀναλήψεως ἔσχεν τοῖς πράγμασιν τὸν ὄδυρμόν ποιουμένη. Ὡσπερ γὰρ οἱ οὐρανοὶ τὴν θείαν διεγούονται ὀόξαν, συνθέσει τὴν τέχνην φθιγγόμενοι, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ γῆ τοῖς πάθεσιν ὡς φωναῖς ἐθρηνηώδει·

⁵⁷ Psal. XVIII, 1.

(57) Desunt duo brevissimi versiculi, id est sex circiter verba, quia furunculus toto ex codice icun-

A

I.

Procli archiepiscopi Constantinopolitani sermo de Domini nostri ascensione.

I. Benedictus Deus! Quanquam hæc mundi structura in cælum terramque dividitur, attamen hanc distinctionem mihi cernere jam non concedit præsentis diei gratia, quæ res diversas copulavit. Quis enim abhinc dicat cælum a terra differre, quandoquidem imago mea tum in terra regnat, tum etiam in cælo? Et inferne quidem corruptionis tyrannidem patimur, atque in sepulcris tabescentes diabolum gaudio afficimus; sed tamen hic idem, converso ad cælum aspectu, gaudio exultat, dum illic resurrectionis mortuorum principium causamque miratur. Videt enim superne, quem ipse cruci suffixerat, corpore nostro indutum cælum incolere. Ea propter terrore corripitur, vim sacræ dispensationis minime intelligens. O lucrum ex detrimento nobis enatum! Paradiso terrestri amisso, cælum lucrati sumus; usque ad inferni barathrum dejecti, sublimiores post casum evasimus; præcipientes acti, in cælum revoluti sumus; intra paradysum vulnerati, extra illum medici operam salutarem invenimus; apud vitæ lignum morti dediti, apud ferale Christi lignum convaluimus; in portu naufragi, in mediis pelagi undis reviximus.

U. Ubi tuum, pirata, maleficium? Quam crucem gubernatori navis fixisti, ea naufraga hominum naturæ salus exstitit, eamque ad cælestem portum perduxit; orbem terrarum luctu liberans, in quo ante Domini ascensionem jacebat, dum suas vices planctibus deploraret. Namque ut cæli gloriam Dei enarrant, structura sua artificem celebrantes⁵⁸, sic terra doloribus suis tanquam vocibus lamentaba-

culas sive ornatus abscidit, uti hic, ubi in postica icunule parte hæc Procli amissa particula fuit.

tur. Neque ulla calamitatum requies erat, sed perpetuum molestiarum pondus ingruebat. Primum hominem nacta Adamum, mox a serpente ictum sepelivit ³⁶. Dum adhuc euim defleret, ecce Abelis incidit luctus ³⁷; quem dum peragit, aliam filiorum suorum a Lamecho experta est caedem ³⁸. Interim dum hos luget, commune orbi supervenit diluvium ³⁹: quo nondum finito, Sodomitas amisit ⁴⁰: deinceps in calamitatibus aliis consenuit. Initium solatii habuit Deum ex Virgine natum, quo per incarnationem apparente terrarum orbis desolatione liberatus est, hilaritatem oculis hausit, expectatum sanatore[m] conspexit, ad eunabula ejus hymnos angeli cecinerunt ⁴¹; imperavit orco mortuorum resurrectionem seu potius restitutionem ⁴², eumque morigerum habuit; Patris testimonium per Spiritus gratiam sub columbæ specie cælo advenientem attraxit, eratque novum spectaculum, Dominus in carne apud Jordanem a servo baptizatus ⁴³. Sed in luctum conversum est gaudium; vidit benefactorem suum crucifixum, vidit lætitiã suã morti traditam, vidit suæ hilaritatis auctorem in sepulcro depositum ⁴⁴. Sol terrenis malis compassus est, contristatum est cælum, et sui splendoris veste deposita, sacci instar tenebris indutum est ⁴⁵.

III. Igitur his calamitatibus obrutus terrarum orbis, atque omni bona spe viduatus, intolerando denique luctu oppressus, repente videt firmissimi sempiternique gaudii auctorem, secundum ex inferis Adam, infinita gloriæ luce vestitum reverti; videt tabulas immortalitatis scribentem suisque discipulis annuntiantem, adoratum ut Dominum, supra montes nube elatum, per aerem splendide vectum, comitantibus angelorum agminibus. Alii enim cito volatu præcedebant, cælestibus janitoribus summi regis Christi adventum nuntiantes; alii latus cum reverenti timore stipabant, alii coram eum hymnis saltabant, alii aliis cum canticis celebrabant. Ille interim ætheream anlam tranabat, cælum tanquam aerem penetrabat, ipse cælorum opifex a singulis angelorum ordinibus adoratus, venerabundas cohortes prætergrediebatur: dum eam discipuli propriis oculis cernerent elatum in cælum, laud utique tanquam in cælum, sed reapse in cælum. Atque ut oculi discipulorum in cælum erant intenti ⁴⁶ dum Christi caro in altum paulatim sublevaretur, ita etiam cælestes spirituum virtutes, de cælo in cælum stupefactæ inhiabant, corpore illo in sublime coram se ipsis elato, donec Christus in Patris sinum receptus est, a quo nunquam discesserat.

IV. Cane igitur, o terra, canticum denuo pro planctu. Ecce illa, ob quam doluisti, natura in cælum translata fuit; cognatio tua in cælos migravit; specta aerem Adami hodie pedibus supposi-

οὐ γὰρ ἐπαύσατο συμφοραῖς περιβαλλομένη, ὑπὸ ὄψεως δηχθέντα κατέθαψεν· ἐτι τοῦτον θρηνοῦση, τὸ κατὰ τὸν Ἄβελ συμβέβηκεν πένθος· ὡς ἐθρηνώσει τὸν Ἄβελ, ἄλλην τῶν αὐτῆς τέκνων ὑπὸ Λάμεχ ἀνδροφονίαν ἐώρα· ὡς ἀπωδύρετο τούτους, τὸ κοινὸν τοῖς πᾶσιν συμβέβηκεν ναυάγιον· μήπω τούτου σθεσθέντος, Σοδομιτῶν ἤτεκνοῦτο· ἐφεξῆς ἐπ' ἄλλοις ἐπαλαιούτο κακοῖς. Ἀρχὴν ἀνέσεως ἔσχεν Θεὸν τὸν τεχθέντα ἐκ Παρθένου, οὗ φανέντος κατ' οἰκονομίαν· ἐλευθεροῦτο τῆς γυμνώσεως ἡ γῆ· ἰλαρίας ἐλάβανεν βλέμμα· ἐπίδοξος ἐφυγίας ἐωρᾶτο, φάτην αὐτῆς πάντες ἄγγελοι περιστάντες ἀνύμνουν· προσέταπτεν ἄδη περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως, μᾶλλον δὲ ἀποδόσεως, καὶ πειθόμενον ἶδεν· εἶπεν διὰ τοῦ Πνεύματος χάριν ἐν εἶδει περιστερᾶς ἐξ οὐρανοῦ κατιοῦσαν τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν· καὶ ἦν ἰδεῖν ξένον θαῦμα, Δεσπότην ὑπὸ δούλου ἐν Ἰορδάνῃ σαρκὶ βαπτιζόμενον. Ἄλλ' ἐστράφη πρὸς πένθος τὸ καύχημα· ἶδεν γὰρ τὸν εὐεργέτην σταυρούμενον, ἶδεν τὴν εὐφροσύνην νεκρωθεῖσαν, ἶδεν ἐν τάφῳ κειμένην τῆς χαρᾶς ἀφορμὴν· συνέπαθεν ἥλιος τοῖς ἐπιγελοῖς κακοῖς· συνέληγθη οὐρανὸς, καὶ τὸ τῆς λαμπρότητος ἐκδυσάμενος ἔνδυμα καθάπερ τινὰ σάκκον μετεμφιάσατο σκότος.

Γ'. Τησαύταις τοίνυν συμφοραῖς ἡ γῆ κρατουμένη, καὶ πάσης ἐλπίδος χρηστῆς ἀπομείνασα χήρα, καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς φύσεως ἀπαγομένη λοιπὸν ὄδυρμοῖς, βλέπει Θεὸν ἄφνω ἀναφαιρέτου καὶ ἀνεκλαλήτου χαρᾶς ἐξ ἄδου τὸν δευτέρον Ἀδὰμ ἀποστίλθοντα τῆς δόξης τὸ ἄμετρον φῶς· βλέπει δέλτους ἀθανασίας διαπαμπόμενον, καὶ τοῖς μαθηταῖς εὐαγγελιζόμενον, καὶ προσκυνούμενον ὡς Δεσπότην, ἐπ' ὄρος ἐξ ὄρους ἐπὶ νέφους αἰρόμενον, ὀδεύοντα δι' ἀέρος ἐνδόξως, ἀγγελικοῖς παραπεμπόμενον τάγμασιν· οἱ μὲν γὰρ ἔσπευδον ἔμπροσθεν τοῖς οὐρανίοις πυλωροῖς προμηνύοντες τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ τὴν εἴσοδον· οἱ δὲ παρ' ἐκάτερα σὺν φόβῳ παρέτρεχον· οἱ δὲ κατόπιν ὑμνοῦντες· ἐσκήρτων· ἄλλοι δὲ ἄλλοις αὐτὸν ἐδοξολόγουν ἄσμασιν· ὡς δι' ἐκκλησίας τοῦ ἀέρος διεῖτη, ὡς ἀέρα τὴν οὐρανὸν διεπέρα ὁ τῶν οὐρανίων ποιητής, καθ' ἕκαστον ἄνω προσκυνούμενος τάγμα, καὶ τὰς προσκυνούσας συμμορίας ὑπερβαίνων, ὥστ' αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς αὐταῖς ἔψεσιν ὀρᾶσθαι ἀνιόντα εἰς τὸν οὐρανόν· οὐχὶ ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανόν. Ὡς γὰρ τῶν μαθητῶν ἐκ τῆς γῆς ἀνηρτίσθησαν αἱ δ'ψεις πρὸς τὸν οὐρανὸν τῆς σαρκὸς κατὰ μικρὸν ὑψουμένης, οὕτως καὶ αἱ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀσωμάτων δυνάμεις ἐξ οὐρανοῦ πρὸς οὐρανὸν ἐκεχύνον, τῆς τοῦ σώματος φύσεως ἐπέκεινα κατ' αὐτῶν ἀνιούσης, ἕως ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς ὑπεδέχθη ὁ μὴ χωρισθεὶς τοῦ Πατρὸς ποτε.

Δ'. Ἄσπον οὖν ᾤδῃν ἀντὶ τῆς θρηνωδίας πάλιν, ἡ γῆ· ὑπὲρ ἧς ἤληγθας φύσεως, εἰς οὐρανὸν μετεπέμφθη· ἡ τῶν σῶν συγγένεια ἐν οὐρανοῖς μετεφυτεύθη. Ἀνάβλεψον εἰς ἀέρα τὸν σήμερον παρὰ Ἀδὰμ

³⁶ Gen. iii, 4 seqq. ³⁷ Gen. iv, 8 seqq. ³⁸ ibid. 23. ³⁹ Gen. vii, 17. ⁴⁰ Gen. xix, 24. ⁴¹ Luc. ii, 14. ⁴² Luc. vii, 14; viii, 51; Joan. xi, 45. ⁴³ Matth. iii, 16, 17. ⁴⁴ Matth. xxvii, 60. ⁴⁵ Luc. xliii, 48. ⁴⁶ Act. i, 10.

δευτερούμενον· ἐνατένισον οὐρανῶ δεξιουμένῳ τὰ σά· εἰ μὴ χωρῆ σου τὸ βλέμμα θεωρῆσαι τὴν εἴσοδον, τῶν ἀγγέλων ἀκουσον μηνυόντων τὴν ἀνοδὸν· Οὗτος, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ τί τῆς ἀναλήψεως τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἀνθρώποις τὸ κέρδος, τῆς τούτου θεωρίας οὐκ οὔσης λοιπὸν ὀφθαλμοῖς ἀπολαῦσαι; Ναί φησιν· Οὕτως γὰρ ἐλεύσεται ὁ τρόπος ἐθεύσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν· ἀσφαλεῖς αἱ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων εὐέλπιδες, ἐν οὐρανῶ βασιλέα συγγενῆ κεκτημένοις, καὶ πάλιν αὐτοῖς φανησόμενον ἐνδόξως.

Κ'. Εὐχόμεθα τοίνυν τῆς οὐρανίας ἐλπίδος εὐέλπιδες Χριστῶ πιστεύοντες· τῷ τῆς εἰρήνης ἐνεχύρῳ θαρρόμεν· ὅσα φίλα Θεῷ ἐργασώμεθα, σεσωσμένων εὐχαριστίαν ἐπιδεικνύμενοι. Φιλανθρωπευθέντων ἐπανόρθωσιν ἔχομεν· ἀποστῶμεν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν ὡς ἀσωμάτων πολῖται· ἀγιωσύνην τελῶμεν ὡς ναὸς Θεοῦ καὶ ἀγίας ἀνθρωπότητος μέλη· εἰρηνεύωμεν πρὸς τὸν Θεὸν τὴν ἀντὶ κολάσεως βασιλείῳν ἡμῶν χαρισάμενον, καὶ διπλασιάσαντα τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· πρότερον μὲν γὰρ ὁ προφήτης ἐβόα· Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκεν τοῖς ἀνθρώποις· νῦν δὲ καὶ τὴν γῆν ἔδωκεν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ ἀνθρώπῳ. Διὸ λέγει τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ τοῦ προφήτου· Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρα· διὰ τί; Ὅτι Κύριος ὑψίστος φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Καὶ πάλιν· Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος· αἱ τῶν οὐρανῶν δυνάμεις αἴτινες ἐβόων, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, τρισὶν δόξολογίαις μίαν κυριότητα ὁμολογοῦσαι· αὐτῷ ἢ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

B'.

Τοῦ αὐτοῦ Προκλίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως λόγος εἰς τὴν ὀκτωήμερον περιτομὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Α'. Κοινὸς μὲν ὁ λόγος τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς, διδάσκει δὲ μέγα καὶ βαθύ μυστήριον εἰς ὃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἑλλήνων μὲν γὰρ οἱ δοκοῦντες εἶναι σοφοὶ λαλοῦσιν μὲν τῶν χρησίμων καὶ ἀναγκαίων οὐδὲν, κατακέχρηται δὲ τῷ κάλλει τῆς λέξεως, ἀπατῶντες διὰ τούτου τοὺς ἀκρωμένους· ἡμεῖς δὲ οὐράνιον θησαυρὸν ἐν ἔστρακίνοις σκεύεσιν ἔχοντες, τουτέστιν τῇ τῆς λέξεως εὐτελείᾳ καὶ κοινότητι, μακαρίους ἑαυτοὺς εἶναι πιστεύομεν ὅτι τὰ ἀρεστὰ Κυρίου γνωστὰ ἡμῖν ἐστίν· γόει τοίνυν τοῦ κατὰ Χριστοῦ μυστηρίου τὴν ἄρρητον οἰκονομίαν· ἐφ' ἣ καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἠσαΐας κατεπλήττετο λέγων· Κύριε ὁ Θεός μου, δοξάσω σε καὶ ὑμνήσω τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐποίησας θαυμαστὰ τέρατα, βουλήν ἀρχαίαν ἀληθεινήν. Προώριστο μὲν γὰρ καὶ προέγνωστο πρὸ καταβολῆς κόσμου Χριστός, πεφανέρωται δὲ καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τοῦ αἰῶνος·

A tum: cerne caelum generi tuo patefactum. Quod si oculus tuus Christi ingressum spectare non valet, audi angelos qui regressurum praedicunt. Hic, inquit, Jesus qui assumptus est a vobis in caelum, (sane quid prodesset hominibus Jesu ascensio, si forte eum nunquam postea fuissent visuri?) hic utique sic reversurus est, ut eum vidistis euntem in caelum ⁴⁷. Firma est itaque humani generis spes, quae regem sibi conformem in caelo habet, qui de novo se conspiciendum dabit.

V. Quam ob rem gloriemur hac caelestium rerum spe freti, Christo credentes; in hac pacis arrha confidamus, et quidquid Deo placitum est operemur, ut gratos nos saluti datae praestemus. Clementiae beneficio usi, vitam emendemus; carnalibus cupiditatibus, ceu angelorum sodales, abstineamus; sanctitatem sectemur, qui templum Dei ⁴⁸, et sanctificatae humanitatis membra sumus; pacem cum Deo conservemus, qui pro poena nobis regnum largitus est, et prophetae dictum duplicavit. Olim quippe propheta exclamaverat: *Caelum caeli Domino, terram autem dedit hominibus* ⁴⁹. Nunc vero et terram hominibus dedit, et caelum caeli homini. Quapropter sanctus Spiritus per prophetam dicit: *Omnes gentes, plaudite manibus. Cur? Quia Dominus altissimus terribilis, rex magnus super omnem terram* ⁵⁰. Et rursus: *Ascendit Deus in júbilo, Dominus in voce tubae* ⁵¹; quae nimirum erant caelorum virtutes clamantes: *Sanctus, sanctus, sanctus* ⁵², trina laude dominationem unicam confitentem. Ipsi gloria et potentia, cum sanctissimo et bono vivifico Spiritu, nunc et semper et per saecula.

II.

Ejusdem Procli archiepiscopi Constantinopolitani sermo de Christi Jesu Domini nostri circumcisione, octava post natiuitatem die.

I. Vulgaris quidem est divinae Scripturae elocutio, sed tamen magnum profundumque mysterium docet, in quod desiderant angeli prospicere, uti scriptum est ⁵³. Etenim ethnici qui videntur sapientes, nihil reapse utile aut necessarium loquuntur, sed dictionis abutuntur elegantia, ut hujus lenocinio audientes decipiant. Nos vero caelestem thesaurum in fictilibus vasis habentes ⁵⁴, hoc est in dictionis rusticitate ac vilitate, beatos nos nihilominus existimamus. Cogita igitur Christi ineffabilem mysterii dispensationem; quam admirans beatus quoque propheta Isaias aiebat: *Domine Deus mi, laudabo te, hymnum dicam nomini tuo, quia portenta mirabilia effecisti, consilium antiquum verax* ⁵⁵. Praevius est enim et praecognitus ante mundum conditum Christus, postremis autem saeculi temporibus manifestatus est: natus est de Virgine, eratque in

⁴⁷ Act. 1, 11. ⁴⁸ II Cor. vi, 16. ⁴⁹ Psal. cxiii, 16. ⁵⁰ Psal. xlvi, 2. ⁵¹ ibid. 6. ⁵² Isa. vi, 3. ⁵³ I Petr. 1, 12. ⁵⁴ II Cor. iv, 7. ⁵⁵ Isa. xxv, 1.

simi matris tanquam modo genitus puer, caro factus qui erat Verbum æternum.

II. O rem magnam et admirabilem! Puer erat in Terra secundum carnem; idemque rursus cœlum implebat; circumcisionem recepit, fuitque sub lege, is qui parem cum Patre thronum habebat; Moysis dominus, præceptum Moysis observavit. Hoc videlicet aiunt beati Pauli verba: *Cum venit plenitudo legis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege*⁵⁶. Non enim sub lege erat ante incarnationem, sed postquam ex muliere factus fuit, tunc legis factus est observator: decretus est autem illi dispensationis in carne modus, nempe ut sub lege esse oporteret eum, qui utpote Deus supra legem erat. Quippe erat æquum, ut qui homo factus esset, humanitatis conditionem non aspernaretur. Reapse tamen humile prorsus et indignum maiestate ejus fuisse, legi subiecti, ego quoque affirmo. Sed quanquam humile quid esse fateor participare sanguini et carni, attamen necessarium erat, vel potius convenientius, servari ab eo mundum, mortem evacuari, peccatum destrui conversandoque inter homines, universum mundum Patri Deo ab eodem reconciliari.

III. Hujus rei gratia semen Abrahæ apprehendit⁵⁷, et æque ac nos carni et sanguini communicavit; formam servi assumpsit⁵⁸, ut legi esset obnoxius; servi enim officium est legi subesse. Sumpsit igitur servi formam, qui sua natura liber erat; circumcisis est ex legis præscripto; attulit etiam pro se par turturum et duos pullos columbarum⁵⁹. Mirare et hæc; etenim in umbra et typo fiebant sub Moyse, sed rei veritas erat Christus. En sacrificium obtulit, typos implevit, sed veritas, ut dixi, Christus erat, qui tenui hac re, ejusmodi est turtur et columba, antiquis præsignatus fuit. Mitissima enim columba est, pulcherrima vero et canora turtur. Talis est Christus: mitissimus quidem ut Deus, canorus autem ut turtur; etenim universum mundum delectat evangelicis prædicationibus. Igitur prout inmutant legales typi, uti religiosissimus, turtur est; uti mitissimus, columba est. Servator noster immolatus est, ut nos redimeret pretioso sanguine, et in Spiritu sancto sanctificaret. Ipsum decet gloria et potentia, honor et magnificentia, nunc et semper et per sæcula sæculorum. Amen.

Α ἐγεννήθη ἐκ γυναικὸς καὶ ἦν ἐν κόλποις μητρὸς ὡς παιδίον ἀρτιγενὲς, ἐν σαρκὶ γεγονὼς ὁ προαιώνιος Λόγος.

Β'. Ὁ μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ πράγματος! Βρέφος ἐπὶ γῆς κατὰ σάρκα, καὶ πάλιν ἐπλήρου τὸν οὐρανόν· κατεδέξατο τὴν περιτομὴν, ὑπὸ νόμον γέγονεν ὁ σύνθρονος τῷ Πατρὶ· τὴν Μωϋσέως τετήρηκεν ἐντολὴν ὁ Μωϋσέως Δεσπότης· τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς τοῦ μακαρίου Παύλου, Ὅτε δὲ ἦλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον. Οὐ γὰρ πρὸ τῆς σαρκώσεως ὑπὸ νόμον ἦν· ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἐκ γυναικὸς, τότε γέγονεν τὸν νόμον φυλάξας· νενόμικεν μὲν τοίνυν αὐτῷ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ τρόπος τὸ χρῆναι ὑπὸ νόμον γενέσθαι τὸν ὑπὲρ νόμον ὡς Θεόν. Ἐδεῖ γὰρ ἄνθρωπον γεγονότα, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μὴ ἀτιμάσαι μέτρον· ὅτι μικρὸν καὶ ἀνάξιον παντελῶς τῆς ἐνούσης αὐτῷ μεγαλοπρεπείας τὸ ὑποκεῖσθαι νόμῳ, ἐρῶ σοι καὶ γὰρ οὐ γὰρ μικρὸν ἀλλ' ὡσαύτως τὸ μετασχεῖν αἵματος καὶ σαρκὸς μικρὸν ὁμολογούμενος· ἀλλ' ἦν ἀναγκαίως, μᾶλλον δὲ πρεπωδέστερον αὐτῷ διασῶσαι τὴν ὑπὸ οὐρανῶν, καταργῆσαι θάνατον, ἀφανίσει τὴν ἀμαρτίαν, καὶ στοιχῶν (58) τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς κατακτήσασθαι τὴν ὑπὸ οὐρανῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ.

Γ'. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας σπέρματος Ἀβραάμ ἐπελάβετο, καὶ παραπλησίως ἡμῖν μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκὸς· ἔλαβεν δούλου μορφήν, εἰ μὴ καὶ ἐν τῷ ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ· δούλου γὰρ τὸ ὑπὸ νόμον εἶναι· ἔλαβεν τοίνυν δούλου μορφήν ὁ κατὰ φύσιν ἰδίαν ἐλεύθερος· περιετμήθη κατὰ τὸν νόμον· προσεχώμισεν δὲ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ζευγὸς τρυγόνων καὶ δύο, φησὶν, νεοσσὸς περιστερῶν. Θαύμαζε καὶ τούτων· ἐν σκιαῖς μὲν γὰρ καὶ τύποις ἦν ταῦτα διὰ Μωϋσέως· ἀλήθεια δὲ ἐστὶν ὁ Χριστός. Ἀλλ' ἰδοὺ προκεκόμικεν Ουσίαν, τοὺς τύπους πεπλήρωκεν, ἢ ἀλήθεια αὐτὸς ἦν ὁ Χριστός ὁ διὰ τοῦ μικροῦ πράγματος ὡς ἐν τρυγόνι καὶ περιστερᾷ τοῖς ἀρχαίοις ὑποδηλούμενος· πρασιότη μὲν γὰρ ἢ περιστερᾷ, καλλιστάτη δὲ καὶ εὐφρονος ἢ τρυγῶν. Ἔστιν δὲ τοιοῦτος ὁ Χριστός· πρασιότατος μὲν γὰρ ἐστὶν ὡς Θεός, εὐφρονέστατος δὲ ὡς τρυγῶν· κατατέρπει γὰρ τὴν ὑπὸ οὐρανῶν τοῖς εὐαγγελικοῖς διδάγμασιν. Οὐκοῦν ὡς ἐν τύποις τοῖς κατὰ τὸν νόμον, ὡς εὐλαθέστατος, τρυγῶν, ὡς πρασιότατος, περιστερᾷ. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐσφαγίζετο, ἵνα ἡμᾶς ἀγοράσῃ τῷ ἰδίῳ αἵματι, καὶ ἀγιάσῃ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· αὐτῷ γὰρ πρόπει δόξα καὶ κράτος, τιμὴ καὶ μεγαλοπρέπεια νῦν καὶ ἀεὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁵⁶ Gal. iv, 4. ⁵⁷ Hebr. ii, 16. ⁵⁸ Philipp. ii, 7. ⁵⁹ Luc. ii, 24.

(58) Sic legere malui obscuratum locum.

III.

EJUSDEM PROCLI ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

SERMO DE DOGMATE INCARNATIONIS, DICTUS IN SABBATO ANTE QUADRAGESIMAM,

Græce amissus, sed ex vetere interpretatione Syriaca nunc recuperatus.

I. Copiosa sunt divinæ gratiæ dona, innumeræ concionum spiritalium utilitates, laudabile nundinarum ecclesiasticarum commercium, gratus honor festorum coram altaribus, gloriosæ merces crucis, salutaris vindemiæ copia ineffabilis, copiosus et sine pare supernorum munerum thesaurus. Nescit paupertatem charitas, neque aliunde Christus divitias sibi conciliat. Inspice, si lubet, dilectissime, divinos libros, ut divitiarum amplitudinem et donatoris munificentiam apprime cognoscas: hinc enim passim doceberis, quomodo Dominus noster Jesus Christus jam inde a rerum initio nunquam destiterit ab humano genere multifariam juvando. Nam primo quidem Adamum illum paradiso pulsum⁶⁰ damnatumque revocavit, secumque in cœlis voluit considerare. Abelem sacrificii sibi oblata causa vidit interfectum⁶¹, sed cum post necem fecit homicidii accusatorem. Noachum pene naufragum aspexit, in eoque humani generis conservavit scintillam⁶². Servum deprehendit Abrahamum, patremque gentium fecit⁶³. Captivum nactus Josephum, castitatis cum exemplar orbi constituit⁶⁴. Fugitivum ex Ægypto offendit Moysen, atque innumero populo ducem præfecit⁶⁵. Josuæ Palæstinæ exploratori cohibendi solis lunæque cursum potestatem attribuit⁶⁶. Exiguo de grege sumptum Davidem, fecit eum regum satorem⁶⁷, radicem generationum, unde tremendum dispensationis mysterium manaturum erat. Balaami bruto jumento loquelam concessit⁶⁸: navarchum utilem ad Erythræi transitum dedit; Aaronis virgam aridam floribus præter naturam ornavit⁶⁹: æneum serpentem in deserto erexit admirabilem⁷⁰; Eliam famulum in orbe extorrem, igneo curru sedentem ostendit⁷¹; Babylonicæ fornacis flammam in trium puerorum nutricem convertit⁷²; leones in puteo coram Daniele tanquam reverentes ante librum discipulos statuit⁷³: marinum cetum hospitium prophetæ exhibuit⁷⁴: Rachabæ lupanar in amicum

A diversorium transmutavit⁷⁵. Sed jam lingua nar-rando deficit.

II. Nunc ad divitias transeat oratio. Ecclesiastica solemnitas omnigena salutis merce redundat: hic terrestria dona, et cœlestia lucra; hic vitiorum abalienatio, et virtutum acquisitio; hic substantiarum oblatio, et tempus remunerationis, hic nubes pluviam parturiens, et sanatio evangelica; hic increata Trinitas, et tubæ apostolicæ; hic loco brutalium libidinum, gloriosi hymni cantantur; hic Adam terrestris dimittitur, et Dominus de cœlo resplendet; hic antiquus rebellis exploditur, et virginum adoratur mysterium; hic scelerum chirographum scinditur, et concessæ libertatis libellus perscribitur; hic cupidinum interitus, et animorum lætitia. O solemnitas, quæ hic quidem laborem, in cœlis autem mercedem parit! Hic enim elata voce pœnitentia prædicatur, utile Quadragesimæ remedium, abstinentiæ præmium, virginitas regia, grata Deo eleemosyna, mansuetudinis beatitas, summa longanimitatis prudentia, patientia quæ a naufragio liberat, fidei fecunditas, incarnationis Dominicæ incomprehensibile arcanum. Prorsus quo diutius de his cogitabis, eo miranda magis et supra omnem vestigationem intelliges.

III. Revera enim infirmior est intellectus ad scrutandum, quomodo Deus inconvertibiliter factus sit homo; quomodo Verbum sine confusione limo copulatum fuerit, ac Deus impassibiliter ac sine mutatione semet in carnem figuraverit. Quatenus a Patre est, caret principio; quatenus vero factus est, phantasma reputari nequit; idem quippe verusque Deus est, et absque ulla falsitate homo. Qui Patri consubstantialis erat, idem mihi nativitate humana æqualis, excepto tamen peccato⁷⁶, factus est. Increata est natura divina, humanitatis autem assumptio non est imaginaria, unusque est Filius, neque in duas personas (39) dividitur; etenim cum veneranda œconomia duas sub una

⁶⁰ Gen. III, 24. ⁶¹ Gen. IV, 8. ⁶² Gen. VIII, 1 seqq. ⁶³ Gen. XVII, 5. ⁶⁴ Gen. XXXIX, 12. ⁶⁵ Exod. III, 1 seqq. ⁶⁶ Jos. X, 13. ⁶⁷ I Reg. XVI, 12. ⁶⁸ Num. XXII, 25 seqq. ⁶⁹ Num. XVII, 8. ⁷⁰ Num. XXI, 9. ⁷¹ IV Reg. II, 11, 12. ⁷² Dan. III, 21 seqq. ⁷³ Dan. VI, 16 sqq. ⁷⁴ Jon. II, 1. ⁷⁵ Jos. II, 1. ⁷⁶ Hebr. IV, 15.

(39) Insignem hoc loco deprehendimus (ut jam præmonui *Script. vet. t. X*, præf. p. 25) in Syriaco codice sycophantiam alicujus monophysitæ. Etenim cum priscus Procli interpretes scripsisset hic vocabulum CNUME, *personas*, ejus vocabuli vestigia adhuc visuntur in codice, monophysita Syrus, ut dixi, nescio quis, orthodoxo abraso vocabulo, substituit hæreticam dictionem CHIONE, *naturas*. Cumulatur hujus criminis veritas, quia in alio Syro Vat. codice, in quo hæc eadem Procli oratio legitur, deest hoc loco folium, detractum fortasse manu hominis heterodoxi, cui orthodoxa Procli locutio displicebat. Certe Proclum ab eo errore longe abfuisse, tum cognita illius scripta satis demonstrant, tum disertius ejusdem alii loci, quos *Script. vet. t. VII*, pp. 59, 154, 295, nos protulimus. Mirum autem est quod hic Procli genuinus locus Græce superest, citante Ephræmio Antiocheno, apud Photium cod. 229, p. 805: Πρόκλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως φησιν ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ

persona naturas adunaverit, unicus conflatur Filius; quamvis id hæretici irrideant, Judæi insaniam putent, ethnici animo aversentur. Haud semet a Patre separavit, et tamen inter homines versatus est⁷⁷; caro factus⁷⁸ sine mutatione; homo, nec tamen in duos divisus: totus in cælo, totusque in terra, et ubique, quia divisionem divina natura non patitur; passus est in eo quod assumpsit, impassibilis mansit in eo quod erat. Dicimus eum Filium, non tanquam deificatum per gratiam, etenim Verbum natura propria Deus est. Ipse est indivisibilis in propria natura, tanquam Patris Filius; sapientia est, uti rerum divinarum œconomus; potentia, ut universæ creaturæ conservator; veritas, ut verus Patris typus; imago, utpote Patri suo consubstantialis absque mutatione; lumen, uti sol animarum; vita, quia in ipso vivimus, movemur, et sumus⁷⁹; justitia, tanquam singulorum pro ratione operum remunerator; sanctitas, tanquam peccati abrogator; salus, utpote mundi per sanguinem suum redemptor; resurrectio, tanquam ejus, qui in sepulcro depositus fuerat, renovator.

IV. Pergin' vero dicere plura? Pergo enimvero, o Judæe, nec pudet, magnaue voce proclamo, quod venerandum œconomix mysterium, salutem vobis negotiatum sit. Aio Christum, quod ad se attinet, esse qui erat; quod ad me autem, eum esse qui factus est. Miracula uti Deus patravit, dolores uti homo sustinuit; mansit is qui erat, et tamen amore hominum ductus, homo factus est per formæ fermentum, quia reapse corpore de femina sumpto natus est⁸⁰. Idem porro et via est⁸¹, quia ducit ad Patrem; janua est⁸², quia intra paradysum recipit; pastor⁸³, quia eum qui deerraverat quærit; ovis⁸⁴, quia propter homines jugulatus est: agnus⁸⁵, quia mundi immunditiam purgat. Denique multifarium est œconomix mysterium;

A essentia autem est immutabilis. Summus est pontifex, prout in tempore factus fuit; Deus est, prout erat; matre caret, quatenus superior nobis est; patre autem caret, quatenus similis nobis est. Generatio ejus nunquam enarrabitur⁸⁶; superne est ineffabilis, inferne item inenarrabilis, ubique inexplicabilis. Corpus ejus animam intellectumque assumpsit; ut in cunctis similis nobis evaderet.

V. Ob hæc omnia, et quia insuper te servaverit, erubescere, o Judæe, necnon ob eos quos tui causa passus est cruciatus, denique etiam ob miracula. Quænam, ais, sunt hæc miracula? Imo, inquam, quænam vos, o Dei hostes, miracula habetis nostris potiora? Majusne sit miraculum, panem de cælo pluere, an Deum carne vestiri? Mare transeuntium gratia divisum, an virgo post partum incorrupta? Virga quæ petram fecit aquarum gurgitem, an crux quæ servatum orbem sanctificavit? Hæc te miracula pudore afficiant, eumque demum adora qui incarnatus est. Sed quænam sunt hæc quæ dico miracula? Generatio absque semine, conceptus sine virili commercio, virgo incorrupta facta mater, et adhuc deinceps virgo: stellæ cursus, angelorum laudatio, pastorum timor, oblatio munerum a magis, mare obediens, fuga spirituum, incessus in aquis, tempestatum sedatio, paralyticorum exultatio, lux cæcis reddita, demonum expulsio, mortui suscitati, creaturæ territæ, cæli mœstitia, sol obscuratus, petræ contractæ, templi discissio, destructio inferorum, sepulcrum vacuum inventum, latronis conversio, suffixio chirographi, Synagogæ eversio, Ecclesiæ exaltatio, divinæ religionis propagatio, crucis adoratio. Cum ergo infidelitatis tuæ memineris, fatere cum Moyse: *Hic est Deus meus, hunc laudo*⁸⁷, cui sit gloria et honor per sæcula sæculorum. Amen.

IV.

EJUSDEM PROCLI SERMO DE NATIVITATE DOMINI

Græce amissus, sed in interpretatione Syriaca conservatus.

I. Jam tempus est ut Isaie prophetæ verba repetantur: *Lætentur cæli desuper, et nubes depluant justitiam, quia misertus est Dominus populi sui*⁸⁸. *Lætentur cæli desuper, quia cum ipsi ab initio crearentur, Adam pariter a Creatore de virgine terra formatus fuit, Deique amicus et familiaris apparuit. Lætentur cæli desuper, quia nunc per Domini nostri in carne dispensationem sanctificata*

D terra est, atque humanum genus de idololatriæ sacrificiis liberatum fuit. *Nubes autem depluant justitiam, quia hodie Evæ error ablatum fuit et condonatus per Virginis Mariæ puritatem, perque Deum simul et hominem ex ipsa natum. Hodie Adam, post veterem damnationem, ex horrenda illa mortis sententia liberatus fuit; fraudis autem auctor (30) .... Deum enim nemo vidit unquam, quem*

⁷⁷ Baruch III, 38. ⁷⁸ Joan. I, 14. ⁷⁹ Act. XVII, 28. ⁸⁰ Luc. II, 7. ⁸¹ Joan. XIV, 6. ⁸² Joan. X, 9. ⁸³ ibid. 14. ⁸⁴ Isa. LV, 7. ⁸⁵ Joan. I, 29. ⁸⁶ Isa. LIII, 8. ⁸⁷ Exod. XV, 2. ⁸⁸ Isa. XLV, 8.

(Sermone dicto in Quadragesima, sive initio jejunii quadragesimalis): Ἡ θεία φύσις ἀκτιστος, ἡ ἐξ ἐμοῦ πρόσληψις ἀνόθευτος, καὶ ἐστὶν εἰς Ἰῆδς, οὐ τῶν φύσεων εἰς δύο ὑποστάσεις διαιρουμένων, ἀλλὰ τῆς φρικτῆς οἰκονομίας τὰς δύο φύσεις εἰς μίαν

ὑπόστασιν ἐνωσάσης. Imo idem locus est in opere Leontii apud me *Spicil. t. IX, p. 35*. Non unum igitur habemus de genuina hac homilia testimonium.

(40) Hic unum saltem folium ex codice excidit.

admodum ipse dixit : *Nemo vidit faciem meam, et vivit* ⁸⁹. Natus est igitur ex Virgine Christus, a qua carnem per œconomiae rationem sumpsit, ut ipsi est libitum : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* ⁹⁰; atque idcirco Virgo Dei mater evasit. Quomodo virgo post partum manserit verbis explicari nequit, neque item nativitas ejus, propter incomprehensibile divini Verbi erga suam visibilem humanitatem mysterium. Nam secundum suam carnis dispensationem divinum Verbum visibile est; invisibile autem, quia manens quod erat, factum est quod non fuerat. Idem passibile est, et impassibile (41); passibile quidem in eo quod cernitur, impassibile vero, quatenus ejus divinitatem de eadem Patris substantia esse cognoscimus. Porro est de substantia nostra, quia eadem humanitate præditum, præter peccatum. Jam vero Virgo, mater est, quia Verbum incarnatum sine semine edidit; sic tamen ut virginitatem retineat, propter mirabilem illius, qui sic voluit nativitatem. Ipsa mater est secundum substantiam naturæ humanæ divini Verbi, quod in ipsa incarnatum est, et apparuit, atque unitum est, juxta sapientiam ac voluntatem ejus, qui prodigia operatur. *Ex ipsis Christus in carne, ut ait Paulus beatus* ⁹¹.

A II. Cave enim putes, eum qui natus est, simplicem esse hominem, vel tantummodo esse Deum. Nam si Christus tantummodo homo esset, qui fieri poterat, ut sancta Virgo post partum etiam virgo maneret? Igitur dicamus hinc confieri, Christum in duabus naturis subsistere divinitatis atque humanitatis, unum esse Jesum Christum, unicum Filium Dominum Jesum Christum. Etenim duarum naturarum unio, in unica filiatione peracta est, unio fuit non confusio, unio non immutatio, unio, inquam, non permistio: nam manens quod erat, factus quod non fuerat. Etenim ipse fuit, qualis nunc est, qualisque erit et permanebit; homo tamen nostri gratia factus est; amator hominis factus est homo, id quod antea non erat; sed homo factus est, Deus simul manens absque ulla immutatione. Factus est igitur similis mihi propter me, factus est quod non erat, retinens tamen id quod fuerat. Denique factus est homo, ut proprias efficiens passionibus nostras, idoneos nos adoptioni in filios reddat, concedatque illud regnum, cujus utinam nos dignos efficiat gratia et misericordia Domini Jesu Christi, cui cum Patre et Spiritu sancto gloria est, honor, et potestas nunc et omni tempore et per sæcula sæculorum. Amen.

V.

EJUSDEM PROCLI DE SANCTO CLEMENTE MARTYRE SERMO (42).

Græce amissus, sed apud Syros superstes.

I. Duplex, fratres mei, festum hodierna die agitur ob sacerdotis athletæ commemorationem; fuit enim sacerdos simul et martyr: ideoque duplicem fore curam necesse est illorum qui huic contexere panegyricam orationem volent; etenim inter sacerdotium atque martyrium laudes oratorem partiiri opus erit. Atqui difficile mihi videtur utramque rem verbis dignis exæquare, cum singulæ verborum modulum eximie superent. Sed enim sancti homines nihil a nobis præter studiosam voluntatem postulant, non ut ipsorum meritis celebrandis pares simus: quippe qui sine ullo verborum meorum adminiculo, suis tantum certaminibus coronam obtinuerunt. Quidnam igitur satis mirabimur in beato martyre ac sacerdote Clemente? Num ejus in sacerdotio puritatem, an inclytum martyrii certamen? ejus erga pauperes misericordiam, an quas fundebat pro peccatoribus lacrymas? ejus pro Ecclesia sollicitudines, an contra errores strenuitatem? singularem ejus mansuetudinem, an tempore omni

C fiduciam? verborum facundiam, an continuam operum executionem? Mentis cum Deo conjunctionem, an corporis a puero virginitatem? Sacrorum librorum scientiam, an divinarum minarum prædicationem? ejus ultra temporarias res elationem, an in utroque rerum ordine felicitatem? Miremurne illum magis, tanquam patriæ suæ decus, an illius testem qui orbem tuetur? tanquam florem Galatarum, an ut vas ministerii angelorum? Utrum ut sal Christianæ pietatis, an ut adversus ethnicos gladium? Lumenne mundi, an Judaicæ sectæ persecutorem? Trinitatis prædicatorem, an tubam æqualitatis quæ in ejusdem Trinitatis essentia est? Dicamne hæresum dissipatorem, an Ecclesiæ congregatorem?

D II. His quippe dotibus cunctis, quas etiam Paulus tanquam virtutis subsidia episcopique imaginem pinxit, sanctus hic Clemens præditus erat: quatenus enim sacerdos Deum hominibus conciliabat, quatenus martyr bellum pro iisdem contra cr-

⁸⁹ Exod. xxxiii, 20. ⁹⁰ Joan. i, 14. ⁹¹ Rom. ix, 5.

(41) Hunc locum ex Procli nominatim sermone εἰς τὰ Θεοφάνια, *De nativitate Domini*, citat Ephræmius apud Phot. cod. 229, p. 828 (quæ res veritatem inventi nostri luculenter demonstrat), his verbis: Ἐνὰ Ἰδὼν ἑὸς φύσεων, παθητῆς τε καὶ ἀπαθοῦς.

(42) Agitur non de Clemente papa Romano, sed

de Clemente episcopo Ancyrae in Galatia, qui celebre martyrium fecit sub Diocletiano an. 285. De hoc martyre Ancyrano Baronius in Martyrol. die 23 Januar, et copiose Surius, Bollandiani, ac Mænaea Græca.

rores gerebat. O anima, quæ per duos hos honoratissimos veluti fratres, sacerdotium atque martyrium, purificata es? Quid enim est martyr? pro cruce victor per sanguinem; puginator pro dogmate resurrectionis post triduum peractæ; fervidus pro fide athleta; quia Dei timor vocem ejus adigebat, violentam, inquam, pro mysteriorum veritate vocem. Turris fuit alte fundata, quæ minime decidit, fidelis rei mandatæ exsecutor, corporis sui consummator, errorum messor, vitæ nuntius his qui vitam implorant, planta laboribus irrigata, arbor quæ cæsa fructum germinat, patiens athleta, vulnera non exhorrens. Hic ignominiam hosti intulit, seque virum omni laude majorem præbuit; hic morte sua paradysum sibi præripuit. Medicus fuit virtutis remediorum conscius, negotiator qui suo sanguine cæleste regnum comparavit, gladius rutilans contra inimicum, crudelitatem plagarum non renuens a dæmonibus perpeti, sanorum terror laudabilis, idolorum molendinum, sedulus sacrificiorum purgator, sacerorum cœtum lux inexstincta, sapiens Ecclesiæ architectus, abditus altaris thesaurus; atque, ut uno verbo dicam, vera stabilisque virtutis columna. Talis est martyr.

III. Quid vero sacerdos est? lux Ecclesiæ, fons in civitate, sedis ecclesiasticæ sol, altaris corona, mœrentium portus, luna discurrens, justitiæ regula, virginitatis imago, exemplar mansuetudinis, fidei argumentum, provisor pauperum, improborum hostis, gratuitus viduarum lugentium defensor, miserorum autem pupillorum imploratus tutor, iniquam vim retundens, rapinas impediens, alieni doloris particeps, pro aliis sponte sollicitus, fida adversus mortem salus, pauperum thesaurus, memoriale veluti ac liber sacræ Scripturæ, tonans fidei orthodoxæ lingua, populi monitor, rationalis hæresum laqueus. Prorsus nihil aliud sacerdos est, quam Deus quidam in orbe visibilis. Talis, inquam, fuit Dei sacerdos beatus Clemens. Sacerdos quidem major Aarone fuit, martyr autem Stephano par.

IV. Quæ enim est comparatio ministerii sub lege, cum illo regnantis gratiæ? Nomina utique paria sunt, verum actus longe diversi. En illic, o Judæi, sacerdotium legis, hic autem incruentum ministerium; illic altare lapideum, hic suavitas de conscientia pura procedens. Caput illius sacerdotii fuit Aaron, nobis holocaustum est Christus. Quantum inter famulum et herum, tantum prorsus inter duo sacerdotia interest. Aaron in eremo vitulum conflagavit, Christus in cruce semet veluti ignominiam Patri obtulit; illic arca tabulas virgam urnamque continens, hic Virgo Verbum incarnatum concipiens et formidandi mysterii ministra; illic stola sacerdotalis, hyacintho, purpura, bysso, crocoque intexta, hic gratiæ tunica de aqua, spiritu, fideque baptismi composita; illic ephod cum gemmis, hic suave jugum et pondus leve; illic lami-

na cum signaculo, hic frontibus nostris impressa crux; illic aurea tiara, hic justitiæ unctio; illic tympana reboantia, hic laudantium linguæ; illic malorum splendor Punicorum, hic virtutum lumina; illic gemmæ duodecim rationale ornantes, hic duodecim evangelizantes apostoli; illic cruore et aqua cum hyssopo et lana coccinea aspergitur populus, hic baptismus aqua scilicet cum spiritu unctionis populum sanctificat; illic una in familia sacerdotium consistebat, hic potestas operibus impetratur; sacerdotium illud tanquam fenum mane præterit, nostrum autem ceu luna in æternum manebit.

V. Ne nimium gloriare sacrificiis, o Hebræe; umbra erant, ideoque disparuerunt. Cur mihi sacrificiorum multitudinem enumeras, qui Abrahæ fidem contemnis? Convertite cogitationem tuam ad rei initium, ut inscitiam tuam recognoscas. Nam sacrificia quidem perficit sacerdotium; stirps vero ad sacerdotium provehit; stirpis origo Abraham, verumtamen Abrahæ non stirps, sed fides, laudata fuit. Cur ergo cum fide carcas, indictis a lege sacrificiis contentus es? Si tu quidem filius es Abrahæ, cur eum crucifixisti, cujus Abraham figura fuit? Illic juvenes comitantur, hic angeli laudant; illic mons excelsus, hic lancea; illic ignea flamma, hic Judæus exclamans; illic angelus cœlitus vocat, hic sol in cœlo tristatur; illic aries pro liberato primogenito immolatur, hic templum dissolvitur, Verbumque æternam redemptionem peragit. Videntur ut umbra in rem veram transiit?

VI. Cæterum maligni homines contradicendi voluntate non carent. Jam impudenter Judæus responsum concinnavit hujusmodi: Cur vos, inquit, nobis illuditis, qui majore quam vos gloria ornatur? Res quidem nostræ commendabiles, vestræ contra detestabiles sunt. Propter nos aquæ in sanguinem versæ sunt. Propter nos panis de cœlo pluit; propter nos mare divisum fuit; propter nos denique virga floruit. Porro nihil hujusmodi apud vos est: vobis antrum, præsepe, panniculi sunt, quæ sunt extremæ necessitatis atque ignobilitatis indicia. O Judaicam impudentiam! Tu passionem memoras, et prodigia retices? Paupertatem irrides, nec gloriam prædicas? Jesum de Maria ortum affirmas, eumque priorem esse Maria dissimulas? Vociferaris filium esse Mariæ quod ad carnem attingit, creatorem autem illius esse, quatenus Deus est, non profiteris? Antrum appellas, et astrum non respicis? Clamitas cum in præsepe positum, cantus angelicos silentio premis? Panniculos vituperas, magorum adorationem non commemoras?

VII. Ego, o Judæe, unum Filium profiteor; credo increatam Trinitatem, nec Filii unitatem confusione aliqua aut permistione conflata judico. Idem Deus homoque est; quatenus Deus, miracula operabatur; quatenus homo, passionem perpetiebatur. Undenam hoc? Audi, o Judæe, Isaiam prophetam utramque rem prædicantem⁹²: *Parvulus natus est*

⁹² Isa. ix, 6.

nobis (45); hic illius dispensationem in carne narrat. *Filius datus est nobis*; nunc de ejus æterna natura loquitur. Dic jam aliquid, o propheta, de duarum naturarum unione, deque unica Filii persona. *Et facta est potestas illius super humerum ipsius*; ipsius, inquam, non ipsorum. *Et vocabitur nomen ejus Angelus magni consilii*; unius, inquam,

(45) Ex Procli sermone deperdito in hæc Isaiaë verba, Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν,

non duorum. Postremo dic, o propheta, quis hic qui advenit, homone an Deus incarnatus? Deus est, qui hominis gratia corpus est factus: *Vocabitur enim nomen ejus Angelus magni consilii, Deus, fortis, dominator, princeps pacis, pater futuri sæculi*; per quem et cum quo gloria sit Patri, nunc et in omne tempus, et sæcula. Amen.

citatur fragmentum ex concil. Chalced. et ex Anastasii *Hodego* apud Galland. *Bib. PP.* t. IX, p. 703.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΡΟΚΛΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ.

EJUSDEM S. PROCLI

TRACTATUS DE TRADITIONE DIVINÆ MISSÆ.

Interprete Vincentio Riccardo, cler. regul.

Πολλοὶ μὲν τινες καὶ ἄλλοι τῶν τοὺς ἱεροὺς ἀποστολοὺς διαδεξαμένων θεοὶ ποιμένες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, τὴν τῆς μυστικῆς λειτουργίας ἐκθεσιν ἐγγράφως καταλιπόντες, τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν. Ἐξ ὧν δὲ πρῶτοι οὗτοι καὶ διαπρύσιοι τυγχάνουσιν· ὁ τε μακάριος Κλήμης, ὁ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων μαθητῆς καὶ διάδοχος, αὐτῶ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ὑπαγορευσάντων· καὶ ὁ θεῖος Ἰάκωβος, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν Ἐκκλησίας τὸν κληρὸν λαχὼν, καὶ ταύτης πρῶτος ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου ἀρχιερέως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κατασταθείς. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος μετὰ ταῦτα τὸ βιβλίον καὶ κατωφερὲς τῶν ἀνθρώπων θεωρῶν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς λειτουργίας μῆκος ὀκνοῦντων, ταύτην οὐ περιττὴν καὶ μακρὰν εἶναι νομίζων, ἀλλὰ τὸ τῶν συνευχομένων τε καὶ ἀκρωμένων βιβλίον διὰ τὸ πολὺ τοῦ χρόνου παρανάλωμα ἐκκόπτων, ἐπιτομώτερον παρέδωκε λέγεσθαι· μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, οἱ ἀπόστολοι, πρὸ τοῦ εἰς τὴν οἰκουμένην πᾶσαν διασπαρῆναι, ὁμοθυμαδὸν εὐρισκόμενοι, εἰς προσευχὰς πανημερίου ἐτρέποντο, καὶ τὴν τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος μυστικὴν ἱερωργίαν παραμύθιον εὐρηκότες, διεξοδικώτατα αὐτὴν ἤδον· τοῦτο γὰρ καὶ τὸ διδάσκειν πάντων προὔργιαίτερον ἡγοῦντο. Πολλῶ δὲ μᾶλλον μετ' εὐφροσύνης καὶ πλείστης χαρᾶς ἦσαν προσκαρτεροῦντες τῇ τοιαύτῃ θεῖᾳ τελετῇ, αἰὶ τοῦ Κυριακοῦ μεμνημένοι λόγου, *Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, λέγοντος· καὶ, Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· καὶ, Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ.* Διὸ καὶ πνεύματι συντετριμμένῳ πολλαὶς εὐχὰς ἐμελ-

B Multi quidem et alii divinæ Ecclesiæ pastores et doctores, qui sacris successerunt apostolis, sacrosanctæ missæ editionem scriptis demandantes tradiderunt Ecclesiæ. Quorum primi, iique præclarissimi censentur: beatus nimirum Clemens summi illius apostolorum principis discipulus et successor, qui sacris apostolis ei dictantibus, illam edidit; et divus Jacobus, qui Hierosolymitanam Ecclesiam nactus est in sortem, ejusque primus a primo magnoque illo summo pontifice Christo Deo nostro fuit constitutus episcopus. Tum inde magnus Basilius hominum socordiam et in deterius prolapsionem conspicatus, ac proinde longinquitate productæ missæ pertæsos: non quod ipse supervacaneum quidquam vel nimis longius productum in ea fore arbitraretur; sed ut pariter tum simul orantium, tum audientium ignaviam ex longo illo temporis intervallo præcideret, breviorē recitandam tradidit. Salvatore nostro in cælos assumpto, apostoli antequam per omnem terrarum orbem dispergerentur, conspirantibus animis convenientes, ad integram orandum diem convertebantur; et cum multam consolationem in mystico illo Dominici corporis sacrificio positam reperissent, fusissime longoque verborum ambitu missam decantabant: id enim pariter ac docendi institutum, cæteris rebus omnibus tanquam præstantius anteponendum existimabant. Maxima sane cum alacritate plurimoque gaudio huic divino sacrificio tempus insumentes instabant impense; jugiter memores illorum verborum Domini dicentis: *Hoc est corpus meum* ⁹³. Et: *Hoc facite in meam commemorationem* ⁹⁴. Et: *Qui man-*

⁹³ Luc. xxii, 19. ⁹⁴ 1 Cor. xi, 24.